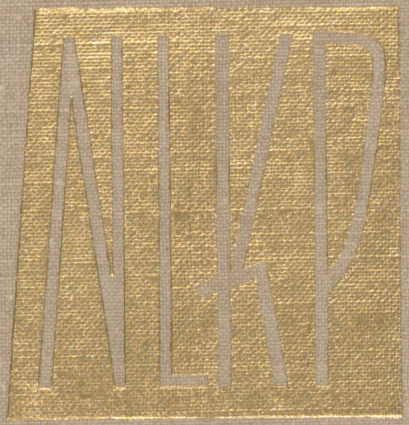

NLKP

TEATMIX

EX LIBRIS
EERIK
KUMARI

NLKP

TEATMIK

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1964

3KPI
N935

Originaali tiitel:

КПСС
Справочник

Государственное издательство
политической литературы
Москва 1963

Tõlkinud E. Kuusküll

Kaane kujundanud P. Luhtein

POLIITILISE KIRJANDUSE KIRJASTUSELT

Teatmik «NLKP» sisaldab faktilist materjali Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei kohta tema tekkimisest peale kuni meie päevadeni. See teatmik võimaldab jälgida partei kangelaslikku võitlusteed kolme Vene revolutsiooni perioodil, kodusõja ja Suure Isamaasõja aastatel, partei ja nõukogude rahva võitlust Nõukogude sotsialistliku riigi kindlustamise ja kommunistliku ühiskonna ülesehitamise eest. Raamatus on avaldatud andmeid partei kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite kohta, materjale partei siseelu küsimustes, on näidatud töömeetodite ja -vormide muutumist mitmesugustel ajaloojärkudel, on toodud andmeid partei ajakirjanduse kohta. Iga osa lõpul on ära toodud tähtsamate sündmuste daatumeid. Tekst on illustreeritud skeemide ja diagrammidega.

Teatmiku aluseks on võetud partei kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite otsused, NLKP Keskkomitee ja Nõukogude valitsuse dokumendid. Mõningad formuleeringud ja faktilised andmed on võetud õpikust «Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajalugu», mille on ette valmistanud autorite kollektiiv B. N. Ponomarjovi juhtimisel.

Arvestades väljaande lühidust, pöörasid koostajad oma tähelepanu tähtsamatele sündmustele NLKP elus.

Hinnangud ja soovid palutakse saata aadressil: Москва, А-47, Миусская площадь, 7, Политиздат, редакция справочной литературы.

Kmr
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
639

NLKP ON KOGU NÕUKOGUDE RAHVA PARTEI

Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei sammub üle poole sajandi maailma revolutsioonilise liikumise avangardis. Oma eksisteerimise aastate vältel käis partei läbi tee väikesearvulistest marksistlikest ringidest, keda isevalitsus taga kiusas, mitmemiljonilise kommunistide organisatsioonini, keda tsementeerib tahte- ja tegevusühtsus ning kes seisab maailma kõige võimsama riigi eesotsas.

Suure Lenini rajatud Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei, olles ustav marksismile-leninismile, avaldab võimsat mõju kogu maailma ühiskonna arenemisele. NLKP juhtimisel viidi Venemaal läbi sotsialistlik revolutsioon, mis avas uue ajastu inimkonna ajaloos — kapitalismi kokkuvarisemise ja kommunismi kindlustamise ajastu. Sündis maailma esimene tööliste ja talupoegade riik. Purustanud intervendid ja valgekaartlased, ületanud mehiselt nälja, laose ja loendamatud raskused, rajasid partei ja rahvas sotsialistliku majanduse ja kultuuri, muutsid oma maa võimsaks sotsialistlikuks riigiks. Kommunistliku Partei juhtimisel purustas nõukogude rahvas saksa fašistlikud röövvallutajad, tuli toime sotsialistliku kodumaa vabaduse ja sõltumatuse kaitsmisega, aitas rahvastel vabaneda fašistliku orjastamise ohust.

See suurim kangelastegu ajaloos pani lainetama rahvahulki kõikides maades ja mandritel, innustas neid. Sotsialistlikud revolutsioonid saavutasid võidu mitmetes Euroopa ja Aasia maades, kujunes välja sotsialistlik maailmasüsteem. On tõusnud võimas rahvusliku vabastuse revolutsioonide laine, mis häbiväärse kolonialismi hävitab.

NLKP tegevuse peatulemuseks on sotsialismi täielik ja lõplik võit NSV Liidus. Asunud esimesena sotsialismi teele,

rajab nõukogude rahvas oma kuulsusrikka ja läbiproovitud Kommunistliku Partei juhtimisel esimesena ajaloos kogu inimkonnale tee kommunismile.

Kommunistlik Partei tekkis kui **töölisklassi** poliitiline organisatsioon, kuid oma eksisteerimise algpäevadest peale peegeldas ta **kõigi töötajate** põhihuve ja kaitses neid.

Sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamisel ja läbiviimisel Venemaal võitis Kommunistlik Partei enda poole Venemaa **töölisklassi enamiku** ning märkimisväärsed töörahva hulgad.

Sotsialistliku revolutsiooni käigus, kodusõja ajal, sotsialistliku majanduse ülesehitamise perioodil leidsid meie maal aset suured sotsiaal-majanduslikud ja poliitilised muutused, mille mõjul koos töölisklassiga järgnesid parteile talurahva ja intelligentsi põhihulgad. Parteiga tuli kaasa **rahva** valdav **enamus.**

Saavutanud sotsialismi täieliku ja lõpliku võidu NSV Liidus, astunud kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise ajajärku, muutus Kommunistlik Partei töölisklassi avangardist nõukogude rahva avangardiks, kujunes **kogu rahva parteiks,** laiendas oma suunavat mõju kõigile ühiskonna elu aladele.

Kommunismi ülesehitamine on kogu rahva südameasi. Partei eksisteerib rahva jaoks ja teenib rahvast. Ta on see jõud, mis koondab nõukogude inimeste tahet ja energiat kommunistliku ülesehitustöö ülesannete lahendamisele. Partei ja rahva sidemed on tugevad ja vankumatud. Sellest annab tunnistust partei ridade kasv.

NLKP ridade kasv

(tuhandetes)

1917. a. aprill	80	1939. a.	2477,7
1917. a. juulj	240	1952. a.	6882,1
1917. a. oktoober	400	1956. a.	7215,5
1920. a.	612	1959. a.	8239,1
1925. a.	1088	1961. a.	9716

Kinni pidades individuaalse valiku põhimõttest, võtab NLKP oma ridadesse ainult kõige väärilisemaid inimesi. Praegu kuulub parteisse üle 10 miljoni inimese. Meie maal ei ole ühtegi ettevõtet ega asutust, kolhoosi ega sovhoosi, ehitust ega õppeasutust, kus ei oleks töötanud kommunistid, kus ei oleks tunda nende mõju.

NLKP koosseis väljendab tema rahvalikku iseloomu, vastab nõukogude ühiskonna sotsiaalsele struktuurile, mis kujunes NSV Liidus välja sotsialismi täieliku ja lõpliku võidu tulemusena.

Partei koosneb suuremalt osalt ühiskonna kahe peamise klassi — töölisklassi ja kolhoositalurahva esindajaist.

Partei koosseis kommunistide sotsiaalse seisundi ja tegevuse järgi
(1961. a. juulis, protsentides)

Töölised	34,5
Talupojad (kolhoosnikud)	17,5
Teenistujad ja kõik ülejäänud	48

Viimastel aastatel on parteisse võetavate inimeste hulgas märgatavalt suurenenud tööliste ja kolhoosnikute osatähtsus. 1960. aastal NLKP liikmekandidaadiks võetute hulgas oli töölisi 43,1% ja kolhoosnikuid 21,7%.

1960. aastal partei liikmekandidaadiks võetud tööliste üldarvust olid 63,9 protsenti tööstus- ja ehitusettevõtete töölised.

71,4 protsenti partei koosseisust töötab materiaalse tootmise harudes, s. o. vabrikutes, tehastes, ehitustel, kolhoosides ja sovhoosides.

See partei kasvu sotsiaalne tendents — peamiselt tööliste ja kolhoosnikute arvel — peegeldab täielikult leninlikku lähenemist partei tugevdamisele, tema ridade täiendamisele materiaalsete hüvede otseste tootjatega.

Nõukogude Liidu Kommunistlikus Parteis on suur osatähtsus ka nõukogude intelligentsil, kelle huvid on lahutamatult seotud rahva huvidega. Ligemale 70 protsenti parteisse vastuvõetavaist teenistujaist on insenerid, agronoomid, õpetajad, arstid ja teised spetsialistid. Kõrgema ja kesk-eriharidusega kommunistide arv kasvab pidevalt. 1. juulil 1961 oli Nõukogude Liidu Kommunistlikus Parteis ligikaudu 4 136 000 kommunisti (42,9 protsenti kogu partei koosseisust), kellel oli kõrgem, lõpetamata kõrgem või keskharidus. 55 098 NLKP liikmel ja liikmekandidaadil on doktori- või kandidaadikraad.

NLKP kehastab seda suurt ühtsust ja vennalikku sõprust, mis valitseb võrdõiguslike sotsialistlike rahvuste vahel, kes moodustavad kommunismiehitajate vankumatu pere. Parteis on inimesi kõigist rahvustest ja rahvusgruppidest, kes elavad Nõukogudemaa territooriumil.

NLKP liikmete ja liikmekandidaatide rahvuslik koosseis
(1. juulil 1961, tuhandetes)

Venelasi	6116,7	Leedulasi	42,8
Ukrainlasi	1412,2	Lätlasi	33,9
Valgevenelasi	287	Tadžikke	32,7
Grusiinlasi	170,4	Kirgiise	27,3
Armeenlasi	161,2	Turkmeene	27,3
Kasahhe	149,2	Moldaavlasi	26,7
Usbekke	142,7	Eestlasi	24,4
Aserbaidžaanlasi	106,1	Muid rahvusi	866,1

NLKP ridades kasvab pidevalt naiste arv. 1922. aastal oli partei ridades 41 012 naist (7,8 protsenti partei liikmete arvust), 1941. aastal 575 853 (14,9 protsenti) ja 1961. aastal 1 898 759 (19,6 protsenti).

Partei rajaneb V. I. Lenini poolt väljatöötatud ideelistel ja organisatsioonilistel printsiipidel.

Partei organisatsiooniliseks põhiprintsiibiks on demokraatlik tsentralism. See kindlustab tsentraliseeritud juhtimise ühendamist kõikide kommunistide laialdase initsiatiivi ja omaalgatusega.

Kommunistlik Partei on kõikidel ajaloo tähtsatel pöördepunktidel esinenud kui monoliitne jõud, on andnud otsustava vastulöögi igasugustele fraktsioonidele, kõikidele marksismist-leninismist taganemistele.

Partei elu seaduseks on:

leninlikest partei elu normidest ja kollektiivse juhtimise printsiibist range kinnipidamine;

parteiorganite ja nende töötajate vastutuse tõstmine parteihulkade ees;

kõikide kommunistide aktiivsuse ja omaalgatuse kasvu kindlustamine, nende osavõtt partei poliitika väljatöötamisest ja elluviimisest;

kriitika ja enesekriitika arendamine.

Kommunistliku Partei elus ja tegevuses etendab määratu suurt osa NLKP XX kongressi leninliku kursi järjekindel elluviimine. Mõistnud hukka marksismi-leninismi vaimule võõra Stalini kultuse, andis kongress vaba tegevusvälja partei ja rahva loovatele jõududele, soodustas partei ja rahvahulkade sidemete laiendamist ja tugevdamist ning tema võitlusvõime tõstmist.

Püüdes laialdaselt arendada rahvahulkade initsiatiivi, organiseerib partei töö selliselt, et kogu aeg olla kõige tihedamates sidemetes rahvaga, oskuslikult ühendada pal-

jude nõukogude inimeste talente, teadmisi ja kogemusi. Selleks:

antakse üldrahvalikuks arutamiseks tähtsamad küsimused, mida käsitletakse NLKP kongressidel, Keskkomitee pleenumitel ja NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkudel;

juhtivate parteiorganite poolt lahendatavate küsimuste ettevalmistamisele ja arutamisele tõmmatakse kaasa suur hulk spetsialiste, tootmisnovaatoreid, partei- ja nõukogude töötajaid;

viiakse läbi laialdased nõupidamised mitmesuguste rahvamajandusharude ja kultuurialade töötajatega;

arendatakse pidevalt parteilist ja nõukogude demokraatiat, laiendatakse liiduvabariikide, kohalike partei- ja nõukogude organite õigusi ning tõstetakse nende osatähtsust;

uuendatakse süstemaatiliselt partei valitavate organite koosseisu — alates partei-algorganisatsioonidest ja lõpetades Keskkomiteega —, kusjuures tagatakse juhtimise järjekestvus;

vähendatakse järjekindlalt palgalist parteiaparaati ning arendatakse ühiskondlikke aluseid töös;

täiustatakse partei- ja riigikontrolli, mis võtab üha laiemalt ühiskondliku iseloomu.

Kommunistliku Partei jõud on tema lahutamatuis sidemeis rahvahulkadega, tema oskuses juhtida rahvahulki ja neilt õppida. Juhtivate parteiorganite otsused saavad 220-miljonilise nõukogude rahva tahteks ja tegevuseks. Kõikidel rasketel ja vastutusrikastel perioodidel meie maa elus pöördub partei rahva poole ja leiab temalt alati aktiivset ja teadlikku toetust.

Kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodil kasvab Kommunistliku Partei osatähtsus nõukogude ühiskonna elus järjekindlalt. Selle põhjuseks on:

kommunistliku ülesehitustöö ülesannete ulatuse ja komplitseerituse kasv, mis nõuavad üha kõrgemat poliitilise ja organisatsioonilise juhtimise taset;

rahvahulkade loova aktiivsuse tõus, miljonite uute töötajate kaasatõmbamine riigi valitsemisele ja tootmise juhtimisele;

sotsialistliku demokraatia edasiarendamine, ühiskondlike organisatsioonide osatähtsuse tõstmine, liiduvabariikide ja kohalike organisatsioonide õiguste laiendamine;

teadusliku kommunismi teooria kasvav tähtsus, tema loov arendamine ja propageerimine, vajadus intensiivis-

tada töötajate kommunistlikku kasvatust ning võitlust inimeste teadvuses säilinud minevikuiganditest jagusaamise eest.

Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei arendab vennalikke sidemeid ja sõprust kõigi sotsialistlike maadega, kõigi kommunistlike ja töölisparteidega, tugevdab rahvusvahelise töölisliikumise ühtsust, peab rangelt kinni proletaarse, sotsialistliku internatsionalismi printsiibist. Kommunistlikku ülesehitustööd NSV Liidus käsitleb partei nõukogude rahva suure internatsionaalse ülesandena, mis vastab kogu sotsialistliku maailmasüsteemi huvidele, rahvusvahelise proletariaadi, kogu inimkonna huvidele.

Nõukogude rahvas, keda juhib läbiproovitud ja tark juht — Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei —, püstitab suurejoonelist kommunismihoonet — ühiskonda, mis on vaba igasugusest sotsiaalsest ebavõrdsusest, kõigist rõhumise ja ekspluateerimise vormidest ning sõjakoledustest. Selle ühiskonna deviisiks on rahu, töö, vabadus, võrdsus, vendlus ja õnn kõigile rahvastele.

PARTEI KUJUNEMINE

Andke meile revolutsionääride organisatsioon ja me pöörame Venemaa ümber!
V. I. Lenin

Võitlus marksistliku partei loomise eest Venemaal

Tingimustes, kus Venemaa töölisklass muutus võimsaks revolutsiooniliseks jõuks riigi elus, kujundasid vene marksistid proletariaadi ideelis-teoreetilist relva, rajasid aluse proletariaadi organisatsioonile. 90-ndate aastate keskpaiku jõudis lõpule vene revolutsionääride poolt õige, tõeliselt teadusliku revolutsioonilise teooria otsingute poolesaja-aastane ajalugu. Marksismi eest peetud võitluse lippu, mille heiskas G. V. Plehhanovi poolt 1883. aastal välismaal asutatud «Töö Vabastuse» rühm, kandis kõrgel Venemaal kasvanud marksistlik kaader. Vene marksiste juhtis V. I. Lenin.

Marksism arenes ja tugevnes Venemaal võitluses narodnikluse — väikekodanliku ühiskondliku voolu vastu, kes lähtus idealistlikest, subjektiivsetest kujutlustest Venemaa arenemisteede kohta.

Narodnikud

väitsid, et kapitalism Venemaal on «juhuslik nähtus»;

pidasid külakogukonda Venemaa sotsialistliku arenemise lähtepunktiks;

eitasid töölisklassi eesrindlikku, revolutsioonilist osa ühiskonna arenemises;

juhindusid ekslikust aktiivsete «kangelaste» ja passiivse «inimhulga» teooriast.

Esimese löögi narodnikute pihta andsid G. V. Plehhanovi tööd. Väljapaistvat osa narodnikluse ideelisel purustamisel etendas **V. I. Lenini raamat «Mis on «rahvasõbrad» ja kuidas nad võitlevad sotsiaaldemokraatide vastu?»**, mis

avaldati illegaalselt Venemaal 1894. aasta suvel. Selles raamatus kritiseeritakse narodnikluse maailmavaadet, majanduslikke vaateid, poliitilist platvormi ja taktikat.

Selles raamatus V. I. Lenin

paljastas narodnikute idealistlikke vaateid ajaloole ja avas ühiskonnaelu marksistliku, materialistliku käsituse, näitas, et ajaloo käiku ei määra üksikisikute subjektiivsed soovid, vaid ühiskonna arenemise objektiivsed seadused;

seadis vene sotsialistide ette vastastikku seotud ülesanded — töötada välja marksistlik teooria, levitada seda tööliste hulgas, luua töölisklassi organisatsioon;

esitas proletariaadi hegemoonia (juhtiva osa) idee revolutsiooni läbiviimisel;

seadis küsimuse proletariaadi liitlastest — talurahvast ja laiadest ekspluateeritavatest rahvahulkadest — revolutsioonilises võitluses tsaariisevalitsuse vastu;

näitas, et 90-ndate aastate liberaalsed narodnikud erinevad põhjalikult 70-ndate aastate revolutsioonilistest narodnikutest, kes kajastasid laiade talurahva hulkade meeleolusid, et liberaalsed narodnikud väljendavad kulakute huvisid, on võltsid rahvasõbrad.

Narodnikute ideelise purukslöömise viis lõpule 1899. aastal ilmunud V. I. Lenini raamat «Kapitalismi arenemine Venemaal».

Revolutsiooniliste marksistide vastased Venemaal olid ka niinimetatud «legaalsed marksistid» (nende peamees — P. B. Struve).

«Legaalsed marksistid»

ülistasid kapitalismi, ei pooldanud revolutsioonilist võitlust kodanluse vastu;

püüdsid kohandada marksismi ja töölisliikumist kodanluse huvidega, «puhastada» marksismi igasugusest revolutsioonilisusest, heitsid Marxi õpetusest välja peamise — õpetuse proletaarsest revolutsioonist ja proletariaadi diktatuurist;

kritiseerisid narodnikuid kodanluse positsioonidelt kui väiketootmise kaitsjaid.

V. I. Lenin kritiseeris oma teoses «Narodnikluse majanduslik sisu ja selle arvustus hr. Struve raamatus» (1895) teravalt «legaalset marksismi» marksismi aluste revideerimise pärast, paljastas «legaalseid marksiste» kui liberaalse kodanluse ideolooge.

Töölisliikumise kasv Venemaal XIX sajandi lõpul ning

samaaegne marksistlike ringide ja rühmade arenemine valmistasid ette tingimused teadusliku sotsialismi ühendamiseks massilise töölisliikumisega, Venemaal iseseisva poliitilise marksistliku partei loomiseks. Selle partei aluseks oli V. I. Lenini poolt 1895. aasta sügisel loodud Peterburi **Töölisklassi Vabastusvõitluse Liit,** mis ühendas ligikaudu 20 marksistlikku töölisringi.

Võitlusliit oli rajatud tsentralismi printsiipidele ja rangele distsipliinile. Tema eesotsas oli keskrühm, kes juhtis propaganda- ja agitatsioonitööd, valmistas ette lendlehti ja brošüüre, pidas sidet teiste linnadega.

Keskrühma kuulusid V. I. Lenin, G. M. Kržižanovski, N. K. Krupskaja, J. O. Martov, M. A. Silvin, V. V. Starkov, P. K. Zaporožets, A. A. Vanejev ja teised. Organisatsiooni aluse moodustasid tehaste ja vabrikute töölisringid. Need olid seotud keskrühmaga rajooniorganisaatorite kaudu, kelle hulgas olid I. V. Babuškin, V. A. Šelgunov ja teised.

V. I. Lenini juhtimisel hakkas Võitlusliit esimesena Venemaal üle minema marksismi ideede propagandalt väikestes eesrindlike tööliste ringides ulatuslikule agitatsioonile proletariaadi laiades hulkades, sidudes tööliste majanduslikku võitlust poliitilise võitlusega tsaariisevalitsuse vastu. 1895. aasta novembrikuust peale ilmusid Töölisklassi Vabastusvõitluse Liidu poolt allakirjutatud lendlehed regulaarselt kõikides Peterburi rajoonides. Aasta lõpuks anti välja vähemalt 10 lendlehte, 1896. aasta jooksul aga üle 50. Üks esimesi Võitlusliidu lendlehti oli lendleht «Thorntoni vabriku töölistele», mille V. I. Lenin kirjutas seoses vabriku ligi 500 kangru streigiga 6. novembril 1895. a.* See streik toimus Võitlusliidu juhtimisel.

V. I. Lenin pööras suurt tähelepanu Võitlusliidu häälekandja — illegaalse ajalehe «Rabotšeje Delo» ettevalmistamisele. Ta kirjutas ajalehe jaoks juhtkirja ja kaks artiklit, redigeeris esimese numbri materjalid. 1895. aasta 6. ja 8. detsembril arutati ilmumiseks ettevalmistatud ajalehenumbrit Võitlusliidu keskrühma istungil, kuid ajaleht ei ilmunud. Ööl vastu 9. detsembrit areteeriti Võitlusliidu juhtiv tuumik — Lenin, Kržižanovski, Zaporožets, Vanejev, Starkov ja teised. Vanglas viibides lõi V. I. Lenin sidemed vabadusse jäänud Võitlusliidu liikmetega, saatis neile

---

* Kuni 14. (1.) veebruarini 1918 on kõik tähtpäevad toodud vana kalendri järgi.

vanglas kirjutatud artikleid, kirju ja lendlehti, abistas neid nõuannete ja juhtnööridega.

1897. aasta algul mõisteti V. I. Lenin kolmeks aastaks Ida-Siberisse asumisele, teised Võitlusliidu liikmed saadeti mitmesuguseks tähtajaks asumisele Siberisse ja põhjapiirkondadesse ning heideti vanglasse.

Peterburi Võitlusliit andis tõuke töölisringide ühendamiseks taolistesse liitudesse ka teistes Venemaa linnades ja piirkondades.

Juba 1894. aasta algul loodi V. I. Lenini vahetul mõjul Töölisliit Moskvas.

Jekaterinoslavisse väljasaadetud Peterburi Võitlusliidu liige I. V. Babuškin organiseeris 1897. aasta detsembris Jekaterinoslavi Töölisklassi Vabastusvõitluse Liidu, ühendades eraldi eksisteerinud intelligentsi rühma ja tööliste rühma. Jekaterinoslavi Võitlusliit lõi sidemed kohalike töölistega, kogus andmeid töötingimuste kohta, kasutades neid materjalina Võitlusliidu lendlehtede väljaandmiseks.

1897. aasta kevadel võeti Kiievi sotsiaaldemokraatlike gruppide esindajate konverentsil vastu otsus moodustada Kiievi Töölisklassi Vabastusvõitluse Liit.

1897. aastal toimus juudi sotsiaaldemokraatlike gruppide asutav kongress, kus moodustati Bund.

90-ndate aastate lõpul eksisteerisid sotsiaaldemokraatlikud liidud ja grupid ka Tuulas, Ivanovo-Voznessenskis, Jaroslavlis, Kostromas, Vladimiris, Doni-äärses Rostovis, Ukrainas, Taga-Kaukaasias, Poolas, Lätis ja teistes kohtades.

Ühtaegu loodi tehastes ja vabrikutes rohkearvulised marksistlikud ringid ja grupid. 1896. aasta lõpuks olid sellised grupid loodud Krementšugis, Odessas, Batumis, Kišinjovis, Riias, Tambovis, Tveris, Tiflisis, Tomskis, Tšeljabinskis, Jekaterinburgis, Nižni Tagilis, Minskis, Kaasanis, Kaluugas ja teistes kohtades.

Võitlusliidu tegevuse tulemusena suurenes 1895. aasta lõpust 1896. aasta alguseni tunduvalt streikide laine, millest enamik toimus Võitlusliidu otsesel juhtimisel. Peterburi tööliste streigist, mis toimus 1896. aasta mais-juunis ja mille algatajaks olid tekstiilitöölised, võttis osa üle 30 000 töölise, sellega ühinesid suurte masinaehitustehaste ja teiste ettevõtete töölised.

Töölisliidu juhtimisel organiseeriti Moskvas 1896. aasta juulis streik mitmetes suurtes tehastes ja raudteedepoodes.

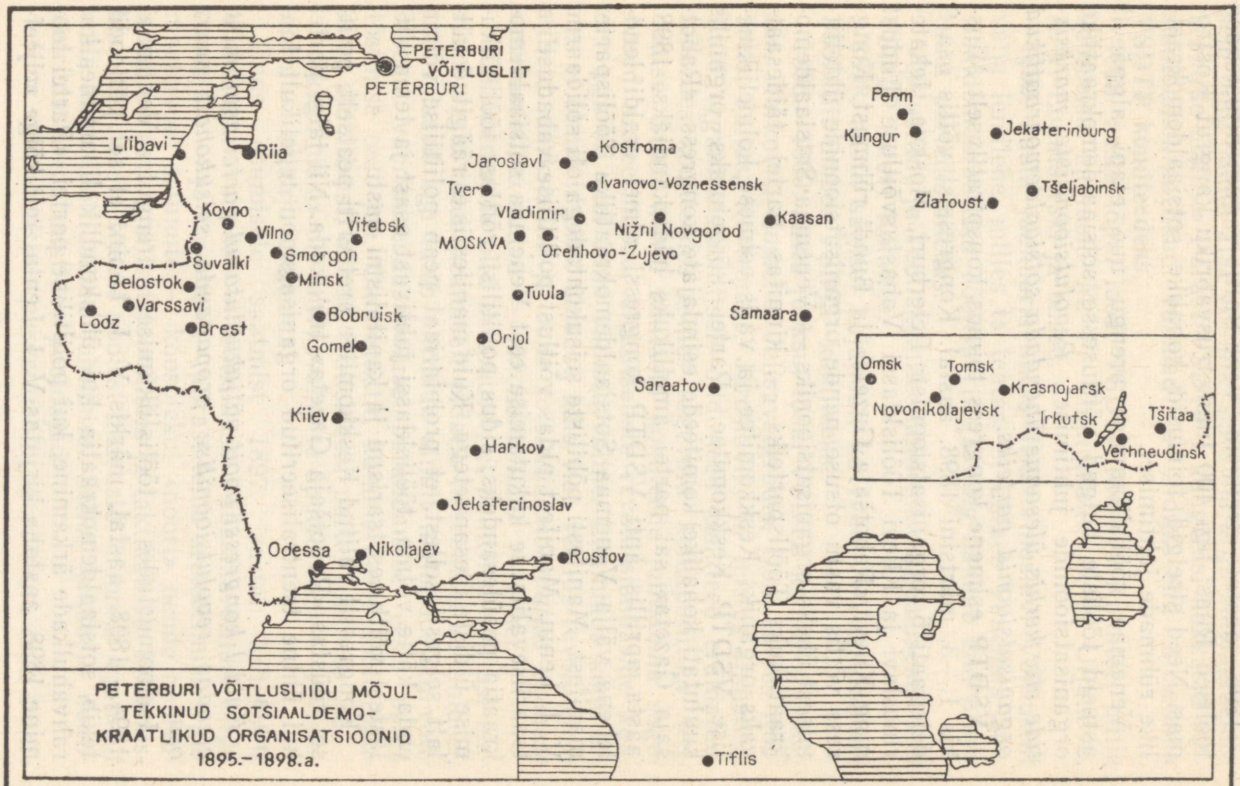
PETERBURI
VÕITLUSLIIT
PETERBURI
Liibavi
Riia
Kovno
Vilno
Vitebsk
Suvalki
Smorgon
Belostok
Minsk
Varssavi
Lodz
Brest
Bobruisk
Gomel
Kiiev
Jaroslavl
Kostroma
Tver
Ivanovo-Voznessensk
Vladimir
Nižni Novgorod
MOSKVA
Orehhovo-Zujevo
Tuula
Orjol
Harkov
Jekaterinoslav
Odessa
Nikolajev
Rostov
Tiflis
Kaasan
Perm
Kungur
Jekaterinburg
Zlatoust
Tšeljabinsk
Samaara
Saraatov
Omsk
Tomsk
Krasnojarsk
Novonikolajevsk
Irkutsk
Tšitaa
Verhneudinsk
PETERBURI VÕITLUSLIIDU MÕJUL
TEKKINUD SOTSIAALDEMO-
KRAATLIKUD ORGANISATSIOONID
1895.–1898.a.

1896. aastal streikisid Vene-Balti vaguniehitustehase töölised Riias, ligi 400 linaketrusvabriku kangrut Kostromas. Need streigid toimusid kohalike sotsiaaldemokraatlike rühmade juhtimisel.

Venemaa töölisliikumise arengu uue etapi algpäevil astusid tööliste hulgad võitlusesse sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide juhtimisel. *Revolutsiooniliste marksistide ette kerkis ülesanne ühendada sotsiaaldemokraatlikud organisatsioonid parteiks.*

VSDTP esimene kongress toimus konspiratiivselt Minskis 1.—3. märtsini 1898. aastal. Kongressist võttis osa 9 delegaati 6 organisatsioonist: Peterburi, Moskva, Jekaterinoslavi ja Kiievi Töölisklassi Vabastusvõitluse Liidust ning Kiievi «Rabotšaja Gazeta» ja Bundi rühmast. Kongress võttis vastu otsuse nende organisatsioonide ühteliitmisest üheks organisatsiooniks — Venemaa Sotsiaaldemokraatlikuks Töölisparteiks —, kinnitas partei täidesaatvaks organiks Keskkomitee ja valis esimese kolmeliikmelise VSDTP Keskkomitee. Partei kõrgeimaks organiks kuulutati kohalike komiteede esindajate kongress. «Rabotšaja Gazeta» sai partei ametlikuks häälekandjaks. 1898. aasta aprillis anti VSDTP kongressi nimel eraldi lendlehena välja Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei manifest. Manifesti põhiliste seisukohtadega oli solidaarne V. I. Lenin. Manifest pidas võitlust poliitilise vabaduse ja tsaariisevalitsuse kukutamise eest Venemaa sotsiaaldemokraatia peaülesandeks, sidus poliitilist võitlust töölisliikumise üldiste ülesannetega. Kuid manifestis ei räägitud küllalt selgesti sellest, et proletariaat peab poliitilise võimu enda kätte võtma, töölisklassi juhtivast osast ja tema liitlastest võitluses tsarismi ja kapitalismi vastu.

Kongressil valitud Keskkomitee areteeriti peatselt, politsei rüüstas «Rabotšaja Gazeta» trükikoda. Nii jäigi partei kui ühtne tsentraliseeritud organisatsioon tegelikult loomata.

Kuid I kongressi poolt väljakuulutatud partei asutamine etendas revolutsioonilise propaganda seisukohalt suurt osa.

Iseloomustades töölisliikumise arengut Venemaal 1894.—1898. aastal, märkis V. I. Lenin, et sel perioodil tekib sotsiaaldemokraatia kui ühiskondlik liikumine, kui rahvahulkade ärkamine, kui poliitiline partei. «Partei loomine 1898. aastal,» kirjutas V. I. Lenin, «oli kõige reljeef-

sem ning samal ajal viimane selle ajajärgu sotsiaaldemokraatide üritus.» Pärast VSDTP I kongressi hakkasid sotsiaaldemokraatlikud rühmad ja liidud end nimetama **VSDTP komiteedeks.**

1898. aasta lõpul loodi VSDTP Moskva Komitee, mille koosseisu kuulusid M. F. Vladimirski, A. I. Uljanova, A. V. Lunatšarski ja teised.

1899. aasta jaanuaris andis Jekaterinoslavi Võitlusliit välja lendlehe, milles ta teatas, et ühineb Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölisparteiga ning hakkab end nimetama parteikomiteeks.

Võitlusliidu ja Tööliskomitee ühinemise tulemusena loodi VSDTP Kiievi Komitee.

1898. aasta sügisel kujundati ka Ivanovo-Voznessenski Töölisliit ümber VSDTP komiteeks.

1898.—1900. aasta jooksul loodi VSDTP komiteed Odessas, Harkovis, Gomelis, Jelisavetgradis, Doni-äärses Rostovis, Jaltas, Kostromas, Jaroslavlis ja teistes linnades. Kuid organisatsiooniliselt olid need komiteed eraldatud, mõnedes komiteedes esines tugevaid kolkapoliitika tendentse. Suurt kahju tekitasid komiteede juhtkonna sagedased areteerimised, elukutseliste revolutsionääride kaader aga oli veel üsna väiksearvuline. Enamikus komiteedes ei olnud ideelist ühtsust, käis visa võitlus revolutsiooniliste marksistide ja *vene sotsiaaldemokraatias esimese oportunistliku suuna — «ökonomistide»* — vahel.

«Ökonomistid» olid arvamusel, et poliitilist võitlust tsarismi vastu tuleb peamiselt pidada liberaalsel kodanlusel, töölisklassil aga tuleb piirduda ainult majandusliku võitlusega vabrikuseadusandluse parandamise eest, palga tõstmise eest jne. Ökonomistid kummardasid töölisliikumise stiihilisust, eitasid töölisklassi partei juhtivat osa.

«Ökonomism» oli rahvusvahelise oportunismi — revisionismi — erikuju Venemaal.

Enne asumisele saatmist 1897. aastal kritiseeris V. I. Lenin «vanade» — Töölisklassi Vabastusvõitluse Liidu asutajate — ja «noorte» — pärast tema areteerimist organisatsiooni astunute — koosolekul «noori» nende oportunismi pärast organisatsioonilistes ja taktikalistes küsimustes. 1898. aasta teisest poolest haarasid «noored» ajutiselt enda kätte Võitlusliidu juhtimise. Selles hakkasid domineerima «ökonomistide» pooldajad.

Ilma «ökonomismi» purustamata oli võimatu luua tsent-

raliseeritud marksistlikku parteid. V. I. Lenin astus resoluutselt välja «ökonomistide» vastu. Ta kirjutas 1899. aastal **«Venemaa sotsiaaldemokraatide protesti»,** mis oli suunatud «Kreedo» — «ökonomistide» põhidokumendi vastu, mille autoriteks olid selle voolu liidrid Prokopovitš ja Kuskova. «Venemaa sotsiaaldemokraatide protest», mis kinnitati koos V. I. Leniniga Siberis asumisel olnud 17 marksisti koosolekul, kuulutas leppimatu sõja «ökonomismile». «17 asumisele saadetud sotsiaaldemokraadi protestile» kirjutasid alla V. I. Lenin, N. K. Krupskaja, V. V. Starkov, A. M. Starkova, G. M. Kržižanovski, Z. P. Kržižanovskaja-Nevzorova, F. V. Lengnik, A. A. Vanejev, D. V. Vanejeva, M. A. Silvin, V. K. Kurnatovski, P. N. Lepešinski, O. B. Lepešinskaja ja teised. Seda «protesti» levitati laialdaselt sotsiaaldemokraatlikes organisatsioonides ja see etendas Venemaal marksistliku partei ülesehitamisel määratu suurt osa.

V. I. Lenin töötas väsimatult partei ülesehitamise plaani ettevalmistamisel. Juba Siberis asumisel olles jõudis V. I. Lenin järeldusele, *et otsustavat osa marksistliku partei loomisel peab etendama ülevenemaaline poliitiline ajaleht.*

Pärast asumisaja lõppemist 1900. aasta jaanuaris hakkas V. I. Lenin niisugust ajalehte organiseerima. Viie ja poole kuu jooksul pärast seda, kui ta oli asumiselt Venemaale tagasi pöördunud, viibis ta Ufaas, Moskvas, Peterburis, Smolenskis, Riias, Podolskis, Nižni Novgorodis, Samaaras, Sõzranis, kus ta pidas läbirääkimisi kohalike sotsiaaldemokraatidega, lõi sidemeid, moodustas tulevase ajalehe kaastöögrupid, leppis kokku šifrite, aadresside ja korrespondentide suhtes. Pihkvas, kuhu V. I. Lenin pärast asumist elama asus, organiseeriti nõupidamine ajalehe väljaandmise küsimuses. 1900. aasta juulis sõitis V. I. Lenin välismaale. Augustikuus toimus Corsier's (Genfi lähedal) V. I. Lenini nõupidamine «Töö Vabastuse» rühma liikmetega, kus võeti vastu Lenini ettepanek massilise ajalehe «Iskra» ja teoreetilise ajakirja «Zarja» asutamise kohta ning nähti ette toimetuse koosseis.

«Iskra» toimetusse kuulusid V. I. Lenin, G. V. Plehhanov, J. O. Martov, P. B. Axelrod, A. N. Potressov ja V. I. Zassulitš; toimetuse sekretäriks oli algul I. G. Smidovitš-Leman, 1901. aasta kevadest alates aga N. K. Krupskaja.

Leninliku «Iskra» esimene number ilmus 11. detsembril

1900 Leipzigis. Ajalehe juhtlause «Sädemest tõuseb leek!» oli võetud dekabristide vastusest Puškinile. Järgmised numbrid ilmusid Münchenis, 1902. aasta juulist peale anti ajaleht välja Londonis ja 1903. aasta kevadest — Genfis.

«Iskra» toimetamine Venemaale oli seotud suurte raskustega. Tähtsamateks «Iskra» kohaletoimetamise teedeks olid: Marseille'st Batumi ja Varna kaudu Odessasse, Hersoni; Londonist Stokholmi kaudu Helsingisse, Peterburisse ja Pihkvasse; Viinist Täbrise kaudu Bakuusse; kümneid tuhandeid ajaleheeksemplare saabus Lvovi kaudu Kamenets-Podolskisse ja Kiievisse, Berliini ja Königsbergi kaudu Kovnosse ja teistesse linnadesse. «Iskra» kohalike organisatsioonide initsiatiivil trükiti teda ümber Bakuus ja Kišinjovis seal loodud konspiratiivsetes trükikodades.

«Iskra» toimetus koosnes seitsmest osakonnast: «Meie ühiskonna elust», «Töölisliikumise kroonika ning tehastest ja vabrikutest saabunud kirjad», «Parteist», «Väliskroonika», «Revolutsioonilise võitluse kroonika», «Maalt», «Postkast».

Ajalehe eksisteerimise esimesel aastal loodi «Iskra» agentide võrk, kes töötasid mitmesugustes Venemaa linnades. «Iskra» võitis kiiresti populaarsuse Venemaa tööliste hulgas. Nad suhtusid temasse kui oma ajalehesse, lugesid ja õppisid tundma tema artikleid, kirjutasid talle, aitasid igati kaasa tema levikule.

«Iskra» esimese numbri juhtkirjas «Meie liikumise aktuaalsed ülesanded», mille oli kirjutanud V. I. Lenin, seati ajalehe peaülesandeks marksistliku partei loomine Venemaal. Selle ülesande elluviimisele pühendaski «Iskra» oma jõud. 1901. aasta maikuus avaldati ajalehes V. I. Lenini artikkel «Millest alata?», kus ta esitas marksistliku partei ülesehitamise plaani.

V. I. Lenin oli tegelikult «Iskra» peatoimetaja. Ta avaldas ajalehes oma artikleid kõigis partei ülesehitamise ja Venemaa proletariaadi klassivõitluse põhiküsimustes, reageeris rahvusvahelise elu tähtsamatele sündmustele.

«Iskra» mõistis hukka ringivaimu ja omaette nokitsemise kohalike parteiorganisatsioonide töös, paljastas «ökonomistide» — Venemaal ühtse marksistliku partei loomise peavaenlaste oportunistlikku stiihilisuse filosoofiat. *Ajaleht kujunes parteikaadri ühteliitmise, kogumise ja kasvatamise keskuseks, mis ühendas teda ülevenemaaliseks, tsentraliseeritud proletaarseks võitlusparteiks, kellel on*

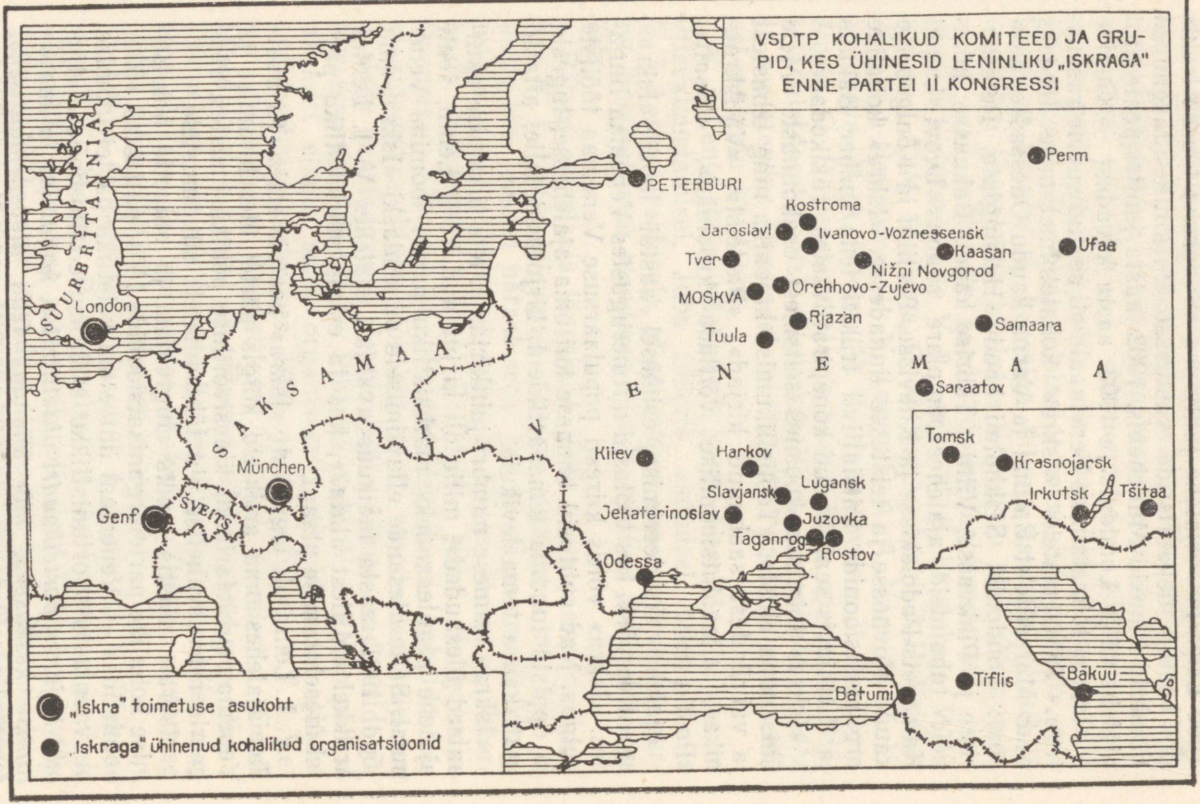
VSDTP KOHALIKUD KOMITEED JA GRUPID, KES ÜHINESID LENINLIKU „ISKRAGA" ENNE PARTEI II KONGRESSI
SUURBRITANNIA
London
SAKSAMAA
München
Genf
SVEITS
PETERBURI
Perm
Kostroma
Jaroslavl
Ivanovo-Voznessensk
Kaasan
Ufaa
Tver
Nižni Novgorod
MOSKVA
Orehhovo-Zujevo
Rjazan
Tuula
Samaara
E N E M A A
Saraatov
Kiiev
Harkov
Slavjansk
Lugansk
Jekaterinoslav
Juzovka
Taganrog
Rostov
Odessa
Tomsk
Krasnojarsk
Irkutsk
Tšitaa
Batumi
Tiflis
Bakuu
„Iskra" toimetuse asukoht
„Iskraga" ühinenud kohalikud organisatsioonid

selge marksistlik programm, revolutsiooniline taktika ja raudne distsipliin.

«Iskra» toimetus töötas välja partei programmi projekti. Partei programmi projekti väljatöötamisel kuulus määrav osa V. I. Leninile. Juba 1895.—1896. aastal kirjutas V. I. Lenin vanglas sotsiaaldemokraatliku programmi projekti ning sellekohase seletuse, 1899. aasta lõpul töötas ta Siberis asumisel olles välja uue programmiprojekti. Seoses VSDTP II kongressi kokkukutsumise organisatsioonilise tööga püstitas V. I. Lenin 1901. aasta suvel küsimuse partei programmi projekti ettevalmistamisest «Iskra» toimetuses endas. Projekti teoreetilise osa koostamine tehti ülesandeks G. V. Plehhanovile, kuid tema poolt kirjutatud programmiprojekt ei rahuldanud V. I. Leninit ning ta kritiseeris seda teravalt. Plehhanov töötas oma projekti algusosa ümber, kuid enamiku märkustega ei nõustunud. Jõudnud veendumusele, et Plehhanovi projekti variandid ei ole vastuvõetavad, kirjutas V. I. Lenin 1902. aasta jaanuaris-veebruaris programmi teoreetilise osa projekti. V. I. Lenini ja G. V. Plehhanovi projektide kooskõlastamiseks ning VSDTP ühise programmiprojekti koostamiseks moodustas «Iskra» «kokkuleppe»-komisjoni. Komisjon võttis küll aluseks Plehhanovi projekti, kuid V. I. Lenini tungival nõudmisel võttis ta arvesse ka tema põhilisi märkusi, parandusi ja täiendusi. Programmis oli selgesti formuleeritud marksismi põhiseisukoht proletariaadi diktatuurist. Plehhanovi ebamääraste ja laialivalguvate formuleeringute asemel võeti vastu V. I. Lenini formuleeringud, mis väljendasid selgesti partei proletaarset iseloomu ja töölisklassi hegemoonia ideed, näitasid partei juhtivat, avangardset osa töölisliikumises. 1902. aasta jaanuari lõpul ja veebruari algul kirjutati valmis ka programmiprojekti praktiline osa, agraarküsimust käsitleva osa autoriks oli V. I. Lenin. Programmiprojekt kinnitati lõplikult «Iskra» toimetuse nõupidamisel Zürichis 1902. aasta aprillis ning avaldati «Iskras» 1. juunil 1902 selleks, et tutvustada seda laiadele töölishulkadele.

1902. aasta jaanuaris toimus Samaaras iskralaste kongress, millest võtsid osa G. M. ja Z. P. Kržižanovskid, F. V. Lengnik, M. A. Silvin, V. P. Artsõbušev, D. I. ja M. I. Uljanovid ning teised. Kongressil loodi «Iskra» Venemaa-organisatsiooni büroo. *«Iskra» Venemaa-organisatsiooni loomine oli sammuks edasi revolutsioonilise marksistliku*

partei loomisel. Pärast Samaara nõupidamist, vaatamata iskralaste sagedasele areteerimisele, laienes ja tugevnes «Iskra» organisatsioon Venemaal.

«Iskra» tegevuse mõjul loodi Peterburis, Moskvas, Samaaras ja teistes linnades leninlik-iskraliku suunaga gruppe ja komiteesid.

1902. aasta lõpul ja 1903. aasta algul ühinesid «Iskraga» järgmised sotsiaaldemokraatlikud komiteed: Peterburi, Moskva, Tveri, Jaroslavli, Kostroma, Ivanovo-Voznessenski, Orehhovo-Zujevo, Tuula, Rjazani, Nižni Novgorodi, Kaasani, Samaara, Saraatovi, Permi, Ufaa, Kiievi, Harkovi, Jekaterinoslavi, Odessa, Slavjanski, Juzovka, Luganski, Rostovi, Taganrogi, Bakuu, Tiflisi, Batumi, Tomski, Krasnojarski, Irkutski, Tšitaa.

«Iskra» organisatsioonid tekkisid ja töötasid V. I. Lenini võitluskaaslaste N. E. Baumani, I. V. Babuškini, S. I. Gussevi, M. I. Kalinini, P. A. Krassikovi, G. M. Križanovski, F. V. Lengniku, P. N. Lepešinski, I. I. Radtšenko ja teiste otsesel juhtimisel.

Sotsiaaldemokraatlikud komiteed muutusid üha enam töölisliikumise organiseerivaks ja juhtivaks jõuks. Kasvas streikide arv riigis, majanduslikult võitluselt läksid töölised üle poliitilistele streikidele, üldstreikidele, solidaarsusstreikidele. Poliitilise võitluse võimsaks vahendiks kujunesid massilised poliitilised demonstratsioonid. Intensiivistusid talurahvarahutused.

«Ökonomismi» ideelisel purustamisel, parteikaadri koondamisel marksismi alusel etendas tähtsat osa **V. I. Lenini raamat «Mis teha? (Meie liikumise valusaid küsimusi)»,** mis ilmus 1902. aasta märtsikuus. Arendades edasi Marxi ja Engelsi õpetust, töötas V. I. Lenin oma raamatus välja õpetuse *uut tüüpi parteist:*

põhjendas põhiseisukohta, et marksistlik partei on töölisliikumise ühendamine sotsialismiga;

tõi esile teadusliku sotsialismi teooria määratu suure tähtsuse töölisliikumise ja kogu partei tegevuse seisukohalt, näitas, et eesrindliku võitleja osa võib täita ainult partei, kes juhindub eesrindlikust teooriast;

töötas välja küsimuse parteist kui proletariaadi poliitilisest juhist, kui töölisliikumise juhtivast jõust, mis ühendab ja suunab proletariaadi klassivõitlust;

näitas, et oportunismi ideeliseks lätteks on eeskätt töö-

lisliikumise stiihilisuse kummardamine ja töölisliikumises sotsialistliku teadvuse osatähtsuse vähendamine.

Aastail 1902—1903 levis V. I. Lenini raamat laialdaselt Venemaa sotsiaaldemokraatlikes organisatsioonides ja etendas väljapaistvat osa vene marksistide kujundamisel, nende ettevalmistamisel võitluseks töölisklassi revolutsioonilise marksistliku partei eest, leninlik-iskraliku suuna võidus VSDTP komiteedes ja organisatsioonides, hiljem aga ka partei II kongressil.

VSDTP II kongress

VSDTP II kongress toimus 1903. aasta suvel. Kongressi 13 istungit — 17. juulist 24. juulini — peeti Brüsselis, pärastpoole olid kongressi delegaadid Belgia politsei nõudel sunnitud Belgia pealinnast lahkuma ning ülejäänud 24 istungit — 29. juulist 10. augustini — toimusid Londonis. Kongressist võttis osa 43 delegaati, kes esindasid 26 organisatsiooni ja kellel oli 51 otsustavat häält, ning 14 delegaati nõuandva hääleõigusega. Kongressil oli esindatud «Iskra» organisatsioon, Peterburi, Moskva, Kiievi, Tuula, Ufaa, Saraatovi, Harkovi, Jekaterinoslavi, Odessa, Doni (Doniäärse Rostovi) ja Nikolajevi komiteed, Bakuu, Batumi ja Tiflisi komiteed, kes kuulusid Kaukaasia liitu, Põhjaliit, Krimmi liit, Mäetööliste Liit, «Južnõi Rabotši» rühm, Bund, «Töö Vabastuse» rühm, Vene Revolutsioonilise Sotsiaaldemokraatia Välismaaliiga, Välismaine Vene Sotsiaaldemokraatide Liit.

Kongressi esimesest päevast alates toimus äge võitlus kongressi revolutsioonilise ja oportunistliku osa vahel. «Iskra» pooldajatel oli kongressil 33 otsustavat häält, 8 häält oli «Iskra» avalikel vastastel — antiiskralastel — (3 «ökonomisti» ja 5 bundisti), «Iskra» pooldajate ja selle vastaste vahel kõikuvatel elementidel (kujutasid endast tsentrumit ehk «sood») oli 10 häält. Iskralaste eneste hulgas esines kongressil kaks suunda, mis peegeldasid enne kongressi «Iskra» toimetuses ja kohalikes organisatsioonides toimunud võitlust. V. I. Lenini pooldajad olid järjekindlad, «kindlad» iskralased. Kongressil toimunud võitluse käigus suurenes V. I. Lenini pooldajate arv. Kongressi lõpuks oli neil 24 otsustavat häält, nad hakkasid end nimetama iskralasteks-bolševikeks, hiljem aga lihtsalt bolševikeks. Iskralaste-bolševike hulka kuulusid V. I. Lenin, N. E. Bauman, R. S. Zemljatška, P. A. Krassikov, L. M. Knipovitš, G. V. Plehhanov, D. I. Uljanov, N. K. Krupskaja,

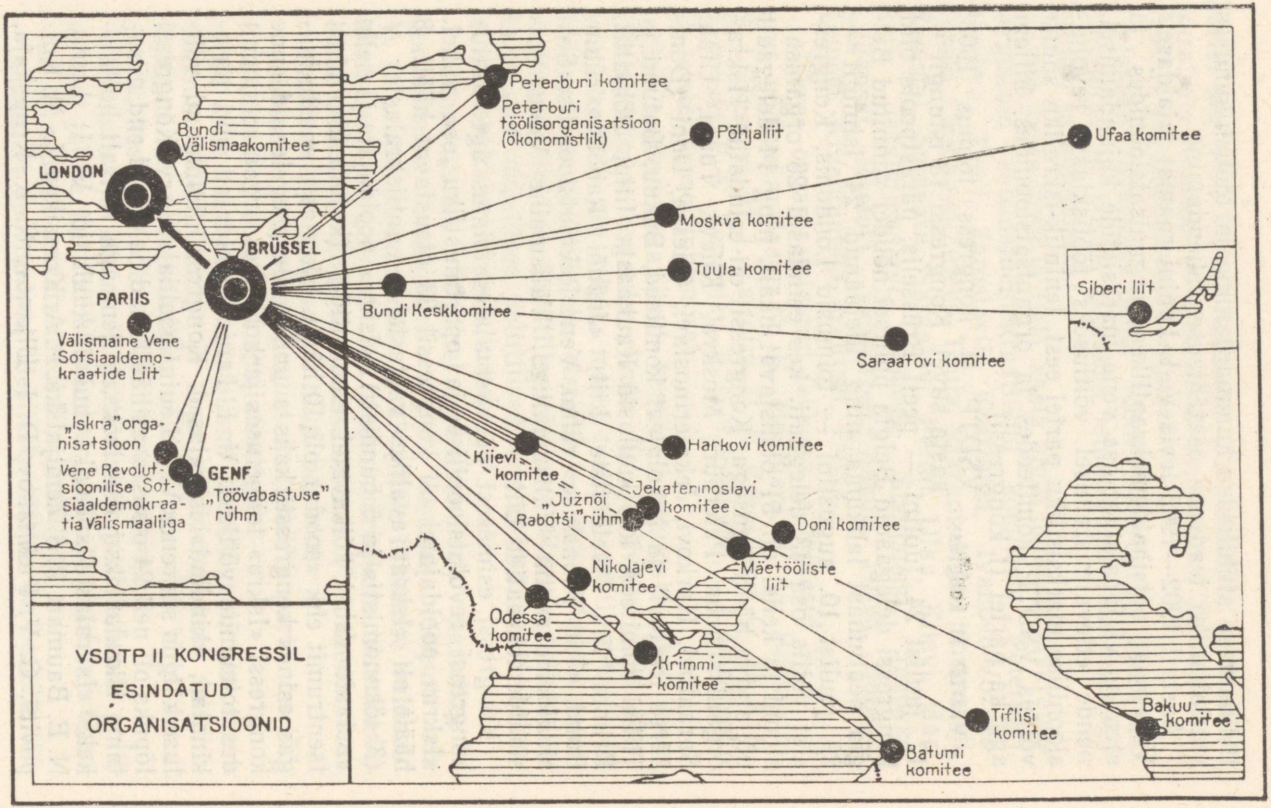
LONDON
Bundi Välismaakomitee
BRÜSSEL
PARIIS
Välismaine Vene Sotsiaaldemokraatide Liit
„Iskra" organisatsioon
Vene Revolutsioonilise Sotsiaaldemokraatia Välismaaliiga
GENF
„Töövabastuse" rühm
Peterburi komitee
Peterburi töölisorganisatsioon (ökonomistlik)
Põhjaliit
Ufaa komitee
Moskva komitee
Tuula komitee
Siberi liit
Bundi Keskkomitee
Saraatovi komitee
Harkovi komitee
Kiievi komitee
Jekaterinoslavi komitee
„Južnõi Rabotši" rühm
Doni komitee
Mäetööliste liit
Nikolajevi komitee
Odessa komitee
Krimmi komitee
Tiflisi komitee
Bakuu komitee
Batumi komitee
VSDTP II KONGRESSIL ESINDATUD ORGANISATSIOONID

V. A. Noskov (Glebov), V. F. Gorin (Galkin), S. I. Gussev (J. D. Drabkin), B. M. Knunjants, G. M. Mišenev, I. K. Nikitin, S. I. Stepanov, A. M. Stopani, A. V. Šotman ja teised. Martovi pooldajate oportunistlikku rühma nimetas V. I. Lenin «järeleandlikeks» iskralasteks, «siksakjoonega» iskralasteks. Neil oli 9 häält. Neil juhtudel, kui «järeleandlikke» iskralasi toetasid «soo» esindajad ja antiiskralased, oli «järeleandlikel» iskralastel hääli rohkem. Selline jõudude paigutus kutsus kongressil esile ägeda võitluse kõigis päevakorra tähtsamates küsimustes.

Kongressi tegevuse aluseks oli «VSDTP II korralise kongressi programm», mille V. I. Lenin oli vähe aega enne kongressi koostanud ja mis sisaldas kongressi päeva- ja kodukorda ning otsuste projekte mitmesugustes küsimustes. V. I. Lenin valiti kongressi büroosse, sai selle aseesimeheks (esimeheks valiti G. V. Plehhanov) ning juhtis korduvalt kongressi istungeid. V. I. Lenin esines kongressil ettekandega partei põhikirja kohta ja oli kongressi põhiliste komisjonide — programmi-, põhikirja- ja mandaatkomisjonide liige. Kongressi töö käigus esines V. I. Lenin kolme nädala jooksul kõnedega, märkustega, resolutsiooniprojekti juurde tehtud parandustega ja üksikute repliikidega üle 130 korra.

Kongressi päevakorra tähtsamateks küsimusteks olid partei programmi ja põhikirja kinnitamine ning partei juhtivate organite valimised. Nendes küsimustes arenes kongressil äge võitlus revolutsiooniliste marksistide, V. I. Lenini pooldajate, ja oportunistide vahel. See oli võitlus «Iskra» poolt väljatöötatud ideeliste, taktikaliste ja organisatsiooniliste põhimõtete eest.

Programmiprojekti arutati 9 istungil ning seda ründas ägedalt kongressi oportunistlik osa — bundistid ja «ökonomistid». Teravaid vaidlusi kutsusid esile seisukohad partei juhtivast osast töölisliikumises ja proletariaadi diktatuuri kättevõitmise vajadusest, samuti programmi agraar- ja rahvusküsimust käsitlevad osad. Kuid V. I. Leninil ja tema pooldajail õnnestus kaitsta kõiki programmi printsipiaalseid seisukohti. Kongressi 21. istungil võeti programm nimelise hääletamisega ühel häälel vastu, kusjuures üks jäi erapooletuks («ökonomist» Akimov).

Kongressi poolt vastuvõetud programm oli võitleva proletariaadi partei marksistlik revolutsiooniline programm.

Programm koosnes kahest osast:

maksimumprogramm, mis määras kindlaks partei põhiülesande — sotsialistliku ühiskonna ülesehitamine — ja selle elluviimise tingimuse — sotsialistlik revolutsioon ja proletariaadi diktatuuri kehtestamine;

miinimumprogramm, kus oli juttu partei lähematest ülesannetest — kodanlik-demokraatlikust revolutsioonist, tsarismi kukutamisest, demokraatliku vabariigi sisseseadmisest, 8-tunnilisest tööpäevast, kõigi rahvuste täielikust üheõiguslusest ja nende enesemääramise õigusest, külas esinevate pärisorjuse jäänuste kaotamisest.

Partei ehituse organisatsiooniliste printsiipide küsimuses arutati kongressil kaht *põhikirja*projekti — V. I. Lenini ja J. O. Martovi oma. Esimesest paragrahvist peale tuli selgesti esile erinevus Lenini revolutsioonilise ja Martovi oportunistliku põhikirjaprojekti vahel. Lenini formuleering partei liikmeks kuulumise kohta oli järgmine: «Partei liikmeks loetakse igaühte, kes tunnistab tema programmi ja toetab parteid nii aineliste vahenditega kui ka isikliku osavõtuga ühest partei organisatsioonist», see nõudis partei liikmeilt kõrget distsipliini, kindlustas partei juhtiva tegevuse ja kontrolli iga tema liikme üle, raskendas igasugustel ebakindlatel ja kõikuvatel elementidel parteisse pääsemist.

Martovi formuleering ei pidanud obligatoorseks partei liikmete osavõttu parteiorganisatsiooni tööst, vaid nõudis ainult, et partei liige aitaks isiklikult parteile kaasa, seega hõlbustas see parteisse pääsemist ebakindlatel, kõikuvatel elementidel, kes ei tahtnud end parteidistsipliiniga siduda, kaotas partei selged organisatsioonilised põhimõtted. Põhikirja esimene paragrahv võeti Martovi formuleeringus vastu 28 häälega, vastu oli 22 häält. Põhikirja ülejäänud paragrahvid kinnitati pärast ägedaid vaidlusi põhiliselt Lenini formuleeringus.

Kongressi töö käigus kasvas ja tugevnes V. I. Lenini ümber koondunud revolutsiooniline tuumik. Enamiku päevakorraküsimuste kohta võeti vastu õiged, võitlevad resolutsioonid.

Kongress võttis üksmeelselt vastu resolutsiooni «Bundi kohast parteis», milles hülgas Bundi natsionalismi, kes püüdis astuda partei koosseisu föderatsiooni põhimõtte alusel, ja tegi talle ettepaneku olla ühtse partei raamides «autonoomse koostisosa seisundis».

Resolutsioonis «Partei Keskhäälekandja» kuulutas kong-

ress «Iskra» oma keskhäälekandjaks, tunnustas ««Iskra» teeneid revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia ideelise ühtsuse loomises, tema põhimõtete arendamises ja kaitsmises ning selles võitluses, mida nende põhimõtete alusel on peetud kõikvõimalike oportunistlike voolude vastu meie parteis, samuti ka nende voolude vastu, kes on püüdnud töölisklassi liikumist ainuõigelt teelt kõrvale viia».

Resolutsioonis «Kohalikest organisatsioonidest» tunnistas kongress vajalikuks seda, et igas partei tegevuse keskuses oleks ainult üks juhtiv organisatsioon.

Resolutsioonides «Liberaalidesse suhtumisest», «Sotsialistidest-revolutsionääridest», «Demonstratsioonidest», «Ametiühingulisest võitlusest», «Partei kirjandusest», «Õppivasse noorsoosse suhtumisest», «Ülekuulamisel tunnistuste andmisest» ja teistes määrati kindlaks partei taktikaline joon.

Kongressi viimastel istungitel, kus toimusid valimised, muutus jõudude vahekord kongressil «järjekindlate» iskralaste kasuks: 5 bundisti, kes ei olnud nõus kongressi otsusega Bundi kohta, lahkusid kongressilt, teatades Bundi väljaastumisest parteist; samuti lahkus 2 «ökonomisti» — Välismaise Vene Sotsiaaldemokraatide Liidu liiget — pärast kongressi otsust selle liidu laialisaatmise kohta. Selle tulemusena oli V. I. Lenini pooldajail 24 häält ja nende vastastel kõigest 20 häält (9 «järeleandlikku» iskralast, 1 «Iskra» vastane ja 10 — «sood»).

Lenini pooldajad kaitsesid kongressil õigust vabalt valida keskhäälekandja kolmeliikmeline toimetus, Martovi pooldajad võitlesid «kuue toimetaja», s. o. toimetuse vana koosseisu kinnitamise eest. Kongressi enamus hääletas selle poolt, et valida toimetusse kolm inimest: V. I. Lenin, G. V. Plehhanov ja J. O. Martov. Martov teatas kohe pärast valimisi, et ta sellises koosseisus toimetuses töötama ei hakka. «Iskra» numbrid 46—51 ilmusid Lenini ja Plehhanovi toimetusel.

Partei Keskkomitee koosseisu küsimust arutati erinõupidamistel, mille iskralased kongressi töö käigus olid organiseerinud. Nende nõupidamiste tulemusena esitasid leninlased kongressile G. M. Kržižanovski, F. V. Lengniku ja V. A. Noskovi kandidatuurid. Martovi pooldajad tegid ettepaneku valida Keskkomiteesse V. A. Noskovi, V. N. Rozanovi, L. D. Trotski. Häälteenamusega valiti Keskkomitee koosseisu «järjekindlate» iskralaste kandidaadid.

Partei keskasutuste valimised kinnitasid leninliku joone võidu kongressil. Lenini pooldajaid, kes valimisel enamuse said, hakati sellest ajast peale nimetama bolševikeks, «järeleandlikke» iskralasi aga, kes said hääli vähem — «menševikeks». *Sõna «bolševik» sai sõnade «marksist», «revolutsionäär», «leninlane» sünonüümiks.*

Leninliku enamuse võit kongressil oli selle võitluse seaduspäraseks tulemuseks, mida V. I. Lenin pidas oportunistlike tendentsidega nii «Iskra» toimetuses, kongressi ettevalmistamise käigus kui ka kongressil. *«Vähemuse,»* kirjutas V. I. Lenin hiljem, *«moodustasid meie partei kõige rohkem oportunismi kalduvad liikmed.* Vähemuse moodustasid partei teoreetiliselt *kõige ebakindlamad, põhimõtteliselt kõige ebajärjekindlamad elemendid.* Vähemus kujunes just partei *paremast tiivast.»* Kongressil V. I. Leniniga kaasatulnud enamus peegeldas eesrindlike tööliste meeleolu, keda kasvatasid leninlik «Iskra» ja V. I. Lenini raamat «Mis teha?».

VSDTP II kongressi peamiseks tulemuseks oli revolutsioonilise marksistliku partei, bolševike partei tegelik loomine Venemaal. «Bolševism,» kirjutas hiljem V. I. Lenin, «kui poliitilise mõtte vool ja kui poliitiline partei on olemas 1903. aastast.»

Bolševism oli kõige revolutsioonilisem ja järjekindlam marksistlik suund rahvusvahelises töölisliikumises. Ainuüksi vene marksistid-bolševikud eesotsas V. I. Leniniga seisid uue ajastu nõuete kõrgusel. Nad andsid töölisliikumise põhiküsimustele õige vastuse, rajasid uut tüüpi partei — sotsiaalse revolutsiooni partei, kes on leppimatu oportunismi suhtes.

Olukord parteis pärast II kongressi

Bolševike võitlus menševike vastu, mis algas VSDTP II kongressil, arenes pärast seda veelgi jõudsamalt.

Menševikud, kasutanud ära G. V. Plehhanovi leplikkust ja hiljem tema otsest ületulekut nende positsioonidele, haarasid 1903. aasta novembris «Iskra» toimetuse juhtimise enda kätte ja muutsid selle (52. numbrist alates) menševistlikuks häälekandjaks. Kohe pärast kongressi rajasid P. B. Axelrod, J. O. Martov ja L. D. Trotski vähemuse salajase organisatsiooni, mille eesmärgiks oli partei keskasutuste ja kohalike parteiorganisatsioonide juhtimine enda kätte haarata. Menševikud muutsid Vene Revolutsioonilise Sotsiaaldemokraatia Välismaaliiga oma tugi-

punktiks ja rajasid oma ringisõitva agentuuri. Peterburis, Odessas, Jekaterinoslavis rajati kõrvuti bolševistlike komiteedega paralleelselt ka menševistlikud rühmad. Partei Keskkomiteesse uute liikmete koopteerimise tulemusena läks Keskkomitee isikute kätte, kes menševikesse leplaslikult suhtusid.

Selleks et paljastada menševike oportunismi organisatsioonilistes küsimustes, näidata tema ohtlikkust parteile, asus V. I. Lenin kirjutama raamatut **«Üks samm edasi, kaks sammu tagasi (Kriis meie parteis)»**. V. I. Lenin kirjutas raamatut mitu kuud, õppides põhjalikult tundma VSDTP II kongressi istungite protokolle ja resolutsioone, samuti partei keskorganite dokumente. Raamat «Üks samm edasi, kaks sammu tagasi» ilmus 1904. aasta mais. Selles analüüsis V. I. Lenin põhjalikult võitlust, mis toimus kongressil revolutsioonilise ja oportunistliku tiiva vahel; analüüsis üksikasjaliselt võitluse lähtepunkti küsimust, selle põhjusi ja peamist tulemust — partei jagunemist «enamuseks» ja «vähemuseks», näitas jõudude vahekorda ja paigutust, rühmituste tähtsust kongressil ja nende tõelist poliitilist olemust. Kongress, märkis V. I. Lenin, tegi sammu edasi partei ideelisel ja organisatsioonilisel ühteliitmisel, menševikud aga tõukavad parteid tagasi, organisatsioonilisele killustatusele.

Kritiseerides menševike organisatsioonilist oportunismi, arendas V. I. Lenin edasi marksistlikku õpetust parteist, töötas välja bolševike partei järgmised organisatsioonilised põhimõtted.

Revolutsiooniline marksistlik partei

on üks osa töölisklassist, tema *eesmine, organiseeritud* väesalk;

peab rajanema *tsentralismi* põhimõttel (legaalse tegevuse tingimustes — demokraatliku tsentralismi alusel) ja range *distsipliini* põhimõttel;

on proletariaadi klassiorganisatsiooni *kõrgeim vorm;*

on eesmise väesalga ja *laiade* töölisklassi hulkade *sidemete kehastus.*

Raamat «Üks samm edasi, kaks sammu tagasi» levis laialdaselt Venemaa eesrindlike tööliste hulgas ja aitas kaasa nende koondumisele bolševike ümber.

1904. aasta teisel poolel eksisteeris ja tegi revolutsioonilist tööd vähemalt 50 partei komiteed ja rühma, kes

tegutsesid kogu meie maa territooriumil, Arhangelskist Kaukaasiani ning Baltimaadest Siberi ja Kaug-Idani.

Kõige tugevamatel ja revolutsiooniliselt kogenumatel parteikomiteedel oli vastavalt VSDTP põhikirjale õigus saata oma esindajad partei kongressidele, osa võtta üldparteiliste ülesannete lahendamisest. Selliseid täieõiguslikke kohalikke parteiorganisatsioone oli 30: Peterburi, Moskva, Tveri, Põhja, Tuula, Nižni Novgorodi, Saraatovi, Uraali, Siberi, Doni, Harkovi, Kiievi, Odessa, Jekaterinoslavi, Nikolajevi, Tiflisi, Bakuu, Batumi, Imereedi-Mingreeli (Kutaisi linn), Krimmi, Mäetööstuse (Donbass), Voroneži, Riia, Orjoli, Smolenski, Samaara, Kurski, Astrahani, Loode ja Polesje. Peale selle tegutsesid sotsiaaldemokraatlikud komiteed ja rühmad Arhangelskis, Kišinjovis, Kaasanis, Poltaavas, Krementšugis, Jelisavetgradis, Tšernigovis, Hersonis, Brjanskis, Kubanis ja teistes kohtades. Parteiorganisatsioonid tekkisid ka Kesk-Aasias ja Kasahstanis. Sotsiaaldemokraadid, kes olid tsaarivalitsuse tagakiusamise tõttu sunnitud välismaale emigreerima, ühinesid välismaal asuvate parteiorganisatsioonidega. Kõige märkimisväärsemad olid partei rühmad Genfis, Bernis, Zürichis, Münchenis, Leipzigis, Berliinis ja Pariisis.

Tähtsat osa bolševismi positsioonide tugevdamisel parteis etendasid elukutselised revolutsionäärid, kes töötasid illegaalselt Venemaal: N. E. Bauman, V. S. Bobrovski, O. A. Varentsova, N. J. Vilonov, M. F. Vladimirski, V. V. Vorovski, S. I. Gussev, T. S. Zelikson-Bobrovskaja, R. S. Zemljatška, L. M. Knipovitš, I. H. Lalajants, M. M. Litvinov, G. I. Petrovski, O. A. Pjatnitski, J. M. Sverdlov, N. A. Skrõpnik, J. V. Stalin, J. D. Stassova, A. M. Stopani, M. G. Tshakaja, S. G. Šaumjan ja teised.

1904. aasta kasvava revolutsioonilise tõusu olukorras alustasid bolševikud eesotsas V. I. Leniniga võitlust partei III kongressi kokkukutsumise eest.

1904. aasta juulikuu lõpul toimus Šveitsis V. I. Lenini juhtimisel 22 bolševiku nõupidamine. Nõupidamine võttis vastu V. I. Lenini kirjutatud läkituse «Parteile», mis sai VSDTP III kongressi kokkukutsumise eest võitlemise programmiks.

Rühm bolševikke eesotsas V. I. Leniniga valmistas ette illegaalse bolševistliku ajalehe **«Vperjod»** väljaandmist, mille esimene number ilmus 22. detsembril 1904. Ajalehe toimetusse kuulusid V. I. Lenin, V. V. Vorovski, M. S. Ol-

minski, A. V. Lunatšarski. Ajalehes «Vperjod» avaldati üle 60 V. I. Lenini artikli ja sõnumi. V. I. Lenin oli ajalehe organisaatoriks, ideeliseks innustajaks ja juhtijaks. «Ajalehe «Vperjod» suund,» kirjutas V. I. Lenin, «on *vana «Iskra» suund.* Vana «Iskra» nimel võitleb «Vperjod» otsustavalt uue «Iskra» vastu.» Jätkates leninliku «Iskra» traditsioone, materdas ajaleht menševike oportunismi, innustas ideeliselt parteihulki ja koondas nad leninliku loosungi elluviimisele — partei III kongressi kokkukutsumise eest võitlemisele.

Ühtaegu toimus kongressi organisatsiooniline ettevalmistus.

1904. aasta septembris kutsuti kokku Lõuna-Venemaa kolme komitee — Odessa, Jekaterinoslavi ja Nikolajevi komitee piirkondlik konverents, kes pooldas III kongressi kokkukutsumist.

Novembris toimus Kaukaasia liidukomitee (Bakuu, Batumi, Tiflisi ja Imereedi-Mingreeli komitee) piirkondlik konverents, kes pooldas partei III kongressi kohest kokkukutsumist ning valis kongressi ettevalmistamiseks büroo.

1904. aasta detsembris toimus Põhja-Venemaa kuue komitee (Peterburi, Moskva, Tveri, Riia, Põhja ja Nižni Novgorodi komitee) piirkondlik konverents. Konverents avaldas umbusaldust partei keskasutustele, keda menševikud olid enda kätte haaranud, pooldas resoluutselt III kongressi kokkukutsumist, deklareeris, et ta on solidaarne selle võitlusega, mida pidas tol ajal V. I. Lenin. Põhja-Venemaa konverentsil kujundati lõplikult Enamuse Komiteede Büroo (EKB), mis kujunes bolševike organisatsiooniliseks keskuseks VSDTP III kongressi ettevalmistamisel ja kokkukutsumisel. Selle koosseisu kuulusid: V. I. Lenin, A. A. Bogdanov, M. N. Ljadov, P. P. Rumjantsev, R. S. Zemljatška, M. M. Litvinov, S. I. Gussev ja teised. V. I. Lenini ettepanekul viibisid Enamuse Komiteede Büroo liikmed süstemaatiliselt kohalikes komiteedes ja rühmades, innustades neid resoluutsele võitlusele menševike ja kokkuleplaste vastu. Suur enamik kohalikke komiteesid läks kaasa Enamuse Komiteede Bürooga. 1905. aasta märtsis pooldas 28 parteikomiteest 21 komiteed kongressi kokkukutsumist.

Välismaal viibides pidas V. I. Lenin Enamuse Komiteede Büroo liikmetega pidevat sidet ning juhtis selle

tööd. 1904. aasta detsembris kirjutas ta «Teadaande Venemaa Organiseerimiskomitee moodustamisest ja Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei III korralise kongressi kokkukutsumisest», mis saadeti laiali Enamuse Komiteede Büroo liikmetele. See võeti aluseks ametlikule «Teadaandele partei kolmanda kongressi kokkukutsumisest», mis avaldati 15. veebruaril 1905 ajalehes «Vperjod» Enamuse Komiteede Büroo allkirjaga.

1905. aasta revolutsioonilise võitluse eelõhtul koondus partei oma juhi V. I. Lenini ümber.

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID

1883

13. september — Genfis loodi «Töö Vabastuse» rühm.

1893

31. august — V. I. Lenin saabus Peterburi.

1894

Kevad — suvi — V. I. Lenin kirjutas teose «Mis on «rahvasõbrad» ja kuidas nad võitlevad sotsiaaldemokraatide vastu?».

Detsembrikuu lõpp — V. I. Lenin kirjutas I. V. Babuškini osavõtul lendlehe Semjannikovi tehase töölistele — vene marksistide esimese agitatsioonilendlehe.

1895

25. aprill — V. I. Lenin sõitis välismaale, et luua sidemed «Töö Vabastuse» rühmaga.

Sügis — Peterburi Töölisklassi Vabastusvõitluse Liidu loomine.

Ööl vastu 9. detsembrit — V. I. Lenini, A. A. Vanejevi, P. K. Zaporožetsi, G. M. Kržižanovski, V. V. Starkovi ja teiste Võitlusliidu liikmete areteerimine.

Aasta lõpp — V. I. Lenin kirjutas vanglas sotsiaaldemokraatliku partei programmi projekti.

1896

Mai — juuni — Tekstiilitööliste massiline streik Peterburis.

Juuli lõpp — Londonis toimus rahvusvaheline tööliste sotsialistlik kongress, millest esmakordselt võttis osa Venemaa delegatsioon eesotsas G. V. Plehhanoviga.

1897

17. veebruar — V. I. Lenin sõidab Peterburist Siberisse asumisele.
Aasta lõpp — V. I. Lenin kirjutas brošüüri «Vene sotsiaaldemokraatide ülesanded» (ilmus 1898. aasta sügisel).

1898

1.—3. märts — VSDTP I kongress.

1899

Märtsi lõpp — Ilmub V. I. Lenini raamat «Kapitalismi arenemine Venemaal», mille ta asumisel olles kirjutas.
August — poliitilistel põhjustel asumisele saadetute — marksistide nõupidamine Jermakovskoje külas, kus võetakse vastu V. I. Lenini poolt kirjutatud «Venemaa sotsiaaldemokraatide protest».

1900

29. jaanuar — V. I. Lenini asumisaja lõppemine.
26. veebruar — V. I. Lenin saabub alaliseks elamiseks Pihkvasse, kus tema järele seatakse sisse politsei salajane valve.
16. juuli — V. I. Lenin sõidab välismaale.
11.—15. august — V. I. Lenin viib läbi nõupidamise «Töö Vabastuse» rühma liikmetega Corsier's (Genfi lähedal), kus arutatakse ajalehe «Iskra» ja ajakirja «Zarja» väljaandmise ja ühise toimetamise küsimusi.
Septembri lõpp — V. I. Lenini poolt kirjutatud ««Iskra» toimetuse teadaanne» ilmub omaette lendlehena.
11. detsember — Ilmub ajalehe «Iskra» esimene number.

1901

Aprill — mai — 1. mai demonstratsioonid Varssavis, Vilnos, Dvinskis, Kiievis, Kovnos, Lodzis, Peterburis, Simferoopolis, Tiflisis ja Harkovis. 1. mai streigid ja meeleavaldused Astrahanis, Bakuus, Kertšis, Kiievis, Peterburis, Tiflisis ja teistes linnades.
7.—12. mai — Obuhhovi terasevalutehase tööliste protestistreik 1. mail streikinud tööliste vallandamise vastu (Obuhhovi kaitsmine).
Mai — juuni — Peterburi tööliste massiline solidaarsusstreik Obuhhovi streigist osavõtjatega.
13.—15. mai — Ajalehes «Iskra» avaldati V. I. Lenini artikkel «Millest alata?».
Septembri lõpp — V. I. Lenini initsiatiivil organiseeriti Vene Revolutsioonilise Sotsiaaldemokraatia Välismaaliiga, mis ühendas «Iskra» ja «Zarja» pooldajaid välismaal.

1902

Jaanuari lõpp — Iskralaste kongressil Samaaras rajati «Iskra» Venemaa-organisatsioon.
Veebruar — Tööliste ja üliõpilaste poliitilised demonstratsioonid Kiievis, Jekaterinoslavis, Doni-äärses Rostovis.
Veebruar — märtsi esimene pool — V. I. Lenin kirjutab artikli «Vene sotsiaaldemokraatia agraarprogramm»; avaldati ajakirjas «Zarja» 1902. aasta augustis.
Märtsi algus — Ilmub trükist V. I. Lenini raamat «Mis teha?».
Märts — aprill — Talurahvarahutused Poltaava, Harkovi, Voroneži ja teistes kubermangudes.
Aprill — mai — 1. mai demonstratsioonid Bakuus, Varssavis, Vilnos, Jekaterinoslavis, Kiievis, Odessas, Nižni Novgorodis, Saraatovis, Sormovos ja teistes linnades.
2. august — V. I. Lenin viib Londonis läbi VSDTP Peterburi Komitee, «Iskra» Venemaa-organisatsiooni ja VSDTP Põhjaliidu esindajatega nõupidamise, kus loodi VSDTP II kongressi kokkukutsumiseks moodustatud Organiseerimiskomitee iskralik tuumik.
Septembri algus — V. I. Lenin kirjutas brošüüri «Kiri seltsimehele meie organisatsioonilistest ülesannetest».
2.—3. november — Pihkva nõupidamine, kus loodi Organiseerimiskomitee VSDTP II kongressi ettevalmistamiseks.
Novembri algus — Raudteedepoode tööliste massilised streigid Krasnojarskis ja Omskis.
2.—25. november — Doni-äärse Rostovi ettevõtete tööliste suur streik, mille organiseeris VSDTP Doni Komitee.
Novembri lõpp — «Iskra» toimetuse liikmete nõupidamine V. I. Lenini osavõtul VSDTP II kongressi päevakorra küsimuses.

1903

18. ja 20. veebruar — Paljutuhandelised tööliste ja üliõpilaste poliitilised demonstratsioonid Tomskis.
23. veebruar — Mitmetuhandeline tööliste poliitiline demonstratsioon Tiflisis.
2. märts — Massilised poliitilised demonstratsioonid Doni-äärses Rostovis ja Bakuus.
Mai — Ilmub trükist V. I. Lenini brošüür «Kehvtalurahvale».
1. juuli — Paljutuhandeline poliitiline demonstratsioon Tiflisis.
Juuli — august — Poliitilised üldstreigid Taga-Kaukaasias ja Ukrainas.
17. juuli — 10. august — VSDTP II kongress.
Septembri esimene pool — V. I. Lenin kirjutab «Jutustuse VSDTP II kongressist».
27. november — V. I. Lenin saadab kirja Keskkomitee liikmetele partei III kongressi kokkukutsumise vajaduse kohta.

1904

Jaanuar — Vene—Jaapani sõja algus.
6. mai — Ilmub trükist V. I. Lenini raamat «Üks samm edasi, kaks sammu tagasi (Kriis meie parteis)».

Juuli lõpp — V. I. Lenini juhtimisel toimub Genfis 22 bolševiku nõupidamine.

August — Toimus Amsterdami rahvusvaheline sotsialistlik kongress, kus esitati bolševike ettekanne «Materjal Venemaa Sotsiaaldemokraatlikus Töölisparteis esineva parteikriisi selgituseks»; ettekanne koostati V. I. Lenini vahetul osavõtul.

29. november — V. I. Lenin juhatab bolševike nõupidamist, kus võetakse vastu otsus hakata välja andma partei enamuse häälekandjat — ajalehte «Vperjod».

13.—31. detsember — Bakuu naftatööliste üldstreik.

Detsember — Enamuse komiteede põhjapiirkonnakonverents; Enamuse Komiteede Büroo lõplik väljakujunemine.

22. detsember — Ilmus trükist bolševistliku ajalehe «Vperjod» esimene number.

ESIMESE VENE REVOLUTSIOONI AASTAIL

«Ilma niisuguse «peaproovita», nagu oli 1905. aastal, ei oleks 1917. aastal olnud võimalik ei kodanlik Veebruarirevolutsioon ega ka proletaarne Oktoobrirevolutsioon.»

V. I. Lenin

Revolutsiooni algus

1905.—1907. aasta revolutsioon oli oma iseloomult ja ülesannetelt *kodanlik* revolutsioon, tema eesmärgiks oli kukutada tsaariisevalitsus ja kaotada pärisorjuse jäänused. Ta oli *proletaarne* revolutsioon proletariaadi juhtiva osa poolest ja isevalitsuse vastu võitlemise viiside poolest. Ta oli *rahvarevolutsioon*, sest tema peamiseks liikumapanevaks jõuks ja juhiks oli proletariaat, kes koondas enda ümber paljumiljonilise talurahva. Samal ajal oli ta *talurahvarevolutsioon*, sest tema peaülesandeks oli mõisnike maavalduse likvideerimine.

Revolutsiooni alguseks kujunesid 1905. aasta 9. jaanuari sündmused, mil üle 140 000 Peterburi töölise, keda tsaariohranka salaagent papp Gapon oli petnud, läks rahulikus rongkäigus Talvepalee juurde, et tsaarile oma raske olukorra kohta palvekiri üle anda. Bolševikud hoiatasid, et töölistele võidaks veresaun korraldada. Nii see ka sündis. Tsaari käsu peale avas sõjavägi tule töölistele, nende naiste ja laste pihta. Üle tuhande inimese sai surma, ligi viis tuhat haavata.

Usk tsaarisse oli kadunud. 10. jaanuaril haarasid töölised enda kätte trükikoja Peterburis ja andsid välja lendlehe. Selles räägiti: *«Relvad kätte, -seltsimehed hõivake* arsenalid, relvalaod ja -kauplused... Kukutame tsaari-

valitsuse ja seame sisse *oma* võimu. *Elagu revolutsioon!»* Revolutsioon oli alanud.

Peterburi sündmused panid lainetama kogu maa. Võitlusse astusid laiad töölishulgad. Puhkesid üldstreigid Moskvas, Riias, Varssavis, Tiflisis, Jaroslavlis, Saraatovis, Tallinnas, Minskis, Harkovis ja teistes meie maa tööstuskeskustes. Ainuüksi 1905. aasta jaanuaris streikis 440 000 töölist, jaanuarist märtsini aga 810 000 töölist, s. o. ligemale kaks korda rohkem kui kogu eelneva kümne aasta jooksul (1895.—1904. a.). Ärkas ka talurahvas. 1905. aasta veebruaris algasid talurahvarahutused Orjoli, Voroneži ja Kurski kubermangus. 1905. aasta kevadel võttis talurahvaliikumine eriti suure ulatuse Saraatovi kubermangus, Lätimaal, Taga-Kaukaasias ja Poolas. «Linna töölisliikumine,» kirjutas V. I. Lenin 1905. aasta märtsis, «saab revolutsioonilise talurahva näol uue liitlase. Küsimus proletariaadi klassiteadliku avangardi, sotsiaaldemokraatia suhtumisest talurahvaliikumisse omandab otsese praktilise tähtsuse.»

Küsimus taktikast alanud revolutsioonis sai peaküsimuseks. Kasvas partei osatähtsus rahvahulkade liikumise juhtimisel. Oli tarvis liita partei read, likvideerida kriis, mille tekitasid menševikud. Kõigi nende küsimustega hakkas tegelema VSDTP III kongress.

VSDTP III kongress

VSDTP III kongress toimus Londonis 12.—27. aprillini 1905. Kongressist võttis osa 38 delegaati: 24 otsustava ja 14 nõuandva häälega. Otsustava häälega olid VSDTP Keskkomitee ja 21 kohaliku parteikomitee esindajad: Peterburi, Moskva, Tveri, Riia, Põhjapiirkonna, Tuula, Nižni Novgorodi, Uraali, Samaara, Saraatovi komitee, Kaukaasia liidu (neli komiteed), Voroneži, Nikolajevi, Odessa, Polesje, Loodepiirkonna, Kurski ja Orjoli komitee. Niisiis väljendas III kongress partei valdava enamuse arvamust.

V. I. Lenin oli Odessa komitee delegaadiks. Kongressi tööst võtsid osa väljapaistvad bolševikud — P. A. Džaparidze, P. A. Krassikov, N. K. Krupskaja, M. M. Litvinov, A. V. Lunatšarski, N. A. Skrõpnik, R. S. Zemljatška, M. G. Tshakaja, V. V. Vorovski ja teised.

Menševikud keeldusid III kongressi tööst osa võtmast ja kutsusid Genfis kokku niinimetatud parteitöötajate konverentsi. Sellest võtsid osa delegaadid ainult VSDTP 8 komiteest ja liidust (Kiievi, Jekaterinoslavi, Doni, Har-

kovi ja Smolenski komitee, Krimmi, Donetsi ja Siberi liit), uue «Iskra» ja teiste menševistlike organisatsioonide esindajad. Parteist lahkulöönud menševike konverentsi otsustel oli ilmselt oportunistlik iseloom. «Kolmas samm tagasi» — nii määras V. I. Lenin kindlaks Genfi konverentsi printsipiaalse tähtsuse.

III kongress arutas järgmisi küsimusi: relvastatud ülestõus, valitsuse poolt riigipöörde eel ja riigipöörde momendil teostatavasse poliitikasse suhtumine, ajutise revolutsioonilise valitsuse küsimus, talurahvaliikumisse suhtumine, partei põhikiri, suhtumine VSDTP lahkulöönud osasse, rahvuslikesse sotsiaaldemokraatlikesse organisatsioonidesse ning liberaalidesse, praktilised kokkulepped sotsialistide-revolutsionääridega, propaganda ja agitatsioon, partei Keskkomitee aruanne ja valimised ning teised küsimused.

Kongress toimus V. I. Lenini juhtimisel. Ta valiti ühel häälel kongressi juhatajaks. Kongressi otsused peegeldavad seda suurt tööd, mida Lenin tegi enne kongressi ja kongressi töö käigus. Kongressil esines Lenin ettekannete ja kõnedega põhilistes küsimustes. Kongressi protokollides kajastus Lenini ligi 140 sõnavõttu ja ettepanekut.

VSDTP III kongressi otsustes oli kindlaks määratud partei *strateegiline plaan:* proletariaat peab etendama juhtivat osa rahvahulkade revolutsioonilises liikumises ning revolutsiooni esimesel etapil võitlema kodanlik-demokraatliku revolutsiooni võidu eest — isevalitsuse kukutamise ja demokraatliku vabariigi sisseseadmise eest, kõigi pärisorjuse jäänuste likvideerimise eest. Võidu saavutamise tähtsamaks tingimuseks on: luua tööliskassi ja kogu talurahva revolutsiooniline liit, neutraliseerida kodanlus, paralüseerida tema kõikuvus. Revolutsiooni järgmine etapp nägi ette proletariaadi võitlust selle eest, et kodanlik-demokraatlik revolutsioon kasvaks viivitamatult ümber sotsialistlikuks revolutsiooniks. «*Esmalt* koos «kogu» talurahvaga monarhia vastu, mõisnike vastu, keskaja jäänuste vastu (ja sedavõrd jääb revolutsioon kodanlikuks, kodanlik-demokraatlikuks). *Siis* koos kehvtalurahvaga, koos poolproletariaadiga, koos kõigi ekspluateeritavatega *kapitalismi vastu,* sealhulgas küla rikaste, kulakute, spekulantide vastu, ja sedavõrd muutub revolutsioon *sotsialistlikuks*» (Lenin).

Selle strateegilise plaani alusel töötas kongress välja

taktikalise joone. Partei ja tööliskiassi peamiseks ning edasilükkamatuks ülesandeks tunnistas kongress *relvastatud ülestõusu* organiseerimise, märkides sealjuures, et ülestõusu eel ja selle käigus etendavad erilist osa massilised poliitilised streigid.

Partei keskseks taktikaliseks küsimuseks oli tol ajal V. I. Lenini määrangu järgi küsimus *ajutisest revolutsioonilisest valitsusest,* mis tekib rahvarevolutsiooni võidu tulemusena. Erinevalt menševikest, kes ignoreerisid ajutise revolutsioonilise valitsuse tähtsust, nägid bolševikud selles võitnud klasside diktatuuri valitsust, s. o. *proletariaadi ja talurahva revolutsioonilis-demokraatlikku diktatuuri.* Kongress määras kindlaks, millistel tingimustel võivad partei esindajad ajutisest revolutsioonilisest valitsusest osa võtta, ja kavandas tema programmi: revolutsiooni saavutuste kindlustamine, kontrrevolutsiooni vastupanu mahasurumine, VSDTP miinimumprogrammi elluviimine ning seega sotsialistlikule revolutsioonile üleminekuks vajalike tingimuste loomine.

Kõigis oma otsustes lähtus III kongress V. I. Lenini näpunäitest, et proletariaat võib etendada juhtivat osa revolutsioonis ainult siis, kui ta on liitunud üheks iseseisvaks poliitiliseks jõuks, kelle eesotsas on revolutsiooniline marksistlik partei.

Kongress arutas menševike oportunistlikke vaateid organisatsioonilistes ja taktikalistes küsimustes, pidades ühtlasi võimalikuks lubada parteitööst osa võtta neil menševikel, kes alluvad partei kongresside otsustele, partei põhikirjale ja partei distsipliinile.

Kongressil kinnitati uus VSDTP põhikiri. Põhikirja esimene paragrahv võeti vastu V. I. Lenini formuleeringus, likvideeriti kahe keskuse süsteem, määrati täpsemalt kindlaks Keskkomitee õigused ja tema vahekord kohalike komiteedega. Kongress valis partei ühtse juhtiva keskuse — VSDTP Keskkomitee — ning tegi talle ülesandeks luua uus keskhäälekandja — ajaleht «Proletari». Uue Keskkomitee esimesel pleenumil valiti «Proletari» toimetajaks V. I. Lenin.

VSDTP III kongress oli tähtsaks teetähiseks partei elus. Ta relvastas parteid ja tööliskiassi võitlusprogrammiga võitluses demokraatliku revolutsiooni võidu eest. Kongressi otsused olid aluseks partei praktilisele tegevusele esimese Vene revolutsiooni aastail.

VSDTP III kongressi otsuseid, kongressil väljatöötatud

partei strateegilist plaani ja taktikalist joont põhjendas V. I. Lenin igakülgselt oma raamatus **«Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis»**. Vene revolutsiooni põhiliste joonte ja iseärasuste marksistlik analüüs võimaldas V. I. Leninil arendada ja läbi töötada järgmised küsimused:

proletariaadi hegemoonia kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis;

tööliskassi ja talurahva liit kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis, proletariaadi liit kehvtalurahvaga ning kõigi linna ja maa poolproletaarsete hulkadega sotsialistlikus revolutsioonis;

relvastatud ülestõus kui peamine tsaariisevalitsuse kukutamise ja revolutsiooni võiduleviimise vahend;

tööliskassi ja talurahva revolutsioonilis-demokraatlik diktatuur ja ajutine revolutsiooniline valitsus kui selle diktatuuri poliitiline organ;

kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ümberkasvamine sotsialistlikuks revolutsiooniks;

proletariaadi poliitiline partei kui otsustav tingimus selleks, et proletariaat saaks täita rahvarevolutsiooni juhi osa.

Oma raamatus arendas V. I. Lenin edasi sotsialistliku revolutsiooni marksistlikku teooriat, näitas mitte ainult menševike ja trotskistide, vaid ka II Internatsionaali reformistide teoreetiliste seisukohtade oportunistlikku, antirevolutsioonilist olemust.

Raamatu andis 1905. aasta juulikuus Genfis välja VSDTP Keskkomitee. 1905. aasta lõpuni ilmus Venemaal raamatust kaks uut trükki: Peterburis VSDTP Keskkomitee ja Moskvas partei Moskva komitee väljaandel. Moskva väljaanne ilmus 10 000 eksemplaris. V. I. Lenini tööd levitati illegaalselt ka Permis, Kaasanis, Tiflisis, Bakuus, Taganrogis ja teistes Venemaa linnades. Seda õpiti tundma põrandaalustes partei- ja töölisringides.

Bolševikud rahvahulkade eesotsas 1905. aasta suvel toimunud revolutsioonilistes lahingutes

1905. aasta kevadel ja suvel teravnes Venemaal poliitiline kriis veelgi. Tööliskassi streigivõitlus omandas sihikindlama ja pealetungiva iseloomu. 1905. aasta aprillikuust septembrikuuni streikis 775 000 töölist, kusjuures poliitilistest streikidest osavõtnute arv kasvas peaaegu 48 protsendini (jaanuaris-märtsis — 25%). Liikumine hõlmas üha laiemad töörahva hulgad. Metallitööliste järel astusid võitlusse

tekstiilitöölised, kes moodustasid vene vabrikutööliste põhimassi.

Tööliste kõrget poliitilist küpsusastet näitas *Ivanovo-Voznessenski tekstiilitööliste streik,* mis kestis 72 päeva, 12. maist 22. juulini 1905. Selle valmistas ette ja viis läbi Ivanovo-Voznessenski bolševike organisatsioon eesotsas F. A. Afanasjevi ja M. V. Frunzega. Streigi käigus valiti tööliste volinike (saadikute) nõukogu, mis muutus streikijate juhtivaks organiks. Volinike nõukogu esimeheks oli parteitu tööline graveerija A. J. Nozdrin. Nõukogu liikmetest olid suurema autoriteediga töölised-bolševikud S. I. Balašov, J. A. Dunajev, F. N. Samoilov ja teised kohaliku bolševike organisatsiooni aktiivsed liikmed. *Ivanovo-Voznessenski volinike nõukogu oli üks esimesi tööliste saadikute nõukogusid.*

Streigid ja demonstratsioonid, poliitilised streigid, tööliste kokkupõrked sõjaväe ja politseiga toimusid 1905. a. suvel kogu Venemaal. Tööliste väljaastumised leidsid aset Peterburis, Moskvas, Lodzis, Kostromas, Nižni Novgorodis, Sormovos, Tuulas, Minskis, Gomelis, Vitebskis, Grodnos, Smorgonis, Dvinskis, Riias, Liibavis, Kiievis, Harkovis, Jekaterinoslavis, Luganskis, Nikolajevis, Odessas, Vladikavkazis, Tiflisis, Kutaisis, Batumis, Tšiaturas, Bakuus, Ufaas, Permis, Motovilihhas, Jekaterinburgis, Zlatoustis, Nadeždinskis, Nižni Tagilis, Tšeljabinskis, Krasnojarskis, Tšitaas ja teistes linnades. V. I. Lenin kirjutas, et «üksikuist plahvatustest kerkib üha selgemini silme ette ülevenemaalise lõkkele lööva tulekahju pilt».

1905. aasta suvel tekkisid poollegaalsed ametiühingud, mille organiseerimisest ja tööst bolševikud aktiivselt osa võtsid.

Tööliste revolutsioonilise liikumise mõjul intensiivistus tunduvalt *talurahvaliikumine.* 1905. aasta kevadel ja suvel oli talurahvaliikumisest haaratud ligikaudu üks viiendik kõigist maakondadest, sügisel aga rohkem kui pooled maakonnad. 1905. aasta aprillist novembrini registreeriti 2424 talupoegade väljaastumist. Eriti hoogne oli talurahvaliikumine Baltimaadel, Ukrainas, Gruusias, Kesk-Mustmullavööndi kubermangudes ja Volgamaal.

Partei mõju tugevdamiseks maal ning talurahva kaasatõmbamiseks proletariaadi poole moodustasid bolševikud spetsiaalsed organisatsioonid. Agraargrupid eksisteerisid Moskva, Kaasani, Nižni Novgorodi, Vladimiri, Tveri, Sim-

birski, Saraatovi, Samaara, Peterburi, Kostroma, Ivanovo-Voznessenski, Minski, Vilno, Luganski, Odessa ja teiste parteikomiteede juures. Parteiorganisatsioonid rajasid külas revolutsioonilised talurahvakomiteed, andsid välja spetsiaalseid talurahvale määratud lendlehti, organiseerisid ja tugevdasid linna ja maa töörahva liitu.

Uueks suureks sammuks edasi võitluses isevalitsuse vastu oli *revolutsiooniline liikumine sõjaväes ja laevastikus*. See oli otsene reageering tööliste ja talupoegade liikumisele. Esimeseks massiliseks revolutsioonilisteks väljaastumiseks sõjaväes ja laevastikus oli madruste ülestõus soomuslaeval «Potjomkin», mis algas 14. juunil 1905. Esmakordselt läks suur osa tsarismi relvastatud jõududest avalikult üle revolutsiooni poole. Ülestõus lõppes nurjumisega, sest «Potjomkini» meeskonnal puudus õige juhtimine. Juunikuus toimus madruste relvastatud demonstratsioon Liibavis, augustikuus — soldatite väljaastumine Varssavis, Kiievis, Jekaterinoslavis ja teistes linnades. Tsarismi repressioonid ei suutnud liikumist peatada. Rahvarevolutsioon süvenes järjekindlalt.

Ülevenemaaline oktoobristreik

Võimsaks proletariaadi poliitiliseks väljaastumiseks oli ülevenemaaline poliitiline streik 1905. aasta oktoobris. Streigi algatajaiks olid Moskva ja Peterburi töölised. 6. oktoobril kuulutasid streigi välja Moskva raudteesõlme raudteelased. Nad tegid seda VSDTP Moskva Komitee üleskutsel, kuhu kuulusid N. E. Bauman, I. F. Dubrovinski, V. L. Šantser (Marat), R. S. Zemljatška, M. F. Vladimirski, M. I. Vassiljev-Južin, J. P. Pervuhhin, A. V. Šestakov, A. I. Gortšilin ja teised bolševikud. Raudteelaste streik levis kiiresti üle kogu maa. Raudteeliiklus jäi seisma, ettevõtted katkestasid töö, post ja telegraaf ei töötanud. 15. oktoobriks streikisid Harkovi, Tuula, Jekaterinoslavi, Nižni Novgorodi, Saraatovi, Tšeljabinski, Krasnojarski, Minski, Jekaterinburgi, Permi, Doni-äärse Rostovi, Irkutski, Tšitaa, Kiievi, Tiflisi, Tallinna ja Riia töölised. Mittetäielikel andmeil oli Venemaa Euroopa-osa 71 kubermangust (välja arvatud Soome) 66 kubermangu hõlmatud streigiliikumisest.

Töölisklassi üksmeelne surve paralüseeris tsaarivalitsuse jõude. Tsaarivalitsus, keda revolutsiooni kasv oli ära hirmutanud, oli sunnitud mõningaid järeleandmisi tegema. 17. oktoobril andis tsaar välja manifesti, mis sisaldas vale-

likke lubadusi demokraatlike vabaduste ja parlamentarismi kohta. Hinnates olukorda, kirjutas V. I. Lenin: «Oktoobris olid võitlevate poolte jõud tasakaalus. Vana isevalitsus *ei olnud enam* suuteline riiki valitsema. Rahvas *ei ole veel* suuteline kogu võimu enda kätte võtma, mis tagab täieliku vabaduse. 17. oktoobri manifest oli selle jõudude tasakaalu juriidiliseks väljenduseks.»

Revolutsiooniline võitlus kutsus esile niisugused maailma ajaloos ennenägematud organisatsioonid nagu *tööliste saadikute nõukogud.*

V. I. Lenin nägi nõukogudes revolutsiooni võidu ja sotsialismi eest võitlemise organit, rahva diktatuuri organit, hindas nende tähtsust kõrgelt ja töötas nõukogude küsimuse läbi teoreetiliselt. 1905. aasta nõukogud said 1917. aastal meie maal kehtestatud nõukogude võimu prototüübiks.

1905. aastal ja 1906. aasta algul loodi kogu Venemaal üle 80 nõukogu. Kõikjal kuulusid nõukogudesse bolševikud. Seal, kus neil läks korda saavutada juhtiv mõju, kujunesid nõukogudest revolutsiooni jõudude mobiliseerimise, relvastatud ülestõusu ettevalmistamise ja läbiviimise võitlusstaabid, uue võimu organite algeod. Menševikud nägid nõukogudes ainult streigikomiteesid või kohaliku omavalitsuse organeid.

Relvastatud detsembriülestõus

1905. aasta lõpuks lähenes revolutsioon vahetult kõrgeimale võitlusvormile — relvastatud ülestõusule. Bolševikud moodustasid võitlussalku ja malevaid, õpetasid töölisi tänavavõitlust pidama ja tulirelvi kasutama, asutati pommide valmistamise töökodasid, relvaladusid. Ülestõusu sõjalis-tehnilise ettevalmistamisega tegeles VSDTP Keskkomitee juures asuv Võitlusrühm. Võitlussalgad ja töölismalevad olid organiseeritud Peterburis, Moskvas, Sormovos, Jaroslavlis, Ivanovo-Voznessenskis, Uraalis, Ukrainas ja Siberis, Kaukaasias ja Baltimaadel.

8. novembril 1905 tuli emigratsioonist illegaalselt Venemaale tagasi V. I. Lenin. Ta juhtis VSDTP Keskkomitee ja Peterburi komitee tööd ning bolševike legaalse ajalehe «Novaja Žizn» toimetust, mis oli tegelikult kujunenud partei keskhäälekandjaks, esines arvukatel parteikoosolekutel ja nõupidamistel, Peterburi Nõukogu istungitel, kohtus parteitöötajatega, kes sõitsid siia kõikidest Venemaa paikadest, kirjutas artikleid bolševistlikule ajakirjandusele,

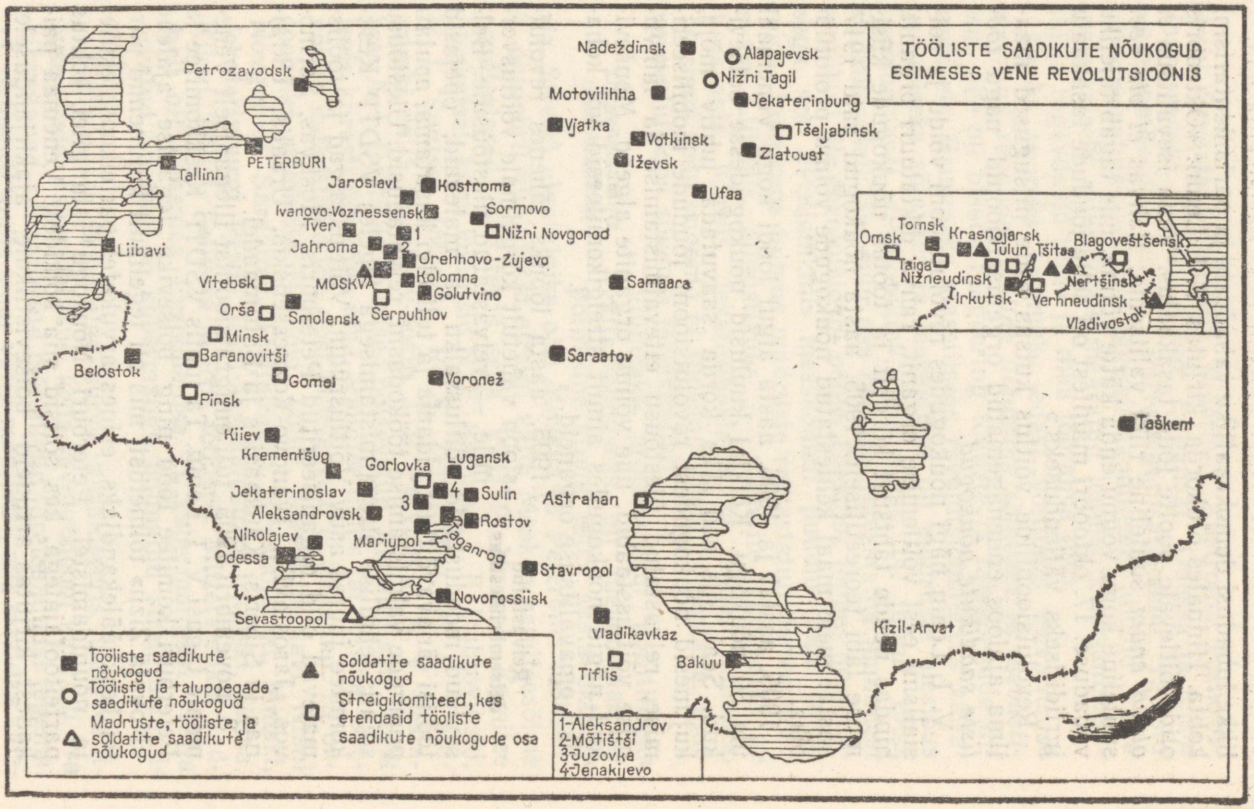
TÖÖLISTE SAADIKUTE NÕUKOGUD ESIMESES VENE REVOLUTSIOONIS
Petrozavodsk
Tallinn
PETERBURI
Liibavi
Jaroslavl
Kostroma
Ivanovo-Voznessensk
Tver
Sormovo
Nižni Novgorod
Jahroma
Orehhovo-Zujevo
Kolomna
Golutvino
Vitebsk
MOSKVA
Orša
Smolensk
Serpuhhov
Minsk
Baranovitši
Belostok
Gomel
Pinsk
Voronež
Kiiev
Krementšug
Gorlovka
Lugansk
Jekaterinoslav
Sulin
Aleksandrovsk
Rostov
Nikolajev
Mariupol
Odessa
Taganrog
Novorossiisk
Sevastoopol
Nadeždinsk
Alapajevsk
Nižni Tagil
Motovilihha
Jekaterinburg
Vjatka
Votkinsk
Tšeljabinsk
Iževsk
Zlatoust
Ufaa
Samaara
Saraatov
Astrahan
Stavropol
Vladikavkaz
Tiflis
Bakuu
Kizil-Arvat
Taškent
Tomsk
Omsk
Krasnojarsk
Tulun
Tšitas
Blagoveštšensk
Taiga
Nižneudinsk
Nertšinsk
Irkutsk
Verhneudinsk
Vladivostok
Tööliste saadikute nõukogud
Tööliste ja talupoegade saadikute nõukogud
Madruste, tööliste ja soldatite saadikute nõukogud
Soldatite saadikute nõukogud
Streigikomiteed, kes etendasid tööliste saadikute nõukogude osa
1-Aleksandrov
2-Mõtištši
3-Juzovka
4-Jenakijevo

võttis vahetult osa relvastatud ülestõusu ettevalmistamisest.

Esimesena alustasid relvastatud ülestõusu tsarismi vastu Moskva töölised, keda juhtis VSDTP Moskva Komitee. Juba enne ülestõusu algust, 1905. aasta novembris sõitsid Moskva bolševike esindajad V. L. Šantser (Marat) ja M. N. Ljadov V. I. Lenini juurde Peterburi ja said selged juhtnöörid partei Moskva komitee ja Moskva Nõukogu edasise tegevuse kohta. Lenin rõhutas tööliste ühtsuse tugevdamise vajalikkust, bolševistliku Moskva Nõukogu tähtsust relvastatud ülestõusu ettevalmistamisel ja läbiviimisel. 5. detsembril asus Moskva bolševike konverents seisukohale, et on vaja välja kuulutada üldstreik ja alustada relvastatud ülestõusu. Moskva Nõukogu kuulutas 7. detsembrist välja poliitilise üldstreigi, et muuta see ülestõusuks. Esimesel kahel päeval streikis Moskvas üle 150 000 inimese. Vastuseks tsaarivõimude karistusaktsioonidele hakkasid Moskva töölised barrikaade püstitama. 10. detsembril kasvas streik üle relvastatud ülestõusuks, mille keskuseks said Presnja, Zamoskvoretšje, Rogoži-Simonovo rajoon ja Kaasani raudtee piirkond.

Tööliste-malevlaste ennastsalgavat võitlust Moskva barrikaadidel 1905. aasta detsembripäevadel juhtisid M. F. Vladimirski, S. S. Spandarjan, I. I. Skvortsov-Stepanov, Z. J. Litvin-Sedoi, M. S. Nikolajev, N. D. Balakirev, P. M. Štšepetilnikov, S. M. Zujev, V. M. Zagorski ja teised bolševikud. Võitlussalkades oli ligi 8000 inimest. Lahingutest Presnja rajoonis võtsid osa Ivanovo-Voznessenski ja Šuja tööliste võitlussalk eesotsas M. V. Frunzega. Tööliste relvastatud võitlus kestis üheksa päeva.

Relvastatud väljaastumised ja ülestõusud toimusid ka teistes Venemaa linnades ja rajoonides: Nižni Novgorodis, Doni-äärses Rostovis, Novorossiiskis, Ukrainas (Donbass, Harkov, Aleksandrovsk), Siberis (Krasnojarsk, Tšitaa), Poolas, Baltimaadel, Taga-Kaukaasias (Guuria) ja Soomes. Relvastatud detsembriülestõus, mida juhtisid bolševikud, oli revolutsiooni haripunktiks. Just detsembris moodustas puhtpoliitilistest streikidest osavõtnute arv 372 000 (433 000 osavõtnute üldarvust).

Detsembriülestõus suruti relvade jõul maha. Artiklis «Moskva ülestõusu õppetunnid» analüüsis V. I. Lenin põhjalikult ülestõusu positiivseid külgi ja lüüasaamise põhjusi, näitas, et relvad oleks tulnud haarata veel energilisemalt

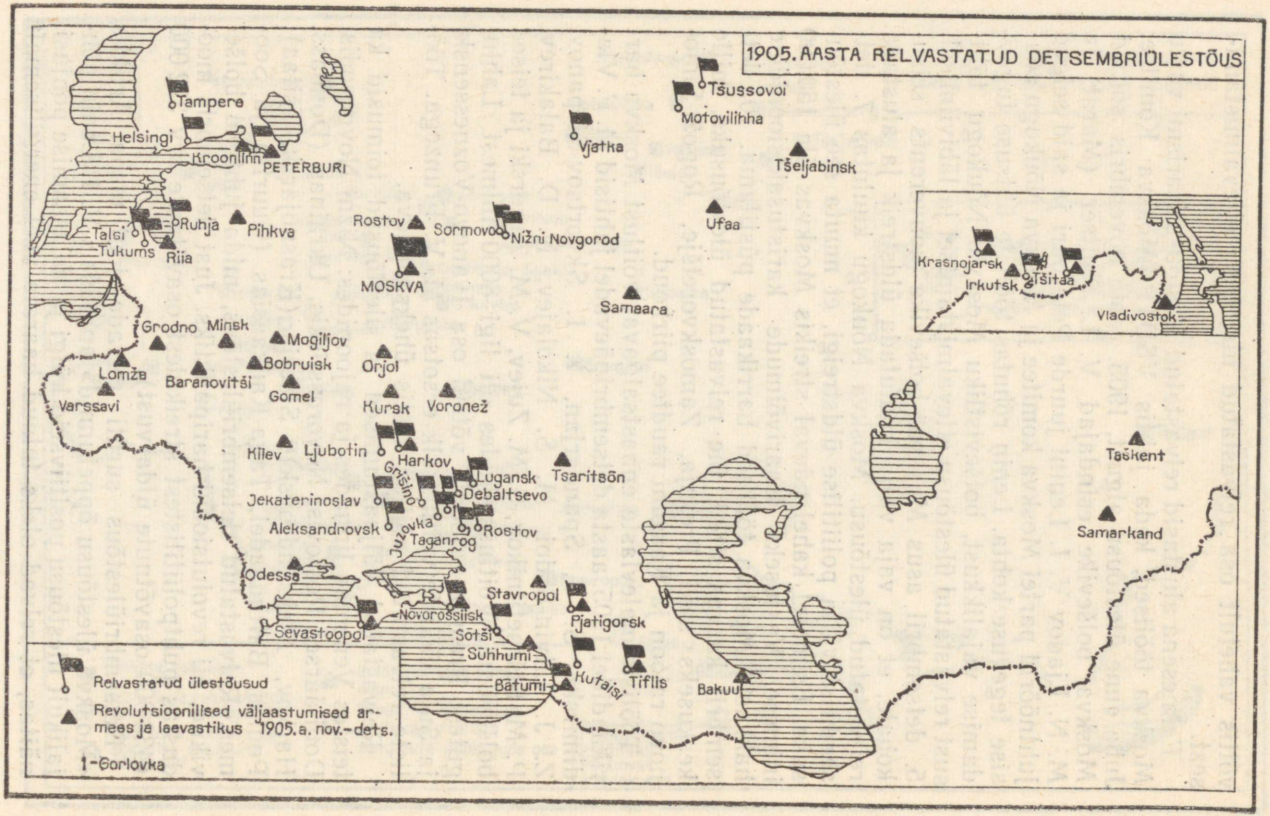
1905. AASTA RELVASTATUD DETSEMBRIÜLESTÕUS
Tampere
Helsingi
Kroonlinn
PETERBURI
Tsussovoi
Motovilihha
Vjatka
Tseljabinsk
Talsi
Tukums
Ruhja
Riia
Pihkva
Rostov
Sormovo
Nižni Novgorod
MOSKVA
Ufaa
Samaara
Krasnojarsk
Irkutsk
Tšitaa
Vladivostok
Grodno
Minsk
Mogiljov
Lomža
Varssavi
Baranovitši
Bobruisk
Gomel
Orjol
Kursk
Voronež
Kiiev
Ljubotin
Harkov
Grišino
Lugansk
Debaltsevo
Tsaritsõn
Jekaterinoslav
Aleksandrovsk
Juzovka
Taganrog
Rostov
Taškent
Samarkand
Odessa
Stavropol
Novorossijsk
Pjatigorsk
Sevastoopol
Sotši
Sühhumi
Batumi
Kutaisi
Tiflis
Bakuu
Relvastatud ülestõusud
Revolutsioonilised väljaastumised armees ja laevastikus 1905. a. nov.-dets.
1-Gorlovka

ja organiseeritumalt, oleks pidanud aktiivselt võitlema sõjaväe kaasatõmbamiseks rahva poolele, rakendama pealetungitaktikat, kindlustama töölisklassi ja talurahva kindlat liitu. Hinnates ülestõusu ajaloolist tähtsust, kirjutas V. I. Lenin hiljem: «Kuni 1905. aasta relvastatud detsembriülestõusuni ei olnud rahvas Venemaal suuteline pidama massilist relvastatud võitlust ekspluataatorite vastu. Pärast detsembrit ei olnud see enam endine rahvas. Ta oli ümber sündinud. Ta sai lahinguristsed. Ta karastus ülestõusus. Ta valmistas ette võitlejate ridu, kes saavutasid võidu 1917. aastal.»

Üksikud revolutsioonilised väljaastumised kestsid 1907. aasta keskpaigani.

1905. aasta revolutsioonil oli suur rahvusvaheline tähtsus. Ta avas uue ajastu — sügavate poliitiliste vapustuste ja revolutsiooniliste lahingute ajastu.

Revolutsioon avaldas võimsat mõju rahvusvahelisele töölisliikumisele ja rahvuslikule vabadusliikumisele asumaades ja poolasumaades. Venemaa rahvaste tsarismivastane võitlus sai toetust Saksamaa, Prantsusmaa, Itaalia, Austria-Ungari, Rumeenia ja teiste maade proletariaadilt. Ta reageeris revolutsioonile võimsate demonstratsioonide ja streikidega.

Suurtes idamaades — Iraanis, Türgis, Hiinas — toimusid aastail 1905—1912 kodanlikud revolutsioonid. Algas rahvusliku vabadusliikumise tõus Indias, Afganistanis, Indoneesias ja teistes maades.

Bolševike organisatsioonid revolutsiooniaastail

Revolutsiooniperioodil võttis partei oma töö organiseerimisel arvesse rahvahulkade tegevuse uusi tingimusi ja nende liikumise juhtimise ülesandeid. Kasvas partei organisatsioonide arv, tema read täienesid paremate, eesrindlikumate töölistega. Bolševistlikud komiteed ja rühmad (Venemaal tegutses neid üle 50) olid ülekaalus tööstuskeskustes. Menševikel aga oli mõju käsitööliste, haritlaste, üliõpilaste, linna väikekodanlaste ja tööliste vähemteadliku osa hulgas. Kõige rohkearvulisemad bolševistlikud organisatsioonid olid 1905. aasta lõpuks Peterburi (ligemale 3000 liiget), Moskva (2500 liiget), Ivanovo-Voznessenski (ligemale 900 liiget), Bakuu ja Harkovi organisatsioon (kummaski 1000 partei liiget). Revolutsiooni ajal astusid parteisse R. I. Eihe, M. N. Pokrovski, J. E. Rudzutak, N. M. Švernik,

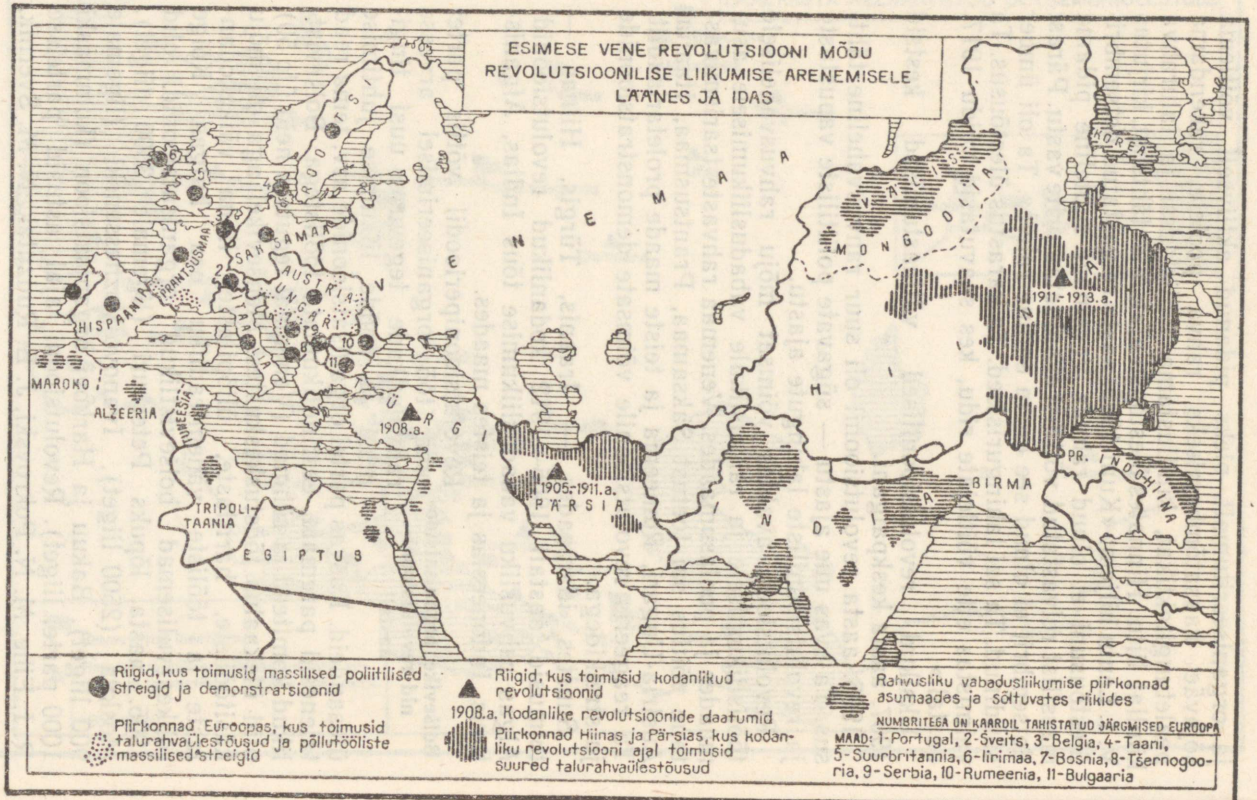
ESIMESE VENE REVOLUTSIOONI MÕJU REVOLUTSIOONILISE LIIKUMISE ARENEMISELE LÄÄNES JA IDAS
SOOTSIA
SAKSAMAA
AUSTRIA-UNGARI
HISPAANIA
PORTUGALI
MAROKO
ALŽEERIA
TUNEESIA
TRIPOLITAANIA
EGIPTUS
TÜRGI
1908.a.
1905.-1911.a. PÄRSIA
VENEMAA
MONGOOLIA
KOREA
1911.-1913.a.
HIINA
INDIA
BIRMA
PR. INDO-HIINA
Riigid, kus toimusid massilised poliitilised streigid ja demonstratsioonid
Piirkonnad Euroopas, kus toimusid talurahvaülestõusud ja põllutööliste massilised streigid
Riigid, kus toimusid kodanlikud revolutsioonid
1908.a. Kodanlike revolutsioonide daatumid
Piirkonnad Hiinas ja Pärsias, kus kodanliku revolutsiooni ajal toimusid suured talurahvaülestõusud
Rahvusliku vabadusliikumise piirkonnad asumaades ja sõltuvates riikides
NUMBRITEGA ON KAARDIL TÄHISTATUD JÄRGMISED EUROOPA MAAD: 1-Portugal, 2-Šveits, 3-Belgia, 4-Taani, 5-Suurbritannia, 6-Iirimaa, 7-Bosnia, 8-Tšernogoo-ria, 9-Serbia, 10-Rumeenia, 11-Bulgaaria

kellest said hiljem partei väljapaistvad tegelased. «1905. aasta kevadel,» kirjutas V. I. Lenin, «oli meie partei põrandaaluste ringide liit; sügisel sai ta proletariaadi *miljoniliste hulkade* parteiks.»

Kasutades suhtelisi vabadusi, mida võideti kätte rahvahulkade revolutsioonilise võitlusega, nagu koosolekute ja ühingute vabadus ning trükisõnavabadus, muutis partei oma sisestruktuuri ja organiseerimistööd, rakendas järjekindlalt demokraatliku tsentralismi põhimõtet. Sellise ümberkorraldamise programmi esitas V. I. Lenin artiklis «Partei reorganiseerimisest» (1905. aasta november).

VSDTP ehituses oli 1905. aasta lõpul kõige olulisemaks küsimuseks, kuidas saada üle menševike poolt pealesunnitud lõhenemisest ja ühineda Venemaa rahvuslike sotsiaaldemokraatlike parteidega.

VSDTP I konverents

VSDTP I konverents, mille organiseerisid bolševikud, toimus Tamperes (Soome) 12.—17. detsembrini 1905. Konverentsist võttis osa 41 delegaati 26 parteiorganisatsioonist. Esmakordselt olid delegaadid valitud konverentsile järjekindlalt demokraatliku proportsionaalse printsiibi alusel — 1 delegaat 300 partei liikme kohta. Konverentsi delegaatide hulgas olid V. I. Lenin, V. J. Fridolin, J. M. Jaroslavski, L. M. Knipovitš, L. B. Krassin, N. K. Krupskaja, P. F. Kudelli, S. A. Lozovski, P. N. Mostovenko, V. I. Nevski, V. A. Radus-Zenkovitš, J. V. Stalin ja teised.

Kongressi päevakord: aruanded kohtadelt; ettekanne käesolevast momendist; Keskkomitee organisatsiooniline aruanne; VSDTP mõlema osa ühinemisest; partei reorganiseerimisest; agraarküsimus; riigiduumast.

Konverentsi juhatajaks oli V. I. Lenin; ta esitas ettekande käesolevast momendist ja agraarküsimuses.

Konverents pooldas bolševike ja menševike parteide praktiliste keskuste ja nende kirjanduslike häälekandjate (ajalehed) ühendamist võrdsuse alusel ning kohapealsete paralleelsete organisatsioonide ühtesulamist. Ühinenud Keskkomiteele tehti ülesandeks kokku kutsuda VSDTP ühinemiskongress.

Partei reorganiseerimist käsitlevas resolutsioonis soovitas konverents ellu viia laialdase valitavuse põhimõtte ja demokraatliku tsentralismi printsiibi. Agraarküsimust käsitlevas resolutsioonis, mille oli kirjutanud V. I. Lenin, arendas konverents edasi III kongressi otsust ja tegi ette-

paneku asendada «äralõikeid» käsitlev partei agraarprogrammi punkt kõigi riigi-, mõisa- ja kirikumaade konfiskeerimise nõudmisega. Samuti võeti vastu resolutsioon I riigiduuma aktiivse boikoti kohta. Selle resolutsiooni töötas välja komisjon V. I. Lenini juhtimisel.

VSDTP IV kongress

Kongressi eel esinesid bolševikud ja menševikud oma platvormiga.

Enamik parteiorganisatsioone pooldas bolševike platvormi. Selle kiitsid heaks Votkinski, Vladimiri, Voroneži, Jelisavetgradi, Dvinski, Ivanovo-Voznessenski, Kinešma, Kostroma, Kurski, Minski, Permi, Tagili, Tveri, Ufaa, Riia, Jaroslavli, Erivani ja Soome sõjaväeorganisatsioon. Peterburi, Moskva ja Bakuu organisatsioonides olid ülekaalus bolševikud. Riigiduuma aktiivse boikoteerimise bolševistlikku taktikat toetasid Saraatovi, Kaasani, Irkutski, Krasnojarski, Odessa, Harkovi, Jekaterinburgi ja Nižni Novgorodi ühinenud komiteed, Liibavi sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide ühinenud komitee, VSDTP Kaukaasia Liit, Taškendi ja Vjazma sotsiaaldemokraatlikud grupid, samuti rahvuslikud sotsiaaldemokraatlikud organisatsioonid. Samal ajal aga kandsid paljud bolševike parteiorganisatsioonid, kes olid relvastatud ülestõusu juhtinud, suuri kaotusi ega saanud oma delegaate saata. Menševikel oli võimalik saata rohkem delegaate, sest nad laiendasid oma organisatsioone väikekodanlike kihtide arvel ning esindasid käsitööndusliikke rajoone ja mitte-tööstuspiirkondi, kus massilisi väljaastumisi ei esinenud.

VSDTP IV (ühinemise) kongress toimus Stokholmis 10.—25. aprillini 1906. Kongressist võttis osa 112 otsustava häälega delegaati, kes esindasid 57 kohalikku organisatsiooni, ja 22 nõuandva häälega delegaati, samuti rahvuslike organisatsioonide delegaadid: Poola ja Leedu Sotsiaaldemokraatiat, Bundi ja Lätimaa Sotsiaaldemokraatlikku Töölisparteid esindasid igaühte 3 delegaati, Ukraina Sotsiaaldemokraatlikku Parteid ja Soome Töölisparteid esindasid igaühte 1 delegaat. Kongressist võttis osa Bulgaaria Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei esindaja. Bolševike delegaatide hulgas olid V. I. Lenin (Peterburi organisatsiooni poolt), Artjom (F. A. Sergejev), M. V. Frunze, J. M. Jaroslavski, M. I. Kalinin, N. K. Krupskaja, A. V. Lunatšarski, I. I. Skvortsov-Stepanov, J. V. Stalin, S. G. Šaumjan, K. J. Vorošilov, V. V. Vorovski. Üldse oli otsustava häälega delegaatide hulgas 46 bolševikku ja

62 menševikku. Väike osa delegaatidest asus ebamäärasel positsioonil. Kongressi sellise koosseisu tõttu oli ka enamik kongressil vastuvõetud otsuseid menševistliku iseloomuga.

Kongressi päevakord koosnes 15 küsimusest. Peamist tähelepanu pööras kongress agraarküsimusele, käesolevale momendile ja proletariaadi klassiülesannetele, suhtumisele riigiduumasse ja ühinemisele rahvuslike sotsiaaldemokraatlike parteidega. Kõikide küsimuste arutamisel toimus terav võitlus bolševike ja menševike vahel.

V. I. Lenin esines kongressil ettekannete ja kõnedega põhiküsimustes, võttis osa VSDTP põhikirja projekti väljatöötamise komisjonist.

Agraarprogramm, mille V. I. Lenin kongressil bolševike nimel esitas, nõudis mõisamaade konfiskeerimist ja kogu maa natsionaliseerimist, s. o. maaeraomanduse kaotamist ja kogu maa demokraatliku riigi omandiks üleandmist. Agraarprogramm oli mõeldud talurahva kui proletariaadi liitlase kaasatõmbamiseks revolutsiooni poole, kodanlik-demokraatliku revolutsiooni täielikuks võiduks, samuti soodsate tingimuste loomiseks, mis on vajalikud kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ümberkasvamiseks sotsialistlikuks revolutsiooniks.

Üks osa bolševike delegaatidest (J. V. Stalin, S. A. Suvorov ja teised) kaitses mõisamaade jaotamise nõudmist ja nende üleandmist talupoegade eraomandiks. V. I. Lenin kritiseeris «jaotajate» nõudmisi kui abinõu, mis piirab revolutsiooni ulatust.

V. I. Lenin astus resoluutselt välja maa munitsipaliseerimise menševistliku programmi vastu, mis nägi ette mõisamaa üleminekut kohalike omavalitsusorganite (munitsipaliteetide) käsutusse ja selle väljarentimist talupoegadele. Ta paljastas selle programmi ekslikkust ja kahjulikkust revolutsioonilisele liikumisele. «See ei ole sotsiaaldemokraatlik, vaid kadetlik programm, kui võtta *selle reaalne poliitiline tähtsus* kaasaja Venemaa olukorras...» — kirjutas V. I. Lenin. Kongress võttis häälteenamusega vastu menševike agraarprogrammi mitmete parandustega, mida tegid bolševikud. Bolševikel läks korda lülitada programmi mõisamaade konfiskeerimise nõue maa «võõrandamise» oportunistliku vormeli asemel, mida soovitasid menševikud.

Menševikud sundisid kongressile peale oportunistlikust

vaimust kantud resolutsiooni riigiduumast (tunnistati duuma toetamise vajalikkust), relvastatud ülestõusust (eitati relvastatud võitlusvormide vajalikkust) ja mitmeid teisi.

IV kongress võttis vastu partei uue põhikirja. Põhikirja esimene paragrahv kinnitati V. I. Lenini formuleeringus. Esmakordselt fikseeriti põhikirjas demokraatliku tsentralismi bolševistlik formuleering.

IV kongressi suureks saavutuseks oli otsus ühineda Poola ja Leedu Sotsiaaldemokraatiaga ning Lätimaa Sotsiaaldemokraatliku Töölisparteiga. Kongress kinnitas ka VSDTP ja Bundi ühinemise tingimuste projekti, kuid rõhutas sealjuures, et ta ei poolda proletariaadi organiseerimist rahvuste järgi. Ukraina Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei vastuvõtmine VSDTP koosseisu lükati edasi, hiljem aga langes see ära, sest tal oli väikekodanlik, natsionalistlik iseloom. Ukraina töölised ja teised töörahva eesrindlikud esindajad koondusid VSDTP ülevenemaalistesse organisatsioonidesse.

Ühinemine võimaldas bolševikel kindlustada ideelist mõju kõigi Venemaa rahvuste laiades tööliskihtides, kasvatada proletariaati internatsionalismi vaimus ning tihedalt koondada tõeliselt revolutsioonilisi jõude, kergendas oportunistide, šovinistide ja natsionalistide paljastamist ning isoleerimist.

IV kongressil valitud partei Keskkomitees olid ülekaalus menševikud (3 bolševikku ja 7 menševikku). Partei keskhäälekandja — ajalehe «Sotsiaaldemokraat» toimetus moodustati ainuüksi menševikest.

VSDTP IV kongress läks ajalukku kui ühinemiskongress. Kuid kongressil ühinesid bolševikud ja menševikud VSDTP raamides ainult vormiliselt. Tegelikult oli nii ühtedel kui ka teistel oma eriline platvorm revolutsiooni põhiküsimustes. Bolševikud jätkasid sügavat printsipiaalset võitlust menševike vastu, töölisliikumises esineva oportunismi vastu, säilitasid oma organisatsioonilise iseseisvuse ja juhtiva keskuse. Selliseks keskuseks sai 1906. aasta augustikuust alates V. I. Lenini toimetusel ilmuv illegaalne bolševistlik ajaleht «Proletari». IV kongressi tööd analüüsis V. I. Lenin põhjalikult oma brošüüris «Aruanne VSDTP ühinemiskongressi kohta (Kiri Peterburi töölistele)», mis ilmus 1906. aasta juunis.

VSDTP V kongress VSDTP V kongress toimus Londonis 30. aprillist 19. maini 1907. Kongressist võttis osa 336 delegaati, kes esindasid 147 000 partei liiget (46 000 bolševikku, 38 000 menševikku, 25 000 bundisti, 25 000 Poola sotsiaaldemokraati, 13 000 Läti sotsiaaldemokraati). Delegaatide hulgas oli 105 bolševikku, 97 menševikku, 44 Poola ja Leedu Sotsiaaldemokraatia liiget ja 29 Lätimaa Sotsiaaldemokraatia liiget. Ülejäänud delegaadid esindasid Bundi ja teisi partei organisatsioone.

Valimised kongressile (need viidi läbi normi järgi: 1 delegaat 500 partei liikme kohta) toimusid bolševike ja menševike platvormide — kongressi resolutsiooniprojektide läbiarutamise alusel. Valimiste ajal said bolševikud ülekaalu, neid toetasid Venemaa suurte tööstuskeskuste parteiorganisatsioonid. Enamik Peterburi, Moskva, Uraali, Ivanovo-Voznessenski, Kostroma delegaate olid bolševikud.

Kongressil oli monoliitne rühm bolševike delegaate: V. I. Lenin (Ülem-Kaama organisatsiooni poolt), A. S. Bubnov, J. F. Dubrovinski, J. M. Jaroslavski, G. D. Lindov, M. N. Ljadov, V. P. Nogin, M. N. Pokrovski, K. N. Samoilova, J. V. Stalin, A. M. Stopani, S. G. Šaumjan, A. G. Šlihter, I. A. Teodorovitš, M. G. Tshakaja, K. J. Vorošilov ja teised. Kongressi tööst võttis nõuandva häälega osa A. M. Gorki. Poola sotsiaaldemokraatide delegatsiooni eesotsas olid R. Luxemburg, J. Marhlevski ja L. Tõško. Läti sotsiaaldemokraate esindasid F. A. Rozin (Azis), K. H. Daniševski, J. D Lencman ja teised. Poola ja Läti sotsiaaldemokraadid toetasid põhiliselt bolševikke, kuid mõnikord lõid nad kõikuma ja andsid oma hääled menševikele. Trotski, kes nimetas end «väljaspool fraktsioone seisvaks», astus tegelikult kõigis põhiküsimustes välja koos menševike ja bundistidega.

Pärast visa võitlust menševike ja bundistide vastu, kes ei tahtnud arutada üldküsimusi partei taktika alustest kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis, võttis kongress vastu järgmise päevakorra: Keskkomitee aruanne; duumafraktsiooni aruanne ja duumafraktsiooni organisatsioon; kodanlikesse parteidesse suhtumine; riigiduuma; «tööliskongress» ja parteitud töölisorganisatsioonid; ametiühingud ja partei; partisanlikud väljaastumised; tööpuudus, majanduskriis ja lokaudid; organisatsioonilised küsimused; rahvusvaheline kongress (1. mai, militarism); töö

TRÜ Raamatukogu

sõjaväes. Aja ja vahendite puudumise tõttu anti riigiduuma, ametiühingute ja partei, partisanlike väljaastumiste küsimus ja organisatsioonilised küsimused lahendada komisjonidele, kes valmistasidki ette resolutsiooniprojektid, mis kinnitati kongressi kahel viimasel istungil. Tööpuuduse, majanduskriisi ja lokautide ning rahvusvahelise kongressi küsimusi üldse ei arutatud.

V. I. Lenin valiti kongressi presiidiumi ning ta juhatas mitmeid istungeid. Korduvalt võttis ta kongressil sõna.

Kongress võttis põhiküsimustes vastu bolševistlikud otsused, mis partei poliitika pikemaks ajaks ära määrasid.

Resolutsioonis — suhtumine mitteproletaarsetesse parteidesse —, mille oli kirjutanud V. I. Lenin, rõhutas kongress, et tuleb halastamatult võidelda mustasajaliste parteide (Vene Rahva Liidu, Ühinenud Aadli Nõukogu jt.) vastu, suurmõisnike ja -kodanluse parteide (17. Oktoobri Liidu, kaubandus-tööstuspartei jt.) vastu; võitlemisel liberaal-monarhistliku kodanluse partei (kadettide) vastu tegi kongress ettepaneku paljastada eriti tema võltsi demokratismi, et kadetid ei saaks talurahvast ja linna väikekodanlust endaga kaasa tõmmata. Kongress soovitas paljastada narodniklike parteide ehk tööparteide (rahvasotsialistid, töörühm, sotsialistid-revolutsionäärid) reaktsioonilist külge ja pidas samal ajal otstarbekohaseks sõlmida nendega kui väikekodanliku demokraatia esindajatega teatavais tingimustes kokkuleppeid ühises võitluses reaktsiooni ja liberaalse kodanluse vastu.

Kongress mõistis hukka menševike niinimetatud «tööliskongressi» idee kui töölisliikumisele ilmselt kahjuliku. Menševikud tegid ettepaneku kokku kutsuda mitmesuguste töölisorganisatsioonide esindajate kongress ja asutada «laialdane töölispartei», kuhu kuuluksid sotsiaaldemokraadid, esseerid ja anarhistid. Selles küsimuses võttis kongress vastu bolševistliku resolutsiooni, mille aluseks oli V. I. Lenini poolt ettevalmistatud projekt.

Kongress märkis, et sotsiaaldemokraatide duumatöö peab vastama väljaspool duumat peetava võitluse huvidele, et duumat tuleb kasutada eeskätt kui tribüüni tsaariisevalitsuse ja kodanluse poliitika paljastamiseks ning partei revolutsioonilise programmi propageerimiseks.

Kongress lükkas tagasi menševike oportunistliku ametiühingute «neutraalsuse» teooria ja rõhutas, et kõik VSDTP liikmed peavad kaasa aitama sellele, «et ametiühingud

tunnustaksid sotsiaaldemokraatliku partei ideelist juhtimist...»

Võttes vastu partei uue organisatsioonilise põhikirja, likvideeris kongress kahe keskuse olemasolu, määras täpselt kindlaks Keskkomitee funktsioonid ja tema vahekorra partei teiste keskasutustega, nägi ette abinõusid Keskkomitee ja kohalike parteiorganisatsioonide sidemete tugevdamiseks. Kongressil valitud Keskkomitees olid ülekaalus leninliku joone pooldajad. Keskkomitee liikmeteks valiti 5 bolševikku, 4 menševikku, 2 Poola ja Leedu Sotsiaaldemokraatia esindajat, 1 Lätimaa Sotsiaaldemokraatia esindaja; Keskkomitee liikmekandidaatideks valiti 10 bolševikku, 8 menševikku, 4 Poola sotsiaaldemokraati ja 2 Läti sotsiaaldemokraati. Keskkomitee liikmete ja liikmekandidaatide hulgas olid V. I. Lenin, F. E. Dzeržinski, J. F. Dubrovinski, V. P. Nogin, L. B. Krassin, L. Tõško, J. Marhlevski. Pärast kongressi võeti Keskkomitee koosseisu veel kolm liiget (1 Lätimaa Sotsiaaldemokraatia ja 2 Bundi poolt). Selleks et läbi viia järjekindlalt revolutsioonilist joont VSDTP V kongressi otsuste vaimus, asutati kongressi lõpul bolševistliku fraktsiooni istungil bolševike keskus, kelle eesotsas oli V. I. Lenin.

VSDTP V (Londoni) kongressi otsused tähistasid bolševike suurt võitu. Nad väljendasid bolševike partei kasvavat jõudu, andsid tunnistust leninlike ideede edukast levikust ja bolševike edust rahvahulkade enda poole võitmisel.

Parteiline ajakirjandus aastail 1905—1907

Tähtsat osa rahvahulkade revolutsioonilise võitluse juhtimisel etendas ajakirjandus. Revolutsiooniperioodil andsid bolševike keskasutused ja kohalikud parteikomiteed välja üle 2000 mitmesuguse lendlehe. Eri aegadel ilmus 8 bolševike keskajalehte ja VSDTP Keskkomitee häälekandjat: «Vperjod» (Genf, 1904. aasta 22. detsembrist 1905. aasta 5. maini; ilmus 18 numbrit), «Proletari» (Genf, 14. maist 12. novembrini 1905; ilmus 26 numbrit), «Letutšije Listki Tsentralnogo Komiteta RSDRP» (Peterburi, 1905. aasta 10. juunist septembrini; ilmus 4 numbrit), «Rabotši» (Moskva, 1905. aasta augusti algusest 25. oktoobrini; ilmus 4 numbrit), «Novaja Žizn» — esimene legaalne bolševistlik päevaleht (Peterburi, 27. oktoobrist 3. detsembrini 1905; ilmus 28 numbrit), «Partiinõje Izvestija» — VSDTP Ühendatud Keskkomitee väljaanne (Peter-

buri, 7. veebruarist 20. märtsini 1906), «Proletari» (Viiburi — Genf — Pariis, 1906. aasta 21. augustist 1907. aasta 19. novembrini; ilmus 20 numbrit; 28. novembrini 1909 ilmus üldse 50 numbrit); «Vperjod» (Viiburi, 10. septembrist 1906 19. jaanuarini 1908; ilmus 20 numbrit).

VSDTP kohalikud bolševistlikud organisatsioonid, samuti Poola ja Leedu Sotsiaaldemokraatia organisatsioonid ning Lätimaa Sotsiaaldemokraatia organisatsioonid andsid aastail 1905—1907 välja üle 120 illegaalse ja legaalse ajalehe ja ajakirja. Nende hulgas: «Volna», «Vperjod», «Ehho», «Kazarma» (Peterburi), «Golos Truda», «Borba», «Vperjod», «Istina» (Moskva), «Severnõi Rabotši» (Kostroma), «Ufimski Rabotši» (Ufaa), «Uraal» (Orenburg), «Rabotši» (Jekaterinburg), «Proletariatis Brdzola», «Kavkazski Rabotši Listok», «Kaits» (Tiflis), «Bakinski Rabotši», «Kotš — Devet», «Rjadovoi» (Bakuu), «Rabotši» (Kaasan), «Harkovski Rabotši», «Donetski Kolokol» (Lugansk), «Severo-Zapadnõi Krai» (Minsk), «Krasnojarski Rabotši», «Zabaikalski Rabotši» (Tšitaa), «Cīņa» (Riia), «Czerwony Sztandar» (Varssavi) ja teised.

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID

1905

9. jaanuar — Peterburi tööliste rahuliku demonstratsiooni tulistamine tsaarisõjavägede poolt. Esimese Vene revolutsiooni algus.
12.—27. aprill — Toimus VSDTP III kongress Londonis.
12. mai — 22. juuli — Toimus Ivanovo-Voznessenski tekstiilitööliste streik. Ühe esimese tööliste saadikute nõukogu loomine.
14. mai — Ilmus V. I. Lenini toimetusel partei keskhäälekandja — ajalehe «Proletari» esimene number.
9.—11. juuni — Tööliste relvastatud ülestõus Lodzis.
14.—25. juuni — Ülestõus soomuslaeval «Potjomkin».
Juuli — Ilmus trükist V. I. Lenini raamat «Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis».
6. august — Anti välja tsaarimanifest Bulõgini duuma asutamise kohta.
23. august — Venemaa ja Jaapani rahulepingule allakirjutamine Portsmouthis (Ameerika Ühendriigid).
7.—9. september — Sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide konverents Venemaal (Riia).
Oktoober — Ülevenemaaline poliitiline streik.
27. oktoober — Ilmus legaalse bolševistliku ajalehe «Novaja Žizn» esimene number.
8. november — V. I. Lenini saabumine emigratsioonist Venemaale.
22. november — Tööliste Saadikute Nõukogu esimene istung Moskvas.

12.—17. detsember — VSDTP I konverents Tamperes.
Detsember — Relvastatud ülestõusud Moskvas, Harkovis, Gorlovkas, Krasnojarskis, Tšitaas ja mitmetes teistes Venemaa linnades.

1906

10.—25. aprill — VSDTP IV (ühinemise) kongress Stokholmis.
27. aprill — 8. juuli — I riigiduuma Venemaal.
9. mai — V. I. Lenin esines Peterburis rahvamiitingul kõnega VSDTP taktikast riigiduuma suhtes.
17.—20. juuli — Soldatite ja madruste ülestõusud Sveaborgis, Tallinnas ja Kroonlinnas.
24.—26. juuli — Üldine poliitiline streik Moskvas.
21. august — Ilmus bolševistliku ajalehe «Proletari» esimene number.
3.—7. november — VSDTP II (I ülevenemaaline) konverents Tamperes.
16.—22. november — VSDTP sõjaväe- ja võitlusorganisatsioonide I konverents Tamperes.

1907

20. veebruar — 2. juuni — II riigiduuma Venemaal.
30. aprill — 19. mai — VSDTP V (Londoni) kongress.

REAKTSIOONIAASTAIL
(1907.—1910. a.)

Meid ei nimetatud asjatult kaljukindlateks. Sotsiaaldemokraadid kujundasid proletaarse partei, kes ei kaota meelekindlust esimese sõjalise pealetungi ebaõnnestumisest, ei kaota pead, ei lasku avantüüridesse. See partei sammub sotsialismi poole, sidumata ennast ja oma saatust kodanlike revolutsioonide ühe või teise perioodi tulemusega. Just sellepärast ongi ta vaba ka kodanlike revolutsioonide nõrkadest külgedest. Ja see proletaarne partei läheb vastu võidule.

V. I. Lenin

Reaktsiooni pealetung Pärast revolutsiooni lüüasaamist Venemaal algas ohjeldamatu reaktsioon. Nikolai Verine, ütles V. I. Lenin, heitis kõrvale oma vanded, lubadused ja manifestid, et koos mustasajaliste mõisnikega, koos oktobristidest kaupmeestega kätte maksta töölisklassile ja kõigile Venemaa revolutsioonilistele elementidele, s. o. rahva tohutule enamusele, viienda aasta eest. Kaugeltki mittetäielike ametlike andmete järgi mõisteti 1906. aastal surma 450 inimest, 1907. aastal — 1056, 1908. aastal — 1741, 1909. aasta jaanuarist aprillini — 628 inimest. Peale selle lasti maha tuhandeid talupoegi ja töölisi välikohtute otsuse põhjal ja ilma kohtuta karistusekspeditsioonide poolt. 1908. aasta algul viibis ainuüksi vanglates üle 200 000 inimese.

Repressioonide tagajärjel lagunesid täielikult talupoegade organisatsioonid, üliõpilaste ja intelligentsi ühingutest jäid järele armetud riismed. Kiusati taga tööliste

organisatsioone. Aastail 1906—1910 keelati 497 ametiühingut, 101 ametiühingu ajakirjanduse häälekandjat, areteeriti 906 ametiühinguliikumise tegelast. Ametiühingu liikmete arv vähenes 245 000-lt 1907. aasta algul 13 000-ni 1909. aasta lõpuks.

Eriti rasked repressioonid langesid osaks bolševikele. Mitmed Keskkomitee liikmed areteeriti, töölisajakirjandus lämmatati. Areteerimiste läbi said kannatada peaaegu kõik kohalikud parteiorganisatsioonid, kelle arvuline koosseis märksa vähenes. Peterburi organisatsioonis pandi 1907.—1910. aastal massilisi areteerimisi toime 15 korral. Peterburis oli 1907. aastal ligi 8000 partei liiget, 1908. aastal aga ainult ligi 3000; Jekaterinburgis jäi 1070 liikmest järele 250, Ivanovo-Voznessenskis 2000 liikmest ligikaudu 600, Sormovos ligemale 350, Harkovis 150, Vladimiris 65, Gus-Hrustalnõis 48 jne. Purustati piirkondlikud parteikomiteed, paljud kohalikud organisatsioonid kaotasid sageli sidemed mitte ainult välismaal asuva parteikeskusega, vaid ka üksteisega.

Verise politseirežiimi ja raske majandusliku depressiooni olukorras vähenes Venemaal streikide arv. 1908. aastal streikis 176 000, 1909. aastal 64 000 ja 1910. aastal 46 500 töölist. Poliitiliste streikide arv vähenes veelgi rohkem: 1908. aastal oli 464, 1909. aastal 50 ja 1910. aastal 4 streiki.

Tsarism otsis endale liitlasi linna ja maa kodanluse näol. Kuid ei Stolõpini agraarpoliitika, mis täielikult säilitas mõisnike maavalduse ja lõi isevalitsusele alustoe kulakluse näol, ei uus, «kuulekas» III riigiduuma (kus kaks kolmandikku deputaatidest olid mõisnikud, tsaaritšinovnikud ja vaimulikud) ei olnud suutelised lahendama riigi ees seisvaid küsimusi.

Kõik parteid, kes nimetasid endid opositsioonilisteks ja revolutsioonilisteks, ei pidanud sel raskel ajal ränkadele katsumustele vastu: kõik nad kapituleerusid reaktsiooni ees, ütlesid end lahti revolutsioonist, reetsid rahva.

Ainult bolševike partei, keda juhtis V. I. Lenin, jäi ustavaks oma revolutsioonilistele programminõudmistele. Bolševikud võitlesid selle eest, et säilitada ja tugevdada illegaalset marksistlikku parteid, kes pidi rahvahulki ette valmistama uuteks revolutsioonilisteks lahinguteks.

Bolševike võitlus partei eest, likvidaatorite, otzovistide ja trotskistide vastu

Tsaariohranka poolt purustatud parteiorganisatsioonide taastamist, nende tugevdamist ja ühteliitmist takistasid likvidaatorid. *Likvidaatorlus* on oportunistlik vool, mis valitses tol perioodil menševike hulgas. Likvidaatorlus eitas proletariaadi hegemoonia ideed kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis ja tsarismivastase revolutsioonilise klassivõitluse vajalikkust. Likvidaatorid astusid välja revolutsioonilise põrandaaluse tegevuse vastu, «avaliku töölispartei» asutamise eest, kelle tegevus oleks koondunud eranditult ametiühingutesse ja kultuurihariduslikesse asutustesse ning kes võiks tsaariisevalitsuse tingimustes legaalselt tegutseda. Esmakordselt esitas likvidaatorlikke ideesid 1905. aasta sügisel P. Axelrod. 1907. aastal propageerisid ulatuslikult likvidaatorlust J. Martov, F. Dan, N. Tšerevanin, J. Larin ja teised. Likvidaatoritel olid oma häälekandjad — ajaleht «Golos Sotsial-Demokrata», mis ilmus algul Genfis, seejärel Pariisis 1908. aasta veebruarist 1911. aasta detsembrini, ning legaalne ajakiri «Vozroždenije», mida anti 1908.—1910. aastal välja Moskvas. 1908. aastast peale hakkasid likvidaatorid süstemaatiliselt boikoteerima partei keskasutusi, kohtadel aga, kus neil õnnestus luua (1910. aasta lõpul) väikesearvulised «initsiatiivgrupid», agiteerisid nad illegaalsete parteiorganisatsioonide taastamise vastu. V. I. Lenin märkis, et likvidaatorid on kodanlike ideede kandjad tööliste hulgas ja on täielikult reetnud mitte üksnes marksismi, vaid ka demokraatia.

Niisama suurt ohtu parteile kujutasid endast ka niinimetatud *otzovistid* — endiste bolševike sektantlik rühm eesotsas A. Bogdanoviga. Otzovistid (ja nendega liitunud *ultimatistid*) nõudsid parteilt legaalsetest töövormidest lahtiütlemist — kutsuda duumast ära tööliste saadikud, lõpetada töö ametiühingutes, klubides ja kultuurhariduslikes asutustes. Reaktsiooni tingimustes legaalsetest võimalustest loobumine oleks võinud põhjustada vaid partei irdumist rahvahulkadest, tema muutmist endassesulgunud sektantlikuks grupiks ja lõppkokkuvõttes partei likvideerimist. Just sellepärast iseloomustaski Lenin otzoviste kui «pahupidi pööratud» likvidaatoreid. Otzovistidel oli pooldajaid ja nad pidasid fraktsioonilist võitlust Moskvas, Peterburis, Odessas ja mõnes teises linnas.

1908. aastal võtsid A. Bogdanov, A. Lunatšarski, V. Ba-

zarov ja teised revideerimisele marksistliku filosoofia alused. Nad andsid välja kogumiku «Esseed marksismi filosoofia kohta», kus nad avalikult teatasid oma üleminekust Austria kodanliku filosoofi Machi idealistliku filosoofia positsioonidele. Peale selle ilmus Lunatšarski raamat «Sotsialism ja religioon», milles ta propageeris marksistliku õpetuse ja religiooni ühendamise vajalikkust («jumalaehitamine»), kinnitas, et sotsialism on tuleviku kõrgeim religioon.

1909. aasta detsembris ühinesid otzovistid, ultimatistid, mahhistid ja jumalaehitajad fraktsioonilisse gruppi «Vperjod», kes andis 1910. aasta juulikuust alates välja samanimelist kogumikku.

Bolševike võitlus likvidaatorite ja otzovistide vastu muutus komplitseerituks *tsentristide* grupi tegevuse tõttu. Selle grupi eesotsas oli Trotski, kes maskeeris oma likvidaatorlust sõnadega: «kõikide (sealhulgas ka parteivastaste) fraktsioonide ühtsuse» vajalikkus ühe partei raamides. «Võlts on kokkulepluses *alus,*» kirjutas V. I. Lenin, «püüe rajada proletariaadi partei ühtsus *kõikide,* sealhulgas ka antisotsiaaldemokraatlike, mitteproletaarsete fraktsioonide liidule.» Tegelikult oli trotskism likvidaatorluse eriliik. Trotskistide häälekandjaks oli ajaleht «Pravda», mis ilmus algul Lvovis, hiljem aga Viinis — 3. oktoobrist 1908 23. aprillini 1912.

Bolševike võitlus likvidaatorite, otzovistide ja trotskistide vastu toimus partei keskasutustes, üldparteilistel nõupidamistel ja kohapealsetes parteiorganisatsioonides.

Partei V kongressil valitud VSDTP Keskkomitee koosseisu kuulusid bolševike, menševike ja rahvuslike organisatsioonide esindajad. Hoolimata likvidaatorite vastupanust asutati 11.—13. augustini 1908 Genfis toimunud Keskkomitee pleenumil Keskkomitee Venemaa kolleegium (5-liikmeline) ja partei esindamiseks välismaal Keskkomitee Välismaabüroo (3-liikmeline), mille koosseisu kuulusid bolševikud, menševikud ja rahvuslike organisatsioonide esindajad. Partei üldtööd (organisatsioonide külastamine, agentide valik, sidemete loomine duumafraktsiooniga) tegid Venemaal bolševikud — Keskkomitee liikmed ja liikmekandidaadid (I. P. Goldenberg, J. F. Dubrovinski). Menševikud-likvidaatorid hoidusid tööst kõrvale, deklareerides, et nad peavad Keskkomitee eksisteerimist kahjulikuks.

VSDTP keskhäälekandjaks oli illegaalne ajaleht «Sot-

siaaldemokraat», mis ilmus 1908. aasta veebruarist 1917. aasta jaanuarini (58 numbrit). 10. veebruarist 1909 1. novembrini 1914 (nr-d 2—32) ilmus ajaleht Pariisis. Ajalehe toimetus koosnes bolševike, menševike ja Poola sotsiaaldemokraatide esindajaist. Ajalehe tegelikuks juhiks oli V. I. Lenin. Aastail 1909—1910 võitles ta pidevalt ajalehe järjekindlalt revolutsioonilise joone eest, menševike — likvidaatorite ja kokkuleplaste vastu.

Likvidaatorite sabotaaž ja osa bolševike kokkuleplus aheldasid suurel määral partei Keskkomitee ja tema keskhäälekandja tegevust. Sellepärast säilitasid bolševikud oma bolševike keskuse, mis oli valitud V kongressil ja mille eesotsas oli V. I. Lenin. Bolševike keskus juhtis süstemaatiliselt bolševike organisatsioone Venemaal ja andis välja ajalehte **«Proletari»** (ilmus 21. augustist 1906 28. novembrini 1909), mis oli tegelikult bolševike keskhäälekandjaks. Ajalehe esimesed 20 numbrit anti välja Viiburis, seejärel anti ta välja Genfis (numbrid 21—40), hiljem aga Pariisis (numbrid 41—50). Ajalehes avaldati üle 100 V. I. Lenini kui «Proletari» peatoimetaja artikli ja sõnumi. Toimetuse tööst võtsid aktiivselt osa M. F. Vladimirski, V. V. Vorovski, J. F. Dubrovinski ja teised. Ajaleht valgustas laialdaselt taktikalisi ja üldpoliitilisi küsimusi ning partei otsuseid, oli tihedalt seotud kohalike bolševistlike organisatsioonidega. 1908. aasta lõpust 1909. aasta novembrikuuni saadeti seda 109 adressaadile 69 Venemaa punktis.

Revolutsiooni lüüasaamise olukorras andis V. I. Lenin parteile selge perspektiivi edaspidiseks võitluseks, töötas välja ja põhjendas paindlikku taktikat, mis oli arvestatud jõudude säilitamiseks ja koondamiseks, et alustada uut revolutsioonilist pealetungi.

21.—27. detsembrini 1908 toimus Pariisis **VSDTP V ülevenemaaline konverents.** Konverentsist võttis osa 16 otsustava häälega delegaati: 5 bolševikku Peterburi, Uraali, Moskva ja Kesktööstuspiirkonna organisatsiooni poolt, 5 delegaati Poola ja Leedu Sotsiaaldemokraatia poolt, kes toetasid bolševikke, 3 menševikku Kaukaasia piirkonnakomitee poolt ja 3 bundisti. Konverentsi päevakord: VSDTP Keskkomitee aruanne, rahvuslike organisatsioonide keskkomiteede aruanded ja aruanded kohtadelt; käesolevast poliitilisest olukorrast ja partei ülesannetest; sotsiaaldemokraatlikust duumafraktsioonist; organisatsioonilised ja teised küsimused.

Konverentsi otsused Lenini ettekande «Käesolevast momendist ja partei ülesannetest» põhjal, mis võeti vastu pärast teravat võitlust menševike vastu, iseloomustasid täpselt treidjunionistlikku režiimi ja määrasid ära bolševike taktika reaktsiooniaastail. Võitluse eesmärgiks, oli öeldud resolutsioonis, «on endiselt tsarismi kukutamine, poliitilise võimu võitmine proletariaadi kätte, kes toetub talurahva revolutsioonilistele kihtidele ja teostab kodanlik-demokraatliku riigipöörde...» Partei organiseerimistöö põhiülesanded olid järgmised:

VSDTP olemasolevate organisatsioonide tugevdamine ja uute illegaalsete organisatsioonide loomine;

luua igas tööstusettevõttes kas või väikesearvulised tööliskomiteed, kes oleksid tihedalt seotud rahvahulkadega;

teha tööd mitmesugustes legaalsetes ühingutes illegaalsete organisatsioonide juhtimisel.

Konverents mõistis teravalt hukka likvidaatorluse ja kutsus üles pidama resoluutset ideelist ja organisatsioonilist võitlust partei likvideerimise katsete vastu.

Duumafraktsiooni käsitlev resolutsioon, mis võeti vastu võitluses likvidaatorite ja otzovistide vastu, juhtis tähelepanu sellele, et «fraktsiooni kui partei ühe organi põhiülesandeks kontrrevolutsioonilises III duumas on kaasa aidata sotsiaaldemokraatlikule propaganda-, agitatsiooni- ja organiseerimistööle; sealjuures ei tohi fraktsioon vähimalgi määral asuda nõndanimetatud positiivse seadusandluse ja tühiste pseudoreformide tagaajamise teele». Võeti vastu otsus duumafraktsiooni täielikust allutamisest partei Keskkomiteele.

Andes hinnangu konverentsi tulemustele, kirjutas V. I. Lenin, et see «viib partei välja teele ja kujutab endast nähtavasti pöördepunkti Vene töölisliikumise arengus pärast kontrrevolutsiooni võitu».

8.—17. juunini 1909 toimus Pariisis V. I. Lenini juhtimisel **«Proletari» laiendatud toimetuse nõupidamine.** Nõupidamisest võttis osa 9 bolševike keskuse liiget, III duuma sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni esindajaid, samuti Peterburi, Moskva ning Uraali piirkonnaorganisatsioonide esindajaid jt. Nõupidamine arutas ja võttis vastu otsuse otzovismist ja ultimatismist, jumalaehitamisest, suhtumisest duumategevusse, bolševike ülesannetest parteis jne.

Nõupidamine, arutanud otzovistide ja ultimatistide katseid lõhestada bolševike ridu, deklareeris, et bolševismil ei

ole midagi ühist otzovismi ega ultimatismiga, et bolševike fraktsioon peab pidama kõige energilisemat võitlust nende revolutsioonilise marksismi teelt kõrvalekaldumiste vastu. Nõupidamine heitis parteist välja A. A. Bogdanovi ja tõmbas ka kindla piirjoone enda ja jumalaehitamise vahele, iseloomustades viimast kui «teadusliku sotsialismi moonutamist».

Nõupidamise resolutsioon rõhutas, et bolševike põhiülesandeks on parteiorganisatsiooni säilitamine ja tugevdamine, kes seisab revolutsioonilise marksismi pinnal ning ühendab illegaalset ja legaalset tööd rahvahulkades. Juhtinud tähelepanu sellele, et on vaja läheneda «teiste fraktsioonide marksistlikele ja parteilistele elementidele», pooldas nõupidamine bloki loomist menševike-parteilastega. Likvidaatorite avalik oportunism tõi kaasa lõhenemise mitmetes menševistlikes organisatsioonides (Moskva, Peterburi, Ufaa) ning väikesearvuliste menševike-parteilaste gruppide kujunemise, kes pooldasid põrandaaluse tegevuse säilitamist. Menševike-parteilaste voolu eesotsas oli G. V. Plehhanov.

Nõupidamise otsused olid suunatud katsete vastu muuta partei sektantlikuks organisatsiooniks, aitasid bolševikel säilitada ja laiendada sidemeid rahvahulkadega.

Olukord, milles bolševikel tuli võidelda partei likvidaatoritest puhastamise eest, oli väga keeruline. 2.—23. jaanuarini 1910 toimus Pariisis **VSDTP Keskkomitee pleenum.** Pleenumist osavõtjad (14 otsustava häälega ja 5 nõuandva häälega) esindasid kõiki fraktsioone ja rühmitusi, samuti VSDTP rahvuslikke organisatsioone. Pleenumil kuulus enamus kokkuleplastele.

Pleenumi päevakorras oli: VSDTP Keskkomitee ja keskhäälekandja aruanne; olukord parteis; korralise üldparteilise konverentsi kokkukutsumine ja teised küsimused. Põhiline resolutsioon «Olukord parteis» võeti vastu V. I. Lenini nõudmisel ja selles mõisteti jälle hukka likvidaatorlus ja otzovism, mis kujutavad endast proletariaadi kodanliku mõjutamise avaldumisvorme. Kuid leplaste mõjul võttis pleenum vastu otsuse ühendada kõik fraktsioonid ja rühmitused (sealhulgas ka likvidaatorid ja otzovistid) VSDTP raamides. Pleenumi otsuseid hinnates kirjutas V. I. Lenin: «... Teene — likvidaatorluse ja otzovismi ideede kõrvaleheitmine; viga — kokkulepe inimeste ja rühmadega ilma valikuta, ilma et nende lubadused («resolutsioonile kirju-

tasid alla») oleksid vastavuses nende tegudega.» Pleenum otsustas likvideerida fraktsioonilised keskused ja ajalehed (muu hulgas bolševike keskuse ja ajalehe «Proletari»), samal ajal aga otsustas anda rahalist toetust Trotski ajalehele, tunnistas partei kirjastusrühmaks «Vperjodi» rühma jne. Leplaste kaasabil valiti likvidaatorid VSDTP Keskkomitee koosseisu ja ajalehe «Sotsiaaldemokraat» toimetusse.

Pleenumi leplaslikud otsused tekitasid parteile suurt kahju. V. I. Leninil tuli ära teha pingerikas töö selleks, et pleenumi vigadest jagu saada. 1910. aasta sügisel teatasid bolševikud, et nad ei pea ennast seotuks kokkuleppega, mille fraktsioonid olid jaanuaripleenumil vastu võtnud. Bolševikud jätkasid väsimatult võitlust illegaalse partei eest, tema lõhkujate vastu, selle eest, et VSDTP asuks kindlalt revolutsioonilise marksismi positsioonidele.

Bolševike võitlus likvidaatorite ja otzovistide vastu oli selle võitluse koostisosa, mida peeti revolutsioonilise marksismi eest ja oportunismi vastu rahvusvahelises töölisliikumises. II Internatsionaali Stuttgardi kongressi ajal (5.—11. augustini 1907) tegi V. I. Lenin ära suure töö pahempoolsete jõudude ühteliitmisel rahvusvahelises sotsiaaldemokraatias, võitles energiliselt oportunistide ja revisionistide vastu. V. I. Lenini poolt organiseeritud pahempoolsete esindajate (C. Zetkin, R. Luxemburg, L. Tõško, G. Ledebour ja teised) nõupidamised olid esimeseks sammuks revolutsiooniliste marksistide koondamisel rahvusvahelises sotsialistlikus liikumises imperialismiajastul. Bolševike tegevus aitas kaasa sellele, et kongress võttis vastu revolutsioonilisi otsuseid. Sõda käsitlevas resolutsioonis viis kongress sisse V. I. Lenini ja R. Luxemburgi paranduse selle kohta, et sotsialistid peavad ära kasutama sõja tõttu tekkinud kriisi kodanluse kukutamiseks.

V. I. Lenin pühendas palju teoseid rahvusvahelises töölisliikumises esineva revisionismi kriitikale.

Artiklis «Marksism ja revisionism» (1908. a.) iseloomustas ta revisionismi olemust ja klassijuuri, näitas selle ideeliste ja poliitiliste aluste teaduslikku paikapidamatust, kritiseeris teravalt Kautsky tsentristlikku positsiooni.

Tähtsat osa võitluses reaktsiooni pealetungi vastu ideoloogilisel rindel etendas V. I. Lenini raamat **«Materialism ja empiriokrititsism»**, mis ilmus 1909. aasta mai alguses. Selles raamatus V. I. Lenin

tõrjus tagasi kõik kodanlike ideoloogide ja revisionistide rünnakud, mis olid suunatud marksismi filosoofia vastu;

paljastas kõigi idealistlike filosoofiliste koolkondade ebateadusliku iseloomu ja tõestas nende teooriate paikapidamatust;

näitas veenvalt, et teadusliku pildi maailmast annab ainult üks filosoofia — dialektiline materialism —, mis relvastab inimkonda looduse, ühiskonna ja mõtlemise arenemise kõigi üldisemate seaduste tundmisega;

üldistas marksistlikult loodusteaduse uusimaid avastusi;

lõi põrmuks marksismi vaenlaste katsed tõlgitseda neid avastusi valesti, idealistlikult, reaktsioonilise ideoloogia huvides;

arendas uutes ajaloolistes tingimustes igakülgselt dialektilist ja ajaloolist materialismi.

V. I. Lenini töö «Materialism ja empiriokrititsism» moodustas terve epohhi marksistliku filosoofia arengus.

Rahvahulkade ettevalmistamine uueks revolutsiooniks

Kogu reaktsiooniperioodil jätkasid bolševikud kõikjal visa tööd rahvahulkade enda poole võitmiseks. Vaatamata sagedastele areteerimistele ja politsei tagakiusamistele töötasid kõigis suurtes tööstuslinnades parteikomiteed, ettevõtetes aga säilisid parteirakukesed või sidemed töölistega.

Kesktööstuspiirkonnas, Volgamaal ja Uraalis toimusid partei piirkonnakonverentsid, Peterburis, Moskvas, Ivanovo-Voznessenskis, Nižni Novgorodis ja teistes linnades aga partei kohalike organisatsioonide konverentsid.

Peterburi organisatsiooni tööst võtsid aktiivselt osa J. F. Dubrovinski, M. I. Kalinin, V. V. Kuibõšev. Moskvas töötasid A. S. Bubnov, D. I. Kurski, I. I. Skvortsov-Stepanov, J. M. Sverdlov. Bakuu organisatsiooni juhtijate hulgas olid niisugused väljapaistvad tegelased nagu M. Azizbekov, P. A. Džaparidze, G. K. Ordžonikidze, S. S. Spandarjan, J. V. Stalin ja S. G. Šaumjan.

Suur tähtsus rahvahulkadega sidemete säilitamise ja tugevdamise seisukohalt oli partei illegaalse tegevuse ühendamisel legaalsete töövormide ärakasutamisega. Tähtsat osa etendas selles bolševike deputaatide tegevus III duumas. Bolševike deputaadid (ja eriti N. G. Poletajev, I. P. Pokrovski, A. P. Priedkaln) kasutasid laialdaselt duuma kõnetooli isevalitsuse reaktsioonilise poliitika pal-

jastamiseks, proletariaadi ja talurahva poliitiliseks valgustamiseks.

Bolševikud võtsid osa ka mitmete 1908.—1909. aastal toimunud legaalsete kongresside tööst, näiteks rahvaülikoolide kongressist, naiste kongressist, vabrikuarstide kongressist ja alkoholismivastasest kongressist.

Illegaalsed bolševike rühmad olid loodud ametiühingutes, töölisklubides ja haridusalastes ühingutes.

Järjekindel leninlik taktika, leppimatus oportunismi suhtes, suur ustavus proletariaadi huvidele aitasid bolševikel reaktsiooniperioodil säilitada võitlusvõimeline parteituumik, tugevdada oma sidemeid rahvahulkadega, ette valmistada neid uueks revolutsiooniliseks tõusuks, mille tunnused tulid selgesti esile 1910. aasta lõpuks.

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID

1907

3. juuni — «Kolmanda juuni riigipööre» — II riigiduuma laialisaatmine ja uue valimisseaduse avaldamine.

21.—23. juuli — VSDTP III (II ülevenemaaline) konverents Kotkas (Soomes).

5.—11. august — V. I. Lenin võtab osa II Internatsionaali Stuttgardi kongressi tööst.

1. november — III riigiduuma avamine.

5.—12. november — VSDTP IV (III ülevenemaaline) konverents Helsingis.

Detsember — V. I. Lenin lõpetas raamatu «Sotsiaaldemokraatia agraarprogramm 1905.—1907. aastal toimunud esimeses Vene revolutsioonis» kirjutamise.

25. detsember — V. I. Lenini saabumine Genfi. Lenini teise emigratsiooni algus.

1908

11.—13. august — VSDTP Keskkomitee pleenum Genfis võttis vastu otsuse ülevenemaalise konverentsi kokkukutsumise, Keskkomitee ja Välismaise Keskbüroo organiseerimise kohta.

21.—27. detsember — VSDTP V ülevenemaaline konverents Pariisis.

1909

Mai — Ilmus V. I. Lenini raamat «Materialism ja empiriokrititsism».

8.—17. juuni — Ajalehe «Proletari» laiendatud toimetuse nõupidamine.

1910

2.—23. jaanuar — VSDTP Keskkomitee pleenum Pariisis arutas olukorda parteis.

15.—21. august — V. I. Lenin võtab osa II Internatsionaali Kopenhaageni kongressi tööst.

REVOLUTSIOONILISE LIIKUMISE UUE TÕUSU AASTAIL (1910.—1914. a.)

Näis, et 1906.—1907. aastal purustas tsarism revolutsiooni täielikult. Bolševike partei suutis pärast mõnda aastat tungida — *teises vormis, teistmoodi* — vaenlase kindlusesse ja iga päev, «legaalselt» alustada õõnestustööd neetud tsaari- ja mõisnike isevalitsuse vastu seestpoolt.

V. I. Lenin

Partei revolutsiooni uue tõusu algul

«Mustsajalise reaktsiooni *täieliku* valitsemise ajajärk on lõppenud,» kirjutas V. I. Lenin 1910. aasta detsembris. «On algamas uue tõusu ajajärk. Proletariaat, kes aastail 1905—1909 — kuigi suurte vaheaegadega — *taandus,* kogub jõudu ja hakkab üle minema *pealetungile.*» Kuid revolutsiooni uue tõusu alguseks oli olukord parteis väga raske. Vaatamata VSDTP Keskkomitee jaanuaripleenumi (1910. a.) otsustele boikoteerisid likvidaatorid edasi partei keskhäälekandjat «Sotsiaaldemokraat» ning andsid Pariisis (1911. aasta detsembrini) välja oma fraktsioonilist ajalehte «Golos Sotsial-Demokrata», Peterburis aga legaalset ajakirja «Delo Žizni» (jaanuaris — oktoobris 1911 ilmus 9 numbrit) ja «Naša Zarja» (ilmus A. Potressovi toimetusel 1910. aasta jaanuarist 1914. aasta septembrini), millede ümber kujunes likvidaatorite keskus Venemaal. Fraktsioonilises «Vperjodi» koolis Bolognas loodi ka otzovistide bolševismivastane keskus. Oma ülekaalu Keskkomitee Välismaabüroos kasutasid likvidaatorid partei keskasutuste töö desorganiseerimiseks ja nurja-

ajamiseks. Seoses sellega lahkus bolševike esindaja N. A. Semaško 1911. aasta mais Keskkomitee Välismaabüroo koosseisust (1912. aasta jaanuaris Keskkomitee Välismaabüroo likvideerus). 1911. aasta märtsis, pärast Keskkomitee liikmete — bolševike V. P. Nogini ja G. D. Leiteiseni areteerimist lõpetas Keskkomitee Venemaabüroo oma eksisteerimise; see büroo valiti jaanuaripleenumil ja seda boikoteerisid Keskkomitee liikmed — likvidaatorid. Niisiis jäi partei tegelikult ilma juhtiva keskuseta.

Bolševike partei ette kerkis ülesanne taastada partei keskasutused, koondada kõik partei elemendid leninlikul alusel. Bolševikud, kes olid formaalselt ühinenud menševikega ühtse VSDTP raamides, püüdsid väsimatu ideelise võitlusega puhastada parteid oportunistlikest elementidest. Nad valmistasid tööliste hulgast ette marksistlikku revolutsioonilist kaadrit. Sel eesmärgil asutati 1911. aasta kevadel Longjumeau' alevikus Pariisi lähedal **parteikool.** Kooli kuulajate hulgas olid G. K. Ordžonikidze, B. A. Breslav, I. I. Schwarz, I. S. Belostotski, J. D. Zevin, A. I. Dogadov, I. D. Tšugurin, I. B. Prisjagin ja teised. Kooli tööd juhtis V. I. Lenin. Ta pidas koolis 29 loengut poliitilise ökonoomia kohta, 12 loengut agraarküsimuse ning 12 loengut sotsialismi teooria ja praktika kohta Venemaal. Õppused toimusid 1911. aasta maist augustini, mille järel enamik kuulajaist sõitis Venemaale praktilisele parteitööle, Venemaal intensiivistunud revolutsioonilise liikumise juhtimiseks.

28. maist 4. juunini 1911 leidis Pariisis Lenini initsiatiivil aset **välismaal asuvate Keskkomitee liikmete nõupidamine.** Nõupidamisele eelnes bolševike visa võitlus Keskkomitee pleenumi kokkukutsumise eest. Pleenum aga ei toimunud Keskkomitee Välismaabüroo sabotaaži tõttu (bolševike avaldus, milles nad nõudsid pleenumi viivitamatut kokkukutsumist, esitati Keskkomitee Välismaabüroole juba 22. novembril 1910). Nõupidamine mõistis hukka Keskkomitee Välismaabüroo fraktsioonilise poliitika, tunnistas vajalikuks viivitamatult kokku kutsuda parteikonverentsi ja selle praktiliseks ettevalmistamiseks moodustada organiseerimiskolleegium Venemaal. Nõupidamise otsuseid kiitsid heaks mitmed kohalikud organisatsioonid (Peterburi, Uraali, Kiievi, Jekaterinoslavi, Doni-äärse Rostovi, Bakuu ja teised organisatsioonid).

1911. aasta septembri lõpul moodustati G. K. Ordžoni-

kidze juhtimisel toimunud kohalike parteiorganisatsioonide esindajate nõupidamisel Bakuus (hiljem Tiflisis) Venemaa Organiseerimiskomisjon parteikonverentsi kokkukutsumiseks. Nõupidamisest võtsid osa Bakuu, Tiflisi, Jekaterinoslavi, Kiievi ja Jekaterinburgi organisatsiooni esindajad. 1911. aasta lõpul koondus Venemaa Organiseerimiskomisjoni ümber üle 20 suure kohaliku organisatsiooni. Iseloomustades Venemaa Organiseerimiskomisjoni tegevust, kirjutas V. I. Lenin: «Esmakordselt pärast *neli* aastat kestnud laost ja segadust tuli kokku... vene sotsiaaldemokraatlik keskus.»

14.—17. detsembrini 1911 viidi Pariisis Lenini juhtimisel läbi **bolševike välismaarühmade nõupidamine**, mis koondas bolševike jõude välismaal. Nõupidamine kiitis heaks Venemaa Organiseerimiskomisjoni tegevuse ja valis VSDTP Välismaa-organisatsiooni Komitee.

See määratu suur töö, mille tegid ära bolševikud võitluses likvidaatorite ja otzovistide vastu, ja Venemaa Organiseerimiskomisjoni tegevus, mis kulges V. I. Lenini juhtimisel ning tugines parteiorganisatsioonidele Venemaal, lõid 1912. aasta alguseks tingimused ülevenemaalise parteikonverentsi läbiviimiseks.

Praha parteikonverents

5.—7. jaanuarini 1912 toimus Prahas V. I. Lenini juhtimisel VSDTP VI ülevenemaaline konverents. Konverentsil oli esindatud üle 20 Peterburi, Moskva, Kesktööstuspiirkonna, Saraatovi, Kaasani, Kiievi, Jekaterinoslavi, Nikolajevi, Dvinski, Vilno, Tiflisi ja Bakuu parteiorganisatsiooni. Konverents arutas läbi ja võttis vastu resolutsioonid Venemaa Organiseerimiskomisjoni ja kohalike organisatsioonide aruannete põhjal, Lenini ettekannete — käesolevast momendist ja partei ülesannetest, Rahvusvahelise Sotsialistliku Büroo tööst ja keskhäälekandja toimetusest — põhjal, likvidaatorlusest, parteilisest kirjandusest, IV riigiduuma valimistest, streigiliikumisest ja ametiühingutest, kindlustuskampaaniast, sotsiaaldemokraatide ülesannetest näljahäda vastu võitlemisel, arutas läbi organisatsioonilised küsimused jne. Konverents etendas tegelikult partei kongressi osa.

Konverents

määras kindlaks partei poliitilise joone ja taktika uue revolutsioonilise tõusu tingimustes. Analüüsinud põhjalikult Venemaal valitsevat poliitilist olukorda, juhtis konve-

rents tähelepanu sellele, et võimu kättevõitmine proletariaadi poolt, kes tõmbab endaga kaasa talurahva, on endiselt Venemaal demokraatliku pöörde ülesandeks;

määras kindlaks parteitöö iseloomu ja organisatsioonilised vormid, rõhutas, et väikesearvuliste paindlike ja mobiilsete parteirakukeste loomine peab kindlustama parteijoone elluviimise igas legaalse töö sfääris, peab tagama selle, et kogu legaalset tööd läbiks parteilisuse vaim. Partei põhiülesandeks IV riigiduuma valimistel ja sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni põhiülesandeks duumas tunnistas konverents sotsialistliku klassipropaganda ja töölisklassi organiseerimise;

võttis vastu resolutsioonid «Likvidaatorlusest ja likvidaatorite rühmast», «Partei organisatsioonist välismaal», mis olid määratu suure põhimõttelise ja praktilise tähtsusega; heitis parteist välja likvidaatorid ja nende käsilased, deklareeris, et «Naša Zarja» ja «Delo Žizni» rühm on enda lõplikult asetanud väljapoole parteid ning ei või kanda VSDTP nime, mõistis hukka fraktsiooniliste välismaarühmade — vperjodlaste, trotskistide ja teiste tegevuse;

võttis vastu tähtsad resolutsioonid rahvusvahelistes küsimustes, märkis hiina rahva revolutsioonilise võitluse tähtsust, avaldas protesti tsarismi vallutuspoliitika vastu Pärsias jne;

kinnitas partei põhikirja muutmise leninliku projekti;

kinnitas partei keskhäälekandjaks ajalehe «Sotsiaaldemokraat», «Rabotšaja Gazeta» aga Keskkomitee häälekandjaks.

1911. aasta lõpul läks ajaleht «Sotsiaaldemokraat» tervenisti üle bolševike kätte. Lenini võitlus likvidaatorite vastu põhjustas 1911. aasta juunis Martovi ja Dani lahkumise toimetuse koosseisust. 1911. aasta detsembrist alates toimetas «Sotsiaaldemokraati» Lenin.

VSDTP Keskkomiteesse valiti V. I. Lenin, F. I. Gološtšokin, G. K. Ordžonikidze, S. S. Spandarjan ja teised. Uue Keskkomitee esimesel istungil koopteeriti tema koosseisu I. S. Belostotski ja J. V. Stalin ning moodustati Keskkomitee Venemaakolleegium; selleks puhuks, kui kedagi Keskkomitee liikmetest areteeritakse, kinnitati Keskkomitee liikmekandidaatideks A. S. Bubnov, M. I. Kalinin, J. D. Stassova ja S. G. Šaumjan.

Praha konverents tegi kokkuvõtte tervest ajaloojärgust, mille vältel bolševikud olid võidelnud menševike vastu. Puhastanud oma read oportunistidest, asus bolševike partei juhtima rahvahulkade revolutsioonilise võitluse uut võimsat tõusu.

Partei rahvahulkade eesotsas revolutsioonilise kriisi küpsemise perioodil

Aastaid 1912—1914 iseloomustab revolutsioonilise liikumise edasine kasv, Venemaal revolutsioonilise kriisi küpsemine. 1912. aastal oli streikivate tööliste arv juba üle miljoni. Proletariaat alustas massilist pealetungi kapitalistidele ja tsaarimonarhiale. Põhjuseks, miks rahvahulkade revolutsioonine meeleolu kasvas üle revolutsioonilisteks aktsioonideks, oli Leena kullakaevanduses 4. aprillil 1912 relvitute streikivate tööliste tulistamine (tapeti 270, haavati 250) ning tsaari ministri Makarovi avaldus: «Nii oli ja nii jääb ka edaspidi!» Leena kullakaevanduse tööliste tulistamise protestistreikidest võttis osa ligi 300 000 töölist. Need streigid põimusid läbi 1. mai streikidega, millest võttis osa ligi 400 000 inimest.

1913. aastal levis streigiliikumise laine keskusest uutesse rajoonidesse — Kaukaasiasse, Volgamaale, Siberisse, Uraali. 1. mai streikidest võttis osa ligemale 420 000 töölist, üldse aga võttis 1913. aastal streikidest osa 1 272 000 inimest.

Uue revolutsioonilise tõusu aastail esines bolševike partei rahvahulkade areneva liikumise juhina.

Praha konverentsil loodud VSDTP Keskkomitee, kelle eesotsas oli V. I. Lenin, funktsioneeris ajavahemikul 1912—1914, vaatamata sagedastele areteerimistele, häiretetà kui parteilise juhtimise kõrgeim kollegiaalne organ. 10. juunil 1912 asusid V. I. Lenin ja Keskkomitee Välismaakolleegium Krakovi. Siin (Poronini külas) toimusid regulaarselt Keskkomitee istungid ja nõupidamised, millest võtsid tingimata osa Venemaakolleegiumi liikmed ning kohalike parteiorganisatsioonide esindajad.

26. detsembrist 1912 1. jaanuarini 1913 toimus Krakovis V. I. Lenini eesistumisel **VSDTP Keskkomitee ning** Peterburi, Moskva piirkonna, Lõunapiirkonna, Uraali ja Kaukaasia **parteitöötajate nõupidamine.** Lenin esines nõupidamisel ettekannetega: «Revolutsiooni tõus, streigid ja partei ülesanded», «Suhtumisest likvidaatorlusse ja ühtsusest». Nõupidamine arutas samuti illegaalse organisat-

siooni ülesehitamise, partei ajakirjanduse, sotsiaaldemokraatliku duumafraktsiooni, kindlustuskampaania ja teisi küsimusi. Lenin koostas Krakovi nõupidamise projektid ja redigeeris kõik resolutsioonid.

Nõupidamine

tegi parteiorganisatsioonidele ettepaneku seada oma tegevuses esiplaanile revolutsiooniliste massistreikide igakülgne toetamine ning töölisklassi ja talurahva revolutsiooniliste väljaastumiste organiseerimine;

olles rõhutanud vajadust resoluutselt võidelda likvidaatorite vastu, soovitas läbi viia kõikide sotsiaaldemokraatlike tööliste ühendamise altpoolt, tingimusel, et nad tunnustavad VSDTP illegaalset organisatsiooni ja astuvad tema koosseisu;

mõistis hukka rahvuslike sotsiaaldemokraatlike organisatsioonide katsed eralduda Venemaa Sotsiaaldemokraatlikust Töölisparteist, kutsus töölisi võitlusse igasuguste natsionalismi avaldusvormide vastu, koonduma ja liituma kohtadel ühtseteks VSDTP organisatsioonideks;

konstateeris, et partei ehituse ainuõigeks vormiks on illegaalne organisatsioon, mis on ümbritsetud legaalsete ja poollegaalsete massiliste ühingute ja liitude võrguga, keda see illegaalne organisatsioon juhib;

tunnistas tähtsaks järjekordseks ülesandeks moodustada kõigis vabrikutes ja tehastes illegaalsed parteikomiteed kõige aktiivsematest töölistest, luua kohapealset tööd juhtivatest töölistest «usaldusmeeste» süsteem, kelle ülesandeks oleks sidemete loomine Keskkomiteega ja parteitöö ühendamine kohtadel, organiseerida piirkondlikud parteikeskused peamistes töölisliikumise rajoonides; IV duuma sotsiaaldemokraatlikku fraktsiooni käsitlevas resolutsioonis juhtis nõupidamine tähelepanu sellele, et tema tegevust on vaja parteiliselt juhtida, märkis ära bolševike deputaatide edu ja mõistis hukka fraktsiooni likvidaatorliku osa tegevuse;

võttis vastu otsuse legaalse bolševistliku päevalehe «Pravda» toimetuse töö parandamisest, kavandas abinõud, mille eesmärgiks oli tugevdada tema juhtimist partei Keskkomitee poolt;

VSDTP Keskkomitee ja Venemaakolleegiumi koosseisu koopteeriti J. M. Sverdlov, kes oli määratud «Pravda» toimetajaks, ja IV riigiduuma deputaat G. I. Petrovski.

1913. aasta 23. septembrist 1. oktoobrini toimus Poroninis jälle **VSDTP Keskkomitee ja parteitöötajate nõupidamine,** mis etendas parteikonverentsi osa. Nõupidamisest võttis osa 17 otsustava häälega delegaati, kes esindasid Peterburi, Moskva, Kesktööstuspiirkonna, Jekaterinoslavi, Harkovi, Kiievi, Kostroma ja Uraali bolševistlikku organisatsiooni, ning 5 nõuandva häälega delegaati (sealhulgas 3 Poola sotsiaaldemokraatide pahempoolse tiiva esindajat). Nõupidamise tööd juhtis V. I. Lenin. Ta tegi aruande Keskkomitee tööst, ettekande rahvusküsimuses ja teistes küsimustes. Arutati ettekandeid kohtadelt, Poola ja Leedu Sotsiaaldemokraatia tööst, partei ajakirjandusest, tööst duumas ja fraktsioonis valitsevast olukorrast, streigiliikumisest, tööst legaalsetes organisatsioonides, narodnikutest jne. Kõiki nõupidamise resolutsiooniprojekte koostas ja redigeeris V. I. Lenin.

Märkinud ära partei edusammud illegaalses ja legaalses töös ning rahvahulkade revolutsioonilise võitluse juhtimisel, Poroninі nõupidamine

rõhutas uuesti, et on vaja edutada töölisi juhtivatele tööpostidele parteiorganisatsioonides, on vaja ühendada kohapealset parteitööd, luua piirkondlikke parteikeskusi ja tugevdada «usaldusmeeste» süsteemi;

võttis vastu otsuse partei järjekordse kongressi kokkukutsumisest 1914. aasta augustis;

resolutsioonis «Agitatsiooni ülesannetest käesoleval momendil» määras kindlaks kogu agitatsiooni- ja propagandatöö suuna ning sisu; olles rõhutanud, et proletariaat esineb endiselt juhina revolutsioonilises võitluses rahvusliku vabanemise eest, kutsus resolutsioon üles kõiki organisatsioone veelgi energilisemalt tegema rahvahulkades agitatsioonitööd isevalitsuse kukutamise, demokraatliku vabariigi, 8-tunnilise tööpäeva ja mõisamaade konfiskeerimise eest;

partei ajakirjandust käsitlevates otsustes juhtis nõupidamine tähelepanu sellele, et legaalsel bolševistlikul ajakirjandusel on määratu suur agitatsiooniline ja organisatsiooniline tähtsus; bolševike organisatsioonide esmaseks kohuseks tunnistati partei legaalsete väljaannete igakülgne toetamine, nende väljaandmiseks vajalikud rahalised korjandused aga tunnistati liikmemaksudeks partei heaks. Nõupidamine juhtis samuti tähelepanu illegaalse kirjanduse ulatuslikuma väljaandmise vajalikkusele;

duuma sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni kohta käivas resolutsioonis nõudis bolševistliku ja menševistliku fraktsiooni võrdõiguslikkust, mõistis resoluutselt hukka likvidaatorite lõhestava tegevuse, kes kasutasid juhuslikku ühehäälelist enamust, rikkusid bolševike deputaatide elementaarseid õigusi, kes esindasid Venemaa tööliste määratu suurt enamust;

võttis vastu resolutsiooni «Streigiliikumisest», mis seadis päevakorda ülesande organiseerida ülevenemaaline poliitiline streik.

Üheks kesksemaks kohaks nõupidamise töös oli rahvusküsimus. Oma ettekandes selles küsimuses märkis V. I. Lenin, et võitlus rahvusliku rõhumise vastu on lahutamatult seotud võitlusega isevalitsuse vastu ja et selle võitluse edu oleneb Venemaa kõigist rahvustest tööliste koondumisest ühtseteks proletaarseteks organisatsioonideks. Nõupidamine lükkas resoluutselt tagasi bundistide ja menševike oportunistliku nõudmise «rahvusliku kultuurautonoomia» kohta ja võttis vastu V. I. Lenini poolt väljatöötatud programmteesid rahvusküsimuses. Nõupidamine kinnitas, et partei peamiseks loosungiks jääb rahvuste enesemääramise õigus, kaasa arvatud lahkulöömine ja iseseisva riigi moodustamine, kusjuures ühe või teise rahvuse lahkulöömise otstarbekohasuse küsimust tuleb igal üksikjuhul lahendada iseseisvalt, lähtudes kogu ühiskonna arengu ja proletariaadi poolt sotsialismi eest peetava klassivõitluse huvide seisukohast.

Keskkomitee Krakovi ja Poroniini nõupidamise otsustes, V. I. Lenini artiklites «Kriitilisi märkmeid rahvusküsimuse kohta» ja «Rahvuste enesemääramise õigusest» on edasi arendatud ja põhjendatud marksistlikku programmi rahvusküsimuses ja partei rahvuspoliitikat.

Regulaarselt toimusid VSDTP Keskkomitee istungid, millest võtsid osa Venemaakolleegiumi liikmed ja kus samuti arutati tähtsaid parteitöö küsimusi. Sellised istungid toimusid 1912. aasta oktoobris ja novembris, 1913. aasta märtsis, juulis ja detsembris, 1914. aasta aprillis, mais ja juulis.

Sel perioodil oli Keskkomitee seotud bolševike organisatsioonide ja rühmadega, kes töötasid 100 Venemaa asustatud punktis. Nendega peeti regulaarset kirjavahetust (Keskkomitee sekretäriks oli N. K. Krupskaja). Nad said konkreetseid juhendeid ja direktiive, kohtadel käisid Kesk-

komitee liikmed ja esindajad. Keskkomitee õige funktsioneerimine 1912.—1914. aastal võimaldas tal partei tegevust pidevalt juhtida.

Partei ühendas oskuslikult illegaalset ja legaalset tööd, kasutas mitmesuguseid võitlusvorme ja proletaarsete hulkade organiseerimise vorme.

Revolutsioonilise liikumise tõusus etendas määratu suurt osa legaalne bolševistlik ajaleht «Pravda». Tema esimene number ilmus 22. aprillil (5. mail) 1912 Peterburis. Alates 1914. aastast peetakse «Pravda» esimese numbri ilmumise päeva töölisajakirjanduse pidupäevaks.

«Pravda» asutati V. I. Lenini initsiatiivil, proletaarlaste hulkade, eriti Piiteri tööliste aktiivsel toetusel. Lenini pideva juhtimise tulemusena oli ajaleht orgaaniliselt seotud kogu partei tegevusega, Lenini artiklid (ajalehes on avaldatud tema 284 artiklit ja sõnumit) määrasid «Pravda» iseloomu ja sisu, muutsid ta bolševismi võitlushäälekandjaks.

Tsaarivalitsus sulges «Pravda» kaheksal korral, kuid ta ilmus uuesti teiste nimetuste all, nagu «Rabotšaja Pravda», «Severnaja Pravda», «Pravda Truda», «Za Pravdu», «Proletarskaja Pravda», «Putj Pravdõ», «Rabotši» ,«Trudovaja Pravda». Üldse ilmus 645 numbrit (nendest 104 pandi aresti alla, 49 konfiskeeriti, 36 trahviti).

Ajaleht oli tihedalt seotud proletaarsete hulkadega: 1912.—1914. aastal avaldati tema veergudel ligemale 17 000 tööliste sõnumit. Ajaleht «Pravda» anti välja tööliste vahenditega. Kahe aasta jooksul väljaantud legaalsetele ajalehtedele tehtud korjandusest sai neli viiendikku bolševistlik «Pravda» (1913. aastal 77%, 1914. aastal üle 80%). 1912. aastast 1914. aasta maikuuni viidi parteiorganisatsioonide initsiatiivil tehastes ja vabrikutes läbi 5674 korjandust, millest võtsid osa töölised. Korjanduse üldsumma ületas 44 000 rubla.

«Pravda» oli kõige massilisem marksistlik tööliste päevaleht Venemaal. Tema tiraaž kõikus 25 000 kuni 60 000 eksemplarini päevas (5. mail 1914, ajakirjanduse päeval, ilmus «Pravda» 130 000 eksemplaris), tellijate arv aga kasvas 5500-lt 1912. aastal kuni 11 534-ni 1914. aasta juulis.

«Pravda» väljaandmisest võtsid aktiivselt osa: A. J. Badajev, N. N. Baturin, S. S. Danilov, D. Bednõi, K. S. Jeremejev, N. K. Krupskaja, S. V. Malõšev, M. S. Olminski, N. I. Podvoiski, G. I. Petrovski, N. G. Poletajev, M. A.

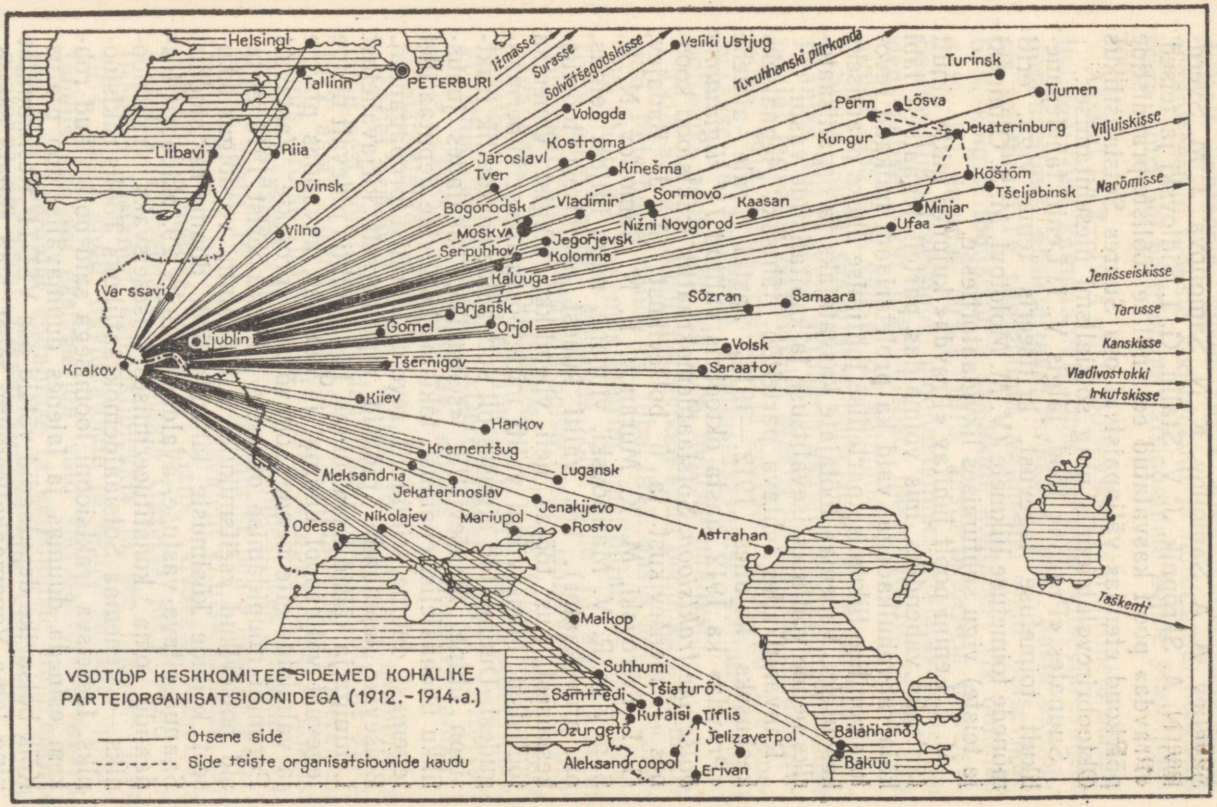
Helsingi
Tallinn
PETERBURI
Izmassé
Surasse
Solvõtšegodskisse
Veliki Ustjug
Turuhhanski piirkonda
Turinsk
Tjumen
Perm
Lõsva
Jekaterinburg
Viljuiskisse
Kungur
Vologda
Kostroma
Jaroslavl
Tver
Kinešma
Liibavi
Riia
Dvinsk
Vilno
Bogorodsk
Vladimir
Sormovo
Kaasan
Köštõm
Tšeljabinsk
Narõmisse
Minjar
Ufaa
MOSKVA
Jegorjevsk
Nižni Novgorod
Serpuhhov
Kolomna
Kaluuga
Varssavi
Ljublin
Brjansk
Gomel
Orjol
Sõzran
Samaara
Jenisseiskisse
Tarusse
Volsk
Kanskisse
Krakov
Tšernigov
Saraatov
Vladivostokki
Irkutskisse
Kiiev
Harkov
Krementšug
Aleksandria
Lugansk
Jekaterinoslav
Jenakijevo
Nikolajev
Mariupol
Rostov
Odessa
Astrahan
Taškenti
Maikop
Suhhumi
Tšiaturõ
Samtredi
Kutaisi
Tiflis
Ozurgeti
Jelizavetpol
Bälähhanõ
Aleksandropol
Erivan
Bakuu
VSDT(b)P KESKKOMITEE SIDEMED KOHALIKE PARTEIORGANISATSIOONIDEGA (1912.-1914.a.)
Otsene side
Side teiste organisatsioonide kaudu

Saveljev, A. A. Samoilov, K. N. Samoilova, J. M. Sverdlov, N. A. Skrõpnik, J. V. Stalin, G. I. Šidlovski ja teised. «Pravda» poolt kasvatatud eesrindlike tööliste-pravdistide põlvkond etendas väljapaistvat osa Suures Sotsialistlikus Oktoobrirevolutsioonis ning sotsialismi ülesehitamisel.

Suunates «Pravda« tööd, jälgis V. I. Lenin tähelepanelikult toimetuse tegevust, kritiseeris tema vigu, eriti mõnede toimetuse liikmete (V. M. Molotovi, M. S. Olminski ja teiste) vigu suhtumises likvidaatoritesse.

V. I. Lenini poolt juhitav «Pravda« kujunes mitte ainult tähtsaks vahendiks, mis võimaldas parteil legaalselt läbi käia rahvahulkadega, vaid ka proletariaadi hulkade revolutsioonilise liikumise parteilise juhtimise üheks peamiseks keskuseks, Venemaa töötajate kasvatajaks ja organisaatoriks nende võitluses isevalitsuse ja kapitalistide vastu.

Rahvahulkades tehtava parteitöö tähtsaks legaalseks keskuseks kujunes 1912.—1914. aastal peale ajalehe «Pravda» ka 1912. aasta oktoobris valitud *IV riigiduuma bolševike fraktsioon.* Sotsiaaldemokraatlik fraktsioon koosnes 7 menševikust ja 6 bolševikust (A. J. Badajev, G. I. Petrovski, M. K. Muranov, F. N. Samoilov, N. R. Šagov ja R. V. Malinovski, viimane, nagu hiljem selgus, oli provokaator), kes valiti kuuest peamisest tööstuskeskusest, kus töötas neli viiendikku kõigist Venemaa töölistest. Menševikud valiti mittetööstuslikest kubermangudest. Duuma töö alguses oli sotsiaaldemokraatlik fraktsioon ühine. Menševistlik «seitsmik», kasutades juhuslikku ühehäälelist enamust, takistas bolševike deputaatidel tegemast duuma tribüünilt revolutsioonilist propagandat. Bolševike deputaadid pidasid regulaarselt kirjavahetust Leniniga ja käisid tema juures. Lenin juhtis pidevalt nende tegevust väljaspool duumat ja duumas, kavandas plaane ja valmistas ette nende sõnavõttude projekte. Vastavalt Poronini nõupidamise otsusele 16. oktoobrist 1913 esitasid bolševikud «seitsmikule» ultimaatumi võrdõiguslikkusest kõikide küsimuste lahendamisel duumafraktsioonis. Saanud eitava vastuse, avaldas «kuuik» 29. oktoobril teadaande oma konstitueerimisest iseseisvaks fraktsiooniks — Venemaa Sotsiaaldemokraatlikuks Töölisfraktsiooniks. Iseseisva fraktsiooni loomisega said bolševikud rohkem esineda duumas ja laienes duumavälise töö ulatus. Kõik bolševike deputaadid võtsid osa VSDTP Keskkomitee ning tema Venemaakolleegiumi tööst. Nad sõitsid perioo-

diliselt kohtadele, viisid sinna Keskkomitee direktiive, organiseerisid tööliste koosolekuid ja miitinguid, osutasid väga suurt abi parteiorganisatsioonidele nende praktilises töös.

Aastail 1912—1914 viisid bolševikud läbi mitmeid massilisi poliitilisi kampaaniaid, mis näitasid bolševike ilmset domineerimist proletariaadi hulkades. 1912. aasta oktoobris toimunud IV riigiduuma valimistel said bolševikud 67% kõigist tööliskuuria saadikute kohtadest (II duumas 47%, III duumas 50%). 1913. aasta oktoobris iseseisva bolševistliku fraktsiooni moodustamisel hääletas bolševike deputaatide poolt 6722 töölist, likvidaatorite poolt aga ainult 2985, s. o. vähem kui kolmandik.

Suure võidu saavutasid bolševikud ka kindlustuskampaanias. 1913. aasta oktoobris asutati Keskkomitee otsuse põhjal legaalne bolševistlik ajakiri «Voprossõ Strahhovanija». 1914. aasta märtsis ja aprillis toimunud ülevenemaalise ja Peterburi kindlustusasutuse valimistel said bolševike pooldajad üle 80% tööliste häältest.

1914. aastal võitsid bolševikud enda poole ka ametiühingud. Peterburis muide oli juba 1913. aasta aprillis bolševike mõju all Venemaa suurim ametiühing — metallitööliste ametiühing. Moskvas olid kõik 13 ametiühingut bolševistlikud või liitusid bolševikega. Bolševistlikuks propagandaks ja proletaarsete hulkade organiseerimiseks kasutas partei laialdaselt ametiühingu ajakirju «Metallist», «Vestnik Prikaztšika», «Derevoobdelotšnik», «Proletari Iglõ», «Tekstilnõi Rabotši», «Golos Zolotoserebrjanika i Bronzovštšika» ja teisi.

Sellel perioodil toimus võitlus tööliisklassile avaldatava mõju eest põhiliselt likvidaatorite ja nende liitlaste vastu 1912. aasta augustis klopsiti likvidaatorite konverentsil Viinis Trotski initsiatiivil kokku *«augustiblokk»* kõigist parteivastastest rühmadest ja vooludest, kes võitlesid bolševike vastu. 1912. aasta septembrist peale hakkas Peterburis ilmuma likvidaatorite päevaleht «Lutš» (muutis hiljem oma nimetuse: «Živaja Žizn», «Novaja Rabotšaja Gazeta», «Severnaja Rabotšaja Gazeta» jne.). Kuid töölised ei toetanud «augustiblokki» ja see lagunes juba 1914. aasta algul, likvidaatorite ja nende liitlaste ajakirjandus aga sai eksisteerida vaid likvidaatoreile kaasatundnud liberaalse kodanluse ja välismaiste emigrantlike rühmade abi tõttu. Likvidaatoritel olid Venemaal ainult

mõned väikesearvulised töölisliikumisest eraldunud rühmad.

Leninlik Keskkomitee oli tihedalt seotud rahvahulkadega ja juhtis kõiki proletariaadi revolutsioonilisi väljaastumisi.

Partei organiseeris võitlust tööliste «osaliste nõudmiste» eest, sidudes proletariaadi majanduslikud vajadused ja poliitilised huvid üheks lahutamatuks tervikuks. V. I. Lenin rõhutas, et töölisklass läks võitlusse «mitte kodanliku ühiskonna ühe eri klassina, mitte «oma» ainuüksi kutsealaste loosungitega, vaid hegemoonina, kes heiskab revolutsiooni lipu kogu rahva *eest,* kogu rahva *nimel*...»

Imperialistliku sõja eelõhtul puhkes Venemaal revolutsiooniline kriis.

1. mai streikidest võttis 1914. a. osa üle 500 000 inimese, kuid 1914. a. esimesel poolel võttis streikidest osa ligemale 1,5 miljonit töölist. Sealjuures moodustas 1911. aastal poliitilistest streikidest osavõtnute arv ainult 8 protsenti streikijate üldarvust, 1914. aastal aga moodustas see umbes 80%. Majanduslike ja poliitiliste streikide läbipõimumine, majanduslike streikide ümberkasvamine poliitilisteks, võitlusesse üha uute töölisklassi salkade kaasatõmbamine, massiline revolutsiooniline streik ja poliitilised demonstratsioonid moodustasid 1914. aasta revolutsioonilise liikumise põhilise iseärasuse. Seoses Bakuu üldstreigiga ning Putilovi tehase tööliste miitingu tulistamisega Peterburis jõudis revolutsiooniline liikumine 1914. aasta juulipäevil haripunkti. Peterburis ja Lodzis tekkisid esimesed barrikaadid. Üksnes 19. juulil 1914 alanud Esimene maailmasõda katkestas revolutsioonilise kriisi edasiarenemise.

Partei ajakirjandus

Revolutsioonilise tõusu aastail etendas eriti suurt osa bolševistlik illegaalne ja legaalne ajakirjandus.

1910. aasta augustis võeti II Internatsionaali Kopenhaageni kongressi ajal bolševike delegaatide nõupidamisel vastu otsus anda koos menševike-parteilastega välja ajalehti «Rabotšaja Gazeta» ja «Zvezda».

«Rabotšaja Gazeta» — bolševike illegaalne populaarne häälekandja; ilmus Pariisis 1910. aasta 30. oktoobrist, anti välja 1912. aasta 30. juulini (ilmus 9 numbrit). Ajalehte

«Rabotšaja Gazeta» juhtis ja toimetas V. I. Lenin (ajalehes avaldati 14 tema artiklit), aktiivsemateks kaastöölisteks olid S. I. Gopner, P. A. Džaparidze, N. A. Semaško, S. G. Šaumjan ja teised. Ajalehe tiraaž ulatus 6000 eksemplarini. Toimetus, kelle sekretäriks oli N. K. Krupskaja, lõi tihedad sidemed kohalike parteiorganisatsioonidega ja sai üheks bolševike organiseerimis- ja parteitöö keskuseks.

«Zvezda» — bolševike legaalne ajaleht; hakkas ilmuma Peterburis 1910. aasta 16. detsembrist, anti välja 1912. aasta 22. aprillini. Esialgu ilmus kord nädalas, 1912. aasta 21. jaanuarist aga kaks korda ja 1912. aasta 8. märtsist peale kolm korda nädalas. Ajalehte «Zvezda» peeti algul duumafraktsiooni häälekandjaks ning ta ilmus plehhaanovlaste osavõtul, 1911. aasta oktoobrist (26. numbrist) alates aga läks ta täielikult üle bolševike kätte. Ajalehte juhtis ideeliselt ja organisatsiooniliselt V. I. Lenin. Ta pidas regulaarset kirjavahetust toimetuse liikmetega, suunas nende tööd ja kritiseeris vigu. «Zvezdas» avaldati ligemale 30 Lenini tööd. Suurt toimetamis- ja organiseerimistööd tegid ajalehes N. N. Baturin, V. D. Bontš-Brujevitš, K. S. Jeremejev, M. S. Ominski, N. G. Poletajev L. M. Mihhailov ja teised. V. I. Lenini juhtimisel sai «Zvezda» võitlevaks marksistlikuks ajaleheks, kes kindlalt kaitses bolševike taktikat võitluses likvidaatorite ja otzovistide oportunismi vastu. Vaatamata pidevale politsei jälitamisele (trahvid, konfiskeerimised, areteerimised) lõi ajaleht tihedaid sidemeid Peterburi, Moskva ja Venemaa teiste linnade töölistega. Algul oli ajalehe tiraaž 7000—10 000 eksemplari, hiljem 50 000—60 000 eksemplari. «Zvezda» valmistas ette bolševistliku päevalehe «Pravda» asutamist.

1910. aasta detsembrist alates hakati Lenini initsiatiivil Moskvas välja andma bolševike legaalset ajakirja **«Mõsl»**, mis ilmus 1911. aasta aprillini (5 numbrit). Esimese numbri tiraaž oli 3000. Lenin juhtis ajakirja välismaalt, oli kirjavahetuses toimetusega. Ajakirja esimeses neljas numbris avaldati 6 Lenini artiklit. Kõige lähemalt võtsid «Mõsli» väljaandmisest osa I. I. Skvortsov-Stepanov, V. V. Vorovski, M. S. Olminski ja teised. Ajakiri pidas võitlust likvidaatorite legaalsete häälekandjate vastu, kasvatas eesrindlikke töölisi marksismi vaimus.

Kõrvuti partei keskhäälekandja — ajalehe «Sotsiaaldemokraat» väljaandmisega ilmus Pariisis 1914. aasta jaa-

nuaris illegaalne «VSDTP Keskkomitee bülletään» (ainult üks number).

Peterburis ilmus 26. veebruarist 5. oktoobrini 1912 bolševike legaalne ajaleht **«Nevskaja Zvezda»**, mis oli ajalehe «Zvezda» otseseks jätkuks (ilmus 27 numbrit, neist 9 konfiskeeriti ja 2 trahviti). Ajalehes avaldati 20 V. I. Lenini artiklit ning üle 360 tööliste sõnumi. «Nevskaja Zvezda» väljaandmisest võtsid aktiivselt osa ajalehe «Pravda» kaastöölised N. N. Baturin, K. S. Jeremejev, M. S. Olminski, N. G. Poletajev ja teised.

1911. aasta detsembrist 1914. aasta juunini ilmus Peterburis legaalne teoreetiline kuukiri **«Prosveštšenije»**. Ajakirjas avaldati tähtsad Lenini tööd: «Marksismi kolm allikat ja kolm komponenti», «Rahvaste enesemääramise õigusest» ja teised. Ajakirja tiraaž ulatus 5000 eksemplarini. Tema väljaandmisest võtsid aktiivselt osa M. A. Saveljev, A. I. Uljanova-Jelizarova, A. A. Rjabinin, A. A. Trojanovski, M. S. Olminski ja teised pravdistid. Ilukirjanduslikku osakonda juhatas A. M. Gorki.

23. veebruarist 26. juunini 1914 ilmus Peterburis V. I. Lenini initsiatiivil legaalne ajakiri **«Rabotnitsa»** (ilmus 7 numbrit, neist 3 konfiskeeriti). Aktiivselt võtsid ajakirja väljaandmisest osa N. K. Krupskaja, I. F. Armand, L. N. Stahl, J. F. Rozmirovitš, A. I. Uljanova-Jelizarova, K. N. Samoilova ja teised.

1913. aasta jaanuaris loodi «Pravda» kaastööliste osavõtul kooperatiivne parteiline kirjastus **«Priboi»**, mis töötas VSDTP Keskkomitee kontrolli all ja tema juhtimisel. Kirjastus andis välja mitmeid agitatsioonilisi ja propagandistlikke brošüüre ning kogumikke, sealhulgas kogumikke «Marksism ja likvidaatorlus» ja «Töölise teekaaslane 1914. aastaks», milles avaldati Lenini artikleid.

V. I. Lenin juhtis pidevalt «Sotsiaaldemokraadi», «Pravda», «Prosveštšenije» ning teiste bolševistlike ajalehtede ja ajakirjade toimetusi. Tema artiklid määrasid kindlaks nende väljaannete ideelise, teoreetilise ja poliitilise suuna. Määratu suur tähtsus oli ka Lenini rohkearvulistel kirjadel, mis ta toimetustele saatis. Need kirjad sisaldasid niihästi printsipiaalseid üldjuhendeid ajalehtede ja ajakirjade väljaandmise kohta kui ka märkmeid jooksvate küsimuste kohta: kuidas koostada üht või teist numbrit, kuidas hinnata avaldatavaid materjale jne. Toimetuste liikmed sõitsid perioodiliselt Lenini juurde Krakovi. Ta võttis

vahetult osa artiklite toimetamisest ka «Sotsiaaldemokraadi», «VSDTP Keskkomitee bülletääni», «Pravda» ja «Prosveštšenije» jaoks. Lenin töötas välja toimetuse plaanid bolševistlike ajalehtede ja ajakirjade kõige tähtsamate numbrite väljaandmiseks. Niisiis täitis nende väljaannete peatoimetaja kõiki põhifunktsioone tegelikult V. I. Lenin.

1913. aastal õnnestus bolševikel Moskvas välja anda legaalne ajaleht «Naš Putj». 25. augustist 12. septembrini 1913 ilmus ajalehe «Naš Putj» 16 numbrit.

1914. aastal ilmus Moskvas 14. juunist 5. juulini bolševistlik nädalaleht «Rabotši Trud» (4 numbrit).

1914. aastal läks bolševike kätte ajakiri «Zarja Povolžja», mida anti välja Samaaras.

Bakuus asutati bolševistlik ajaleht «Naša Žizn».

Pravdistliku suunaga legaalseid ajalehti ja ajakirju, mis olid tihedalt seotud VSDTP Keskkomiteega ja «Pravdaga», andsid välja Poola («Uus Tribüün»), Läti («Uus Hääl»), Leedu («Laine») ja Eesti («Kiir») sotsiaaldemokraadid.

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID

1910

30. oktoober — Ilmus illegaalse bolševistliku ajalehe «Rabotšaja Gazeta» esimene number.

9. november — Streigid Moskvas, Peterburis, Nikolajevis seoses L. N. Tolstoi surmaga.

11. ja 12. november — Demonstratsioon Peterburis seoses L. N. Tolstoi surmaga.

16. detsember — Ilmus legaalse bolševistliku ajalehe «Zvezda» esimene number.

1911

28. mai — 4. juuni — Välismaal asuvate VSDTP Keskkomitee liikmete nõupidamine.

26. ja 30. septembri vahel — Venemaa Organiseerimiskomisjoni loomine ülevenemaalise parteikonverentsi kokkukutsumiseks.

14.—17. detsember — Pariisis toimus bolševike välismaarühmade nõupidamine, mille eesmärgiks oli ühendada kõik bolševistlikud jõud välismaal ja aidata kaasa ülevenemaalise parteikonverentsi kokkukutsumisele.

1912

5.—17. jaanuar — VSDTP VI ülevenemaaline (Praha) konverents.

4. aprill — Leena kullakaevanduse tööliste tulistamine.

Aprill — mai — Streigid, mis hõlmasid kogu Venemaa ning tähistasid revolutsioonilise liikumise uut tõusu.
22. aprill (5. mai) — Ilmus bolševistliku ajalehe «Pravda» esimene number.
10. juuni — Lenin saabub Pariisist Krakovisse.
11.—12. november — II Internatsionaali erakorraline Baseli kongress.
15. november — IV riigiduuma avamine.
26. detsember — 1. jaanuar 1913 — VSDTP Keskkomitee ja parteitöötajate nõupidamine Krakovis.

1913

23. veebruar (8. märts) — Esmakordselt tähistati rahvusvahelist naistepäeva Venemaal.
23. september — 1. oktoober — VSDTP Keskkomitee ja parteitöötajate nõupidamine Poroninis.
29. oktoober — Bolševike deputaatide avaldus iseseisva fraktsiooni moodustamisest IV duumas.

1914

22. aprill (5. mai) — Esmakordselt tähistati töölisajakirjanduse päeva.
3. juuli — Putilovi tööliste miitingu tulistamine Peterburis.
4.—14. juuli — Tööliste massilised poliitilised streigid Peterburis, Moskvas ja teistes linnades Putilovi tööliste tulistamise protestiks. Barrikaadid Peterburis.

TSARISMI JA SÕJA VASTU

Bolševism näitas kätte õige tee sõjakoledustest ja imperialismist pääsemiseks.
V. I. Lenin

Partei sõja-aastail

Esimese maailmasõja tingimustes oli bolševike parteil märksa raskem töötada kui sõjaeelsetel aastatel.

Kogu sõjaaja kestel rüüstas tsaariohranka pidevalt Venemaa parteiorganisatsioone. Nii pandi 1914. aasta esimese 5 sõjakuu kestel toime vähemalt 40 areteerimist, mille tagajärjel said kannatada Peterburi, Moskva, Riia, Ivanovo-Voznessenski, Harkovi, Kiievi, Jekaterinoslavi, Odessa, Bakuu ja mitmete Valgevene linnade parteiorganisatsioonid.

Neis tingimustes ei olnud võimalik koondada Venemaal partei juhtivaid organeid. Välismaal asus osa Praha konverentsil valitud partei Keskkomitee (Välismaakolleegium) liikmeid eesotsas V. I. Leniniga. Emigratsioonis viibisid ja võtsid revolutsioonilisest võitlusest aktiivselt osa sellised partei tegelased, nagu I. F. Armand, V. A. Karpinski, A. M. Kollontai, M. M. Litvinov, F. A. Sergejev (Artjom), L. N. Stahl, G. L. Šklovski, M. G. Tshakaja ja paljud teised.

Venemaa vanglates ja asumisel vaevlesid järgmised Keskkomitee liikmed: F. I. Gološtšokin, G. K. Ordžonikidze, S. S. Spandarjan, J. V. Stalin, J. M. Sverdlov, Keskkomitee liikmekandidaat J. D. Stassova, väljapaistvad partei tegelased F. E. Dzeržinski, P. A. Džaparidze, J. M. Jaroslavski, A. S. Jenukidze, V. E. Kingissepp, V. M. Kossarev, O. A. Pjatnitski, J. E. Rudzutak, N. A. Skrõpnik, alates 1914. aasta novembrist aga ka IV riigiduuma saadikud.

Ainuüksi Jenissei maakonnas ja Turuhhanski piirkonnas oli 1916. aastal ligi 380 poliitilist väljasaadetut, kusjuures neist 40% olid bolševike partei esindajad.

Vaatamata sellele õnnestus bolševikel enam kui teistel parteidel säilitada sõja ajal põrandaalune tsentraliseeritud organisatsioon, mis oli üles ehitatud tootmisrakukeste põhimõttel. Mittetäielikel andmeil eksisteerisid parteiorganisatsioonid ja -grupid neil aastail peaaegu 200 Venemaa linnas.

Repressioonide tõttu ei saanud VSDTP Keskkomitee Venemaabüroo sõja ajal pidevalt funktsioneerida. Sõja alguses töötasid Venemaabüroos IV riigiduuma saadikud: Keskkomitee liige G. I. Petrovski ja Keskkomitee usaldusmehed A. J. Badajev, M. K. Muranov, F. N. Samoilov, N. R. Šagov. Pärast saadikute areteerimist 1914. aasta novembris lakkas Keskkomitee Venemaabüroo ajutiselt eksisteerimast. 1915. aasta lõpul loodi V. I. Lenini ülesandel Keskkomitee büroo uuesti. Selle kolleegiumi kuulusid G. I. Ossipov, A. G. Šljapnikov ja V. N. Zaležski. Büroo tööst võtsid aktiivselt osa A. I. Uljanova-Jelizarova, K. S. Jeremejev, J. A. Dunajev, V. A. Tihhomirnov, M. I. Uljanova, K. M. Švedtšikov. 1916. aasta sügisel Keskkomitee büroo ja teda teenindavate töötajate koosseis uuenes. Keskkomitee büroo pidas sidet Keskkomitee ja isiklikult V. I. Leniniga, juhtis Venemaa paljude parteiorganisatsioonide tööd, avaldas üleskutseid, instruktsioone, resolutsioone, proklamatsioone ja teatajat «Osvedomitelnõi Listok» (1917. a.), mis andsid suuna bolševike revolutsioonilisele tegevusele.

1916. aasta mais organiseeriti Moskvas VSDTP Keskkomitee büroo Moskva piirkonnaosakond, mille koosseisu kuulusid M. A. Saveljev, P. G. Smidovitš, S. N. Smidovitš, V. S. Popov. Hiljem astusid selle koosseisu M. S. Olminski ja V. N. Jakovleva.

Kaukaasias funktsioneeris VSDTP Kaukaasia piirkonnabüroo, kus töötasid S. G. Šaumjan, F. J. Mahharadze, I. T. Fioletov, S. I. Kavtaradze ja teised.

1917. aasta jaanuarist peale hakkas Tartus tegutsema VSDTP Põhja-Balti Organisatsioonide Büroo (A. Blaufeldt, K. Jeremejev, V. Rekašius, K. Rimša, A. Sisask).

Sõja esimestest päevadest alates 1915. aasta suveni töötas aktiivselt Lätimaa Sotsiaaldemokraatia Keskkomitee (Lätimaa Sotsiaaldemokraatia Keskkomitee juhtivateks

töötajateks olid tol perioodil J. Šilf-Jaunzem, J. A. Berzin-Anderson, K. Pečak, P. Stučka, J. Berzin-Ziemelis, F. Rozin, V. Zile, J. Rutkis ja teised).

Parteikomiteed eksisteerisid (vaheaegadega) sõja-aastail Petrogradis, Moskvas, Harkovis, Jekaterinoslavis, Kiievis, Samaaras, Saraatovis, Sõzranis, Nižni Novgorodis, Kaasanis, Tuulas, Gomelis, Ivanovo-Voznessenskis, Tallinnas, Narvas, Riias.

Venemaa parteiorganisatsioonide töö toimus V. I. Lenini vahetul juhtimisel. 1914. aasta augustikuu lõpul kirjutas V. I. Lenin **«Teesid sõjast»** («Revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia ülesanded Euroopa sõjas»).

Lenini teesid arutati läbi Petrogradis, Moskvas, Ivanovo-Voznessenskis, Nižni Novgorodis, Vologdas, Krasnojarskis, Kiievis, Jekaterinoslavis, Harkovis, Bakuus, Tiflisis ja teistes linnades. Pärast «Teeside» heakskiitmist Venemaal töötas V. I. Lenin nad ümber bolševike partei Keskkomitee manifestiks «Sõda ja Venemaa sotsiaaldemokraatia», mis sai partei juhtivaks poliitiliseks dokumendiks.

V. I. Lenin formuleeris selgesti ja põhjendas üksikasjaliselt partei poliitikat ja taktikat imperialistliku sõja ajal. Bolševike põhiloosungiteks sõja-aastail olid:

muuta imperialistlik sõda kodusõjaks, valitsevate klasside vastu suunatud revolutsiooniks;

tsaarivalitsuse lüüasaamine imperialistlikus sõjas (kõigi teiste maade sotsialistide jaoks tähendas see loosung oma maa valitsuse lüüasaamist antud sõjas);

täielik lahkulöömine pankrottijäänud II Internatsionaalist.

Nende loosungite elluviimiseks esitas partei rea konkreetseid abinõusid:

absoluutselt keelduda sõjakrediitide poolt hääletamisest ja sotsiaaldemokraatlike parteide esindajatel tuleb välja astuda kodanlikest valitsustest;

loobuda täielikult kodanlusega kokkuleppimisest, «koduraahust»;

luua illegaalsed organisatsioonid neis maades, kus legaalne töö on raskendatud;

toetada sõdurite vennastumist rindel;

toetada proletariaadi igasuguseid revolutsioonilisi massilisi väljaastumisi.

Sõja-aastatel tehtava põrandaaluse töö rasketes tingimustes ei katkenud siseparteiline elu.

30. septembrist 1. oktoobrini 1914 **Mustamäkis** (Soome raudtee) toimunud riigiduuma bolševistliku sotsiaaldemokraatliku töölisfraktsiooni liikmete ja mõnede parteitöötajate **laiendatud nõupidamine** võttis vastu sõjavastase resolutsiooni.

2.—4. novembrini 1914 toimus **Ozerkis** (Petrogradi lähedal) **parteikonverents.** Konverentsi kutsusid kokku IV riigiduuma bolševike deputaadid ja sellest võtsid osa Petrogradi, Ivanovo-Voznessenski, Harkovi ja Riia bolševike organisatsioonide esindajad. Konverents arutas rahvahulkade sõjavastase väljaastumise organiseerimise küsimust. Kõik (välja arvatud L. B. Kamenev) toetasid üksmeelselt Lenini teese sõja kohta. Konverentsi tööd ei saadud lõpetada kõikide osavõtnute areteerimise tõttu.

14.—19. veebruaril 1915 toimus **Bernis** (Šveits) **VSDTP välismaasektsioonide konverents,** millel oli üldparteilise konverentsi tähtsus. Konverentsi juhtis V. I. Lenin. Määrati kindlaks bolševike partei ülesanded ja taktika imperialistliku sõja tingimustes. V. I. Lenin kirjutas kõik tähtsamad konverentsi otsused, mis said Venemaa parteiorganisatsioonide revolutsioonilise töö aluseks.

Sõjasse suhtumise küsimus oli tol ajal kõikide kohalike parteiorganisatsioonide nõupidamiste ja konverentside päevakorra keskseks küsimuseks. Seda arutati:

20. juulil 1914 Moskva bolševike koosolekul Krõlatskoje külas;

1914. aasta juuli lõpul linna parteikonverentsil Samaaras;

1914. aasta augusti lõpul Nižni Novgorodi, Sormovo ja Kanavino organisatsiooni esindajate rajoonidevahelisel konverentsil;

11. juulil 1915 Ivanovo-Voznessenski rajooni piirkonnakonverentsil, millest võtsid osa Ivanovo-Voznessenski, Rodnikovi, Teikovi, Kohmõ ja Goltšihhi parteiorganisatsiooni esindajad;

14. juulil 1915 Petrogradi, Moskva, Vitebski, Samaara ja Tuula esindajate nõupidamisel;

19.—21. juulini 1915 Petrogradi parteiorganisatsiooni ülelinnalisel konverentsil Oranienbaumis;

23. septembril 1915 Uraali (Jekaterinburgi, Permi ja

Tšeljabinski) parteiorganisatsioonide nõupidamisel Jekaterinburgis;

1915. aasta septembris VSDTP Tveri organisatsiooni konverentsil;

1915. aasta oktoobris Taga-Kaukaasia (Bakuu, Tiflisi ja Kutaisi) parteiorganisatsioonide nõupidamisel Bakuus, mis toimus S. G. Šaumjani juhtimisel;

1915. aasta novembris VSDTP Harkovi organisatsiooni konverentsil;

1916. aastal Donbassi parteiorganisatsioonide rajoonikonverentsidel.

Sõja-aastail toimus ka Lätimaa Sotsiaaldemokraatia X, XI ja XII konverents (1914. aasta augustis ja detsembris ning 1915. aasta märtsis), mille otsused soodustasid proletariaadi revolutsioonilise võitluse õiget juhtimist.

Lenin kirjutas sõja-aastail, et «meie partei töö on nüüd muutunud 100 korda raskemaks. Ja ikkagi me teeme seda! «Pravda» on kasvatanud tuhandeid klassiteadlikke töölisi, kellest saab vaatamata kõigile raskustele uuesti välja valida juhtijate kollektiiv — partei Venemaa Keskkomitee.»

Bolševistlik ajakirjandus

Imperialistliku sõja tingimustes oli bolševikele esmajärgulise tähtsusega *illegaalse ajakirjanduse* tugevdamine ja laiendamine. «... Ilma illegaalsete organisatsioonide ja sõjatsensuurist vaba, s. o. illegaalse ajakirjanduse... loomiseta ei ole mõeldav algava revolutsioonilise võitluse tõsine toetamine,» kirjutas V. I. Lenin. Vaatamata määratu suurtele raskustele täideti see ülesanne edukalt.

Välismaal anti V. I. Lenini juhtimisel sõja-aastail välja partei keskhäälekandjat — illegaalset ajalehte **«Sotsiaaldemokraat»**. 19. oktoobrist 1914 18. jaanuarini 1917 ilmus 26 ajalehenumbrit (nr-d 33—58). «Sotsiaaldemokraadile» kuulub väljapaistev koht bolševike loosungite propageerimisel, võitluses rahvusvahelise ja vene oportunismi, natsionalismi ja šovinismi vastu, revolutsioonilise töölisliikumise juhtimisel. Ajalehes avaldati sõja-aastail 35 V. I. Lenini artiklit. Ajalehte saadeti Venemaa parteiorganisatsioonidele ning levitati paljudes Euroopa ja Ameerika linnades.

Lenin asutas ka ajakirja **«Kommunist»** (1915. aasta septembris ilmus üks number (kaksiknumber) «Sotsiaaldemokraadi» toimetusel). Ajakirja väljaandmine oli seotud Lenini võitlusega enne Zimmerwaldi konverentsi rahvus-

vahelise sotsiaaldemokraatia pahempoolsete elementide koondamise eest. Kolm Lenini artiklit, mis ajakirjas avaldati, etendasid määratu suurt osa sotsiaalšovinismi paljastamisel ja uue, III Internatsionaali loomisel. Väljaandmine lõpetati seoses Buhharini — Pjatakovi rühma katsetega kasutada ajakirja oma fraktsioonilistel eesmärkidel.

1916. aasta oktoobrist peale hakkas välismaal V. I. Lenini juhtimisel ilmuma kogumik **«Sbornik Sotsial-Demokrata»**. Ilmus kaks numbrit. Lenini artiklid, mis kogumikus avaldati, olid pühendatud ühele tähtsamale teoreetilisele küsimusele — rahvusküsimusele.

Bolševikud püüdsid *illegaalset perioodilist kirjandust* välja anda ka Venemaal. Kuid rasketes põrandaaluse töö tingimustes suudeti mõnda illegaalset ajalehte ja ajakirja väga piiratud koguses välja anda ainult sellistes suurtes tööstuskeskustes, nagu Petrograd, Moskva, Irkutsk, Jekaterinoslav, Harkov, Doni-äärne Rostov, Riia, Narva, Kaasan (vt. alljärgnev tabel).

Bolševike illegaalsed ajalehed ja ajakirjad sõja-aastail

Nimetus	Väljaandmise koht	Ilmumise kuupäev	Tiraaž (umbkaudne, eks.)
1	2	3	4
«Rabotši Golos»	Petrograd	Nr. 1, VIII 1914. a.	150
«Proletarski Golos»	„	Nr. 1, II 1915. a.	300
		Nr. 2, 23. II 1916. a.	1000
		Nr. 3, 1. V 1916. a.	1000
		Nr. 4, 18. XII 1916. a.	1000
«Pritšinõ Voinõ»	Petrograd	V 1915. a.	500
«Osvedomitelnõi Listok»	„	Nr. 1, 22. I 1917. a.	500
		Nr. 2, II 1917. a.	300
«Pravda»	Moskva	Nr. 1, II 1916. a.	500
«Zvezda»	Jekaterinoslav	Nr. 1, VIII 1914. a.	200
«Tovarištš Proletarija»	Irkutsk	Nr. 1, 18. IV 1915. a.	300
		Nr. 2, 18. VI 1915. a.	500
«Južnaja Pravda»	Kamenskoje küla	Nr. 1, IX 1915. a.	500
«Proletarskoje Slovo»	Doni-äärne Rostov	Nr. 1, 5. V 1916. a.	200

1	2	3	4
«Pravda Truda»	Voznes-senski kaevandus	Nr. 1, VI 1916. a. Nr. 2, VIII 1916. a.	200 200
«Golos Sotsial-Demokrata»	Harkov	Nr. 1, 12. XI 1916. a.	200
«Klitš»	Kaasan	Nr. 1, I 1917. a.	200
«Teataja» (läti keeles)	Riia	Nr. 1—8, IX 1914. a. — V 1916. a.	keskmiselt 2000 eks.
«Seltsimees» (läti keeles)	„	Nr. 1—16, X 1914. a. — IV 1916. a.	keskmiselt 4000 eks.
«Edasi» (leedu keeles)	„	Nr. 1, 1915. a.	500
«Pasunapuhuja» (läti keeles)	Dobel	1916. a.	200
«Vaba Sõna» (läti keeles)	Moskva	Nr. 1, VII 1916. a.	200
«Sotsiaal-demokraat» (eesti keeles)	Narva	Nr. 1, II 1916. a.	300

Kõige kättesaadavamaks ja seetõttu ka kõige tähtsamaks massilise ajakirjanduse liigiks olid sõja-aastail *illegaalsed lendlehed*, mille väljaandmine ei nõudnud keerulist trükitehnikat ning suuri materiaalseid kulutusi. 1914. aasta juuli lõpust 1917. aasta veebruarini andsid Venemaa kohalikud bolševike organisatsioonid välja üle 600 mitmesuguse lendlehe, mille üldtiraaž oli umbes 2 miljonit eksemplari. Lendlehti anti välja ligemale 80 Venemaa linnas ja lisaks sellele levitati neid veel rohkem kui 100 asustatud punktis. Järelikult oli vähemalt Venemaa 200 linna ja asula töölisel võimalik lugeda partei programmilisi avaldusi ja juhinduda neist oma revolutsioonilises võitluses.

Peale illegaalsete väljaannete suutsid bolševikud sõja-aastail välja anda mitut *legaalset ajalehte* ja ajakirja ametiühingute ja kooperatiivsete töölishäälekandjate sildi all. Mõistukõnet kasutades muutsid bolševikud legaalsed töölishäälekandjad laiade rahvahulkade revolutsioneerimise relvaks.

Sõja-aastail anti bolševike juhtimisel välja järgmised *legaalsed väljaanded:* ajakiri «Zarja Povolžja» (Samaara, 1914. aasta); «Voprossõ Strahhovanija» (Petrograd, 1915.—1917. aasta) — ajakirja toimetasid Z. T. Faberkevitš, N. I. Podvoiski, R. Arski, K. S. Jeremejev, A. N. Vino-

kurov, N. I. Rjabkov, G. G. Ossipov; «Naša Gazeta» (Saratov, 1915. a.) — seda toimetasid V. P. Antonov-Saratovski, P. A. Lebedev, M. S. Olminski, G. I. Oppokov (Lomov); ajakiri «Prikubanskije Stepi» (Jekaterinodar, detsember 1915. a. — august 1916. a.) — toimetaja M. K. Sedin; ajakiri «Golos Petšatnogo Truda» (Moskva, 15. novembrist 1916. a. 30. jaanuarini 1917. a.); ajakiri «Naše Slovo» (Kinešma, jaanuar—veebruar 1917. a.) — sellest võtsid osa M. S. Olminski ja N. I. Podvoiski; «Pod Starõm Znamenem» (Saraatov, 1916. a.) — legaalne kogumik, milles olid avaldatud M. S. Olminski, I. I. Stepanovi, G. I. Oppokovi (Lomov) ja teiste artiklid.

Mitut legaalset väljaannet organiseerisid läti bolševikud («Strādnieka Balss», «Strādnieka Atbalss», «Jaunais Arodnieks», «Darbs», «Mūsu Kalendars», «Vilnis» ja teised).

Töö rahvahulkades

Revolutsioonilist tööd rahvahulkades tegid bolševikud Lenini näpunäidete kohaselt, ühendades isevalitsuse kukutamise eest peetavat võitlust sõjavastase võitlusega loosungi all — muuta imperialistlik sõda kodusõjaks.

Streigiliikumine vähenes sõja-aastail tunduvalt, eriti sõja esimestel kuudel. Kuid pikkamööda jõudu kogudes hakkas Venemaa töölisklass pidama revolutsioonilist võitlust sõja ja isevalitsuse vastu. Kui sõja esimesel viiel kuul oli vabriku- ja mäeinspektsiooni kaugeltki mitte täielikel andmeil 70 streiki, millest võttis osa 37 212 töölist, siis 1915. aastal kasvas streikide arv 1063-ni (569 243 streikijat) ja 1916. aastal 1542-ni (1 172 152 streikijat).

Juhtides majanduslikku võitlust, pööras partei peatähelepanu tööliste poliitilisele kasvatamisele, nende poliitilise võitluse organiseerimisele. Sõja esimese kolme ja poole kuu jooksul andsid Venemaa kohalikud organisatsioonid välja vähemalt 70 sõjavastast proklamatsiooni, mille tiraaž oli üle 400 000 eksemplari.

Määratu suurt tööd rahvahulkades tegid riigiduuma bolševike deputaadid. Nad hääletasid sõjakrediitide vastu, peale selle käisid mitmetes tööstuskeskustes, organiseerisid rahvarohkeid tööliste koosolekuid, kus võeti vastu sõjavastaseid resolutsioone. Ööl vastu 6. novembrit areteeris tsaarivalitsus bolševike deputaadid.

Protestiks IV riigiduuma bolševistliku fraktsiooni areteerimise vastu toimus 12. novembril 1914 esimene proletariaadi poliitiline väljaastumine sõja-aastail. Vastuseks

bolševike üleskutsele (6. ja 12. novembri vahel anti mitmetes linnades välja vähemalt 14 proklamatsiooni) leidsid Petrogradis, Moskvas, Harkovis, Jekaterinoslavis, Vladimiris, Kostromas ja teistes Venemaa linnades aset demonstratsioonid ja üksikud streigid.

10.—13. veebruarini 1915 toimus kohus areteeritud bolševike deputaatide üle. Nad kasutasid kohtu kõnetooli selleks, et avalikult deklareerida partei sõjavastaseid loosungeid.

Kohus IV riigiduuma bolševistliku fraktsiooni — tööliste tõelise esindaja — üle oli aluseks poliitilise protestikampaania organiseerimisele tsarismi kuritegude vastu. Parteiorganisatsioonid andsid välja 16 proklamatsiooni. Puhkesid streigid ja demonstratsioonid Petrogradis, Moskvas, Harkovis ja Sormovos. Üldse streikis veebruarikuus poliitilistel põhjustel 4632 inimest.

Proletariaadi kasvatamisel pööras partei nagu varematel aastatelgi suurt tähelepanu *revolutsioonilistele väljaastumistele tähtpäevadel — 1. mail, Verise pühapäeva ja Leena sündmuste aastapäeval.*

9. jaanuaril 1915 tähistas proletariaat bolševike juhtimisel Verise pühapäeva kümnendat aastapäeva. Anti välja 9 lendlehte. Petrogradis streikis üle 2500 töölise 14 ettevõttest. Kaks streiki toimus Riias.

Leena sündmuste 3. aastapäeval (4. aprillil 1915. a.) anti välja 8 lendlehte, puhkesid streigid ja demonstratsioonid.

1915. aastal toimusid 1. mai puhul tööliste poliitilised väljaastumised Petrogradis (35 000), Moskvas (19 000), Nižni Novgorodis (25 000), Riias, Samaaras, Harkovis, Tiflisis, Doni-äärses Rostovis, Tveris, Irkutskis ja teistes linnades. Selleks päevaks anti välja vähemalt 20 lendlehte, mille tiraaž oli ligi 100 000 eksemplari.

1915. aasta augusti algul avas tsaaripolitsei tule Ivanovo-Voznessenski streikivate tööliste pihta, kes olid tulnud miitingule. Surma ja haavata sai üle 100 inimese. Seoses Ivanovo-Voznessenski tööliste tulistamisega puhkesid 1915. aasta augustis protestistreigid Petrogradis, Tuulas, Nižni Novgorodis, Harkovis, Jekaterinoslavis, Sormovos ja teistes Venemaa linnades. Sellel kuul leidis aset 50 poliitilist streiki, millest võttis osa 43 929 töölist.

1915. aasta septembris toimusid seoses revolutsioonilise liikumise uue tõusuga Venemaa proletariaadi uued poliiti-

lised väljaastumised. Puhkes 115 poliitilist streiki 87 621 osavõtjaga.

1916. aasta 9. jaanuaril — Verise pühapäeva üheteistkümnendal aastapäeval — anti välja 15 lendlehte. Streikidest ja demonstratsioonidest võttis sellel päeval osa üle 10 000 töölise.

1916. aasta 1. mail toimusid streigid ja demonstratsioonid Petrogradis, Moskvas, Vitebskis, Kiievis, Harkovis, Tšeljabinskis, Sormovos, Baltikumis ja teistes Venemaa linnades. Anti välja 13 lendlehte.

Kodanlus, kes oli kohkunud revolutsioonilise liikumise kasvust, võttis ette manöövri, et töölisi oma mõju alla saada. Valitsusvõimude loal organiseeriti 1915. aastal sõja-tööstuskomiteed, nende komiteede juurde organiseeriti töölisgrupid. Menševikud esinesid selles asjas kodanluse käsilastena.

Bolševikud arendasid ulatuslikku agitatsiooni, et töölised sõja-tööstuskomiteedest osa ei võtaks, selgitades, et komiteed moodustati tsaarivalitsuse toetamiseks ja sõjatööstuse töö intensiivistamiseks, tööliste ekspluateerimise tugevdamiseks ja kapitalistide kasumite suurendamiseks.

1915. aasta oktoobris—detsembris viidi läbi poliitiline kampaania sõja-tööstuskomiteede töölisgruppide valimiste aktiivseks boikoteerimiseks. Bolševike tegevuse tulemusena toimusid tööliste esindajate valimised 239 sõja-tööstuskomiteest ainult 70 komitees, kusjuures ainult 36 komitees organiseeriti töölisgrupid.

Määratu suurt tööd tegid bolševikud soldatite hulgas. Petrogradi, Moskva, Harkovi, Kiievi, Minski, Jekaterinoslavi ja paljude teiste tööstuskeskuste parteikomiteed andsid sõjaväe jaoks välja lendlehti, milles selgitasid tööliste ja soldatite ühise tsarismivastase võitluse vajalikkust ning kutsusid üles vennastumisele rindel. Reas rindeväeosades loodi parteiorganisatsioonid. Energilist tööd sõjaväe hulgas tehti ka tagala sõjaväeosades — Petrogradis, Moskvas, Smolenskis, Kiievis, Harkovis, Jekaterinoslavis, Saraatovis, Nižni Novgorodis, Samaaras, Tsaritsõnis, Jekaterinburgis, Tveris, Bakuus, Batumis, Tiflisis, Kutaisis ja Lätimaal. Armees ja laevastikus tegid parteitööd N. V. Krõlenko, A. F. Mjasnikov (Mjasnikjan), M. V. Frunze, J. Fabritsius, S. G. Rošal, S. M. Kirov ja teised silmapaistvad bolševikud. Kroonlinna sõjaväeorganisatsiooni peakollektiiv ühendas parteigrupid, mis olid

loodud Balti laevastiku igal suurel sõjalaeval. Kroonlinna kollektiiv oli seotud bolševike Peterburi komitee sõjaväeorganisatsiooniga. Tomskis loodi 1916. aasta lõpul Sotsialistlik Sõjaväeliit.

1915. aasta oktoobris toimus lahingulaeval «Gangut» madruste ülestõus. Madruste ülestõusu ja nende üle kohtumõistmise puhul (kohus toimus 1915. aasta detsembris, 26 inimest mõisteti sunnitööle) pöördus Peterburi komitee armee ja laevastiku poole läkitusega, milles kutsuti revolutsiooni armeed ühinema revolutsioonilise proletariaadi ja kogu rahvaga.

1916. aasta oktoobris, kui toimus kohus teise bolševikemereväelaste grupi üle, andis Peterburi komitee välja 6 lendlehte, kutsudes töölisi üles alustama protestistreiki. 1916. aasta oktoobrikuus toimus kolme päeva jooksul Petrogradi proletariaadi massiline poliitiline streik, millest võtsid osa sõjaväegarnisoni soldatid. Streikijate arv moodustas 130 000 inimest. See oli tegelikult 1917. aasta jaanuari-veebruari streigivõitluse peaproov.

III Internatsionaali eest

Kogu oma võitleja-revolutsionääri tohutu energia andis V. I. Lenin sõja-aastail võitlusele proletariaadi internatsionaalseks liitmiseks printsipiaalsel alusel, mis nõuab kõige resoluutsemat lahkulöömist oportunismist ja sotsiaalšovinismist rahvusvahelises töölisliikumises.

II Internatsionaali krahhi pidas Lenin absoluutseks faktiks. Partei esines kõigutamatu, järjekindla võitlejana marksismi puhtuse eest, igasuguste oportunistide vastu, alates avalikest sotsiaalšovinistidest ja lõpetades tsentristidega. Neile küsimustele on pühendatud sellised tähtsad Lenini tööd, nagu «Sotsialistliku Internatsionaali olukord ja ülesanded», «Elutu šovinism ja elav sotsialism (Kuidas taastada Internatsionaali?)», «Mis saab edasi? (Töölisparteide ülesannetest oportunismi ja sotsiaalšovinismi suhtes)», «II Internatsionaali krahh», «Oportunism ja II Internatsionaali krahh», «Imperialism ja sotsialismi lõhenemine».

Lenini tööd «Millist «ühtsust» kuulutas Larin Rootsi kongressil?», «Vene Südekumid», «Kuidas reaktsiooni ees lipitsemist ühendatakse demokraatiamängimisega?», «Võõra lipu all», «Sotsiaalšovinistide sofismid», «Olukorrast Venemaa sotsiaaldemokraatias», «Revolutsiooni kahest joonest» ja teised paljastasid vene sotsiaalšoviniste —

menševikke (Plehhanov, Axelrod, Potressov ja teised) ning vene tsentriste (Trotski, Martov ja teised).

Rahvusvahelise töölisliikumise üheks tähtsamaks ülesandeks sõja-aastail pidas Lenin tõeliselt revolutsiooniliste parteide ja uue, III Internatsionaali loomist. VSDTP Keskkomitee eesotsas Leniniga kasutas ära iga võimalust oma vaadete elluviimiseks, astus organisatsioonilisi samme rahvusvahelise marksistliku organisatsiooni ettevalmistamiseks.

Itaalia ja Šveitsi sotsialistide konverentsil Luganos 14. septembril 1914 loeti ette Lenini teesid sõja kohta. Mitmed teeside seisukohad võeti konverentsi resolutsiooni.

1914. aasta novembris esines VSDTP Keskkomitee esindaja Rootsi Sotsiaaldemokraatliku Partei kongressil Stokholmis deklaratsiooniga, mis sisaldas üleskutset võitlusele imperialistliku sõja vastu ja mõistis hukka sotsialistlike parteide liidrite reetlikkust, kes asusid sotsiaalšovinismi teele.

1915. aasta veebruaris tuli bolševike esindaja M. M. Litvinov (Maksimovitš) ilma kutsumata Londoni Antandi maade (Inglismaa, Prantsusmaa, Belgia, Venemaa) sotsialistide «patriootlikule» konverentsile ning luges ette VSDTP Keskkomitee sõjavastase deklaratsiooni, mille aluseks oli Lenini projekt.

Bolševikud võtsid osa rahvusvahelise naiste sotsialistliku konverentsi ettevalmistamisest ja läbiviimisest, mis toimus Bernis 13.—15. märtsini (esimene konverents, kus kohtusid sõdivate maade sotsialistid). Konverentsil olid esindatud naiste organisatsioonide delegaadid Inglismaalt, Saksamaalt, Hollandist, Prantsusmaalt, Poolast, Venemaalt ja Šveitsist. Venemaa delegatsioon koosnes 7 liikmest (nendest 4 — sealhulgas I. Armand ja N. Krupskaja — olid VSDTP Keskkomitee esindajad). Konverentsi päevakorras oli küsimus naiste internatsionaalsest tegevusest rahu huvides ja nende ülesannetest võitluses natsionalismi ja šovinismi vastu. VSDTP Keskkomitee esindajad esitasid konverentsil Lenini kirjutatud resolutsiooniprojekti. Bolševikud püüdsid kasutada konverentsi internatsionaalsete elementide ühteliitmiseks revolutsioonilistel positsioonidel. Kuid enamus delegaate oli tsentristide mõju all ja võttis vastu patsifistliku iseloomuga resolutsiooni.

VSDTP Keskkomitee esindajad I. F. Armand ja G. I. Sa-

farov esinesid leninliku resolutsiooniga rahvusvahelisel sotsialistlikul noorsoo konverentsil, mis toimus Bernis 1915. aasta 22.—24. märtsini (konverentsil oli esindatud 10 riigi — Bulgaaria, Saksamaa, Hollandi, Taani, Itaalia, Norra, Poola, Venemaa, Šveitsi ja Rootsi noorsoo-organisatsioonide esindajad). Kuid konverents võttis vastu tsentristliku resolutsiooni.

Suureks sammuks edasi sõjavastase internatsionaalse liikumise arenemises ja Kommunistliku Internatsionaali loomise ettevalmistamisel oli revolutsiooniliste marksistide esinemine **rahvusvahelisel internatsionalistide sotsialistlikul konverentsil** Šveitsis **Zimmerwaldi külas** (Berni lähedal) 23.—26. augustil 1915. Konverentsist võttis osa 38 sotsiaaldemokraatlike parteide ja opositsiooniliste rühmade esindajat 11 Euroopa riigist (Venemaa, Poola, Itaalia, Bulgaaria, Rumeenia, Saksamaa, Prantsusmaa, Šveits, Holland, Rootsi ja Norra).

Konverentsi töö kulges teravas võitluses Lenini poolt juhitavate revolutsiooniliste internatsionalistide ja end pahempoolsete sõnakõlksudega maskeerinud tsentristliku enamuse vahel. Venemaa, Poola, Lätimaa, Saksamaa, Rootsi, Norra, Šveitsi ja Hollandi revolutsioonilised marksistid esitasid konverentsile oma manifestiprojekti Euroopa proletaarlastele ja resolutsiooni, milledes väljendati internatsionalistide printsipiaalset suhtumist imperialistlikku sõjasse ja II Internatsionaali häbistavasse krahhi ning põhjendati sotsiaaldemokraatia revolutsioonilist taktikat.

Vaatamata bolševike Keskkomitee ja isiklikult Lenini jõupingutustele ei suutnud Zimmerwaldi konverents kujuneda internatsionalistide pahempoolse, järjekindlalt revolutsioonilise tiiva konverentsiks. V. I. Lenin ütles, et see oli «tsentrumi ja pahempoolsete mõningase osa konverents».

Konverents võttis vastu kompromisliku, ebajärjekindla, tsentristliku manifesti «Euroopa proletaarlastele». Vaatamata oma poolikusele kujutas manifest endast sammu edasi tõelisele võitlusele oportunismi vastu.

Konverentsil valiti internatsionalistide täidesaatev organ — Internatsionaalne Sotsialistlik Komisjon (ISK), kuhu kuulusid konverentsi enamuse pooldajad — tsentristid.

Lenin pidas konverentsi üheks kõige tähtsamaks tulemuseks pahempoolse rühma koondumist, mille ümber hakkas kõikides maades välja kujunema internatsionalistide liiku-

mine. Pahempoolne tsimmervaldlaste rühm koosnes 8 mitmesuguse organisatsiooni esindajast, nimelt VSDTP Keskkomitee (eesotsas V. I. Leniniga), Poola ja Leedu Sotsiaaldemokraatia Ringkonnakomitee, Lätimaa Sotsiaaldemokraatia Keskkomitee, Rootsi opositsiooni, Norra opositsiooni, Šveitsi ja rühma «Saksamaa Internatsionaalsed Sotsialistid» esindajast.

Tehes konverentsist kokkuvõtet, kirjutas V. I. Lenin, et Internatsionaalis oli «*ainsaks* vooluks, kes astus välja täiesti selge resolutsiooniga... ja kes ühendas... järjekindlad marksistid, meie partei poolt esindatud vool».

Zimmerwaldi konverents soodustas internatsionalistide jõu konsolideerumist. 1916. aasta jaanuariks liitus Zimmerwaldi ühendusega 21 sotsialistlikku organisatsiooni 15 riigist.

Järgmiseks sammuks sõjavastase internatsionaalse liikumise arengus oli **«tsimmervaldlaste» II rahvusvaheline sotsialistlik konverents,** mis toimus 11.—17. aprillini 1916 Šveitsis Kientali külas.

Konverentsist võttis osa 43 delegaati 10 riigist: Venemaa, Saksamaa, Prantsusmaa, Itaalia, Šveits, Poola, Norra, Austria, Serbia ja Portugal. Külalisena võttis konverentsist osa üks delegaat Inglismaalt ja Noorsoo Internatsionaali sekretariaadi delegaat. Venemaa oli esindatud kolme delegaadiga VSDTP Keskkomiteest (Lenin, Armand, Zinovjev) ja kahe delegaadiga menševistlikust Organiseerimiskomiteest (Martov, Axelrod) ning kolme delegaadiga sotsialistide-revolutsionääride partei pahempoolsest tiivast.

Zimmerwaldi pahempoolse rühma pooldajate arv suurenes eelmise konverentsiga võrreldes peaaegu kahekordseks (8-st 12-le) ning mõnel hääletamisel sai ta ligi 20 häält ehk peaaegu 50%. Nagu Zimmerwaldi konverentsil, nii asus pahempoolsete hulgas lõpuni järjekindlal positsioonil sõja vastu ja sotsialismi eest ainult bolševike partei eesotsas Leniniga.

Konverents võttis vastu resolutsiooni proletariaadi suhtumisest rahuküsimustesse, mis oli tervikuna suunatud sotsiaalšovinismi vastu. Konverentsil vastuvõetud manifestis-üleskutses «Laostatavatele ja hävitatavatele rahvastele» anti Zimmerwaldi konverentsiga võrreldes selgem hinnang sõjale ning mõisteti sotsiaalšovinistid palju teravamalt hukka. Sellest hoolimata ei võtnud Kientali kon-

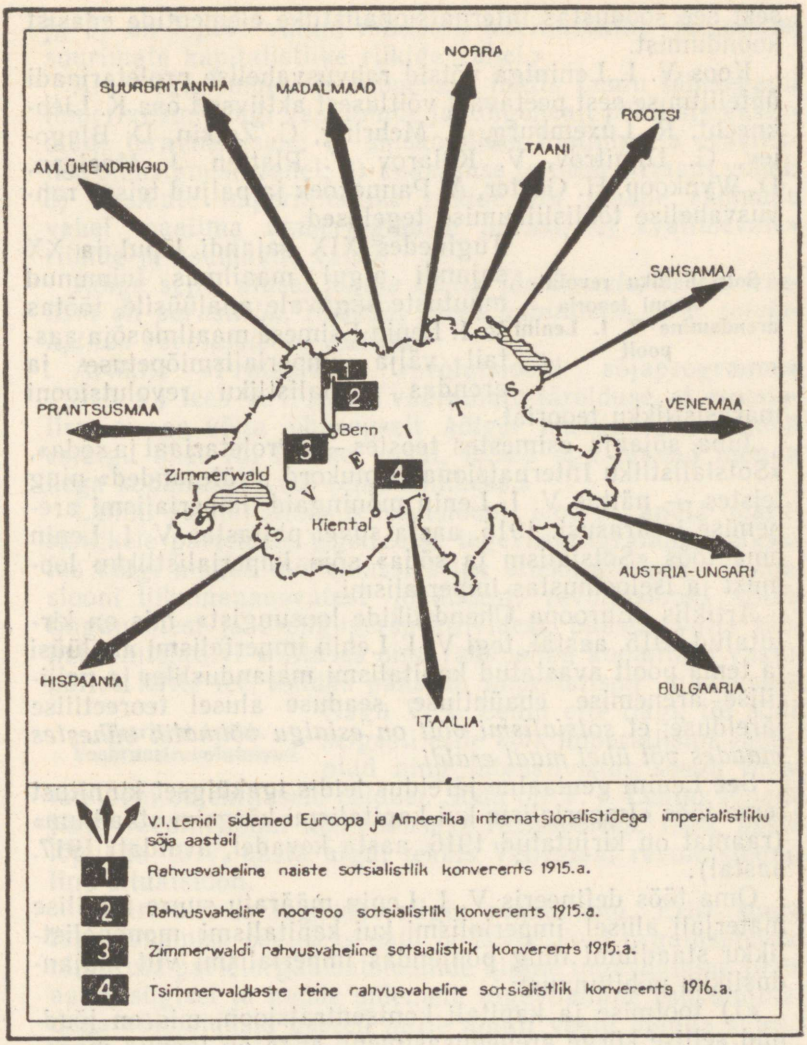

verents vastu bolševike põhilisi ettepanekuid — imperialistliku sõja muutmine kodusõjaks, «oma» imperialistlike valitsuste lüüasaamine sõjas, III Internatsionaali loomine. Siiski nimetas Lenin konverentsi tööd sammuks edasi,

sest see soodustas internatsionalistlike elementide edasist koondumist.

Koos V. I. Leniniga võtsid rahvusvahelise proletariaadi ühteliitmise eest peetavast võitlusest aktiivselt osa K. Liebknecht, R. Luxemburg, F. Mehring, C. Zetkin, D. Blagojev, G. Dimitrov, V. Kolarov, F. Platten, J. Maclean, D. Wynkoop, H. Gorter, A. Pannekoek ja paljud teised rahvusvahelise töölisliikumise tegelased.

Sotsialistliku revolutsiooni teooria arendamine V. I. Lenini poolt

Tuginedes XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul maailmas toimunud muutuste sügavale analüüsile, töötas V. I. Lenin Esimese maailmasõja aastail välja imperialismiõpetuse ja arendas sotsialistliku revolutsiooni marksistlikku teooriat.

Juba sõjaaja esimestes teostes — «Proletariaat ja sõda», «Sotsialistliku Internatsionaali olukord ja ülesanded» ning teistes — näitas V. I. Lenin mõningaid imperialismi arenemise iseärasusi. 1915. aasta suvel paljastas V. I. Lenin oma töös «Sotsialism ja sõda» sõja imperialistlikku loomust ja iseloomustas imperialismi.

Artiklis «Euroopa Ühendriikide loosungist», mis on kirjutatud 1915. aastal, tegi V. I. Lenin imperialismi analüüsi ja tema poolt avastatud kapitalismi majandusliku ja poliitilise arenemise ebaühtluse seaduse alusel teoreetilise järelduse, et *sotsialismi võit on esialgu võimalik vähestes maades või ühel maal eraldi.*

See Lenini geniaalne järeldus leidis igakülgset kinnitust tema töös «Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium» (raamat on kirjutatud 1916. aasta kevadel, avaldati 1917. aastal).

Oma töös defineeris V. I. Lenin määratu suure faktilise materjali alusel imperialismi kui kapitalismi monopolistlikku staadiumi ning põhjendas imperialismi viit majanduslikku põhitunnust:

«1) tootmise ja kapitali kontsentratsioon, mis on jõudnud sellise kõrge arenemisastmeni, et ta on loonud monopolid, mis etendavad majanduslikus elus otsustavat osa; 2) pangakapitali liitumine tööstuskapitaliga ja selle «finantskapitali» baasil finantsoligarhia tekkimine; 3) kapitali väljavedu, erinevalt kaupade väljaveost, omandab eriti suure tähtsuse; 4) kujunevad kapitalistide rahvusvahelised monopoliliidud, mis jaotavad maailma omavahel,

ja 5) on lõpule viidud maakera territoriaalne jaotamine suurimate kapitalistlike riikide vahel.»

Arendades imperialismiõpetust, juhtis Lenin tähelepanu imperialismi kõigi vastuolude ja kõigepealt põhiliste vastuolude teravnemisele: 1) ühiskondliku tootmise ja eraviisilise omastamise vahel; 2) kodanluse ja proletariaadi vahel; 3) üksikute imperialistlike riikide või maade rühmade vahel maailma ümberjagamise pärast; 4) «valitsevate» riikide ja asumaade vahel.

Kõige selle alusel *jõudis Lenin järeldusele, et imperialism on parasiitlik, roiskuv, surev kapitalism, s. t. sotsialistliku revolutsiooni eelõhtu.*

Artiklis «Proletaarse revolutsiooni sõjaprogramm» (1916. a.) teeb V. I. Lenin vääramatu järelduse, et «sotsialism ei saa võita üheaegselt *kõigis* maades. Ta võidab esialgu ühel või mitmel maal, teised aga jäävad mõnda aega kodanlikeks või eelkodanlikeks.»

Lenini sotsialistliku revolutsiooni teooria andis marksistlikele parteidele konkreetse tegevusprogrammi, relvastas kõigi maade töölisklassi selge ettekujutusega revolutsiooni liikumapanevatest jõududest, revolutsiooni võidu tingimustest ja arenguperspektiividest, päästis valla tööliste initsiatiivi võitluses oma rahvusliku kodanluse vastu, näitas kätte tee, kuidas pääseda imperialismi viletsusest.

Tsarismi krahh. Veebruarirevolutsioon

Nagu V. I. Lenin ette nägi, tõi sõda selgesti esile kõik imperialismi vastuolud ning intensiivistas seega revolutsiooni objektiivseid eeldusi. Sõda oli V. I. Lenini sõnade järgi revolutsiooni kõikvõimsaks režissööriks. 1916. aasta lõpul ja 1917. aasta algul tekkis Venemaal revolutsiooniline situatsioon.

Tsaarivalitsus tugevdas riigis reaktsiooni. Eriti suure tagakiusamise osaliseks said bolševistlikud organisatsioonid. Kuid parteiorganisatsioonide üldine tugevdamine 1916. aasta sügisel ja nende sidemete tugevdamine rahvahulkadega võimaldasid parteil mitte ainult vastu pidada suureneva reaktsiooni tingimustes, vaid ka aktiivselt lülituda proletariaadi uute revolutsiooniliste väljaastumiste ettevalmistamisele. Rahvahulkade liikumist juhtisid Keskkomitee büroo ja kohalikud parteikomiteed.

1917. aasta algas grandioosse poliitilise streigiga 9. jaanuaril. Selleks päevaks andsid bolševikud välja 24 lendlehte 11 Venemaa linnas tiraažiga üle 20 000 eksemplari.

9. jaanuaril streikis Petrogradis ligemale 300 000 töölist, Moskvas üle 45 000, Bakuus 14 000 töölist. Harkovis, Jekaterinoslavis, Rostovis, Nižni Novgorodis, Tveris, Tuulas, Gorlovkas, Makejevkas, Novotšerkasskis, Simferoopolis, Permis ja teistes tööstuskeskustes toimusid streigid ja demonstratsioonid loosungi all «Maha sõda!», «Maha isevalitsus!».

Kogu jaanuarikuu jooksul ei lõppenud revolutsiooniline käärimine. Kõrvuti poliitiliste väljaastumistega tõusis võimas majanduslike streikide laine. Kogu Venemaal streikis vähemalt 250 000 inimest.

Menševikud ja esseerid püüdsid proletariaati eemale kiskuda revolutsioonilisest võitlusest ning suunata teda «parlamentarismi» teele. Nad valmistasid ette tööliste rongkäigu, mille eesmärgiks oli esitada petitsioon riigiduumale tema avamise päeval — 14. veebruaril. Bolševikud aga kutsusid proletariaati üles demonstratsioonile sõja ja isevalitsuse vastu. IV riigiduuma bolševike deputaatide üle peetud kohtu aastapäevaks (10.—13. veebruar) anti spetsiaalselt välja mitu proklamatsiooni (Petrogradis, Moskvas, Harkovis), mis aitasid kaasa töötajate organiseerimisele. Töölisklass läks kaasa bolševikega.

14. veebruaril streikis Petrogradis üle 80 000 töölise 58 ettevõttest. Moskva 16 vabrikus ja tehases streikis 12 550 töölist.

15. veebruaril Petrogradis toimunud streigiga ühines veel 19 000 töölist. Rongkäik duuma juurde oli nurja aetud. Petrograd võttis revolutsiooni initsiatiivi enda kätte.

17. veebruaril puhkes streik Putilovi tehase ühes töökojas, kusjuures esitati majanduslikud nõudmised.

Seltsimeheliku solidaarsuse tundest ühinesid 20.—21. veebruaril streikijatega Putilovi tehase teiste töökodade töölised.

Seoses lokaudiga tehases puhkesid 22. veebruaril tööliste streigid Prantsuse-Vene tehases, Torutehases, Voronini Puuvillaketrusvabrikus, Džuudimanufaktuuris ja reas teistes ettevõtetes.

Vastuseks lokaudile suundus 23. veebruaril 20 000-line putiilovlaste demonstratsioon linna. Streik langes ühte rahvusvahelise naistepäevaga, mil Peterburi komitee kutsus töölisi üles alustama üldist poliitilist streiki ja demonstratsioone. Naistööliste demonstratsioon sulas kokku üldise streigiliikumisega Petrogradis ja muutus võim-

saks streigiks, mis hõlmas 90 000 töölist 50 linna ettevõttest.

24. veebruaril võttis streikidest osa juba ligikaudu 200 000 töölist. Bolševikud otsustasid streigi muuta üldiseks streigiks ja ülestõusuks.

25. veebruaril muutusid killustatud streigid Petrogradi proletariaadi üldiseks poliitiliseks streigiks. Streikijate arv ületas 200 000.

26. veebruaril hakkas üldine poliitiline streik bolševike üleskutsel ümber kasvama relvastatud ülestõusuks. Peterburi komitee andis välja lendlehe, milles kutsuti soldateid üles asuma revolutsiooni poolele.

27. veebruaril hõlmas ülestõus kogu linna. Hõivati arsenal ja vanglad. Bolševikud andsid välja kolm lendlehte, mis kutsusid üles looma nõukogusid, ning VSDT(b)P Keskkomitee manifesti, milles teatati tsarismi kukutamisest ja nõuti revolutsioonilise rahva valitsuse loomist. Õhtul toimus Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu esimene istung.

Revolutsiooni käigus kujunes välja tööliste ja soldatisineleisse riietatud talupoegade liit.

Revolutsiooni kasv armees

Kuu ja päev	Aeg	Ülestõusnute üldarv
Veebruar 26.	kell 3—6 päeval	600
„ 27.	hommikul	10 200
„ 27.	päeval	25 000
„ 27.	õhtul	66 700
„ 28.	hommikul	72 700
„ 28.	päeval	112 000
„ 28.	õhtul	127 000
Märts 1.	hommikul	144 700
„ 1.	päeval	(ligi) 170 000

Revolutsioon pühkis minema pehkinud tsaarirežiimi. 2. märtsil loobus Nikolai II troonist.

Petrogradi järel saavutas revolutsioon võidu kogu Venemaal. Kõigis kubermangudes ja enamikus maakonnalinnades valiti tööliste ja soldatite saadikute nõukogud.

Revolutsioonitules tekkinud nõukogud olid revolutsioonis võitnud tööliste ja talupoegade ülestõusu- ja võimu-

organiteks. Sel ajal aga, kui bolševikud rahvahulkade eesotsas tsarismi vastu võitlesid, ruttasid menševikud juhtimist Petrogradi Nõukogus enda kätte haarama. Nad olid nõus kokku leppima Ajutise Komiteega, mille moodustas riigiduuma kohe pärast esimesi teateid revolutsiooni võidust pealinnas. Selle tulemusena tekkis kõrvuti Petrogradi Nõukoguga, kes kehastas proletariaadi ja talurahva revolutsioonilis-demokraatlikku diktatuuri, Ajutine Valitsus (moodustati 2. märtsil), kes kujutas endast kodanluse ja mõisnike võimuorganit.

Nii tekkis Vene kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ajalooline omapära — *kaksikvõim.*

1917. aasta kodanlik-demokraatlik Veebruarirevolutsioon lahendas partei lähima ülesande — tsarismi kukutamise. Näidates Veebruarirevolutsiooni rahvusvahelist tähtsust, kirjutas Lenin kohe pärast revolutsiooni, et «see «esimese (sõja poolt tekitatava) revolutsiooni esimene etapp» ei jää viimseks ega ainult vene omaks».

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID

1914

15. juuli — Austria-Ungari kuulutas sõja Serbiale.
19. juuli — Saksamaa kuulutas sõja Venemaale. Saksamaa Riigipäeva sotsiaaldemokraatlik fraktsioon hääletas sõjakrediitide poolt.
21. juuli — Saksamaa kuulutas sõja Prantsusmaale. Prantsuse sotsialistid hääletasid parlamendis sõjakrediitide poolt.
22. juuli — Inglismaa kuulutas sõja Saksamaale. Briti Sotsialistliku Partei parempoolne tiib asus kaitsma Inglise valitsust.
24. juuli — Austria-Ungari kuulutas sõja Venemaale. Austria sotsiaaldemokraadid teatasid oma valitsuse täielikust toetamisest.
26. juuli — V. I. Lenin areteeritakse Novõi Targisse (Galiitsia) saabumisel ja heidetakse vanglasse.
— IV riigiduuma istungil esines sotsiaaldemokraatlik fraktsioon sõjavastase deklaratsiooniga ja keeldus hääletamast sõjakrediitide poolt.
6. august — V. I. Lenin vabastatakse vanglast.
10. august — Jaapan astus sõtta Antandi maade poolel.
23. august — V. I. Lenin saabus koos perekonnaga Šveitsi ja asus elama Berni.
24.—26. august — Bolševike rühma koosolekul Bernis võetakse vastu V. I. Lenini teesid sõja kohta.
14. september — Itaalia ja Šveitsi sotsialistide konverents Luganos.
30. september — 1. oktoober — IV duuma bolševike sotsiaaldemokraatliku fraktsiooni ja parteitöötajate laiendatud nõupidamine Mustamäkis (Soomes).

Oktoober — Sõja kohta käivate V. I. Lenini teeside läbiarutamine Venemaa bolševike organisatsioonides.
19. oktoober — Pärast aastast vaheaega ilmus VSDTP keskhäälekandja ajaleht «Sotsiaaldemokraat» (nr. 33), milles oli ära toodud Keskkomitee manifest «Sõda ja Venemaa sotsiaaldemokraatia».
2.—4. november — Partei konverents Ozerkis (Petrograd). Sellest osavõtnute areteerimine.
5. november — IV riigiduuma bolševike fraktsiooni areteerimine.
29. november — Ilmus V. I. Lenini artikkel «Suurvenelaste rahvuslikust uhkusest».

1915

1. veebruar — Antandi maade sotsialistide konverents Londonis.
10.—13. veebruar — Kohus IV riigiduuma bolševike fraktsiooni üle.
14.—19. veebruar — VSDTP välismaasektsioonide konverents Bernis.
13.—15. märts — Rahvusvaheline naiste sotsialistlik konverents Bernis.
22.—24. märts — Rahvusvaheline sotsialistlik noorsoo konverents Bernis.
Juuni — V. I. Lenin kirjutas töö «II Internatsionaali krahh».
10. august — Avaldati V. I. Lenini artikkel «Euroopa Ühendriikide loosungist».
August — Ilmus trükist V. I. Lenini töö «Sotsialism ja sõda».
23.—26. august — Rahvusvaheline sotsialistlik konverents Zimmerwaldis.
September—detsember — Sõja-tööstuskomiteede töölisgruppide valimiste boikoteerimise kampaania.
Oktoober — Madruste ülestõus lahingulaeval «Gangut».

1916

Jaanuar — V. I. Lenin alustas raamatu «Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium» kirjutamist.
11.—17. aprill — Rahvusvaheline sotsialistlik konverents Kientalis.
September — V. I. Lenin kirjutas töö «Proletaarse revolutsiooni sõjaprogramm».
Oktoober — Laialdane poliitiline liikumine Venemaal (202 streigist olid 149 poliitilised).

1917

Jaanuar — Venemaal streikis 250 000 inimest.
23.—27. veebruar — Kodanlik-demokraatlik Veebruarirevolutsioon Venemaal. Tsarismi kukutamine.

PARTEI — OKTOOBRIREVOLUTSIOONI JUHT

Tööliste ja talupoegade revolutsioon, mille vajalikkusest kogu aeg kõnelesid bolševikud, on teostunud.

V. I. Lenin

Parteiorganisatsioonid pärast Veebruari-revolutsiooni

Pärast Veebruarirevolutsiooni sai põranda alt väljatulnud bolševike partei esmakordselt võimaluse oma tegevust vabalt ja avalikult arendada.

Parteikomiteed reorganiseeriti demokraatliku tsentralismi alusel. Kehtestati parteiorganite valitavus alt kuni üles. Hakkasid ilmuma bolševistlikud ajalehed Moskvas ja teistes tööstuskeskustes. 5. märtsil ilmus bolševike partei Keskkomitee ja Peterburi komitee häälekandja — ajalehe «Pravda» esimene number. Asumiselt, vanglaist ja emigratsioonist tulid tagasi partei Keskkomitee liikmed ja silmapaistvad tegelased A. S. Bubnov, F. E. Dzeržinski, P. A. Džaparidze, J. M. Jaroslavski, S. V. Kossior, V. V. Kuibõšev, G. K. Ordžonikidze, O. A. Pjatnitski, J. E. Rudzutak, N. A. Skrõpnik, J. V. Stalin, J. M. Sverdlov, S. G. Šaumjan ja paljud teised, samuti riigiduuma deputaadid G. I. Petrovski, M. K. Muranov, A. J. Badajev, F. N. Samoilov, N. R. Šagov.

Veebruarirevolutsiooni perioodil, pärast põranda alt väljatulekut, oli bolševike partei ridades 40 000—45 000 liiget. Bolševike suurimateks organisatsioonideks olid Petrogradi organisatsioon — 2000 liiget, Moskva organisatsioon — 600, Jekaterinoslavi organisatsioon — 400, Kiievi organisatsioon — 200 liiget. Paljudes linnades kõikus parteiorganisatsioonide arvuline koosseis 10 ja 100 liikme vahel; nii näiteks oli Ivanovo-Voznessenski organisatsioonis põranda alt väljatuleku momendil 10 inimest, Jekate-

rinburgi organisatsioonis — 40, Saraatovi organisatsioonis — 60, Luganski organisatsioonis — 100, Harkovi organisatsioonis — 105 inimest.

4. märtsil võttis Keskkomitee büroo vastu otsuse sidemete loomisest kohalike parteiorganisatsioonidega; selleks eraldati büroo koosseisust spetsiaalne inimene, Keskkomitee ja provintside vahelise suhtlemise juhataja G. J. Boki. Märtsikuus kehtestas Keskkomitee otsesed sidemed rohkem kui 70 parteiorganisatsiooniga.

Enamik bolševike organisatsioone, eriti suurtes bolševistlikes keskustes, olid märtsis ja aprillis iseseisvad. Kuid reas Venemaa linnades ja rajoonides, eriti mittetööstuskeskustes, olid bolševikud põranda all oleku perioodil ja ka sealt väljatuleku ajal menševikega ühistes ühendatud organisatsioonides. 720-st piirkonna, linna, rajooni parteiorganisatsioonist oli Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistamise perioodil ühendatud ligi 150 organisatsiooni, s. o. 20%. On oluline märkida, et peaaegu 80 000 partei liikmest oli VII konverentsi ajal ühendatud organisatsioonides 14 000 liiget, VI kongressi ajal aga oli 240 000 liikmest ühendatud organisatsioonides ligi 27 000 liiget.

V. I. Lenin, saanud 2. märtsil 1917 kätte esimesed teated Vene revolutsioonist, seadis ülesande — tugevdada igati partei ridu nii organisatsiooniliselt kui ka ideeliselt. Ta astus resoluutselt välja menševikega organisatsioonilise ühtsuse vastu, pidades sellist ühtsust «suureks õnnetuseks». Telegrammis Venemaale sõitvatele bolševikele rõhutas Lenin 6. märtsil selgesti, et teiste parteidega ei ole lubatavad mitte mingisugused kokkulepped.

Uues ajaloolises olukorras pidi bolševike partei andma toimunud revolutsioonile marksistliku hinnangu, relvastama rahvahulgad uue strateegilise plaaniga, uue taktika ja loosungitega.

Juba enne Venemaale saabumist tõstis V. I. Lenin oma kirjades A. M. Kollontaile, I. F. Armandile, A. V. Lunatšarskile, J. S. Ganetskile, V. A. Karpinskile, telegrammis Venemaale sõitvatele bolševikele ja «Kirjades kaugelt» üles ning valgustas põhiküsimusi, mis olid seotud partei taktikaga Venemaal alanud revolutsioonis. V. I. Lenin kirjutas, et revolutsioon ei ole veel lõppenud, et lõpule on jõudnud alles revolutsiooni esimene etapp, et töölised peavad üles näitama kangelaslikkust ja saavutama võidu revolutsiooni teisel etapil — sotsialistliku revolutsiooni

etapil. Andes hinnangut Ajutisele Valitsusele ja teda toetavaile parteidele, kirjutas V. I. Lenin: «Mitte mingit toetust uuele valitsusele!» Ta paljastas Ajutise Valitsuse imperialistlikku poliitikat, kes ei võinud anda rahvale ei rahu, leiba ega vabadust.

Keskkomitee Venemaabüroo ja bolševike kohalikud organisatsioonid püüdsid revolutsiooni esimestel päevadel samuti analüüsida kujunenud olukorda, välja selgitada revolutsiooni iseloomu ja liikumapanevad jõud. Nad tegid ära tohutu organiseerimis- ja agitatsioonitöö revolutsiooni tugevdamise ja süvendamise ning nõukogude ümber rahvahulkade koondamise loosungi all. Bolševikud võtsid aktiivselt osa tööliste ja soldatite saadikute nõukogude organiseerimisest, sõjaväes komiteede ja külas talurahvaorganisatsioonide loomisest, lõid punakaardi ja töölismiilitsa — revolutsiooni võitlusjõud.

Enne V. I. Lenini saabumist Venemaale toimus 14 Keskkomitee Venemaabüroo istungit, kus arutati revolutsiooni põhiküsimusi — suhtumist Ajutisse Valitsusse, sõjaküsimust ja nõukogude osa.

Kuid revolutsiooni iseloomu ja liikumapanevate jõudude kindlaksmääramine partei juhtivate organite ja tegelaste poolt enne V. I. Lenini saabumist Venemaale ei langenud täies ulatuses ühte tema seisukohtadega.

See oli tingitud uuest keerulisest poliitilisest olukorrast Venemaal, mitmete parteitöötajate mahajäämisest sündmuste käigust, oskamatusest otsekohe vabaneda vananenud loosungitest ja vormelitest, mis esitati 1905.—1907. aasta revolutsioonis, imperialistliku sõja ajal. Mõned bolševike komiteed ja mitmed silmapaistvad parteitöötajad olid tol perioodil ebaõigel seisukohal suhtumises Ajutisse Valitsusse, kutsudes rahvahulki üles sisse seadma «kontrolli» Ajutise Valitsuse tegevuse üle. See külvas illusioone, nagu võiks kodanlik valitsus tegutseda revolutsiooni huvides. Menševike järel kutsus Kamenev üles toetama Ajutist Valitsust, seega asus ta tegelikult kaitsesõjaluse positsioonile jätkuva imperialistliku sõja suhtes. Ajutisele Valitsusele «surve» avaldamise positsioonil oli J. V. Stalin. Üksvahe pooldas ta ka ühinemist menševikega, mis oli vastuolus V. I. Lenini juhenditega.

V. I. Lenini tagasipöördumine Venemaale. V. I. Lenini Aprilliteesid

3. aprillil saabus V. I. Lenin emigratsioonist Venemaale ja asus kohe juhtima parteid ja tema keskhäälekandjat — ajalehte «Pravda». Ööl vastu 4. aprilli esines V. I. Lenin Kšessinskaja palees kõnega Keskkomitee ja Peterburi komitee liikmetele ning Petrogradi organisatsiooni aktiivsetele töötajatele. V. I. Lenini kõne aluseks oli teeside visand, mis kujutas endast kuulsate Aprilliteeside esialgset varianti.

4. aprillil esines V. I. Lenin Tauria palees tööliste ja sõdatite saadikute nõukogude ülevenemaalisest nõupidamisest osavõtnud bolševike koosolekul ettekandega «Proletariaadi ülesandeist praeguses revolutsioonis». *Need olid ajaloolised Aprilliteesid,* mis koosnesid 10 punktist ning sisaldasid vastuseid Venemaa kaasaegse olukorra kõige aktuaalsematele küsimustele.

Lenini teesid hõlmasid kõiki partei revolutsioonilise tegevuse külgi sotsialistlikule revolutsioonile viival teel ja põhjendasid teoreetiliselt kodanlik-demokraatlikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile ülemineku konkreetset plaani.

Poliitika alal sai teesides lahendatud küsimus, milline peab olema partei taktika sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamise perioodil, samuti riigivõimu uue vormi ja imperialistlikust sõjast väljapääsutee küsimus.

«Käesoleva momendi iseärasus Venemaal,» kirjutas V. I. Lenin teesides, «seisab *üleminekus* revolutsiooni esimeselt etapilt, mis seetõttu, et proletariaat ei olnud küllalt teadlik ega organiseeritud, andis võimu kodanlusele, — revolutsiooni *teisele* etapile, mis peab andma võimu proletariaadi ja talurahva kõige kehvemate kihtide kätte.» *See oli suund sotsialistlikule revolutsioonile.*

V. I. Lenin avastas teesides ka riigivõimu organisatsiooni poliitilise vormi, mis vastab kapitalismilt kommunismile ülemineku perioodile. «Mitte parlamentaarne vabariik,» ütles V. I. Lenin, «— tööliste saadikute nõukogudelt selle juurde tagasipöördumine oleks samm tagasi —, vaid tööliste, sulaste ja talupoegade saadikute nõukogude vabariik üle kogu maa, alt kuni üles.» Revolutsiooni tulemusena Venemaal kujunenud klassijõudude vahekorra objektiivse arvestamise alusel tuli Lenin järeldusele, et on võimalik võimu rahulik üleminek nõukogude kätte. *See oli suund revolutsiooni rahulikule arenemisele Venemaal kui kõige*

valutum ja töörahva hulkadele kõige vastuvõetavam tee võimu juurde.

Väljapääsu sõjast, mis ka pärast tsarismi kukutamist jäi imperialistlikuks, sidus V. I. Lenin võimu üleminekuga tööliste ja talurahva kehvemate kihtide kätte. Ta nõudis parteilt ulatuslikku selgitamist rahvahulkadele (eriti sõjaväes), et sõda on tihedalt seotud kapitaliga, et sõda on võimatu lõpetada demokraatliku rahuga ilma kapitali võimu kukutamiseta. Lenin seadis ülesandeks igati propageerida soldatite vennastumist rindel, sest see revolutsioneeris sõdivate maade soldatite hulgad.

Partei majanduslikule platvormile olid pühendatud teeside punktid 6—8. Püstitati ülesanne — sisse seada nõukogude kontroll ühiskondliku tootmise ja saaduste jaotamise üle, ühendada kõik pangad üheks rahvuspangaks, kelle tegevust kontrollivad nõukogud. Agraarsuhete valdkonnas seati ülesandeks konfiskeerida kõik mõisamaad ja sel alusel natsionaliseerida kogu maa, anda maa käsutamise õigus talupoegade ja sulaste saadikute nõukogudele.

Teeside kahes viimases punktis kirjutas V. I. Lenin partei kongressi viivitamatust kokkukutsumisest, partei programmi revideerimisest, partei nimetuse muutmisest, uue, sotsiaalšovinismist vaba III, Kommunistliku Internatsionaali loomisest.

Partei võttis aktiivselt osa Lenini teeside läbiarutamisest. 4. aprillil arutati teese bolševike — nõukogude ülevenemaalise nõupidamise delegaatide koosolekul, 6. aprillil — Keskkomitee istungil, 8. aprillil võttis VSDT(b)P Peterburi Komitee vastu otsuse arutada Aprilliteese rajooni parteiorganisatsioonides.

Keskkomitee istungil 6. aprillil kritiseeris Kamenev teese poolmenševistlikelt positsioonidelt, kinnitades, et Venemaa ei ole sotsialistlikuks revolutsiooniks küps. Ebakindlal seisukohal oli Stalin. Ta ütles Keskkomitee istungil, et teesid ei anna selget pilti, mistõttu nad ei rahulda.

Paari-kolme nädala jooksul koondus kogu partei V. I. Lenini teeside ümber.

VSDT(b)P VII (aprilli)konverents

Bolševike VII ülevenemaalise (aprilli)konverentsi töö toimus 24.—29. aprillini 1917. Konverentsist võttis osa 133 otsustava ja 18 nõuandva häälega delegaati. Nad esindasid 80 000 partei liiget. Parteis oli 223 rajooni- ja rajoonile alluvat organisatsiooni, 163 linna-, 3 ringkonna-

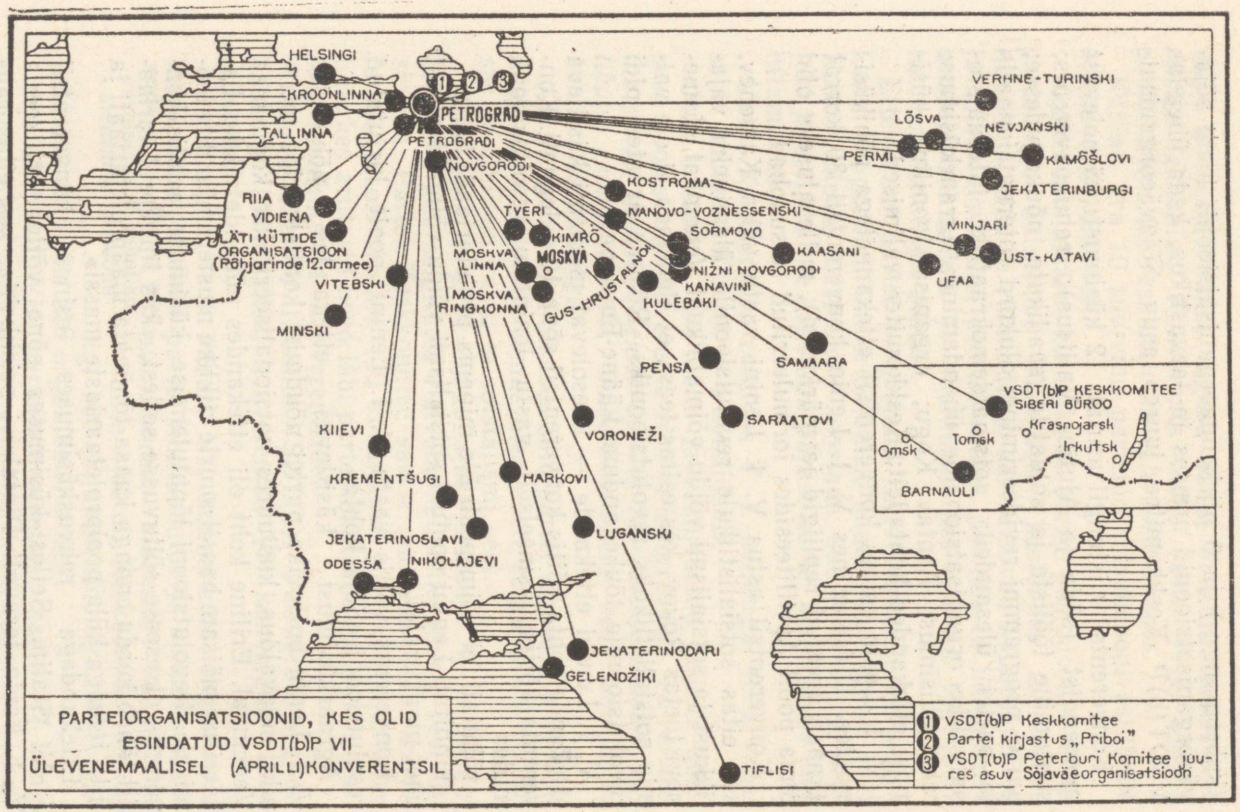
HELSINGI
KROONLINNA
TALLINNA
1 2 3
PETROGRAD
PETROGRADI
NOVGORODI
RIIA
VIDIENA
LÄTI KÜTTIDE ORGANISATSIOON (Põhjarinde 12. armee)
VITEBSKI
MINSKI
MOSKVA LINNA
MOSKVA RINGHONNA
MOSKVA
TVERI
KIMRÄ
KOSTROMA
IVANOVO-VOZNESSENSKI
SORMOVO
NIŽNI NOVGORODI
KANAVINI
GUS-HRUSTALNOI
KULEBAKI
PENSA
SAMAARA
SARAATOVI
VORONEŽI
KIIEVI
KREMENTŠUGI
HARKOVI
LUGANSKI
JEKATERINOSLAVI
ODESSA
NIKOLAJEVI
JEKATERINODARI
GELENDŽIKI
TIFLISI
VERHNE-TURINSKI
LÕSVA
NEVJANSKI
PERMI
KAMÕŠLOVI
JEKATERINBURGI
MINJARI
UST-KATAVI
KAASANI
UFAA
VSDT(b)P KESKKOMITEE SIBERI BÜROO
Krasnojarsk
Tomsk
Irkutsk
Omsk
BARNAULI
PARTEIORGANISATSIOONID, KES OLID ESINDATUD VSDT(b)P VII ÜLEVENEMAALISEL (APRILLI)KONVERENTSIL
1 VSDT(b)P Keskkomitee
2 Partei Kirjastus „Priboi"
3 VSDT(b)P Peterburi Komitee juures asuv Sõjavägeorganisatsioon

(kubermangu-) ja 6 piirkonnaorganisatsiooni; loodi sõjaväeorganisatsioonid armees ja laevastikus, keda ühendas VSDT(b)P Keskkomitee juures asuv Sõjaväeorganisatsioon.

Konverentsi 9 istungil arutati 12 küsimust: käesolevast momendist (sõda ja Ajutine Valitsus); rahukonverents; suhtumine tööliste ja soldatite saadikute nõukogudesse; partei programmi revideerimine; olukord Internatsionaalis ja partei ülesanded; sotsiaaldemokraatlike internatsionalistlike organisatsioonide ühendamine; agraarküsimus; rahvusküsimus; Asutav Kogu; organisatsiooniline küsimus; ettekanded kohtadelt; Keskkomitee valimised.

V. I. Lenin esines konverentsil ettekannetega põhiküsimustes. Üldse esines V. I. Lenin konverentsil 30 korral (kaasa arvatud repliigid ja märkused), mille aluseks olid tema poolt Aprilliteesides formuleeritud seisukohad.

Konverentsil astus V. I. Lenini vastu välja Kamenev, kes eitas sotsialistlikule revolutsioonile ülemineku vajalikkust ja sotsialismi võidu võimalikkust Venemaal. Kamenevi toetas Rõkov, kes esitas teesi, et Venemaa ei ole valmis sotsialistlikuks revolutsiooniks. Rõkovi arvates pidi revolutsioonile tõuke andma Lääne-Euroopa.

V. I. Lenini ettekande — käesolevat momenti käsitleva ettekande kohta võttis konverentsil sõna 10 delegaati. Konverents võttis üksmeelselt vastu leninliku resolutsiooni, milles

rõhutati, et võim peab üle minema proletariaadi kätte,

kinnitati Lenini õpetust sotsialismi võidu võimalikkusest ühel maal eraldi.

Konverents võttis vastu V. I. Lenini poolt kirjutatud resolutsiooni «Sõja kohta».

Agraarküsimust käsitlevas ettekandes põhjendas V. I. Lenin bolševike partei nõudmist konfiskeerida mõisnike maavaldus, kusjuures natsionaliseeritakse kogu maa Venemaal. Eriline koht oli ettekandes pühendatud konfiskeeritud mõisate baasil suurte riiklike mustermajandite loomisele. Revolutsiooni lõpptulemuse küsimuse seadis konverents otsesesse sõltuvusse sellest, «kas linnaproletariaadil läheb korda endaga kaasa tõmmata maaproletariaati ja liita temaga küla poolproletaarlaste massi».

Ettekandega rahvusküsimuses esines konverentsil J. V. Stalin. Selles küsimuses sõna võttes kritiseeris V. I. Lenin teravalt Pjatakovi seisukohta, kes eitas rah-

vuste enesemääramise õigust, kaasa arvatud iseseisvate riikide tekkimine. Konverents võttis vastu V. I. Lenini poolt kirjutatud resolutsiooni rahvusküsimuses.

Kuulati ära 10 suurema parteiorganisatsiooni esindaja ettekanded kohtadelt.

Konverents määras kindlaks bolševike positsioonid teiste parteidega ühinemise küsimuses: keeldudes ühinemast nende parteide ja rühmadega, kes seisavad kaitsesõjaluse ja sotsiaalšovinismi positsioonidel, pooldas ta lähenemist nendele rühmadele ja vooludele, kes asuvad tegelikult internatsionalismi pinnal.

Ettekandes partei programmi revideerimisest kavandas Lenin programmi ümbertöötamise suuna. Konverents tegi Keskkomiteele ülesandeks koostada uue programmi projekt ja esitada see kahe kuu pärast partei kongressile kinnitamiseks.

Valiti Keskkomitee eesotsas V. I. Leniniga, selle koosseisu kuulusid 9 liiget ja 4 kandidaati.

Oma koosseisu, töö mahu ja vastuvõetud otsuste tähtsuse poolest oli konverents võrdne kongressiga. *Ta relvastas partei kodanlik-demokraatliku revolutsiooni sotsialistlikuks revolutsiooniks ümberkasvamise eest võitlemise konkreetse plaaniga.*

Aprillikonverentsi otsused said partei tegevuse programmiks rahvahulkadele nende ülesannete selgitamisel võitluses kapitalismi vastu ja sotsialismi eest.

Peaaegu iga päev ilmus ajakirjanduses V. I. Lenini artikleid, mis selgitasid rahvahulkade ülesandeid revolutsioonis. Partei Keskkomitee saatis maikuus kõik konverentsi resolutsioonid 130 kohalikule parteiorganisatsioonile, kes arutasid need läbi parteikomiteede istungitel, parteikoosolekutel ja -konverentsidel.

8. mail esines V. I. Lenin VSDT(b)P Petrogradi organisatsiooni ülelinnalisel konverentsil VII konverentsi tulemuste kohta.

Partei töö rahvahulkade enda poole võitmise eest revolutsiooni rahuliku arenemise perioodil

Pärast VII konverentsi *tugevnevad* partei Keskkomitee ja *kohalike organisatsioonide sidemed:* konverentsi avamise ajal oli Keskkomitee seotud ligi 100 organisatsiooniga, mais aga juba 170 ja juulis 218 organisatsiooniga.

Ajavahemikul VII parteikonverentsist partei VI kongressini katkestas 58 parteiorganisatsiooni organisatsiooni-

lised sidemed menševikega, kusjuures mais ja juunis katkestati need 25 organisatsioonis, sealhulgas järgmistes suuremates organisatsioonides: Voronež, Sormovo, Tuula, Minsk, Krasnojarsk, Perm, Bakuu, Tiflis jt.

Keskkomitee ja kohalikud parteiorganisatsioonid tegid suurt tööd *massiorganisatsioonides* — tööliste ja soldatite saadikute nõukogudes, talupoegade saadikute nõukogudes ja soldatite komiteedes, ametiühingutes ja kohaliku omavalitsuse organites —, selgitades sotsialistlikule revolutsioonile ülemineku leninlikku plaani.

Nõukogude ümbervalimiste kampaania ajal, mis toimus 1917. aasta mais ja juunis, töötas V. I. Lenin välja «Tööliste ja soldatite saadikute nõukogu delegaatide valimiste juhendi projekti». 7. mail avaldati juhend «Pravdas» ning see kujunes nõukogude ümbervalimistel bolševike partei platvormiks.

Partei agitatsiooni- ja organiseerimistöö tulemusena tugevnes ümbervalimiste käigus bolševike positsioon mitmetes nõukogudes tunduvalt.

3. juunil tuli kokku **I ülevenemaaline tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress.** Kongressi tööst võttis osa 1090 delegaati, neist 105 bolševikku. Kõige tähtsamaks päevakorrapunktiks oli Ajutisse Valitsusse suhtumise küsimus. Menševikud ja esseerid olid selle poolt, et säilitada blokk kodanliku valitsusega. Seda rahvavastast positsiooni õigustades ütles menševike liider Tsereteli, et Venemaal ei ole ühtki poliitilist parteid, kes võiks üksinda kogu võimu enda kätte võtta. Vastuseks sellele ütles V. I. Lenin: «On niisugune partei!» Ta esines kõnega, milles selgitas delegaatidele bolševike programmi ja kutsus kogu võimutäiust üle andma nõukogudele.

Maikuus toimus **I ülevenemaaline talupoegade saadikute kongress,** kus V. I. Lenin esines kõnega agraarküsimuses. Ta pöördus «Avaliku kirjaga ülevenemaalise talupoegade saadikute kongressi delegaatide poole». Keskkomitee saatis selle kirja 130 organisatsioonile. Hiljem andsid mitmed kohalikud organisatsioonid seda leninlikku dokumenti välja eri brošüürina «Lenin maast»; brošüüri võtsid palavalt vastu talupojad ja soldatid.

Juulikuus hõlmas talurahvaliikumine Venemaa 43 kubermangu.

Suurt tähtsust omistas partei ametiühingutes tehtavale tööle.

V. I. Lenin esines I Petrogradi vabriku- ja tehasekomiteede konverentsil. Konverents võttis vastu V. I. Lenini poolt kirjutatud ja partei Keskkomitee poolt kinnitatud «Resolutsiooni laose vastu võitlemise majanduslikest abinõudest».

Partei tegi suurt *tööd soldatite hulkade enda poole võitmiseks.* Ajavahemikul partei VII konverentsist partei VI kongressini loodi kaugeltki mitte täielikel andmeil 45 parteiorganisatsiooni sõjaväeosades, ligi 30 sõjaväeorganisatsiooni partei linna- ja rajoonikomiteede juurde.

Keskkomitee võttis tarvitusele abinõud selleks, et jutustada soldatitele tõde sõja kohta ning näidata kätte teed, kuidas sõjast välja pääseda. Selles etendas suurt osa V. I. Lenini kirjutatud ja 21. aprillil «Pravdas» avaldatud «Üleskutse kõigi sõdivate maade soldatitele». Hiljem anti see üleskutse välja 250 000 eksemplaris ja saadeti Keskkomitee Sekretariaadi poolt 130 organisatsioonile.

Aprilli lõpul ja mai algul alustas Keskkomitee ettevalmistustöid *ülevenemaalise partei rinde- ja tagala-sõjaväeorganisatsioonide konverentsi* kokkukutsumiseks. Niisugune konverents toimus 16.—23. juunini Petrogradis. Sellest võttis osa 107 delegaati, kes esindasid 43 rinde- ja 17 tagala-sõjaväeorganisatsiooni, kuhu kuulus ligi 26 000 partei liiget.

Päevakord: kohalikud aruanded; partei VII konverentsi resolutsioonidesse suhtumine; käesolev moment; võimu organiseerimine ning tööliste ja soldatite saadikute nõukogud; sõda, rahu, pealetung rindel; agraarküsimus ja teised. V. I. Lenin esines konverentsil ettekandega käesoleva momendi kohta ja agraarküsimuses. Konverents otsustas tunnistada ajalehe «Soldatskaja Pravda» VSDT(b)P sõjaväeorganisatsioonide keskhäälekandjaks, kinnitas Sõjaväeorganisatsiooni põhikirja projekti ja valis VSDT(b)P ülevenemaalise rinde- ja tagala-sõjaväeorganisatsioonide büroo, kelle koosseisu kuulusid M. S. Kedrov, N. V. Krõlenko, V. I. Nevski, N. I. Podvoiski ja teised.

5. mail moodustati esimene koalitsioonivalitsus, millest võtsid osa ministrid-sotsialistid. Pugedes «sotsialistlike ministrite» autoriteedi varju, hakkas kodanlus teostama poliitikat, mille eesmärgiks oli pealetung töölisklassile ja tema organisatsioonidele. Valitsus valmistas ette käskkirja Vene armee pealetungiks rindel. See Ajutise Valitsuse otsus suurendas tööliste ja soldatite rahulolematust. Nad

nõudsid protestidemonstratsiooni organiseerimist. Keskkomitee valmistas ette pealinna tööliste ja soldatite rahulikku demonstratsiooni, selleks et see toimuks bolševike loosungite all, milles nõutaks kogu võimu üleminekut nõukogude kätte. 6. juunil toimus Keskkomitee, Peterburi komitee ja Sõjaväeorganisatsiooni istung, kus arutati N. I. Podvoiski ettekannet «Sõjaväelaste demonstratsioon». Keskkomitee tegi organiseerimistööd rahuliku demonstratsiooni ettevalmistamiseks nii Piiteris kui ka Venemaa teistes linnades.

9. juunil saatis Keskkomitee kirja VSDT(b)P Moskva Piirkonnabüroole, milles informeeriti sellest, kuidas toimub demonstratsiooni ettevalmistamine.

14. juunil saadeti suurtele parteiorganisatsioonidele Bakuusse, Tiflisi, Kiievisse, Jekaterinburgi, Jekaterinoslavi, Saraatovisse, Rostovisse, Harkovisse ja Odessasse eritelegramm 18. juunil toimuva demonstratsiooni ja bolševike loosungite kohta.

18. juunil Piiteris toimunud demonstratsioonist võttis osa 500 000 töölist ja soldatit. Nagu mitmetes teistes linnades, toimus demonstratsioon bolševike loosungite all. See oli leninliku partei võit ning menševike ja esseeride leplaspoliitika täielik läbikukkumine.

Revolutsiooni rahuliku arenemise lõpp. Juulipäevad

Pärast juunidemonstratsiooni teravnes poliitiline olukord Venemaal veelgi. Laienes tööliste ja soldatite liikumine Ajutise Valitsuse imperialistliku poliitika vastu. Pealetung rindel nurjus. Rahvahulgad tulid tänavale. Töölistel ja soldatitel oli küllalt jõudu, et Ajutine Valitsus kukutada ja võim enda kätte võtta, kuid ei jätkunud veel jõudu selleks, et võimu käes hoida, sest rahva enamus Venemaal uskus veel menševikke ja esseere. Sellepärast võtsid Keskkomitee ja V. I. Lenin tarvitusele kõik abinõud selleks, et selgitada rahvahulkadele enneaegse relvastatud väljaastumise kahjulikkust pealinnas.

«Pravda» 21. juuni numbris avaldatud artiklis «Nõukogude kongress ja Peterburi töölised» selgitati väljaastumise ebaotstarbekust.

22. juunil toimus selles küsimuses Keskkomitee ja kohalike organisatsioonide esindajate nõupidamine, kus võeti samuti vastu otsus väljaastumise ebaotstarbekusest.

Kuid rahvahulki tagasi hoida oli võimatu. 3. juulil algas

stiihiliselt demonstratsioon Ajutise Valitsuse vastu. See ähvardas üle kasvada relvastatud võitluseks.

Kell 4 päeval võttis Keskkomitee vastu otsuse hoiduda väljaastumisest.

Ööl vastu 4. juulit pidasid Keskkomitee, Peterburi komitee ja Keskkomitee juures asuv Sõjaväeorganisatsioon vahetpidamata istungit. Keskkomitee tühistas oma otsuse ja otsustas 4. juuli demonstratsioonist osa võtta, selleks et muuta see tööliste ja soldatite rahulikuks demonstratsiooniks loosungi all «Kogu võim nõukogudele!». Selline demonstratsioon leidis aset, sellest võttis osa üle 500 000 töölise ja soldati.

Meeleavaldajad valisid 90 esindajast koosneva delegatsiooni, kes andis Nõukogude Kesktäitevkomiteele üle nõudmise võtta kogu võim nõukogude kätte.

Menševikud ja esseerid keeldusid võimu üle võtmast ja leppisid Ajutise Valitsusega kokku demonstratsiooni laialisaatmise suhtes. Mõnes Petrogradi rajoonis avati meeleavaldajate pihta tuli. 5. juulil rüüstati «Pravda» ruumid. 7. juulil andis Ajutine Valitsus käsu V. I. Lenini areteerimiseks. 9. juulil andis Nõukogude Kesktäitevkomitee uuele koalitsioonivalitsusele, keda ta nimetas «revolutsiooni päästmise valitsuseks», piiramatud volitused.

Nii andsid menševikud ja esseerid võimu kodanlusele. Tehti lõpp kaksikvõimule Venemaal. *Revolutsiooni arenemise rahulik periood oli lõppenud.* Algas kontrrevolutsiooni määratsemine.

Partei varjas oma juhti põranda all. Algul varjas V. I. Lenin end Petrogradis, kuid ööl vastu 10. juulit sõitis ta asulasse Razlivi jaama lähedal, kus elas jaama ligidal onnis 1917. aasta 8. augustini.

Partei ette kerkisid uued ülesanded — oli tarvis rahvahulkadele selgitada kogu tõde juulipäevade kohta, välja töötada uus taktika, mis vastaks tekkinud uuele ajaloolisele olukorrale.

10. juulil kirjutas V. I. Lenin teesid «Poliitiline olukord», milledes ta näitas, et

kontrrevolutsioon on menševike ja esseeride soosimisel riigivõimu täielikult enda kätte võtnud;

nõukogud on muutunud kontrrevolutsiooni viigileheks, sellepärast on loosung «Kogu võim nõukogudele!» antud momendil ebaõige;

kujunenud olukorras on proletariaadi võimuletulek või-

malik ainult relvastatud ülestõusu kaudu. «Relvastatud ülestõusu eesmärgiks,» kirjutas Lenin, «võib olla ainult võimu üleminek proletariaadi kätte, keda toetab kehvtalurahvas, selleks et teostada meie partei programmi.»

13.—14. juulil kutsus partei Keskkomitee kokku VSDT(b)P Keskkomitee ning Peterburi Komitee, VSDT(b)P Keskkomitee juures asuva Sõjaväeorganisatsiooni, VSDT(b)P Moskva Piirkonnabüroo, Moskva Komitee ja Moskva Ringkonnakomitee esindajate laiendatud nõupidamise, millest võttis osa 15 inimest. Nõupidamisel arutati partei kongressi küsimust; käesolevat momenti; V. I. Lenini ilmumist kohtusse. Nõupidamisel vastuvõetud resolutsioonis «Käesolevast momendist» võeti enam-vähem täielikult arvesse Lenini teeside ideid. Resolutsioon seadis partei ja töölisklassi ette relvastatud ülestõusu ettevalmistamise ülesande, kuid selles ei soovitatud maha võtta loosungit «Kogu võim nõukogudele!», mida V. I. Lenin vajalikuks pidas.

Partei Keskkomitee informeeris 15. juulil spetsiaalses kirjas Moskva, Harkovi, Odessa, Kiievi, Jekaterinoslavi, Doni-äärse Rostovi, Tiflisi, Vjatka, Võnnu ja Bolšoi Tokmaki parteiorganisatsiooni menševike ja esseeride reetlikust osast, kodanluse ja mõisnike kavatsusest lämmatada revolutsioon, samuti teatas ta, et Piiteris valitseb reibas meeleolu, et seal ei esine nõutust, et partei on säilinud ja saavutanud edu pealinnas.

16. juulil informeeriti V. I. Lenini teesidest VSDT(b)P Petrogradi linna II konverentsi delegaate.

20. juulil avaldati teesid Kroonlinna bolševike ajalehes «Proletarskoje Delo», mida peale Kroonlinna ja Petrogradi levitati ka teistes Venemaa rajoonides.

20. juulil saatis Keskkomitee eri lendlehena Keskkomitee ja kohalike organisatsioonide nõupidamise resolutsiooni 341 parteiorganisatsioonile.

Nõupidamise otsuse ja selle tööga oli tuttav ka V. I. Lenin. Et nõupidamine ei asunud kindlale, selgele seisukohale loosungi «Kogu võim nõukogudele!» mahavõtmise küsimuses, siis kirjutas Lenin, selleks et veenda parteiorganisatsioone oma positsiooni õigsuses, artikli «Loosungitest», milles ta põhjendas igakülgselt partei uut taktikat.

VSDT(b)P VI kongress

Otsuse kutsuda VSDT(b)P VI kongress kokku Petrogradis võttis Keskkomitee vastu 18. juunil; partei Keskkomitee moodustas kongressi kokkukutsumiseks Organiseerimisbüroo.

Kongressi eel toimusid suurte parteiorganisatsioonide parteikonverentsid: VSDT(b)P Petrogradi organisatsiooni II konverents (1.—3., 16—20. juulini), Moskva piirkonnakonverents (21.—22. juulini), Moskva ringkonnakonverents (9.—10. juulini), Lätimaa Sotsiaaldemokraatia V kongress (9.—19. juulini), VSDT(b)P Edelapiirkonna konverents (10.—13. juulini), Uraali piirkonna II konverents (14.—18. juulini), VSDT(b)P Donetsi basseini ja Krivoi Rogi piirkonnakonverents (13.—16. juulini) ja teised. Kohalike parteikonverentside otsused langesid põhiliselt ühte 13.—14. juuli nõupidamise resolutsiooniga «Käesolevast momendist».

Kohalikud parteiorganisatsioonid olid VI kongressi ajal koondunud Keskkomitee ümber, organisatsiooniliselt tugevnenud ja tihedalt seotud rahvahulkadega.

Ajavahemikul VII (aprilli)konverentsist VSDT(b)P VI kongressini kasvas organisatsioonide arvuline koosseis: Petrogradi organisatsioon — 16 000-lt 36 000-ni, Moskva organisatsioon — 7000-lt 15 000-ni, Ivanovo-Voznessenski organisatsioon — 3600-lt 5440-ni, Kiievi organisatsioon — 1900-lt 4000-ni, Jekaterinburgi organisatsioon — 1700-lt 2800-ni, Samaara organisatsioon — 2700-lt 4000-ni, Krasnojarski organisatsioon — 300-lt 2500-ni, Tiflisi organisatsioon — 500-lt 2675-ni, Riia organisatsioon — 1700-lt 4000-ni jne.

Kongress töötas Petrogradis 26. juulist 3. augustini. Päevakord: Organiseerimisbüroo aruanne; VSDT(b)P Keskkomitee aruanne; kohalikud aruanded; käesolev moment: a) sõda ja rahvusvaheline olukord; b) poliitiline ja majanduslik olukord; programmi revideerimine; organisatsiooniline küsimus; Asutava Kogu valimised; Internatsionaal; partei ühendamine; ametiühinguliikumine; valimised. Arutati ka V. I. Lenini kohtusse ilmumise küsimust.

Kongressist võttis osa 157 otsustava hääleõigusega ja 110 nõuandva hääleõigusega delegaati, kes esindasid 240 000 partei liiget, kes olid ühinenud 8 piirkonna-, 5 kubermangu- (ringkonna-), 221 linna-, 303 rajooni- ja rajoonilise alluvusega organisatsioonis.

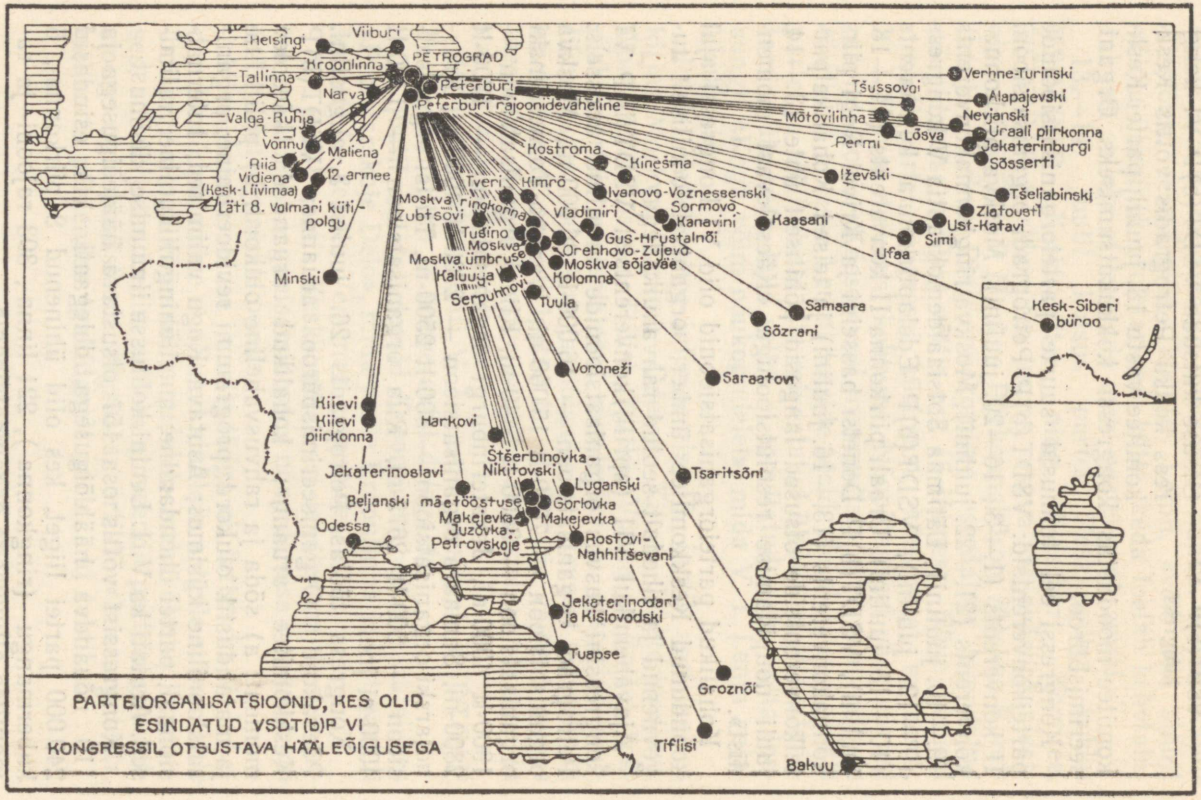
Helsingi
Viiburi
PETROGRAD
Kroonlinna
Tallinna
Narva
Peterburi
Peterburi rajoonidevaheline
Valga-Ruhja
Võnnu
Maliena
Riia
Viidiena
12. armee
(Kesk-Liivimaa)
Läti 8. Volmari küti-polgu
Minski
Moskva ringkonna
Moskva Zubtsovi
Tver
Klimõ
Kostroma
Kineśma
Ivanovo-Voznessenski
Vladimiri
Tušino
Moskva
Moskva ümbrus
Kaluuga
Serpuhhovi
Orehhovo-Zujevo
Moskva sõjaväe
Kolomna
Tuula
Sormovo
Kanavini
Gus-Hrustalnõi
Kaasani
Verhne-Turinski
Alapajevski
Nevjanski
Uraali piirkonna
Jekaterinburgi
Sõsserti
Tsussovoi
Mõtovilihha
Permi
Lõsva
Iževski
Tšeljabinski
Zlatoust
Ust-Katavi
Simi
Ufaa
Samaara
Sõzrani
Kesk-Siberi büroo
Voroneži
Saraatovi
Kiievi
Kiievi piirkonna
Harkovi
Štšerbinovka-Nikitovski
Jekaterinoslavi
Tsaritsõni
Luganski
Beljanski mäetööstuse
Gorlovka
Makejevka
Makejevka
Juzovka-Petrovskoje
Rostovi-Nahhitševani
Odessa
Jekaterinodari ja Kislovodski
Tuapse
Groznõi
Tiflisi
Bakuu
PARTEIORGANISATSIOONID, KES OLID ESINDATUD VSDT(b)P VI KONGRESSIL OTSUSTAVA HÄÄLEÕIGUSEGA

V. I. Lenin ei saanud kongressist osa võtta, kuid ta juhtis kogu kongressi tööd. Keskkomitee Sekretariaat varustas kongressi delegaate Lenini tööga «Loosungitest». Kirjastus «Proletarskoje Delo» (Kroonlinn) oli selle artikli välja andnud eri brošüürina 5000 eksemplaris.

Ühe esimese küsimusena arutati kongressil küsimust, kas V. I. Lenin peab kontrrevolutsioonilisse kohtusse ilmuma. Mõned delegaadid — Stalin, Volodarski, Manuilski — pooldasid Lenini kohtusse ilmumist juhul, kui tagatakse tema julgeolek. Kongress võttis vastu otsuse, et V. I. Lenin ei pea kohtusse ilmuma, avaldas protesti proletariaadi juhi tagakiusamise vastu ja läkitas V. I. Leninile tervituse.

Keskkomitee aruanne koosnes kolmest iseseisvast ettekandest: Keskkomitee poliitiline aruanne, aruanne organiseerimistöö kohta, finantsaruanne.

Keskkomitee poliitilises aruandes (ettekandja J. V. Stalin) tehti kokkuvõtteid partei tegevusest VII (aprilli) konverentsist alates, näidati partei võitlust rahvahulkade enda poole võitmise eest revolutsiooni otsustavatel etappidel.

Aruandes Keskkomitee organiseerimistöö kohta (ettekandja J. M. Sverdlov) näidati kujukalt partei ridade kasvu ja tugevnemist pärast VII konverentsi, Keskkomitee Sekretariaadi suurt tööd kohalike organisatsioonide organisatsioonilisel juhtimisel, nende abistamisel kirjanduse ja kaadriga.

Keskkomitee finantsaruandes räägiti tööliste suurest materiaalsest toetusest parteile; tööliste korjandused ja annetused moodustasid kongressi ajaks partei Keskkomitee üldises eelarves peaaegu 70%. Mitmesuguseid raamatuid ja brošüüre anti välja ligemale 1,5 miljonit eksemplari. Partei andis sellel perioodil välja 41 ajalehte ja ajakirja, mille igapäevane tiraaž (ilma «Pravdata») oli 235 000 eksemplari.

Keskkomitee aruande kohta võttis sõna 11 delegaati. Keskkomitee aruande põhjal vastuvõetud resolutsioonis kiitis kongress heaks «Keskkomitee töö VSDT(b)P poliitilise tegevuse ja töölisklassi poliitiliste väljaastumiste juhtimisel».

Kongressi töö põhiküsimuse «Poliitiline olukord» (ettekandja J. V. Stalin) arutamise käigus astusid Buhharin ja Preobraženski välja partei joone — sotsialistlikule revolut-

sioonile orienteerumise vastu. Buhharin käsitles talurahvast lausa reaktsioonilise jõuna, kes on blokis kodanlusega. Ta lükkas tagasi sotsialistlikus revolutsioonis töölisklassi ja kehvtalurahva liidu leninliku idee. Preobraženski eitas sotsialismi võidu võimalikkust Venemaal, kui ei puhke proletaarne revolutsioon Läänes. Kongress lükkas Buhharini ja Preobraženski oportunistlikud ettepanekud tagasi.

Arutanud läbi ettekande «Poliitilisest olukorrast», võttis kongress vastu resolutsiooni, mille aluseks olid võetud V. I. Lenini juhendid. Need olid ära toodud tema artiklites ja kongressi jaoks spetsiaalselt ettevalmistatud poliitilise olukorra teesides.

Kongress määras kindlaks partei kursi relvastatud ülestõusule, võttes seoses sellega ajutiselt maha loosungi «Kogu võim nõukogudele!», mille aprillikonverents oli kinnitanud.

Suurt tähelepanu pööras kongress kohapealse olukorra uurimisele. Kongress kuulas ära 19 kohalikku aruannet, sealhulgas 5 sõjaväeorganisatsiooni aruannet. Peale selle esitasid kongressi delegaadid kongressi kokkukutsumiseks moodustatud Organiseerimisbüroole kirjalikud ettekanded oma tööst.

Kongressil arutati bolševike partei majanduslikku platvormi. Iseloomustanud Venemaa majanduslikku olukorda «langemisena lõpliku lagunemise ja hukkumise kuristikku», märkis kongress, et ainsaks väljapääsuteeks sellest olukorrast on võimu üleminek proletariaadi ja kehvtalurahva kätte. Ainult need klassid võivad Venemaa päästa, rakendades mitmesuguseid revolutsioonilisi abinõusid.

Partei ühendamise küsimuses kinnitas kongress aprillikonverentsi otsused, seadis partei ette ülesande koondada tõeliselt internatsionalistlikke elemente, kes on sotsiaalšovinismist tegelikult lahku löönud. Kongress võttis parteisse vastu vaherühmlased (kõhklejate bolševike-leplaste ja menševike-trotskistide rühm, mis tekkis juba enne sõda; kongressi eel lõi ta kaitsesõjalastest lahku). Nad teatasid, et tunnistavad täielikult bolševismi poliitikat ja taktikat. Nii talitaski suur osa parteisse võetud vaherühmlastest, kuid Trotski lõpetas ainult ajutiselt võitluse bolševike vastu, selleks et hiljem püüda parteile oma antimarksistlikku, antileninlikku poliitikat peale sundida.

Kongress täiendas mõningal määral partei põhikirja, mida dikteeris töötingimuste muutumine:

põhikirja esimest paragrahvi täiendati sellega, et tuleb alluda kõigile partei otsustele;

võeti vastu uus punkt — parteisse vastuvõtmine 2 parteiliikme soovitusel;

juhiti tähelepanu parteiorganisatsioonide ühinemisele rajoonide ja piirkondade kaupa;

nähti ette partei kongresside (kord aastas) ja Keskkomitee pleenumite (vähemalt kord kahe kuu jooksul) regulaarset kokkukutsumist.

Põhikiri kinnitas juba VSDTP IV kongressil vastuvõetud kõigi parteiorganisatsioonide ülesehitust demokraatliku tsentralismi põhimõttel.

Kongressil arutati ka allkomisjoni ettekannet «Tööst noorsoo hulgas». Pooldanud noorsooühingute loomist, rõhutas kongress, et nad peavad olema organisatsiooniliselt iseseisvad, kuid partei peab neid ideeliselt juhtima. Noorsooühingute peamiseks ülesandeks peab olema noorsoos klassiteadlikkuse arendamine.

Kongress valis uue Keskkomitee eesotsas V. I. Leniniga. Keskkomitee koosseisus oli 21 liiget ja 10 kandidaati.

VSDT(b)P VI kongress täitis tohutu ajaloolise tähtsusega ülesannet ning läks ajalukku kui relvastatud ülestõusu ettevalmistamise kongress.

Partei Keskkomitee ja kohalikud parteiorganisatsioonid tegid ära suure töö rahvahulkadele kongressi otsuste selgitamisel ja nende ellurakendamisel.

28. juulist 19. augustini saatis Keskkomitee 340—410 kohalikule parteiorganisatsioonile ajalehti «Rabotši i Soldat», «Proletari» (nende nimede all anti tol ajal välja ajalehte «Pravda»), kus avaldati ülevaateid kongressi tööst ja tema põhilisi otsuseid.

Vabrikutes ja tehastes, parteiorganisatsioonides, nõukogudes, ametiühingutes võeti pärast VI kongressi delegaatide ettekandeid vastu resolutsioonid, mis kiitsid heaks kongressi suuna võimu kättevõitmiseks relvastatud ülestõusu teel, ning töötati välja abinõud revolutsiooni jõudude tugevdamiseks.

Selleks et aidata kohalikel parteiorganisatsioonidel kongressi otsustest paremini aru saada ja neid omaks võtta, saatis Keskkomitee 3. augustil 400 parteiorganisatsioonile Lenini töö «Loosungitest».

12. augustil avaldati kongressi nimel VSDT(b)P manifest kogu Venemaa töörahvale, kõigile töölistele, soldati-

tele ja talupoegadele. Manifest kutsus üles bolševike partei lipu all valmistuma otsustavaks võitluseks kodanluse vastu.

Põranda all viibides jälgis V. I. Lenin tähelepanelikult sündmusi Venemaal, võttis arvesse pisimatki muutust klassijõudude vahekorras ja Ajutise Valitsuse poliitikas. Nende 110 päeva jooksul, mil V. I. Lenin põranda all oli olnud, kirjutas ta üle 60 artikli ja kirja. Sellel perioodil kirjutas ta raamatu **«Riik ja revolutsioon»**, milles arendati edasi marksistlikku riigiõpetust, näidati kapitalismilt sotsialismile ülemineku seaduspärasusi, sotsialismilt kommunismile ülemineku teed. *See raamat kujunes sotsialistliku riigi organiseerimise ja ülesehitamise programmiliseks dokumendiks.*

Korniilovlaste purustamise organiseerimine

Haaranud juulisündmuste ajal kogu võimu enda kätte, valmistus kodanlus menševike ja esseeride täielikul nõusolekul kehtestama avaliku sõjaväelise diktatuuri režiimi. Kontrrevolutsioonile sai selgeks, et oma plaane ellu viia võib ta ainult relvastatud jõuga. Kodanlus otsustas rahvale peale sundida kodusõja. 21. augustil andis Kornilov varem väljatöötatud plaani kohaselt ära Riia, selleks et avada sakslastele tee revolutsiooni südame — Petrogradi juurde. Seoses ebaeduga rindel hakkasid pealinnas levima rahutukstegevad jutud.

25. augustil suunas Kornilov oma kontrrevolutsioonilised sõjaväeosad Petrogradi peale.

Partei Keskkomitee kutsus töölisi ja soldateid üles andma kontrrevolutsioonile aktiivset relvastatud vastulööki.

Järgides V. I. Lenini juhendeid, selgitas partei rahvale, et Kornilovi vastu võitlema kutsudes ei kutsu ta kaitsma kontrrevolutsioonilist Ajutist Valitsust, vaid revolutsiooni ja selle edasiarenemist. 27. augustil võtsid Keskkomitee, Peterburi komitee, Keskkomitee juures asuv Sõjaväeorganisatsioon, Vabriku- ja Tehasekomiteede Kesknõukogu, Kesktäitevkomitee ja Petrogradi Nõukogu bolševike fraktsioon vastu läkituse «Kogu Petrogradi töörahvale, kõigile töölistele ja soldatitele». Läkitus paljastas korniilovlaste eesmärke ja määras kindlaks pealinna tööliste ja soldatite ülesanded kodanluse vandenõu purustamisel. «Rahva päästmine, revolutsiooni päästmine on proletaarlaste ja

soldatite hulkade endi revolutsioonilises energias,» öeldi läkituses.

Samal päeval toimus VSDT(b)P Peterburi Komitee erakorraline istung. Ettekandes «Käesolevast momendist», mille tegi partei Keskkomitee esindaja A. S. Bubnov, märgiti, et võitluses korniilovlaste vastu peab partei säilitama oma iseseisvuse, ta ei tohi ühineda nõukogudes olemasoleva esseeride ja menševike enamusega ega Ajutise Valitsusega, samuti juhiti tähelepanu sellele, et kõik parteiorganisatsioonid ja töörahva hulgad oleksid võitlusvalmis.

Petrogradi proletariaat ja garnisoni soldatid koondusid bolševike partei ümber. 28. augustil teatas partei keskhäälekandja «Rabotši»: «Töölisrajoonides on kõik liikvele asunud. Töölised relvastuvad. On loodud hea side partei ja revolutsiooni keskustega.» — «Piiteri proletariaadi resoluutsus revolutsiooniürituse kaitsmisel ei tunne piire,» kirjutas ajaleht «Rabotši» 29. augustil.

29. augustil saatis Keskkomitee Venemaa peamistesse punktidesse telegrammi, 31. augustil aga spetsiaalse kirja, mis oli koostatud V. I. Lenini otseste juhendite alusel ja käsitles võitlust korniilovlaste vastu. Neis määras ta kindlaks partei taktikalise joone kontrrevolutsioonilise vandenõu purustamisel.

Aktiivset võitlust korniilovlaste vastu arendasid Moskva ja Moskva piirkonna[1] bolševikud. 30. augustil avaldas ajaleht «Sotsiaaldemokraat» (VSDT(b)P Moskva Piirkonnabüroo, Moskva Komitee ja Moskva Ringkonnakomitee häälekandja) üleskutse «Relvad kätte!».

1. septembril avaldati VSDT(b)P Moskva Piirkonnabüroo läkitus «Kõigile Kesktööstuspiirkonna parteiorganisatsioonidele», milles kutsuti võitlusele vandenõu vastu.

Bolševistlikud organisatsioonid kohtadel toetasid täielikult partei Keskkomitee taktikalist joont ning arendasid aktiivset võitlust kontrrevolutsiooni vastu.

29. augustil avaldas VSDT(b)P Harkovi Komitee üleskutse linna proletariaadile, milles kutsuti revolutsiooni kaitsma.

Jekaterinburgi garnisoni VSDT(b)P Sõjaväeorganisatsioon teatas resolutsioonis 29. augustist samuti oma otsusest «võidelda kõigi jõududega Kornilovi kontrrevolutsioo-

[1] Moskva piirkonna all mõeldakse Kesktööstuspiirkonda, mille koosseisu kuulus 14 kubermangu.

Helsingi
Vilburi
Tallinn
Kroonlinn
PETROGRAD
Peterhof
Šlisselburg
Narva
Tsarskoje Seloo
Jamburg
Pärnu
Tartu
Gdov
Borovitši
Valga
Bologoje
Võnnu
Võšni-Volotšok
Kostroma
Kinešma
Ostaškov
Tver
Režitsa
Staritsa
Aleksandrov
Šuja
Druja
Ržev
Kovrov
Sõtševka
Klin
Vladimir
Vitebsk
MOSKVA
Muromi
Kulebaki
Vjazma
Jegorjevsk
Kolomna
Ardatov
Minsk
Jelnja
Juhnov
Serpuhhov
Roslavl
Rjazan
Nesviž
Slutsk
Bežitsa
Mokšanõ
Brjansk
Orjol
Kozlov
Retšitsa
Novozõbkov
Gomel
Iskorost
Lgov
Balašov
Novograd-Volõnski
Romnõ
Belgorod
Novohopjorsk
Kilev
Ostrogožsk
Staro-Konstantinov
Horol
Harkov
Kamõšin
Vinnitsa
Poltaava
Hotin
Krementšug
Izjum
Štšerbinovka
Kadijevka
Kramatorskaja
Tsaritsõn
Grišino
Lugansk
Nižne-Tširskaja
Aleksandrovsk
Kamenskaja
Kišinjov
Tiraspol
Makejevka
Rutšenkovo
Konstantinovskaja
Nikolajev
Mariupol
Nahhitševan
Odessa
Rostov
Akkerman
Jeisk
Astrahan
Simferoopol
Jekaterinodar
Armavir
Sevastoopol
Novorossiisk
Groznõi
Aleksandroopol
Bakuu
Nadeždinsk
Tobolsk
Tšussovoi
Alapajevsk
Lõsva
Motovilihha
Nevjansk
Kungur
Jekaterinburg
Petropavlovsk
Bissert
Nižnije Sergi
Iževsk
Beljanka
Verhni Ufalei
Verhne-Kõštõm
Minjar
Tšeljabinsk
Kaasan
Zlatoust
Menzelinsk
Troitsk
Ufaa
Bugulma
Melekes
Sengilei
Buguruslan
Samaara
Kuznetsk
Sõzran
Orenburg
Volsk
Nikolajevsk
Saraatov
Tomsk
Krasnojarsk
Atšinsk
Kansk
Barnaul
Irkutsk
Nikolsk-Ussuriiski
Vladivostok
Taškent
Buhhaara
Samarkand
Ashabad
1 - Naro-Fominsk
2 - Podolsk
3 - Orehhovo-Zujevo
4 - Gorlovka
BOLŠEVIKE POOLE ASU-
NUD NÕUKOGUD

nilise ülestõusu vastu» ja nõudis tõeliselt revolutsioonilise valitsuse loomist.

30. augustil pöördusid VSDT(b)P Kesk-Siberi Piirkonnabüroo ja Krasnojarski Komitee rahva poole üleskutsega, milles oli öeldud: «Võitlusele Kornilovi diktatuuri vastu! Võitlusele revolutsioonilise rahva võimu eest, selle eest, et võim läheks otsekohe üle tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude kätte!»

31. augustil kiitis VSDT(b)P Nižni Novgorodi Ringkonnakomitee heaks Moskva Piirkonnabüroo resolutsiooni võitlusest korniilovlaste vastu.

Resolutsioonid, mis kutsusid võitlusele kontrrevolutsiooniga, võeti vastu Kiievi, Bakuu, Luganski, Tsaritsõni, Rostovi, Voroneži ja paljude teiste parteiorganisatsioonide poolt, tööliste ning rinde- ja tagala-sõjaväeosade soldatite poolt.

Võttes arvesse, et paljud nõukogud olid korniilovlaste vastu aktiivselt välja astunud, ja — mis peamine — töölisliikumise massilist tõusu, märkis V. I. Lenin uuesti, et on tekkinud võimalus võimu rahulikuks üleminekuks nõukogude kätte. Ta tegi ettepaneku esseeridele ja menševikele, kes nõukogudes ikka veel ülekaalus olid, võtta võim enda kätte. Kuid menševikud ei tahtnud ka seda viimast revolutsiooni rahuliku arenemise võimalust kasutada.

Relvastatud ülestõusu ettevalmistamine ja läbiviimine

1917. aasta sügisel arenes revolutsiooniline liikumine jõudsalt. Bolševike partei suutis ühendada üheks revolutsiooniliseks vooluks üldrahvalikku liikumist rahu eest, talurahva võitlust maa eest ja mõisnike vastu, Venemaa rõhutud rahvaste rahvuslikku võitlust rahvusliku rõhumise vastu ja revolutsiooni juhtiva jõu — töölisklassi võitlust sotsialismi eest ning suunata see vool ühtsele eesmärgile — kapitalistide võimu kukutamisele ja rahva võimu kehtestamisele.

Kui 1917. aasta märtsiks oli 111 tööliste väljaastumist, siis septembris oli neid 1093, talupoegade väljaastumisi vastavalt 1057 ja 2442, sõjaväes oli märtsist juunini 40, juunist septembrini aga 406 väljaastumist.

Töörahva hulgad asusid otsustavalt bolševike partei poolele, kihutades nõukogudest ja komiteedest välja menševikke ja esseere.

Ööl vastu 1. septembrit võttis Petrogradi Nõukogu vastu Keskkomitee resolutsiooni «Võimust».

5. septembril tuli bolševike poole üle Moskva Nõukogu ning seejärel ka teiste suuremate linnade nõukogud.

Nõukogude koosseisu uuendamine lõi objektiivsed eeldused selleks, et partei seadis uuesti päevakorrale loosungi «Kogu võim nõukogudele!». Kuid muutus tema sisu: kui juulipäevadeni oli see revolutsiooni rahuliku arenemise loosung, siis nüüd oli see relvastatud ülestõusu loosung. «Vähemalt poolest septembrist,» kirjutas V. I. Lenin, «on see loosung samaväärne üleskutsega ülestõusuks.»

Revolutsioon oli astunud oma arengu otsustavasse faasi. Septembris kerkis võimu võtmise küsimus päevakorrale kui konkreetne praktiline ülesanne.

Kontrrevolutsioon kiirustas ennetama proletariaadi revolutsioonilisi väljaastumisi, püüdis provotseerida proletariaati üksikutele killustatud väljaastumistele. Partei Keskkomitee pöördus 1. ja 7. septembril 1917 tööliste ja soldatite poole spetsiaalse üleskutsega — mitte reageerida kodanluse provokatsioonidele.

Kontrrevolutsioon võttis tarvitusele abinõud kasvava revolutsiooni vastu. Pealinna toodi Ajutisele Valitsusele ustavad väeosad. Peamise löögijõu revolutsiooni vastu pidid moodustama 26 junkrute kooli ja 38 lipnikkude kooli, mis asusid suuremates keskustes — Piiteris, Moskvas, Kiievis ja teistes linnades. Sõjavägede arvuline koosseis, keda kontrrevolutsioon kavatses revolutsiooni vastu paisata, oli 250 000 inimest.

Oma kirjades «Bolševikud peavad võtma võimu» ning «Marksism ja ülestõus» põhjendas V. I. Lenin igakülgselt, mispärast bolševikud peavad võimu võtma. Ta selgitas Keskkomiteele ja pealinna parteiorganisatsioonidele, et «rahva revolutsiooniliste elementide aktiivne enamus mõlemas pealinnas on küllaldane selleks, et masse kaasa tõmmata, vaenlase vastupanu võita, purustada ta, võim kätte võita ja see enda käes hoida».

Neis kirjades töötas V. I. Lenin välja relvastatud ülestõusu näidisplaani Petrogradis. Ta soovitas viivitamatult organiseerida ülestõususalkade staabi, jaotada jõud ja koondada kõige ustavamad väeosad kõige tähtsamatesse punktidesse, ette valmistada valitsushoonete ümberpiiramist, võtta enda kätte telefon ja telegraaf.

V. I. Lenin soovitas luua tugevad väesalgad, kes on valmis surema, kuid ei lase vaenlast Piiteri kesklinna, soovitas relvastada töölised ja tagada linna kaitsmine.

15. septembril arutati V. I. Lenini kirju Keskkomitee istungil. Lenini ettepaneku vastu astus välja Kamenev. Keskkomitee lükkas Kamenevi seisukoha resoluutselt tagasi ning pooldas V. I. Lenini kirjade saatmist suurematele parteiorganisatsioonidele arutamiseks. Ühtaegu otsustati lähemal ajal kokku kutsuda Keskkomitee erinõupidamine taktikaliste küsimuste arutamiseks.

V. I. Lenin võitles sihikindlalt oma ülestõusuplaani elluviimise eest.

27. septembril saatis V. I. Lenin kirja Soomes asuvate vägede, laevastiku ja tööliste piirkonnakomitee esimehele, milles ta tõstab teravalt üles relvastatud ülestõusu tehnilise ettevalmistamise küsimuse.

29. septembril kirjutas V. I. Lenin artikli «Kriis on küps», milles nõudis tungivalt, et ülestõusu tuleb alustada enne nõukogude kongressi; oodata nõukogude kongressi, kirjutas Lenin, tähendab hukutada revolutsioon. Artiklis olid antud konkreetsed juhendid ülestõusu organiseerimiseks.

1. oktoobril kirjutab Lenin uuesti «Kirja Keskkomiteele, Moskva Komiteele, Petrogradi Komiteele ning Piiteri ja Moskva Nõukogude liikmetele-bolševikele», milles teeb ettepaneku võtta võim viivitamatult.

1. või 2. oktoobril kirjutab V. I. Lenin läkituse «Töölistele, talupoegadele ja soldatitele», milles esitab üleskutse kukutada Kerenski valitsus ning anda võim üle tööliste ja soldatite saadikute nõukogudele.

3. oktoobril võtab Keskkomitee vastu otsuse kutsuda Lenin Soomest Petrogradi. 7. oktoobril saabub V. I. Lenin illegaalselt Petrogradi ning juhib vahetult ülestõusu ettevalmistamist.

7. oktoobril avati III Petrogradi ülelinnaline konverents. Lenin saatis konverentsile spetsiaalse kirja, milles pöördus Petrogradi bolševike poole üleskutsega: «Tuleb mobiliseerida kõik jõud selle idee sisendamiseks töölistele ja soldatitele, et ilmtingimata on vajalik hulljulge, viimane, otsustav võitlus Kerenski valitsuse kukutamiseks.»

8. oktoobril kirjutab Lenin artikli «Eemalseisja nõuanded», milles annab relvastatud ülestõusu põhjendatud, konkreetse sõjalis-operatiivse plaani.

10. oktoobril toimus *Keskkomitee istung,* kus ettekandega käesolevast momendist esines V. I. Lenin. Oma ettekandes näitas V. I. Lenin, et relvastatud ülestõus Ajutise

Valitsuse vastu on paratamatu, täiesti küps ja seda võib krooonida täielik edu. Kogu partei praktiline töö tuleb organiseerida selles suunas. Keskkomitee nõupidamine võttis vastu leninliku resolutsiooni relvastatud ülestõusu kohta ja moodustas F. E. Dzeržinski ettepanekul poliitiliseks juhtimiseks vajaliku Poliitilise Büroo, kelle eesotsas oli V. I. Lenin. Keskkomitee otsuse vastu astusid välja Zinovjev ja Kamenev. Trotski ei hääletanud Keskkomitee otsuse vastu, kuid tegi ettepaneku lükata ülestõus edasi kuni II nõukogude kongressini, mis tegelikult oleks tähendatud ülestõusu nurjaajamist, sest menševikud ja esseerid võisid kongressi kokkukutsumise edasi lükata ja Ajutine Valitsus oleks saanud võimaluse tuua otsustavatesse lõikudesse temale ustavaid väeosasid.

11. oktoobril toetas III Petrogradi bolševike konverents Keskkomitee leninlikku kurssi — alustada viivitamatult relvastatud ülestõusu.

12. oktoobril loodi vastavalt partei Keskkomitee juhenditele Petrogradi Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu juurde *Sõja-revolutsioonikomitee* — relvastatud ülestõusu staap.

14. oktoobril võttis VSDT(b)P Moskva Piirkonnabüroo ilma igasuguste läbirääkimisteta vastu Keskkomitee 10. oktoobri otsuse kui partei direktiivi ning kavandas konkreetsed abinõud selle direktiivi elluviimiseks Kesktööstuspiirkonna 14 kubermangus.

15. oktoobril toimus VSDT(b)P Peterburi Komitee kinnine istung, kus koos rajoonide esindajatega arutati läbi praktilised abinõud Keskkomitee 10. oktoobri otsuse — relvastatud ülestõusu käsitleva otsuse täitmiseks.

16. oktoobril kinnitas *Keskkomitee laiendatud istung* uuesti relvastatud ülestõusu resolutsiooni ja moodustas ülestõusu juhtimiseks Sõja-revolutsioonikeskuse, mis kuulub Sõja-revolutsioonikomitee koosseisu. Sõja-revolutsioonikeskusse kuulusid Sverdlov, Stalin, Bubnov, Uritski ja Dzeržinski.

Revolutsiooni ettevalmistamise otsustavatel nädalatel ja päevadel olid Keskkomiteel eriti tihedad sidemed kohalike organisatsioonidega. Kui märtsikuust septembrikuuni oli Keskkomitee kohalikele organisatsioonidele saatnud veidi üle 1000 kirja, siis ligi kahe kuu jooksul enne Oktoobrirevolutsiooni oli ta neile saatnud 550 kirja. Keskkomitees käisid kohalike organisatsioonide esindajad, parteiorgani-

satsioonide juhid, töölised, soldatid. Ainuüksi septembrikuus käis Keskkomitees üle 70 sõjaväe delegatsiooni. 1917. aasta augustikuus loodi Keskkomitee Sekretariaadi osakond Smolnõis. Selle osakonna kaudu saadeti septembrikuus kõikide Venemaa Euroopa-osa kubermangudesse ja Siberisse bolševike partei agitaatorid. Selleks ajaks olid Keskkomiteel vahetud sidemed 400—500 parteiorganisatsiooniga 75 Venemaa kubermangust.

Oktoobripealetungi eelõhtul muutus bolševike partei massiliseks parteiks. Tema arvuline koosseis ulatus 400 000 inimeseni, kes olid ühinenud 348 rajooni-, 334 linna-, 24 kubermangu- ja 12 piirkonnaorganisatsioonis. Sel ajal ilmus ligemale 80 bolševistlikku ajalehte. Ajavahemikul VI kongressist Oktoobripäevini katkestati 90 parteiorganisatsioonis organisatsioonilised sidemed menševikega, s. o. kõik või peaaegu kõik parteiorganisatsioonid muutusid puhtbolševistlikeks.

Kohalikud organisatsioonid kiitsid täielikult heaks Keskkomitee leninliku joone ning arendasid ülestõusu ettevalmistamiseks määratu suurt organiseerimis-, agitatsiooni- ja sõjalist tööd.

Keskkomitee esindajad saadeti kohtadele ülestõusu juhtimiseks. Kaugeltki mitte täielikel andmeil külastas Keskkomiteed septembrikuu lõpul ja oktoobrikuu jooksul üle 100 inimese mitmesugusteşt organisatsioonidest, neist 75 pärast Keskkomitee ajaloolist 1917. aasta 10. oktoobri otsust.

Partei valmistas ette ka revolutsiooni relvastatud jõudusid — Punakaardi üksusi —, mille arvuline koosseis moodustas 200 000 inimest.

Partei Keskkomitee tegutses revolutsiooni staabina, kelle töö rajanes kollektiivse juhtimise printsiibil. Ainuüksi kolme kuu jooksul enne Oktoobrirevolutsiooni toimus üle 30 Keskkomitee istungi, neist 2 pleenumit ja 2 laiendatud istungit.

22. oktoobril viis partei läbi «Petrogradi Nõukogu päeva» — revolutsiooniliste jõudude ülevaatuse päeva enne pealetungi. Samal päeval toimus Petrogradi 20 000-lise Punakaardi ülelinnaline konverents. «Petrogradi Nõukogu päev» ja konverents toimusid loosungi all: bolševikud peavad võtma võimu.

24. oktoobril kirjutab V. I. Lenin oma kuulsa kirja Keskkomiteele, milles ta räägib, et «mingil juhul ei tohi jätta

võimu Kerenski ja kompanii kätte 25-ndani, ei mingil tingimusel; küsimus tuleb otsustada tingimata täna õhtul või öösi».

24. oktoobril algas ülestõus. V. I. Lenin saabub Smolnõisse ja võtab ülestõusu juhtimise enda kätte.

25. oktoobril 1917 viis Petrogradi proletariaat Keskkomitee ja proletaarse revolutsiooni suure strateegi V. I. Lenini juhtimisel ellu leninliku sõjalis-operatiivse plaani, kukutas kontrrevolutsioonilise Ajutise Valitsuse võimu.

25. oktoobril tuli kokku II nõukogude kongress, kes juba samal päeval võttis vastu V. I. Lenini kirjutatud läkituse «Töölistele, soldatitele ja talupoegadele!», milles teatati, et revolutsioon on võitnud.

26. oktoobril esines V. I. Lenin kongressil ettekandega rahu ja maa küsimuses. Kongress võttis vastu leninlikud dekreedid.

Rahudekreet, mis kuulutas, et Nõukogude valitsus ütleb ennast täielikult lahti igasugustest röövlepingutest, ning tegi kõigile sõdivatele rahvastele ja nende valitsustele ettepaneku alustada viivitamatult läbirääkimisi, et sõlmida üldine õiglane demokraatlik rahu; selles kuulutati välja leninlik idee kahe erineva ühiskonnasüsteemi kooseksisteerimise võimalikkusest.

Maadekreet, mis kuulutas kõigi mõisamaade viivitamatut tasuta konfiskeerimist ja maa üleminekut rahva kätte.

Kongress moodustas maailma esimese tööliste ja talupoegade valitsuse — *Rahvakomissaride Nõukogu,* kelle eesotsas oli V. I. Lenin.

Inimkonna ajaloos oli alanud uus ajastu — kommunismiajastu.

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID 1917

4. märts — V. I. Lenin saatis Zürichist Stokholmi «Teeside visandi» Venemaale sõitvaile bolševikele.
Toimus VSDT(b)P Keskkomitee Büroo istung.

5. märts — Ilmus 100 000 eksemplaris ajalehe «Pravda» esimene number.

7. märts — V. I. Lenin saatis «Pravdale» oma esimese kirja «Kirjadest kaugelt».

27. märts — 2. aprill — Petrogradis toimus ülevenemaaline bolševike (märtsi) nõupidamine.

3. aprill — Hilisõhtul saabus V. I. Lenin Petrogradi.
4. aprill — V. I. Lenin esitab ülevenemaalise tööliste ja soldatite saadikute nõukogude nõupidamise delegaatide-bolševike koosolekul oma teesid, milles käsitletakse revolutsioonilise proletariaadi ülesandeid (Aprilliteesid).
7. aprill — «Pravdas» avaldatakse V. I. Lenini artikkel «Proletariaadi ülesandeist praeguses revolutsioonis», mis sisaldab kuulsaid Aprilliteese.
14. aprill — Kšessinskaja palees alustas tööd VSDT(b)P I Petrogradi ülelinnaline konverents.
18. aprill — Avaldati «Miljukovi noot», milles Ajutine Valitsus kinnitas püüet jätkata sõda võiduka lõpuni.
21.—22. aprill — Petrogradis toimus 100 000 osavõtjaga tööliste ja soldatite demonstratsioon, kes olid «Miljukovi noodist» nördinud. Demonstratsioon toimus bolševike loosungi all «Kogu võim nõukogudele!».
24.—29. aprill — VSDT(b)P VII (aprilli)konverents.
4.—28. mai — I ülevenemaaline talupoegade saadikute kongress.
3.—24. juuni — I ülevenemaaline tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress.
16.—23. juuni — Ülevenemaaline VSDT(b)P rinde- ja tagalaorganisatsioonide konverents.
18. juuni — Demonstratsioon Petrogradis.
4. juuli — Rahulik demonstratsioon Petrogradis. Sellest demonstratsioonist osavõtjate pihta avas Ajutine Valitsus tule.
5. juuli — Junkrud rüüstasid ajalehe «Pravda» ja bolševike trükikoja «Trud» ruume.
7. juuli — Ajutine Valitsus annab käsu V. I. Lenini areteerimiseks.
8. juuli — On loodud uus kontrrevolutsiooniline kodanlik Ajutine Valitsus.
Ööl vastu 10. juulit — V. I. Lenin sõitis Razlivi jaama lähedal asuvasse asulasse, kus elas 8. augustini.
10. juuli — V. I. Lenin kirjutab teesid «Poliitiline olukord».
13.—14. juuli — Toimus Keskkomitee ning Peterburi Komitee, VSDT(b)P Keskkomitee juures asuva Sõjaväeorganisatsiooni, VSDT(b)P Moskva Piirkonnabüroo, Moskva Komitee ja Moskva Ringkonnakomitee esindajate nõupidamine, kus arutati käesoleva momendi küsimust.
Juuli keskpaiku — V. I. Lenin kirjutab artikli «Loosungitest».
23. juuli — Ilmus ajalehe «Rabotši i Soldat» esimene number, mis asendas rüüstatud ajalehte «Pravda».
26. juuli — 3. august — Toimus VSDT(b)P VI kongress.
25. august — Kindral Kornilovi kontrrevolutsiooniline mäss.
30. august — V. I. Lenin kirjutas kirja VSDT(b)P Keskkomiteele partei taktikast seoses Kornilovi mässuga.
31. august — VSDT(b)P Keskkomitee võttis vastu resolutsiooni «Võimust». Ööl vastu 1. septembrit võeti see otsus vastu Petrogradi Nõukogu poolt.
5. september — Moskva Nõukogu võttis vastu bolševistliku resolutsiooni «Võimust».
10.—14. september — V. I. Lenin kirjutas töö «Ähvardav katastroof ja kuidas selle vastu võidelda».
12.—14. september — V. I. Lenin kirjutas kirjad «Bolševikud peavad võtma võimu» ning «Marksism ja ülestõus».

15. september — VSDT(b)P Keskkomitee arutas V. I. Lenini kirju «Bolševikud peavad võtma võimu» ning «Marksism ja ülestõus».

14.—22. september — Demokraatlik nõupidamine, mille kutsusid Petrogradis kokku menševikud ja esseerid, et nõrgendada revolutsioonilist tõusu Venemaal.

29. september — V. I. Lenin kirjutas artikli «Kriis on küps».

August — september — V. I. Lenin kirjutas raamatu «Riik ja revolutsioon».

Septembri lõpp — 1. oktoober — V. I. Lenin kirjutas töö «Kas bolševikud suudavad riigivõimu enda käes hoida?».

Hiljemalt 30. septembril — V. I. Lenin kirjutas läkituse «Töölistele, talupoegadele ja soldatitele», milles ta esitas üleskutse kukutada Kerenski valitsus.

1. oktoober — V. I. Lenin kirjutas «Kirja Keskkomiteele, Moskva Komiteele, Petrogradi Komiteele ning Piiteri ja Moskva Nõukogude liikmetele-bolševikele», milles ta tegi ettepaneku võtta võim viivitamatult.

3. oktoober — VSDT(b)P Keskkomitee võttis vastu otsuse soovitada V. I. Leninile sõita Soomest Petrogradi.

7. oktoober — V. I. Lenin saabus illegaalselt Petrogradi.

8. oktoober — V. I. Lenin kirjutas artikli «Eemalseisja nõuanded» ja «Kirja seltsimeestele-bolševikele, kes võtavad osa Põhjapiirkonna nõukogude piirkondlikust kongressist».

10. oktoober — VSDT(b)P Keskkomitee istung arutas V. I. Lenini ettekannet käesolevast momendist ja võttis vastu V. I. Lenini poolt kirjutatud ajaloolise resolutsiooni relvastatud ülestõusu kohta.

12. oktoober — Moodustati Sõja-revolutsioonikomitee.

16. oktoober — VSDT(b)P Keskkomitee laiendatud istung; ettekandega Keskkomitee otsusest relvastatud ülestõusu kohta esines V. I. Lenin.

Ööl vastu 18. oktoobrit — V. I. Lenini kohtumine Sõjaväeorganisatsiooni esindajatega ja Sõja-revolutsioonikomitee liikmetega ülestõusu ettevalmistamise küsimuse läbiarutamiseks.

21. oktoober — VSDT(b)P Keskkomitee istung; V. I. Leninile tehakse ülesandeks ette valmistada teesid sõja, maa ja võimu küsimuses.

24. oktoober — V. I. Lenin kirjutas «Kirja Keskkomitee liikmeile», tehes ettepaneku alustada «tingimata täna õhtul või öösi» ülestõusu.

Hommikul toimus Keskkomitee erakorraline istung, kus võeti Sõja-revolutsioonikomitee ettekande põhjal vastu otsus alustada pealetungi.

Hilisõhtul saabus V. I. Lenin Smolnõisse ja võttis ülestõusu juhtimise enda kätte.

25. oktoober — Kell 10 hommikul kirjutas V. I. Lenin Sõja-revolutsioonikomitee nimel ajaloolise üleskutse «Venemaa kodanikele!», milles teatati, et Ajutine Valitsus on kukutatud ja võim on üle läinud nõukogude kätte.

Kell 22.40 avati Smolnõis II ülevenemaaline nõukogude kongress.

26. oktoober — II nõukogude kongress kinnitas V. I. Lenini poolt kirjutatud rahudekreedi ja maadekreedi.

Ööl vastu 27. oktoobrit — II ülevenemaalisel nõukogude kongressil moodustati maailma esimene tööliste ja talupoegade valitsus — Rahvakomissaride Nõukogu eesotsas V. I. Leniniga.

VÕITLUSES NÕUKOGUDE VÕIMU KINDLUSTAMISE EEST

> ...Meil on õigus uhke olla ja me oleme uhked selle üle, et meile on osaks saanud õnn *alustada* Nõukogude riigi ülesehitamist, *alustada* seega uut ajastut maailma ajaloos...
>
> V. I. Lenin

Sotsialistliku riigi rajamine

Pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu muutus Kommunistlik Partei maailma esimese tööliste ja talupoegade sotsialistliku riigi valitsevaks parteiks, juhtis nende võitlust Nõukogude riigi kindlustamise ja tugevdamise eest ning sotsialismi ülesehitamise eest. Äärmiselt komplitseeritud tingimustes võttis partei endale vastutuse meie maa saatuse eest ning õigustas miljonite töötajate lootusi. Ta juhtis nõukogude rahvast julgelt ja kindlalt sotsialismi ehitamise tundmatutel radadel. Kommunistliku Partei juhtimisel pühkis rahvas teelt minema pehkinud tsarismi alustoed ja rajas uue, sotsialistliku riikluse vundamendi.

Selle inimkonna ajaloo kõige massilisema protsessi eesotsas seisid revolutsiooni geenius V. I. Lenin, tema poolt loodud bolševike partei Keskkomitee ja revolutsiooni käigus sündinud uued rahvavõimu organid — Rahvakomissaride Nõukogu, Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogude Kesktäitevkomitee ning Petrogradi Nõukogu Sõja-revolutsioonikomitee.

Revolutsiooni staap — bolševike partei Keskkomitee — tuli neil tormilistel päevadel vahel kokku mitu korda nädalas, kusjuures peaaegu igal istungil arutati tähtsaid küsimusi, mis olid seotud võitlusega nõukogude võimu leviku ja kindlustamise eest, töötati välja juhendid nõukogude

võimu organitele, kuulati ära teadaandeid kohtadel. Kõik Keskkomitee otsused viidi kiiresti laiade rahvahulkadeni, kelle ees esinesid Keskkomitee liikmed, samuti partei keskhäälekandja «Pravda» kaudu ja kohtadele saadetavates Keskkomitee arvukates kirjades. Ainuüksi poole aasta vältel — 1917. aasta augustist 1918. aasta veebruarini — saatis Keskkomitee kohalikele parteiorganisatsioonidele 16 701 kirja.

Sõja-revolutsioonikomitee — Petrogradi Nõukogu erakorraline organ, mis loodi V. I. Lenini initsiatiivil 1917. aasta oktoobris — sai pärast revolutsiooni võitu üheks Nõukogude valitsuse peamiseks organiks uue riigivõimu loomisel, sabotaaži likvideerimisel ja kontrrevolutsiooni mahasurumisel. Sõja-revolutsioonikomitee komissarid ja agitaatorid tegid ära määratu suure töö kohtadel. 10. novembril 1917 määras Sõja-revolutsioonikomitee 184 komissari tööle tsiviilasutustesse, 85 — sõjaväeosadesse ja 72 — provintsi.

Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee, kelle eesotsas oli J. M. Sverdlov, oli partei direktiivide elluviijaks. Tema otsused, millel oli seaduse jõud, määrasid kindlaks nõukogude võimu kohalike organite töö, suunasid kogu Nõukogude riigi sise- ja välispoliitikat. Kogu praktilist tööd uue korra kindlustamisel juhtis Nõukogude valitsus — Rahvakomissaride Nõukogu ja tema esimees V. I. Lenin.

V. I. Lenin juhtis nõukogude riigiaparaadi loomist otseselt. Juhtivale riiklikule tööle suunas partei elukutselisi revolutsionääre, kõige kindlamaid ja revolutsioonilises võitluses kõige karastatumaid inimesi.

Nii juhtis Kaubanduse ja Tööstuse Rahvakomissariaati V. P. Nogin, Toitlusasjade Rahvakomissariaati A. D. Tsjurupa, Rahanduse Rahvakomissariaati I. I. Skvortsov-Stepanov, Kohtu Rahvakomissariaati G. I. Oppokov (Lomov), Hariduse Rahvakomissariaati A. V. Lunatšarski, Rahvusasjade Rahvakomissariaati J. V. Stalin. Riikliku hoolduse rahvakomissariks määrati A. M. Kollontai.

Ülevenemaalist Erakorralist Komisjoni, mis loodi võitluseks kontrrevolutsiooni, sabotaaži ja spekulatsiooni vastu, juhtis F. E. Dzeržinski.

Sõja- ja Mereväeasjade Komitee eesotsas olid V. A. Antonov-Ovsejenko, N. V. Krõlenko ja P. J. Dõbenko.

Suurt osa nõukogude võimu organiseerimisel kohtadel ja võmuorganite esimeste sammude juhtimisel etendas Sise-

asjade Rahvakomissariaat, kelle eesotsas oli G. I. Petrovski.

Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu andsid välja rea tähtsaid riigiakte, mis olid suunatud vana korra purustamisele ning uue, sotsialistliku korra loomisele ja kindlustamisele:

«Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsioon», mille oli kirjutanud V. I. Lenin, mille oli 3. jaanuaril 1918 kinnitanud Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee ja mille oli vastu võtnud III ülevenemaaline nõukogude kongress. Deklaratsioonis fikseeriti sotsialistliku revolutsiooni suured saavutused ja nõukogude korra loomine; Venemaa kuulutati Nõukogude vabariigiks, mis on moodustatud vabade rahvuste vabatahtliku liidu alusel kui nõukogude rahvusvabariikide föderatsioon;

«Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon», mis kuulutati Nõukogude valitsuse poolt välja 2. novembril 1917 ja tagas seadusandlikus korras kõigile Venemaa rahvustele vaba arengu ja täieliku võrdõiguslikkuse;

Rahvakomissaride Nõukogu läkitus «Kõigile Venemaa ja Ida töötavaile muhameedlastele», mis avaldati 22. novembril 1917. Rahvakomissaride Nõukogu kuulutas vabaks ja puutumatuks muhameedlaste rahvus- ja kultuuriasutused, usu ja kombed, garanteeris neile täieliku vabaduse oma elu korraldamisel;

Rahvakomissaride Nõukogu dekreet 22. novembrist 1917. aastast kohtu organiseerimisest demokraatlike valimiste alusel ning revolutsiooniliste tribunalide sisseseadmisest;

Rahvakomissaride Nõukogu dekreet 15. jaanuarist 1918 «Tööliste-Talupoegade Punaarmee organiseerimisest», mis loodi vabatahtlikkuse alusel.

Nõukogude võim likvideeris pärisorjuse jäänused kõigil Venemaa majandusliku ja ühiskondliku elu aladel. II nõukogude kongressil vastuvõetud maadekreet likvideeris täielikult pärisorjuse jäänused maavalduses. Selle dekreedi elluviimise tulemusena:

maa muutus üldriiklikuks omanduseks;

rahva kätte anti üle 150 miljoni hektari maad;

talupojad vabanesid maa ostmisel tekkinud võlgnevusest (ainuüksi Talurahvapangale võlgnesid talupojad peaaegu 1,5 miljardit rubla), iga-aastastest rendimaksudest

ja maa ostmisega seotud kulutustest, mis moodustasid 700 miljonit kuldrubla.

11. novembril 1917 võtsid Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu vastu dekreedi, mille järgi kaotati ühiskonna jagunemine seisusteks — aadliseisus, vaimulik seisus, kaupmeheseisus, linnarahvaseisus jne. — ja määrati kogu Venemaa elanike jaoks kindlaks üks ühine nimetus — Venemaa vabariigi kodanikud.

20. detsembril 1917 avaldasid Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu dekreedi «Kodanlikust abielust, lastest ja perekonnaseisuaktide raamatute sisseseadmisest», mis kuulutas kodanlikud abielud kehtivaiks; naised said meestega võrdsed õigused.

20. jaanuaril 1918 võttis Rahvakomissaride Nõukogu vastu dekreedi, millega kirik lahutati riigist ja kool kirikust.

Otsekohe pärast võimuletulekut asus partei rajama sotsialistlikku majandust.

Rahvakomissaride Nõukogu dekreediga 29. oktoobrist 1917 kehtestati ettevõtetes 8-tunniline tööpäev.

Riigipanga juhtimise võttis nõukogude võim enda kätte 1917. aasta novembri keskpaiku, detsembrikuus aga natsionaliseeriti erapangad ja kuulutati pangandus riigi monopoliks.

Tööstuse natsionaliseerimisele ülemineku abinõuks oli tööliskontroll, mis aitas kodanluse sabotaaži murda, tutvustas töölisi ettevõtete majandusliku tegevusega ning õpetas neid tootmist juhtima.

14. novembril 1917 võttis Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee vastu V. I. Lenini juhendite alusel väljatöötatud tööliskontrolli põhimääruse. 1918. aasta algul kehtestati tööliskontroll kõigis tööstusettevõtetes.

2. detsembril 1917 loodi Rahvakomissaride Nõukogu juurde Kõrgem Rahvamajanduse Nõukogu.

Vastavalt Rahvakomissaride Nõukogu dekreedile 17. novembrist 1917 natsionaliseeriti esimesena Likinski manufaktuur (Orehhovo-Zujevo lähedal), seejärel mitmeid suuri tehaseid Petrogradis ja Uraalis ning üksikuid tööstusharusid. Rahvakomissaride Nõukogu 1918. aasta 28. juuni dekreediga natsionaliseeriti mäe-, metallurgia-, tekstiili-, metalli- ja elektrotehnikatööstus ning mitmed teised tööstusharud, samuti raudteetranspordi ettevõtted.

Üldse oli 1918. aasta juuli lõpuks natsionaliseeritud 1535 ettevõtet.

Rahvakomissaride Nõukogu dekreediga 1918. aasta 22. aprillist natsionaliseeriti väliskaubandus.

Selle «kapitalile ettevõetud punakaardi rünnaku» tulemusena olid juhtivad positsioonid rahvamajanduses töötajate käes. Tekkis sotsialistlik sektor.

Partei peaülesanne seisis selles, et *kinnitada ja kindlustada nõukogude võimu* kogu meie ääretul maal ning organiseerida ekspluataatorite vastupanu mahasurumine. See ülesanne lahendati ajaloo seisukohalt minimaalse ajaga — 2—3 kuu jooksul. Seda protsessi iseloomustades kirjutas V. I. Lenin, et oktoobrist alates marssis meie revolutsioon edasi võiduka, triumfaalse sammuga.

Esimestena, nagu võiski arvata, reageerisid üleskutsele võtta võim enda kätte kesktööstuspiirkondade töölised, kuhu oli koondunud üle poole kogu Euroopa-Venemaa töölisklassist, samuti Ukraina, Valgevene, Volgamaa ja Uraali tööstuskeskuste töölised.

Relvastatud ülestõusu võidu päeval Petrogradis, 25. oktoobril, kehtestati nõukogude võim ka Minskis, Ivanovo-Voznessenskis, Orehhovo-Zujevos, Luganskis, Kroonlinnas, Tartus; 1. novembrini kehtestati nõukogude võim Rjazanis, Šujas, Kaasanis, Jekaterinburgis, Ufaas, Kamenets-Podolskis, Tallinnas, Vladimiris, Jaroslavlis, Vitebskis, Samaaras, Saraatovis, Tveris, Nižni Novgorodis, Doni-äärses Rostovis, Krasnojarskis, Voronežis, Gomelis, Smolenskis, Oršas ja teistes linnades.

Ööl vastu 3. novembrit 1917 võitis Moskvas relvastatud ülestõus ning kehtestati nõukogude võim.

Seal, kus nõukogudes oli enamus menševike käes, moodustasid bolševikud parteikomiteede juurde sõja-revolutsioonikomiteed, kes võtsid võimu enda kätte ning seejärel andsid selle üle uuesti valitud nõukogude kätte.

Partei Keskkomitee liikmed, partei VI kongressi delegaadid, Keskkomitee volinikud, valdav enamik II nõukogude kongressi saadikuist ja Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee liikmeist olid selleks juhtivaks tuumikuks, kelle ümber koondusid kõik kohalikud kommunistid.

Nõukogude võimu kindlustamisel etendasid väljapaistvat osa Keskkomitee liikmed ja kandidaadid — Artjom (F. A. Sergejev) (Ukraina), S. G. Šaumjan ja P. A. Džaparidze (Taga-Kaukaasia), M. K. Muranov (Uraal), partei

VI kongressi delegaadid — N. A. Anissimov (Põhja-Kaukaasia), J. Z. Vorobjov (Nižni Novgorod), F. I. Gološtšokin (Jekaterinburg), Keskkomitee volinikud — I. R. Romanov (Nižni Novgorod), I. I. Fokin (Brjansk), A. A. Andrejev (Uraal), G. I. Petrovski (Ukraina), G. K. Ordžonikidze ja A. F. Mjasnikov (Valgevene), J. M. Jaroslavski (Moskva), N. A. Požarov (Krimm), V. S. Mickievičius-Kapsukas (Baltikum) ja teised, II nõukogude kongressi delegaadid — S. M. Kirov (Põhja-Kaukaasia), P. M. Bõkov (Jekaterinburg), A. J. Neibut (Vladivostok), S. M. Tsviling (Orenburg), J. V. Polujan (Kubanimaa), Š. Z. Eliava (Vologda), esimesest Vene revolutsioonist aktiivsed osavõtjad — M. I. Vassiljev-Južin (Saraatov), A. L. Bortšaninov (Motovilihha), F. N. Samoilov (Ivanovo-Voznessensk), M. V. Frunze (Šuja), A. D. Kostin (Nižni Novgorod) ja teised.

Üheaegselt nõukogude võimu võiduga meie maa linnades ja tööstuskeskustes võitis revolutsioon ka rindel.

Nõukogude võimu võit meie maa tähtsates tööstuslinnades ja piirkondades kindlustas nõukogude võimu kehtestamise ka nende lähedal asuvates agraarkubermangudes — Orjoli, Kurski, Kaluuga, Tambovi, Pensa, Voroneži ja mitmetes teistes kubermangudes.

Partei Keskkomitee ja tööstuskeskuste kubermangukomiteed osutasid kohalikele parteiorganisatsioonidele suurt abi, saates agraarkubermangude küladesse agitaatoreid ja relvastatud salku.

24. detsembril 1917 avaldas Siseasjade Rahvakomissariaat üleskutse «Kohaliku omavalitsuse organiseerimisest» ja «Instruktsiooni nõukogude õigustest ja kohustustest» ning saatis peagi kohtadele Rahvakomissariaadi töötajaid ja agitaatoreid-töölisi. Nende aktiivsel osavõtul loodi meie maal 1917. aasta lõpuks 7550 kubermangu-, maakonna-, linna- ja vallanõukogu, kus esmakordselt olid tõmmatud poliitilisse tegevusse kümned tuhanded töötajate tahte täitjad — nende nõukogude saadikud.

Mitte ükski riik ei ole kodanliku demokraatia saja aasta kestel kokku kutsunud nii palju kongresse, kui neid kutsuti kokku nõukogude võimu esimestel aastatel. 1917. aasta novembrikuust 1919. aasta detsembrikuuni toimus meie maal 762 nõukogude kongressi, mille tööst võttis osa ligemale 100 000 delegaati. Enamik neist kongressidest toimus nõukogude võimu triumfaalse võidukäigu perioodil.

Keskkubermangude järel asusid võitlusesse nõukogude võimu eest kõik Venemaa rahvused.

12. detsembril 1917 kuulutas Harkovis toimunud I üleukrainaline nõukogude kongress välja nõukogude võimu. Ukraina oli esimene nõukogude rahvusvabariik. 1917. aasta oktoobrist 1918. aasta märtsini läks võim nõukogudele üle Valgevenes, Eestis, sakslaste poolt okupeerimata Läti aladel, Krimmis, Moldaavias, Bakuus, Volgamaa rahvusrajoonides, Turkestanis ja Kasahstani suuremas osas.

Vaatamata sellele, et Siberi peaaegu 10 miljoni elaniku kohta oli veidi üle 10 000 bolševiku, juhtisid nad partei Keskkomitee abil võitlust nõukogude võimu eest ning viisid ta võiduka lõpuni. Seda võitlust juhtis VSDT(b)P Keskkomitee Kesk-Siberi Rajoonibüroo, samuti Keskkomitee volinikud N. N. Jakovlev, V. N. Jakovlev, V. M. Kossarev, B. Z. Šumjatski.

Esseeride ja menševike vastupanust jagu saades saavutasid Siberi bolševikud 1. jaanuariks 1918 seda, et nõukogude võim kehtestati 5 kubermangu- ja piirkonnakeskuses 8-st ja 25 maakonnas 50-st.

Partei võitlus rahu eest

Nõukogude võimu esimesest päevast alates arendas partei V. I. Lenini juhtimisel aktiivset võitlust rahu eest, Venemaa väljaastumiseks imperialistlikust sõjast. Leninlik rahuidee, erineva poliitilise ja ühiskonnakorraga riikide rahuliku kooseksisteerimise idee oli kogu Nõukogude riigi välispoliitika aluseks.

26. oktoobril 1917 võttis II ülevenemaaline tööliste ja soldatite saadikute nõukogude kongress vastu V. I. Lenini poolt soovitatud rahudekreedi, milles sõda kuulutati «suurimaks kuriteoks inimkonna vastu»; kõigi sõdivate riikide rahvastele ja valitsustele tehti ettepanek alustada viivitamatult läbirääkimisi, et sõlmida üldine demokraatlik rahu ilma anneksioonideta ja kontributsioonideta.

8. novembril saatis Nõukogude valitsus kõigile sõdivate riikide rahvastele ja valitsustele noodi ettepanekuga sõlmida vaherahu ja alustada rahuläbirääkimisi. Antandi riigid (Inglismaa, Ameerika Ühendriigid, Prantsusmaa ja teised) keeldusid vastu võtmast Nõukogude valitsuse rahuettepanekuid. Nõukogude Venemaa oli sunnitud alustama läbirääkimisi Saksamaaga ja tema sõjaliitlastega ilma Antandi riikide valitsuste osavõtuta.

20. novembril algasid Brest-Litovskis vaherahu-läbirää-

kimised Nõukogude Venemaa ja Austria-Saksamaa sõjalise bloki maade delegatsiooni vahel.

22. novembril kirjutati alla Nõukogude Venemaa ja Austria-Saksamaa sõjalise bloki maade vahelisele esialgsele kokkuleppele sõjategevuse lõpetamise kohta 10 päevaks.

2. detsembril kirjutati Brest-Litovskis alla vaherahukokkuleppele tähtajaga 4. detsembrist 1917 1. jaanuarini 1918.

9. detsembril algasid Brest-Litovskis läbirääkimised rahulepingu sõlmimise kohta.

Rahukonverentsi esimesel istungil esitas Nõukogude delegatsioon, mida juhtis A. A. Joffe, oma lepinguprojekti, mille aluseks oli rahudekreet ning V. I. Lenini poolt koostatud ja Rahvakomissaride Nõukogu poolt kinnitatud eriinstruktsioon. Läbirääkimiste käigus püüdsid saksa imperialistid Venemaale peale sundida alandava röövrahu. Nad tahtsid Venemaalt ära võtta Poola, Leedu, osa Lätist ja Eestist, samuti suure osa territooriumist, mis oli asustatud ukrainlaste ja valgevenelastega.

14. jaanuaril võttis III ülevenemaaline tööliste, sõdatite ja talupoegade saadikute nõukogude kongress vastu resolutsiooni. Selles avaldati täielikku usaldust Nõukogude valitsusele ja kiideti heaks kogu tema tegevus, mis oli suunatud rahulepingu sõlmimiseks.

Rahulepingu sõlmimise küsimus kuulati mitmel korral ära partei Keskkomitee istungeil. Vaatamata rasketele rahutingimustele nõudis V. I. Lenin tungivalt selle sõlmimist. Imperialistlik sõda ja Kerenski poliitika põhjustasid Venemaa majandusliku laose ja languse, valitses nälg ja tööpuudus. Oli iga hinna eest vaja saada hingetõmbeaega, selleks et luua kord majanduses ja ette valmistada armeed, kes suudaks kaitsta meie maad imperialistide kallaletungi vastu.

Rahu küsimustes ei olnud Keskkomitee liikmete hulgas üksmeelt. Viis korda tegi V. I. Lenin Keskkomiteele ettepaneku võtta viivitamatult vastu Saksamaa tingimused, kuid jäi iga kord vähemusse.

Leninliku kursi vastu astus välja Trotski ja «pahempoolsete kommunistide» rühm, kelle eesotsas oli Buhharin. «Pahempoolsed kommunistid» nõudsid «revolutsioonilise sõja» pidamist Saksamaaga, Trotski aga, kes asus sama-

del positsioonidel mis «pahempoolsedki», esitas avantüristliku loosungi «ei sõda ega rahu».

«Pahempoolsete kommunistide» vaated leidsid mõningat toetust ka mitmetes parteiorganisatsioonides. Kuid enamik kohalikke parteiorganisatsioone (80 vastuvõetud otsust 133-st) toetas leninlikku rahupositsiooni.

Kujunenud rasket olukorda süvendas Trotski (ta oli Nõukogude rahudelegatsiooni esimeheks teisel läbirääkimiste perioodil). Enne delegatsiooni ärasõitu Brest-Litovskisse andis Lenin Trotskile korralduse läbirääkimisi kõigiti venitada, kui aga sakslased esitavad ultimaatumi, siis rahulepingule viivitamatult alla kirjutada.

28. jaanuaril rikkus Trotski rahuläbirääkimiste ajal Brest-Litovskis V. I. Lenini juhendit, teatades, et Venemaa rahulepingule alla ei kirjuta, lõpetab sõja ja demobiliseerib armee. See avaldus viis rahuläbirääkimiste nurjaajamisele.

18. (5.) veebruari päeval alustasid Saksa väeosad pealetungi kogu rindel ja vallutasid suure osa Venemaa territooriumist.

Õhtul tuli kokku Keskkomitee. Pärast pikka ja teravat võitlust Trotski ja «pahempoolsete kommunistide» vastu õnnestus V. I. Leninil lõpuks saada häälteenamus rahulepingule allakirjutamise kasuks.

19. veebruari hommikul saadeti Saksa valitsusele telegramm, milles teatati, et Nõukogude valitsus on nõus rahulepingule alla kirjutama.

21. veebruaril esitasid saksa imperialistid ultimaatumi vormis veelgi raskemad rahutingimused: Nõukogude valitsus pidi maksma Saksamaale määratu suurt kontributsiooni ja demobiliseerima oma armee, Ukraina sattus Saksamaa kanna alla ja tehti Saksamaast sõltuvaks riigiks.

Seoses Saksa-Austria vägede reeturliku sissetungiga Nõukogude Venemaa territooriumile võttis Rahvakomissaride Nõukogu vastu dekreedi «Sotsialistlik isamaa on hädaohus!».

23. veebruaril arutati Saksa valitsuse ultimaatumit partei Keskkomitee istungil. Lenin tegi ettepaneku ultimaatum viivitamatult vastu võtta. Tema vastu astusid jälle välja «pahempoolsed kommunistid» (Buhharin, Bubnov, Lomov, Uritski). Sellel istungil lõi kõikuma J. V. Stalin. Ta pooldas läbirääkimisi, kuid ei olnud nõus rahulepingu sõlmimisega uute tingimuste alusel. V. I. Lenin võttis tema sõnavõtu

terava kriitika alla. Pärast seda pooldas Stalin rahu sõlmimist ja hääletas V. I. Lenini ettepaneku poolt.

Ööl vastu 24. veebruari otsustas Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee ja seejärel Rahvakomissaride Nõukogu vastu võtta Saksa rahutingimused, millest viivitamatult teatati Saksa valitsusele. Samal päeval sõitis Brest-Litovskisse Nõukogude rahudelegatsioon.

24. veebruaril näitas VSDT(b)P Keskkomitee oma kirjas «VSDT(bolševike)Partei Keskkomitee positsioon separaatse ja anneksionistliku rahu küsimuses» ära põhjused, milles seisavad Keskkomitee enamuse ja «pahempoolsete kommunistide» rühma — rahu sõlmimise vastaste lahkhelid, põhjused, mis õhutasid Keskkomiteed sõlmima separaatse rahu Saksamaaga, ja kutsus üles kõiki partei liikmeid toetama Keskkomitee otsust.

1. märtsil toimus Brest-Litovskis uuesti rahukonverents, 3. märtsil aga kirjutasid Nõukogude valitsuse esindajad G. V. Tšitšerin, G. I. Petrovski jt. alla rahulepingule Nõukogude Venemaa ja Austria-Saksamaa bloki maade vahel.

VK(b)P VII erakorraline kongress

6.—8. märtsini 1918 toimus Petrogradis partei VII erakorraline kongress. See kutsuti kokku põhiliselt sellepärast, et lõplikult otsustada rahuküsimust ning Venemaa väljaastumist imperialistlikust sõjast.

Kongressi tööst võttis osa 47 otsustava ja 59 nõuandva häälega delegaati. Üksikutest kongressi istungitest võtsid külalistena osa partei- ja nõukogude töötajad.

Delegaadid esindasid ligemale 170 000 partei liiget, parteis oli kongressi kokkukutsumise ajal vähemalt 300 000 liiget. Suur osa parteiorganisatsioonidest ei jõudnud delegaate saata. Ühed sellepärast, et kongress kutsuti kokku erakorraliselt, teised sellepärast, et nad asusid sakslaste poolt ajutiselt okupeeritud territooriumil. Osa delegaate lihtsalt ei jõudnud kongressile õigeks ajaks, sest transport oli purustatud. Näiteks mitmed Uraali piirkonnakomitee ja Odessa komitee delegaadid jõudsid Petrogradi kongressi töö lõpuks.

VII kongressil oli esindatud 64 suurt parteiorganisatsiooni, sealhulgas Uraali parteiorganisatsioon, kuhu kuulus 40 000 liiget, Petrogradi parteiorganisatsioon — 36 000, Moskva parteiorganisatsioon — 21 000, Samaara parteiorganisatsioon — 7000, Nižni Novgorodi kubermangu

parteiorganisatsioon — 6128, Voroneži parteiorganisatsioon — ligemale 5000 partei liiget jne.

Kõik kongressi delegaadid (peale ühe) olid Oktoobrieelse parteistaažiga, kusjuures üle poole delegaatidest (56) astus parteisse ajavahemikul 1893—1907 ja 15 delegaati ajavahemikul 1908—1915.

Kongressi päevakord: Keskkomitee aruanne; sõja ja rahu küsimus; partei programmi ja nimetuse muutmine; organisatsioonilised küsimused; Keskkomitee valimised.

Kongressi tööd juhtis V. I. Lenin. 7. märtsil 1918 esines ta hommikusel istungil Keskkomitee poliitilise aruandega, milles ta igakülgselt valgustas ka teist päevakorrapunkti — sõja ja rahu küsimust. Ettekandes analüüsiti põhjalikult meie maa rahvusvahelist ja siseolukorda. Lenin näitas, et Venemaa antud momendil sõdida ei suuda. Venemaal valitseb majanduslik laos, puudub võitlusvõimeline armee, ei ole tugevat tagalat, mis suudaks rinnet abistada. Kolm aastat kestnud sõda on muutnud rahvahulgad «täiesti sõjakõlbmatuks».

Terava kriitika alla võttis V. I. Lenin «pahempoolsete kommunistide» ja Trotski parteivastase positsiooni. Ta näitas, et nende süü läbi langes Venemaa «mõne päeva jooksul vaenlase saagiks».

Kongressil esitasid «pahempoolsed kommunistid» oma kaasettekandjaks Buhharini. Sõja ja rahu küsimuses tegid nad ettepaneku võtta resolutsioonina «Kaasaegse momendi teesid», mille kongress oli tagasi lükanud.

Küsimuse läbiarutamisest võttis osa 18 inimest. Kõnelejad esinesid kord rahulepingu ratifitseerimise poolt, kord selle vastu. Resolutsioon sõja ja rahu küsimuses hääletati nimeliselt. Häälteenamusega (poolt — 30, vastu — 12, 4 — erapooletut) võeti vastu Lenini poolt soovitatud resolutsioon.

Võitlus kongressil oli äge. Üldse esines V. I. Lenin kongressil 18 korda.

Kongress võttis vastu otsuse nimetada partei ümber Venemaa Sotsiaaldemokraatlikust Tööliste (bolševike) Parteist Venemaa Kommunistlikuks (bolševike) Parteiks, valis programmi koostamise komisjoni eesotsas V. I. Leniniga ja otsustas võtta partei uue programmi aluseks V. I. Lenini poolt kirjutatud ja kongressi delegaatidele antud «Programmiprojekti mustandvisandi».

Kongress kinnitas ühel häälel Keskkomitee aruande,

valis uue Keskkomitee koosseisu, kuhu kuulus 15 liiget ja 8 kandidaati. Seoses ajapuudusega võeti organisatsiooniline küsimus kongressi päevakorrast maha.

14.—16. märtsini Moskvas toimunud IV ülevenemaaline erakorraline nõukogude kongress ratifitseeris Nõukogude valitsuse ja Saksa valitsuse rahulepingu.

Bresti rahu sõlmimisel oli määratu suur rahvusvaheline tähtsus. Kogu maailma töörahvale sai eeskujuks Nõukogude vabariik, kes oli pääsenud purustavast sõjast, hoolimata uskumatuist raskustest.

«Tänu saavutatud rahule — vaatamata sellele, et ta on väga raske ja ebakindel — saab Venemaa Nõukogude Vabariik võimaluse teatud ajaks koondada oma jõudusid sotsialistliku revolutsiooni tähtsale ja raskele küljele, nimelt organisatsioonilisele ülesandele» — nii hindas rahu sõlmimist V. I. Lenin.

Sotsialistliku majanduse aluste rajamise leninlik plaan

Nõukogude võimu loomine ja kindlustamine oli Kommunistliku Partei *poliitiline* võit, mille alusel ta suutis saavutada ka *majandusliku* võidu kodanluse üle. Olles lahendanud esimese ülesande, sai partei võimaluse asuda sotsialistlikele ümberkujundustele meie maa majanduses.

31. märtsil 1918 arutas VK(b)P Keskkomitee küsimust «Keskkomitee üldine poliitika» ja konstateeris, et «võimu kättevõitmise periood on lõppenud, on käimas põhiline ülesehitustöö. On vaja töösse kaasa tõmmata asjatundlikke, kogenud asjalikke inimesi.»

V. I. Lenin rõhutas, et kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgul ei saa riik olla midagi muud kui proletariaadi diktatuuri riik, majandus aga sisaldab mitme sotsiaal-majandusliku sektori jooni: 1) patriarhaalne, 2) väikekaubatootmine, 3) eramajanduslik kapitalism, 4) riigikapitalism ja 5) sotsialism. Venemaal domineeris väikekaubatootmine, mis oli kapitalismi säilimise ja taassünni baasiks.

1918. aasta aprillis koostas V. I. Lenin partei Keskkomitee ülesandel «Teesid nõukogude võimu ülesandeist käesoleval momendil». 26. aprillil 1918 kiitis Keskkomitee need teesid heaks, 28. aprillil aga avaldati nad V. I. Lenini artiklina **«Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded».** Selles töös *põhjendas* V. I. Lenin *teaduslikult ülesandeid, mis seisid meie maa tööliste ja talupoegade ees kapitalismilt sot-*

sialismile ülemineku algperioodil, kavandas sotsialistliku majanduse aluste rajamise plaani.

Partei ja nõukogude võimu ülesanne, kirjutas V. I. Lenin, seisis selles, et jagu saada väikekodanlikust stiihiast, tugevdada sotsialistlikku majandussektorit, muuta see valitsevaks, seejärel aga ka ainukeseks ja kõikehõlmavaks. Jagu saada väikekodanlikust stiihiast, normaliseerida majanduselu võib ainult proletariaat. *Tööliskontrolli* loosungi, rõhutas V. I. Lenin, seadis partei «alati *kõrvuti* proletariaadi diktatuuriga, alati tema *järel*». Arvestus ja kontroll, ütles V. I. Lenin, on momendi põhilised ja peamised loosungid.

Revolutsiooni esimestest kuudest alates hõlmas tööliskontroll kõiki põhilisi tööstusettevõtteid. Kontrollilt hakkasid töölised üha rohkem üle minema ettevõtete juhtimisele.

Võitluses väikekodanliku stiihiaga soovitas V. I. Lenin kasutada *riigikapitalismi,* mis võimaldas Nõukogude riigil saada riigikapitalistlikelt ettevõtetelt teatud osa toodangust, selleks et luua majanduslikud sidemed talupoegade väikekaubatootmisega, ja aitas kaasa Nõukogudemaa tootlike jõudude arendamisele. Neidsamu eesmärke pidi teenima ka *tarbijate kooperatsioon.*

V. I. Lenin selgitas, et üheks sotsialistliku revolutsiooni põhiülesandeks on kapitalistliku tööviljakusega võrreldes kõrgema *tööviljakuse* saavutamine.

Töödes «Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded» ja «Teaduslik-tehniliste tööde plaani visand» ning mitmetes sõnavõttudes omistas V. I. Lenin sotsialistliku majanduse ülesehitamisel ning kapitalistliku tööviljakusega võrreldes kõrgema tööviljakuse saavutamisel esmajärgulist tähtsust *rasketööstuse arendamisele, meie maa elektrifitseerimisele ning elanikkonna kultuurilise ja tehnilise taseme tõstmisele.*

Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus hakkasid välja töötama uue, sotsialistliku tööstuse rajamise plaani.

Rühm teadlasi ja insenere L. B. Krassini, G. M. Kržižanovski ja professor M. A. Šateleni aktiivsel osavõtul hakkas koostama Venemaa elektrifitseerimise üldist plaani. Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu juurde loodi «Elektrostroi», mille eesotsas oli A. V. Vinter.

Algas Volhovi (insener G. O. Graftio juhtimisel) ja Sviri (insener K. J. Spitsini juhtimisel) elektrijaama ehitus. Tehti

uurimis- ja projekteerimistöid Moskva lähedal asuva Šatura ja Kašira elektrijaama ehitamiseks, Nižni Novgorodi ja Ivanovo-Voznessenski rajoonielektrijaamade ning Dneprogessi ehitamiseks, Põhja-Kaukaasia elektrifitseerimiseks, Volga—Doni kanali rajamiseks jne.

1918. aasta suvel võttis I ülevenemaaline rahvamajanduse nõukogude kongress vastu VK(b)P Keskkomitee direktiivi uue tööstusliku baasi ehitamiseks Uraali ja Kuznetski basseini ressursside alusel.

Arenesid laialdased geoloogiaalased uurimistööd Moskva-lähedases söebasseinis, Lõuna-Uraalis, Kasahstanis ja Kirgiisias.

Koostati ulatuslik raudteede ehitamise perspektiivplaan.

V. I. Lenin põhjendas *demokraatliku tsentralismi* printsiipi *Nõukogude majanduse organiseerimisel.* Eriti suurt tähelepanu pööras V. I. Lenin *uue, teadliku, seltsimeheliku distsipliini väljakujunemisele tööliste ja kõikide töötajate hulgas,* nende omaalgatuse ja vastutustunde tõstmisele. Selle eesmärgi saavutamise vahendiks pidas ta tükitöötasu sisseviimist, võrdsustamise likvideerimist, loodrite ja ahnitsejate ühiskondlikku mõjutamist.

Nende ülesannete lahendamisel pidid suurt osa etendama Kõrgem Rahvamajanduse Nõukogu ja ametiühingud. Selleks tugevdas partei neid organisatsioone selliste väljapaistvate tegelastega, nagu V. J. Tšubar, N. K. Antipov, A. S. Lozovski, M. A. Saveljev, P. G. Smidovitš, I. T. Fioletov, I. I. Lepse jt.

Seda loovat tööd, mida Kommunistlik Partei võimuletuleku esimestest päevadest alates oli teinud, pidurdas alanud kodusõda ja välismaine sõjaline interventsioon.

Esimene Nõukogude konstitutsioon

4. juulil 1918 tuli Moskvas kokku V nõukogude kongress. Enne seda toimunud kubermangude nõukogude kongressid näitasid, et Kommunistlikul Parteil on nõukogudes valdav enamus, «pahempoolsed» esseerid aga, kes samuti nende koosseisu kuulusid, said ränga kaotuse osaliseks. V nõukogude kongressil oli 1164 delegaadist 773 kommunisti. «Pahempoolsed» esseerid said täieliku kaotuse osaliseks ka kongressil. Pärast seda, kui oli maha surutud kontrrevolutsiooniline mäss, mida «pahempoolsed» esseerid organiseerisid Moskvas V nõukogude kongressi töö ajal, võeti neilt ära õigus kongressi tööst osa võtta.

Esimest Nõukogude konstitutsiooni välja töötama hak-

kasid partei ja Nõukogude valitsus juba ammu enne kongressi. VK(b)P Keskkomitee pleenum moodustas 30. märtsil 1918 konstitutsiooni väljatöötamise komisjoni. See komisjon, mille eesotsas oli J. M. Sverdlov, töötas kolm kuud konstitutsiooni teksti ettevalmistamisel. Keskkomitee istungeil, mis toimusid 26. ja 28. juunil 1918, arutas Keskkomitee konstitutsiooni projekti ning moodustas selle lõplikuks redigeerimiseks uue komisjoni eesotsas V. I. Leniniga.

V nõukogude kongress kuulas ära Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee esimehe J. M. Sverdlovi ja Rahvakomissaride Nõukogu esimehe V. I. Lenini ettekanded, arutas toitlusküsimust ja asus 10. juulil 1918 arutama päevakorra peamist küsimust — VSFNV konstitutsiooni projekti. *Esimene Nõukogude konstitutsioon,* mille kongress sel päeval vastu oli võtnud, fikseeris seadusandlikult uue ühiskonnakorra ehitamise tulemused, kuulutas pidulikult välja riikliku maaomanduse, vabrikute, tehaste, pankade ja transpordi natsionaliseerimise, väliskaubanduse monopoli ning töö organiseerimise sotsialistliku printsiibi — «kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma». Kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärguks arvestatud konstitutsioonil oli ka programmiline iseloom, kavandades meie maa edasiarenemise üldsuuna.

Esimene Nõukogude konstitutsioon, mis oli rajatud demokraatliku tsentralismi leninlikele printsiipidele, kinnitas Nõukogude riigi ülesehitamise kogemusi 1917. aastal ja 1918. aasta esimesel poolel. Konstitutsioon lõi ühesuguse süsteemi riigiaparaadi organiseerimisel, tõi selguse kohalike nõukogude ja nõukogude võimu keskorganite vahekorras ning kindlustas Nõukogude riiki. Ta seadis sisse niisuguse harmoonilise süsteemi, kus kõik nõukogud Venemaal allusid Ülevenemaalisele Kesktäitevkomiteele ja Rahvakomissaride Nõukogule, ning kinnitas uue valimissüsteemi.

Nõukogude konstitutsiooni iseärasuseks oli see, et valimissüsteem andis töölistele mõningad eelised, kindlustades seega proletariaadile juhtiva osa nõukogudes ning kogu sotsialistliku riigi süsteemis. Konstitutsioon jättis valimisõigustest ilma ekspluataatorid.

V ülevenemaalise nõukogude kongressi töö toimus ajal, kui sai täiesti selgeks, et Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse poolt suure vaevaga kättevõidetud lühike hingetõmbeaeg oli lõppemas. Ameerika Ühendriikide,

inglise, prantsuse ja jaapani imperialistide poolt alustatud avalik sõjaline interventsioon ja sisemise kontrrevolutsiooni väljaastumised sundisid nõukogude rahvast haarama relva.

V nõukogude kongress juhtis tähelepanu sellele, et on vaja luua tsentraliseeritud, üldise sõjaväeteenistuskohustuse alusel komplekteeritav, distsiplineeritud, hästi väljaõpetatud ja varustatud Punaarmee, kes on suuteline kaitsma Nõukogudemaad.

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID

1917

27. oktoober — Rahvakomissaride Nõukogu võttis vastu ajakirjanduse dekreedi.

29. oktoober — Rahvakomissaride Nõukogu dekreet 8-tunnilise tööpäeva sisseseadmise kohta.

30. oktoober — V. I. Lenin saadab Rahvakomissaride Nõukogu nimel raadioteate «Kõigile. Kõigile», milles teatatakse võimu üleminekust nõukogudele.

2. november — Rahvakomissaride Nõukogu võttis vastu «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsiooni». Avaldatud 3. novembril.

8. november — Nõukogude valitsus saatis kõikidele sõdivate riikide valitsustele ja rahvastele noodi ettepanekuga sõlmida vaherahu ja alustada rahuläbirääkimisi.

10. november — Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee võttis vastu dekreedi seisuste ja tsiviil-auastmete kaotamise kohta.
Nõukogude valitsus teeb ettepaneku Austria-Saksa bloki riikidele alustada rahuläbirääkimisi.

14. november — Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee võttis vastu tööliskontrolli põhimääruse.

20. november — Brest-Litovskis algasid läbirääkimised vaherahu kohta Nõukogude delegatsiooni ja Austria-Saksa bloki maade delegatsioonide vahel.

22. november — Rahvakomissaride Nõukogu dekreet kohtute organiseerimisest ja revolutsiooniliste tribunalide asutamisest.

2. detsember — Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu võtsid vastu dekreedi Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu organiseerimise kohta.

7. detsember — Rahvakomissaride Nõukogu võttis vastu otsuse Ülevenemaalise Erakorralise Komisjoni organiseerimise kohta.

9. detsember — Brest-Litovskis algasid rahuläbirääkimised Nõukogude Venemaa delegatsiooni ja Austria-Saksa bloki maade delegatsioonide vahel.

12. detsember — Moodustati Ukraina Nõukogude Sotsialistlik Vabariik.

10.—18. jaanuar — III ülevenemaaline nõukogude kongress. «Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsiooni» vastuvõtmine.
20. jaanuar — Rahvakomissaride Nõukogu võttis vastu dekreedi kiriku lahutamisest riigist ja kooli lahutamisest kirikust.
26. jaanuar — Rahvakomissaride Nõukogu avaldas dekreedi, mille järgi 14. (1.) veebruarist 1918 võetakse kasutusele uus kalender.
18. veebruar — Algas Austria-Saksa bloki sõjavägede sissetung Nõukogude vabariiki.
19. veebruar — Avaldati Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee dekreet maa sotsialiseerimise kohta.
21. veebruar — Rahvakomissaride Nõukogu võttis vastu dekreedi «Sotsialistlik isamaa on hädaohus!», mille oli kirjutanud V. I. Lenin.
3. märts — Brest-Litovskis kirjutati alla rahulepingule Nõukogude Venemaa ja Austria-Saksa bloki maade vahel.
6.—8. märts — Partei VII kongress.
10. märts — VK(b)P Keskkomitee ja Nõukogude valitsus asusid Petrogradist Moskvasse.
14.—16. märts — IV ülevenemaaline erakorraline nõukogude kongress.
28. aprill — Ajalehtedes «Pravda» ja «Izvestija» avaldati V. I. Lenini töö «Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded».
28. juuni — Rahvakomissaride Nõukogu võttis vastu dekreedi suurtööstuste natsionaliseerimise kohta.
4.—10. juuli — V ülevenemaaline nõukogude kongress.

VÄLISMAISE INTERVENTSIOONI JA KODUSÕJA AASTAIL

Kommunisti nimetus kohustab paljukski, kuid annab ainult ühe privileegi — esimesena võidelda revolutsiooni eest.
Rindele mobiliseeritud kommunisti märkmikust

Meie maa muutumine sõjaleeriks

1917. aasta oktoobris kukutatud ekspluataatorlikud klassid ei pannud relvi maha. Venemaa kodanlus ja mõisnikud ning Antandi imperialistid ühinesid võitluseks Nõukogude vabariigi vastu. Pärast kolm aastat kestnud imperialistlikku sõda pidid Venemaa töötajad läbi tegema veel üle kolme aasta kestnud kodusõja.

Nõukogude vabariigi olukord oli äärmiselt raske.

1918. aasta kevadel saabusid Inglise, Ameerika ja Prantsuse laevad Valgesse merre, imperialistid vallutasid Murmanski ja augustikuu algul Arhangelski.

5. aprillil 1918 maabusid esimesed Jaapani merejalaväeüksused Vladivostokis. Jaapanlaste järel maabusid seal ka Inglise väeosad.

1918. aasta maikuu lõpul algas Kesk-Volgal ja Siberis Tšehhoslovakkia korpuse mäss, mille organiseerisid inglise-ameerika-prantsuse imperialistid. Ühtaegu leidsid Siberis, Uraalis ja Volgamaal aset Nõukogude-vastased kulakute väljaastumised, mille organiseerisid kontrrevolutsionäärid.

Saksa imperialistid vallutasid Soome, kus likvideeriti tööliste võim, okupeerisid Baltikumi, Valgevene ja Ukraina, tungisid Doni piirkonda, vallutasid Doni-äärse Rostovi ja Krimmi, hõivasid kokkuleppel gruusia menševikega Gruusia.

Püüdes Nõukogude Venemaad ümber piirata, tungisid inglise imperialistid 1918. aasta sügisel Turkestani ja vallutasid osa selle territooriumist. 1918. aasta augustis maabusid nende väed Bakuus. 15. septembril vallutasid linna Saksa ja Türgi sõjaväed.

Vaenlane piiras Nõukogude vabariigi ümber.

Noore proletaarse riigi *relvastatud jõudude* organiseerimine ja tugevdamine kodusõja-aastail oli Kommunistliku Partei tähelepanu keskpunktis.

Vabatahtlikkuse alusel rajatud Punaarmees oli 1918. aasta suvel peaaegu 500 000 inimest, kuid sellest ilmselt ei piisanud, et pidada sõda sisemise kontrrevolutsiooni ja välismaise interventsiooni ühendatud jõudude vastu. Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee 1918. aasta 22. aprilli dekreedi alusel olid kõik Nõukogudemaa kodanikud, alates 18. kuni 40. eluaastani, kohustatud läbi tegema sõjalise väljaõppe kursuse. 29. mail 1918 võttis Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee vastu otsuse minna armee komplekteerimisel üle vabatahtlikkuse printsiibilt üldisele sõjaväeteenistuskohustusele.

Nende abinõudega pandi alus massilise regulaarse Punaarmee loomisele.

1918. aasta kevadel ja suvel seisid Punaarmee ülesehitamise küsimused kõigi suuremate parteiorganisatsioonide parteikonverentside päevakorras. Parteiorganisatsioonide juhtimisel loodi kohtadel sõjakomissariaadid ja rakendati ellu esimesed mobilisatsiooniga seotud abinõud.

1918. aasta lõpuks oli Punaarmees ligi 1 miljon inimest. 1918. aasta oktoobris kuulus tema ridadesse 35 000 kommunisti.

Punaarmee organiseeriti kui klassiarmee — tööliste ja talupoegade armee. Ettevalmistatud nõukogude komandöride puudumise tõttu võeti Punaarmee ridadesse ka sõjaväelisi spetsialiste — vana, tsaariarmee ohvitsere ja kindraleid. Parim osa vanast ohvitseride korpusest teenis ausalt nõukogude võimu. Vana armee ohvitseridest kujunesid sellised väljapaistvad Punaarmee komandörid, nagu A. I. Jegorov, S. S. Kamenev, D. M. Karbõšev, B. M. Šaposnikov, A. V. Stankevitš, A. P. Nikolajev, V. M. Altfater.

Poliitilist ja kasvatustööd juhtisid ning vana armee sõjaväeliste spetsialistide tegevust kontrollisid sõjakomissarid.

1918. aasta suvel loodi armees ja laevastikus poliitosakonnad. Koos kommunistlike rakukestega moodustasid

poliitosakonnad armees laialdase parteipoliitiliste organite võrgu.

Partei tegi ära määratu suure töö Punaarmee komandöride kursuste ja sõjaväeakadeemiate loomisel, et ette valmistada töölistest ja talupoegadest uute komandöride kaadrit. Kommunistliku Partei ridadest, rahva hulgast kerkisid niisugused kodusõja kangelased ja väejuhid, nagu V. I. Tšapajev, V. K. Blücher, G. I. Kotovski, N. A. Štšors,

S. G. Lazo, S. S. Vostretsov, A. J. Parhomenko, J. F. Fabritsius, I. F. Fedko, M. V. Frunze, K. J. Vorošilov, S. M. Budjonnõi, M. N. Tuhhatševski, J. P. Uborevitš, I. E. Jakir.

Kommunistlik Partei innustas rahvast isamaasõtta interventide ja valgekaartlaste vastu.

29. juulil 1918 kuulutas Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee, Moskva Nõukogu ja töölisorganisatsioonide esindajate ühine istung, et sotsialistlik isamaa on hädaohus. 2. septembril 1918, kaks päeva pärast seda kui esseerid püüdsid tappa partei suurt juhti V. I. Leninit, kuulutas Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee Nõukogude vabariigi sõjalaeriks. Vastuseks kontrrevolutsiooni terrorile hakkas nõukogude võim kasutama punast terrorit.

30. novembril 1918 moodustati Tööliste ja Talupoegade Kaitsenõukogu — erakorraline organ —, mis ühendas nõukogude ja sõjaväeasutuste tegevust, et kasutada paremini kõiki Nõukogude riigi vahendeid edukaks sõjapidamiseks. Tööliste ja Talupoegade Kaitsenõukogu eesotsas oli V. I. Lenin.

Nõukogudemaal toimunud kodusõja tingimustes oli partei sunnitud muutma nõukogude võimu majanduspoliitikat, mille V. I. Lenin 1918. aasta kevadel «Nõukogude võimu järjekordsetes ülesannetes» oli formuleerinud.

V. I. Lenini juhtimisel hakati 1918. aasta suvest rakendama järgmisi abinõusid:

seati sisse kontroll mitte ainult suurtööstuse, vaid ka kesk- ja väiketööstuse üle;

kehtestati viljakaubanduse monopol, keelati eraviisiliselt viljaga kaubelda ning seati sisse toiduainete andmise kohustus;

kehtestati üldine töökohustus.

Hiljem hakati neid abinõusid nimetama *sõjakommunismiks*. ««Sõjakommunism»,» kirjutas V. I. Lenin, «oli peale sunnitud sõja ja laose poolt. Ta ei olnud ega võinud olla proletariaadi majanduslikele ülesannetele vastav poliitika. Ta oli ajutine abinõu.»

Sõjakommunismi poliitika oli suunatud meie maa materiaalsete ressursside mobiliseerimisele ja ratsionaalsele kasutamisele.

11. juunil 1918 võeti Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee istungil vastu dekreet «Külakehvikute organiseerimisest ja nende varustamisest vilja, esmajärguliste tarbeesemete ja põllutööriistadega». Üldse moodustati VSFNV-s 1918.

aastal ligi 70 000 kehvikute komiteed. Kehvikute komiteede tegevus toimus Kommunistliku Partei jagamatu mõju all. Kodusõja tingimustes etendasid kehvikute komiteed tähtsat osa nõukogude võimu kindlustamisel külas, võitluses kulakute vastu, vilja range arvestuse ja jaotamise elluviimisel ning konfiskeeritud mõisamaade ümberjaotamisel. Koos tööliste toidusalkadega rekvireerisid nad kulakutelt viljaülejäägid ja kindlustasid tööstuskeskuste töölisi ning Punaarmeed toiduainetega. Täitnud oma ülesande, sulasid kehvikute komiteed hiljem kokku valla- ja külanõukogudega.

Töölised näitasid üles suurt töökangelaslikkust rinde ja tagala kindlustamisel kõige sellega, mis oli hädavajalik sõja edukaks pidamiseks. Töölishulkade initsiatiivil sündis uus algatus — *kommunistlikud laupäevakud,* mis kehastasid inimkonna ajaloos uue kommunistliku töössesuhtumise algust. Esimene massiline laupäevak leidis aset 10. mail 1919 Kaasani raudtee Moskva Sorteerimisjaama depoo VK(b)P rakukese liikmete — tööliste initsiatiivil.

Taotledes kõigi sotsialistlike vabariikide jõudude ühendamist võitluseks kontrrevolutsiooni ja interventide vastu, võttis VK(b)P Keskkomitee 1919. aasta mais vastu «Keskkomitee direktiivide projekti sõjalisest ühtsusest», milles rõhutati kõigi Punaarmee väeosade ühtse juhtimise ning sotsialistlike vabariikide jõudude ja ressursside range tsentraliseerimise vajalikkust. 1. juunil 1919 võeti VSFNV Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee pidulikul istungil vastu otsus: «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide — Venemaa, Ukraina, Läti, Leedu, Valgevene ühendamisest võitluseks maailma imperialismi vastu.» *Sõjaline ühtsus oli esimeseks sammuks kindla nõukogude vabariikide liidu loomisel vabatahtlikkuse alusel.*

Sõjaliste operatsioonide juhtimine

V. I. Lenini poolt juhitav Keskkomitee otsustas kõik tähtsamad sõjapidamisega seotud küsimused, eeskätt aga strateegilise juhtimise küsimused: planeeris sõjategevust kogu sõja ja iga tema kampaania käigus;

määras kindlaks pealöögi suuna, lähtudes sealjuures majanduslikest, poliitilistest ja sõjalistest põhiteguritest;

kasutas ära vastuolusid ja konflikte Nõukogude vabariigi vaenlaste leeris, peamiselt imperialistlike suurriikide ja nende käsilaste vahel.

Partei tegevus kõigi Nõukogudemaa jõudude mobiliseerimisel vaenlase purustamiseks võimaldas juba 1918.

aasta suvel organiseerida tähtsamates rindelõikudes visa vastupanu interventide ja valgekaartlaste pealetungile, sama aasta sügisel aga üle minna pealetungile ja purustada kontrrevolutsiooni põhilised jõud Volgal.

1918. aasta suvel oli Idarinne vabariigi pearindeks. Tšehhoslovakkia korpuse mäss lõikas keskpiirkondadest ära Volgamaa, Siberi ja Kaug-Ida.

Idarinde tugevdamine kujunes Kommunistliku Partei tähtsaks ülesandeks; kahe kuu jooksul formeeriti siin viis armeed.

Idarinde armeede sõjaväelisteks ja poliitilisteks juhtideks olid läbiproovitud bolševikud — S. I. Gussev, V. V. Kuibõšev, Moskva Riikliku Ülikooli professor astronoom P. K. Šternberg, A. F. Mjasnikov, V. I. Mežlauk ja teised.

Keskkomitee viis läbi kommunistide massilise mobiliseerimise Idarindele. Mobiliseerimine toimus parteikoosolekutel, konverentsidel ja miitingutel. Moskva, Petrogradi ja teised meie maa keskpiirkondade suured parteiorganisatsioonid saatsid rindele ühe viiendiku oma koosseisust. Volgamaa ja Uraali parteiorganisatsioonid saatsid rindele peaaegu kõik kommunistid. 1918. aasta lõpuks oli Idarinde armeedes juba ligikaudu 25 000 partei liiget. Loodi Volga sõjalaevastik. Ägedates lahingutes vaenlaste vastu kujunesid killustatud, koosseisult ebaühtlastest väesalkadest regulaarsed distsiplineeritud polgud ja diviisid. Samaara ja Simbirski töölistest koosnevad Punakaardi salgad ja partisanisalgad moodustasid Simbirski raudse diviisi tuumiku. Lõuna-Uraali tööliste väesalgad, kes nelja kuu jooksul läbisid V. K. Blücheri juhtimisel 1000 versta vaenlase tagalas, panid aluse 3. armee 30. diviisile.

Idarinde armeed alustasid septembris pealetungi ja vabastasid valgekaartlastest Kaasani ja Simbirski, oktoobri algul Samaara, 1918. aasta lõpul aga jõudsid peaaegu välja Uraali mägedeni.

Samal ajal võttis partei tarvitusele abinõusid interventidele ja valgekaartlastele vastulöögi organiseerimiseks *põhjas*. 1918. aasta septembris ühendati põhjas asuvad Nõukogude väeosad Põhjarindeks.

Samal ajal pidas Punaarmee lahinguid *Lõunarindel* Doni ja Kubani kontrrevolutsiooni jõudude, kindral Denikini «vabatahtliku» armee ja Põhja-Kaukaasia kodanlik-natsionalistliku liikumise vastu.

Lõunarinne, kuhu kuulus viis armeed, loodi 1918. aasta septembris. Sõjategevust Tsaritsõni rajoonis juhtis Põhja-Kaukaasia Sõjaväeringkonna Sõjanõukogu, mille koosseisu kuulusid J. V. Stalin, K. J. Vorošilov ja K. S. Minin. Tsaritsõni all võitlesid S. M. Budjonnõi, A. J. Parhomenko, N. A. Rudnev, J. A. Štšadenko ja teised.

1918. aasta novembris võttis partei Keskkomitee vastu otsuse Lõunarinde tugevdamise kohta, mis kujunes 1918. aasta lõpul vabariigi peamiseks rindeks. Vastavalt partei Keskkomitee juhendile saadeti Lõunarindele kogenud sõjamehi ja poliittöötajaid, samuti abiväge — Moskva töölisdiviis, Inza ja Uraali ning teised väeüksused. 1919. aasta jaanuaris asusid Lõunarinde armeed pealetungile ja purustasid kindral Krasnovi valgekaartliku armee.

Punaarmee jõudude eemaletõmbamiseks lõunast alustasid Antandi väed pealetungi idas. Antandi käsilane kindral Koltšak, kes teostas 1918. aasta novembris kontrrevolutsioonilise pöörde Omskis ja kehtestas sõjaväelise diktatuuri, purustas Nõukogude 3. armee ning 1918. aasta detsembri lõpul vallutas Permi. Kuid tänu partei poolt tarvituselevõetud abinõudele suutis 3. armee juba 1919. aasta jaanuaris üle minna vastupealetungile. Edukalt kulges Nõukogude väeosade pealetung ka teistes Idarinde lõikudes. 1918. aasta detsembris vabastati Ufaa. 1919. aasta jaanuaris vabastati Orenburg Nõukogude vägede ühiste löökide — nii läänest kui ka Turkestani poolt antud löökide tulemusena. Idarinde lõunalõigus astus Punaarmee Uralski.

Laienes võitlus saksa okupantide vastu. Novembrirevolutsioon Saksamaal võimaldas Nõukogude valitsusel annulleerida 1918. aasta novembris Bresti rahulepingu ning alustada avalikult sõjalist ja poliitilist võitlust Eesti, Läti, Leedu, Valgevene ja Ukraina vabastamise eest saksa imperialistide ja nende käsilaste ikkest. Okupeeritud piirkondade tööliste ja talupoegade võitlus toimus kommunistlike parteide juhtimisel, kes kujundasid ja tugevdasid oma organisatsioone rasketes tingimustes. 1918. aasta juulis leidis Moskvas aset Ukraina Kommunistliku (bolševike) Partei I kongress, oktoobris — II kongress; 1918. aasta augustis toimus Smolenskis okupeeritud Valgevene ja Leedu kommunistlike organisatsioonide I konverents. 1918. aasta septembris loodi okupeeritud Valgevene ja Leedu kommunistlike organisatsioonide Keskbüroo, kelle

juhtimisel tegutsesid põrandaalused kommunistlikud organisatsioonid ja partisanisalgad. Ukrainas juhtisid põrandaalust ja partisaniliikumist S. V. Kossior, A. S. Bubnov ja teised.

1918. aasta novembri lõpul moodustati Ukraina ajutine Nõukogude valitsus, kuhu kuulusid Artjom (F. A. Sergejev), K. J. Vorošilov ja teised. 1919. aasta veebruaris vabastasid Kiievi Ukraina nõukogude polgud eesotsas legendaarsete kangelaste N. A. Štšorsi ja V. N. Boženkoga. Ukrainas taastati nõukogude võim.

1918. aasta novembri lõpul moodustati Eesti Töörahva Kommuun — Eesti Nõukogude Vabariik; detsembris kuulutati välja nõukogude võim Lätis ja Leedus; 1. jaanuaril 1919 moodustati Valgevene ajutine Nõukogude valitsus. Võitlust nõukogude võimu eest Baltimaades ja Valgevenes juhtisid V. S. Mickevičius-Kapsukas, P. I. Stučka, A. F. Mjasnikov, V. E. Kingissepp ja teised.

1919. aasta märtsis alustas Koltšaki 400 000-line hästirelvastatud armee pealetungi idast, et ühineda Denikiniga ühise löögi andmiseks Moskvale. Koltšaki pealetungi toetasid kontrrevolutsioonilised jõud lõunas, läänes ja põhjas, kes omakorda said nii nagu Koltšakki abi ja toetust interventidelt.

1919. aasta kevadel kujunes peamiseks rindeks jällegi Idarinne.

Ajal, mil meie maad ähvardas suur oht, kutsus partei Keskkomitee töölisklassi ja talurahvast sotsialistliku kodumaa kaitsmisele. 10. aprillil 1919 kuulutas Rahvakomissaride Nõukogu välja 1890.—1899. aastal sündinud tööliste ja talupoegade üldise mobilisatsiooni.

Meie maa kõigi jõudude mobiliseerimise programm, mis nägi ette Koltšaki purustamist, esitati «VK(b)P Keskkomitee teesides seoses Idarindel valitseva olukorraga». Need teesid kirjutas V. I. Lenin VK(b)P Keskkomitee ülesandel 11. aprillil 1919. 13. aprillil 1919 võttis Keskkomitee pleenum vastu otsuse viia läbi partei mobilisatsioon Idarinde abistamiseks.

Kohalike organisatsioonide abistamiseks mobilisatsiooni läbiviimisel saatis VK(b)P Keskkomitee kohapeale A. V. Lunatšarski, N. A. Semaško, N. V. Krõlenko, Jem. Jaroslavski, V. N. Podbelski, V. I. Nevski ja teised. Partei, Kommunistliku Noorsooühingu ja ametiühingu mobilisatsiooni alusel läksid Idarindele üle 15 000 kommunisti, 3000

kommunistliku noore, üle 60 000 ametiühingu liikme. 1919. aasta aprillist 1919. aasta juunini saadeti Idarindele üle 100 000 võitleja, formeeriti üle 60 laskurpolgu.

Aprillikuu lõpul läksid rinde armeed üle vastupealetungile. Idarinde juhatajaks oli S. S. Kamenev, rinde Revolutsioonilise Sõjanõukogu liikmeks oli S. I. Gussev. Otsustava lõõgi andis Idarinde Lõunagrupp M. V. Frunze juhatusel. Lõunagrupi Revolutsioonilise Sõjanõukogu liikmeks oli V. V. Kuibõšev. Selle grupi koosseisu kuulus V. I. Tšapajevi legendaarne diviis, mille komissariks oli D. A. Furmanov.

1919. aasta juunis ja juulis toimusid kaks Keskkomitee pleenumit, mis otsustasid tähtsaid sõjategevuse juhtimise küsimusi Idarindel. Keskkomitee nõudis vabariigi Revolutsioonilise Sõjanõukogu esimehelt Trotskilt pealetungi jätkamist Idarindel ning ei nõustunud tema ettepanekuga pealetung seisma panna ja väed Lõunarindele saata. 13. juulil 1919 kinnitati Idarinde juhatajaks M. V. Frunze S. S. Kamenevi asemel, kes määrati vabariigi kõigi relvastatud jõudude ülemjuhatajaks. 1919. aasta suvel ei kujutanud Koltšaki väed endast enam peamist ohtu, kuigi tema armee oli alles lõplikult hävitamata.

Koltšaki üle saavutatud võidu puhul pöördus V. I. Lenin 1919. aasta 24. augustil kirjaga tööliste ja talupoegade poole. Kirjas märkis ta ära selle võidu peamised õppetunnid, mida oli vaja meeles pidada, et koltšaklus ei saaks enam meie maal korduda. 14. novembril 1919 vabastas Punaarmee Koltšaki «pealinna» — Omski — ning kaks kuud hiljem lakkas Koltšaki armee eksisteerimast. Siberis taastati nõukogude võim.

Püüdes Punaarmee pealetungi Idarindel nurja ajada, *alustasid Judenitši kontrrevolutsioonilised väed,* keda toetasid valgesoomlased ja eesti valgekaartlaste väesalgad, 1919. aasta mais *pealetungi Petrogradile.*

22. mail avaldati «Pravdas» VK(b)P Keskkomitee üleskutse osutada igakülgset abi Petrogradile. Petrogradi Sõjaväeringkonnas viidi läbi töötajate (18 aasta vanusest kuni 40 aasta vanuseni) mobilisatsioon. Petrogradis mobiliseeritud kommuniste ei saadetud enam Idarindele, kategooriliselt keelati evakueerida Petrogradist linna kaitseks töötavaid tehaseid ja vabrikuid. 1919. aasta septembri alguseks olid Judenitši põhilised väeüksused purustatud.

1919. aasta suvi oli kulminatsioonipunktiks kogu kodu-

sõja käigus. *Lõunarindel peetavate lahingute tulemusest olenes proletaarse revolutsiooni saatus.* Denikini armeede pealetung Ukrainas kujutas endast ohtu Nõukogude Venemaa tähtsaimaile keskustele. 30. juunil 1919 langes Tsaritsõn. Keskkomitee juulipleenumi ülesandel kirjutas V. I. Lenin juulikuu algul kirja parteiorganisatsioonidele — «Kõik võitlusse Denikini vastu!».

Ettevalmistatud ja 1919. aasta augustis alustatud Nõukogude vägede pealetung Lõunarindel nurjus. Denikini «vabatahtlik» armee alustas uuesti pealetungi, vallutas Kurski ja Orjoli ning ähvardas Tuulat. Iialgi varem ei olnud valgekaartlased meie maa keskusele nii lähedale jõudnud kui 1919. aasta sügisel.

21. ja 26. septembril toimunud Keskkomitee pleenum arutas olukorda Lõunarindel ja võttis tarvitusele abinõud selle tugevdamiseks.

Denikini vastu peetava võitluse kõige raskematel päevadel kuulutas partei Keskkomitee välja «parteinädala», mille vältel astusid massiliselt parteisse töölised ja talupojad. Partei Keskkomitee saatis rindele ligikaudu 30 000 kommunisti. 1919. aasta oktoobris toimunud Kommunistliku Noorsooühingu II kongress võttis vastu otsuse kuulutada välja oma liikmete teine ülevenemaaline mobilisatsioon — 10 000 kommunistlikku noort suundus Lõunarindele. Ametiühingud saatsid rindele 36 000 inimest.

15. oktoobril 1919 arutas VK(b)P Keskkomitee Poliitbüroo oma istungil uuesti rinnetel valitsevat olukorda, tunnistas väga suure sõjalise ohu olemasolu, kavandas abinõud, mis võimaldasid «talve jooksul üldist pealetungi ette valmistada».

Pealöögi andis Punaarmee Harkovi—Donbassi—Doniäärse Rostovi joonel. Ajavahemikul 10.—30. oktoobrini lõi Kromõ—Orjoli piirkonnas valgekaartlasi puruks löögigrupp, mis oli formeeritud punakasakate ratsabrigaadist, sõjakoolide kursantidest ja läti diviisist. Orjol oli vabastatud. 24. oktoobril vabastas Voroneži Budjonnõi ratsaväekorpus, mis oli selleks ajaks kujunenud I Ratsaarmeeks. Nõukogude vägede edu Orjoli ja Voroneži all võimaldas alustada üldist pealetungi kogu rindel. Denikini üle saavutatud võidu puhul pöördus V. I. Lenin 28. detsembril kirjaga Ukraina tööliste ja talupoegade poole. V. I. Lenin rõhutas, et nõukogude võimu võidud oleksid jäänud saavutamata, kui poleks olnud kõigi meie maa rahvaste liitu.

27. märtsil 1920 vallutas Punaarmee Denikini armee viimse kantsi — Novorossiiski. Denikin põgenes välismaale.

Denikini, Koltšaki ja Judenitši (kelle teine pealetung Petrogradile likvideeriti 1919. aasta oktoobris) *purustamine oli pöördepunktiks kogu kodusõja käigus. Nõukogude Venemaad piiranud rinded lagunesid.*

Nõukogudemaa poolt 1920. aasta algul kättevõidetud lühiajalise hingetõmbeaja katkestas *kodanlaste ja mõisnike Poola vägede pealetung* Ukrainas ja Valgevenes. Samal ajal aktiviseerus Krimmis Wrangeli valgekaartlik armee. Toetudes Poolale ja Wrangelile, tegi Antant viimse katse purustada Nõukogudemaa relva jõul.

23. mail 1920 avaldati VK(b)P Keskkomitee teesid «Poola rinne ja meie ülesanded», mis etendasid tähtsat osa kõigi jõudude mobiliseerimisel vaenlase purustamiseks. Mai- ja juunikuu jooksul läks rindele 12 000 kommunisti ja 3000 kommunistlikku noort. Nõukogude väed asusid pealetungile juunis Edelarindel ja juulis Läänerindel. Juuli lõpul jõudis Punaarmee Poola territooriumile.

Nõukogude vägede pealetungi ajal Varssavile ilmnesid suured puudused lahinguoperatsioonide organiseerimises ja vägede varustamises. Puudus kooskõlastatus Lääne- ja Edelarinde tegevuses. Pealetungi kriitilisel momendil ei täitnud Edelarinde Revolutsiooniline Sõjanõukogu (A. I. Jegorov, J. V. Stalin) ülemjuhataja korraldust — viia I Ratsaarmee abiks Läänerindele. Sellel olid hukatuslikud tagajärjed kogu sõjategevuse käigule. Nõukogude vägede ebaedu oli tingitud ka poliitilistest vigadest, milledest hiljem kirjutas V. I. Lenin. Olles sõlminud vaherahu ja kirjutanud hiljem, 1921. aasta märtsis alla rahulepingule Poolaga, oli Nõukogude valitsus sunnitud leppima Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevene ärakiskumisega. *Valgepoolakatele tuli appi Wrangel,* kes alustas suvel pealetungi Krimmist. Nõukogude vabariik hakkas likvideerima Wrangeli valgekaartlikke vägesid. Üle 8000 kommunisti ja üle 2500 kommunistliku noore saadeti rindele. 19. augustil 1920 saatis VK(b)P Keskkomitee Ukraina K(b)P Keskkomiteele ning VK(b)P Keskkomitee Kaukaasia ja Siberi Büroole, VK(b)P Petrogradi Komiteele ja Läänerinde Revolutsioonilisele Sõjanõukogule direktiivid abinõudest Krimmi rinde abistamiseks. 1920. aasta septembri lõpul määrati Lõunarinde juhatajaks M. V. Frunze.

1920. aastal viis partei läbi 5 kommunistide mobilisatsiooni, mille tulemusena ainuüksi kaks rinnet — Edela- ja Lõunarinne — täienesid 17 000 kommunisti võrra. 1920. aasta augustis oli Punaarmees peaaegu 5 miljonit inimest.

1920. aasta novembris — pärast kangelaslikku tormijooksu Perekopile — purustati Wrangeli väed Krimmis. *Nõukogude-Poola sõja lõppemisega ja Wrangeli purustamisega oli ka lõppenud kodusõja periood,* kuigi Nõukogudemaa ääremaadel (Taga-Kaukaasia, Kaug-Ida, Kesk-Aasia) jätkus veel sõjategevus, mille eesmärgiks oli hävitada kontrrevolutsiooni viimaseid koldeid.

Kodusõja-aastail kasvas partei arvuline koosseis rohkem kui 2-kordselt. Iga kommunist oli partei otsuste kirglikuks propageerijaks ja agitaatoriks rahvahulkades. Sellega oli seletatav partei propaganda määratu suur mõju. Kommunistide isiklik eeskuju, kes rindel kangelaslikult võitlesid ja tagalas väsimatult töötasid, innustas rahvahulki. Võitluses valgekaartlaste ja interventide vastu andis vähemalt 50 000 kommunisti oma elu revolutsiooni eest.

Kõik tähtsamad Nõukogude riigi poliitika küsimused otsustati Kommunistliku Partei kongressidel, Keskkomitee pleenumitel, Poliitbüroo ja Organiseerimisbüroo istungitel, mida kutsuti kokku regulaarselt, vaatamata sõja olukorrast tingitud raskustele. Ajavahemikul 1918—1920 toimus kolm VK(b)P kongressi. Ainuüksi VIII ja IX kongressi vahelisel ajal toimus 6 Keskkomitee pleenumit, 29 Poliitbüroo istungit, 19 VK(b)P Keskkomitee Poliitbüroo ja Organiseerimisbüroo ühist istungit ning 110 Organiseerimisbüroo istungit. Keskkomitee oli partei tõeliseks võitlusstaabiks, tema kollektiivse juhtimise organiks. Kogu tema tööd ühendas ja suunas suur Lenin.

VK(b)P VIII kongress

VK(b)P VIII kongress toimus Moskvas 18.—23. märtsini 1919. Kongressist võttis osa 301 otsustava häälega ja 102 nõuandva häälega delegaati, kes esindasid 313 766 partei liiget. Päevakord: Keskkomitee aruanne; VK(b)P programm; Kommunistliku Internatsionaali asutamine; sõjaolukord ja sõjaväepoliitika; maal tehtav töö; organisatsioonilised küsimused; Keskkomitee valimised.

Kongressi põhiküsimuseks oli partei programmi arutamine. Proletariaadi diktatuuri kehtestamisega meie maal oli lahendatud põhiülesanne, mille seadis partei esimene programm. Nüüd kerkisid uued ülesanded: proletariaadi

diktatuuri riigi tugevdamine ja sotsialismi ülesehitamine.

Programmi arutamisel avaldasid Buhharin ja Pjatakov mitmeid antileninlikke seisukohti: nad ei käsitlenud imperialismi kapitalismi arenemise staadiumina, vaid erilise sotsiaal-majandusliku formatsioonina («puhta imperialismi» teooria); menševistlikelt-trotskistlikelt positsioonidelt eitasid nad talupoegade osa sotsialistlikus revolutsioonis ja sotsialismi ülesehitamises; astusid välja programmi põhimõtte vastu, mis näeb ette «rahvaste enesemääramise õiguse tunnustamist kuni iseseisva riigi loomiseni», esitasid selle asemel oma vormeli — «töötajate enesemääramine». Kongress lükkas nende ettepanekud tagasi ja *võttis vastu partei leninliku programmi.* Uus programm määras kindlaks partei ülesanded kogu kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodiks.

V. I. Lenini ettekande «Maal tehtavast tööst» põhjal kuulutas kongress välja poliitika, mille järgi tuleb luua kindel liit kesktalurahvaga, tuginedes sealjuures kehvikutele, et võidelda kulakute ja kõigi klassivaenlaste vastu ning ehitada üles sotsialism. Kongressi otsus, mis nägi ette liidu loomist keskmikega, s. t. talurahva põhihulkadega, etendas määratu suurt osa kogu töörahva koondamisel interventide ja valgekaartlaste purustamisele ja sotsialismi ehitamisele.

Kongress andis vastulöögi niinimetatud «sõjaväelisele opositsioonile», kes astus välja sõjaväes raudse distsipliini sisseseadmise vastu, vanade sõjaväeliste spetsialistide kogemuste ärakasutamise vastu ja tahtis sõjapidamisel säilitada partisanlikke meetodeid. V. I. Lenin astus teravalt välja «sõjaväelise opositsiooni» vastu. Ta kritiseeris teravalt 10. armee väejuhatust sõjaväeliste spetsialistide alahindamise eest, mis ilmnes Tsaritsõni kaitsmise ajal, selle eest, et Tsaritsõni vägedes ei peetud võitlust partisanlike meetodite vastu. Kõige selle tagajärjeks olid suured kaotused.

Kongressi delegaadid lükkasid sõjaväeküsimuse arutamisel tagasi «sõjaväelise opositsiooni» ettepanekud, kuid ühtlasi protesteerisid nad Trotski joone vastu, kes tegelikult eitas klassipõhimõtet Punaarmee ülesehitamisel, usaldas pimesi sõjaväelisi spetsialiste, suhtus halvustavalt parteilisse juhtimisse armees.

Kongress kinnitas üksmeelselt resolutsiooni sõjaväeküsi-

muse kohta, milles oli öeldud, et armee ülesehitamises ja tegevuses on peamine parteiline juhtimine.

Kongress võttis vastu tähtsad otsused partei ehituse küsimuses — ühtsest tsentraliseeritud parteist, föderalismi vastu. Kongressi otsuse kohaselt on rahvuslike kommunistlike parteide keskkomiteedel piirkonnakomiteede õigused ja nad alluvad VK(b)P Keskkomiteele.

Kongress tegi partei Keskkomiteele ülesandeks tähelepanelikult jälgida partei sotsiaalset koosseisu, tagada, et parteisse astuksid peaasjalikult töölised ja talupojad. Arvesse võttes, et sel ajal olid kümned tuhanded partei liikmed asunud tööle parteiaparaati, soovitas kongress energiliselt võidelda nende rahvahulkadest irdumise ja bürokratismi nakatamise ohu vastu. Resolutsioonis «Organisatsioonilise küsimuse kohta» anti vastulöök Sapronovi — Ossinski oportunistlikule rühmale, kes eitas partei juhtivat osa Nõukogude riigis.

Pärast VIII kongressi viidi läbi partei liikmete esimene registreerimine, mis tegelikult kujunes partei puhastuseks.

VK(b)P VIII konverents

1919. aasta detsembris toimus partei VIII konverents. Konverents võttis vastu partei uue põhikirja. Selles määrati täpselt kindlaks parteiorganisatsioonide struktuur. Põhikirja võeti punkt, et parteiorganisatsiooni aluseks on parteirakuke, mille koosseisu peab kuuluma vähemalt kolm inimest; iga parteisse astuja jaoks seati sisse kandidaadistaaž; võeti sisse ka osa, mis käsitles partei fraktsioone nõukogude asutustes ja mitteparteilistes organisatsioonides.

Eriti suur tähtsus oli konverentsi otsustel «Nõukogude poliitikast Ukrainas» ja «Nõukogude võimust Ukrainas». V. I. Lenini poolt kirjutatud konverentsi resolutsioonides rõhutati rahvuste enesemääramise printsiipi, kõigi nõukogude vabariikide kindla liidu vajalikkust nende võitluses imperialismi vastu; selle liidu vormid peab kindlaks määrama VSFNV ja Ukraina töörahvas.

Partei VIII konverentsi otsused etendasid suurt osa partei tugevdamisel ning tema ja rahvahulkade sidemete tihendamisel, osutasid suurt abi Ukraina kommunistidele ja kindlustasid rahvaste sõprust.

VK(b)P IX kongress

Kongress toimus lühikese hingetõmbeaja perioodil, pärast seda kui Nõukogude armee oli purustanud valgekaartlased ja inter-

vendid ning Antant oli sunnitud blokaadi ajutiselt lõpetama. Võitnud kätte hingetõmbeaja, asus nõukogude võim viivitamatult kodusõjas laastatud majanduse taastamisele.

Mitmed sõjaväekoondised (kogu armeed ei olnud võimalik demobiliseerida, sest uue sõjalise kallaletungi oht jäi püsima) muudeti tööarmeedeks ja suunati transpordi, kütteainetööstuse ja teiste majandusrinde tähtsamate lõikude taastamisele.

1920. aasta algul kavandas V. I. Lenin Venemaa elektrifitseerimise teaduslikult põhjendatud plaani 10—20 aastaks.

1920. aasta veebruaris võttis Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee istungjärk vastu resolutsiooni Venemaa elektrifitseerimisest. Märtsis moodustati Venemaa Elektrifitseerimise Riiklik Komisjon (GOELRO) eesotsas G. M. Kržižanovskiga. Komisjon töötas välja plaani, mis nägi ette ehitada 30 suurt elektrijaama, mille üldvõimsus oli 1,5 miljonit kilovatti. Plaan kinnitati VIII nõukogude kongressil.

VK(b)P IX kongress toimus Moskvas 29. märtsist 5. aprillini 1920. Kongressist võttis osa 554 otsustava häälega delegaati ja 162 nõuandva häälega delegaati, kes esindasid 611 978 partei liiget.

Päevakord: Keskkomitee aruanne; majandusliku ülesehitustöö järjekordsed ülesanded; ametiühinguliikumine; Kommunistliku Internatsionaali ülesanded; organisatsioonilised ülesanded; suhtumine kooperatsiooni; miilitsasüsteemile üleminek; Keskkomitee valimised.

VK(b)P IX kongress kavandas sotsialistliku ülesehitustöö perspektiivid rahulikuks hingetõmbeajaks. Kongressi resolutsioonis «Majandusliku ülesehitustöö järjekordsetest ülesannetest» rõhutati, et ühtse majandusplaani, mille aluseks peab olema Nõukogudemaa elektrifitseerimine, järjekindel elluviimine on sõjas purustatud majanduse taastamise peamine tingimus.

Majandusliku ülesehitustöö küsimustes astus partei joone vastu välja «demokraatliku tsentralismi» rühm (T. Sapronov, N. Ossinski, V. Smirnov), keda toetasid kongressil Rõkov ja Tomski. Rühm astus välja vanade spetsialistide kasutamise ja ettevõtete ainujuhtimise vastu ning propageeris piiramatut kollegiaalsust. Kongress lükkas «detsistide» ettepanekud tagasi.

LENINLIK ELEKTRIFITSEERIMISPLAAN
Murmansk
Niva HEJ
Arhangelsk
Põlja-Dvinaga
Petrozavodsk
PETROGRAD
Vologda
Nadeždinski tehas
Berezniki
Lunjevka
Gorobladatskaja
Perm
Tjumen
Jegoršino
Bologoje
Kinešma
Kama
Nizni Tagil
Jekaterinburg
Tšeljabinsk
Tver
Jaroslavl
Ivanovo-Voznessensk
Volga
Zlatoust
Ufaa
Bakal
Verhneuralsk
MOSKVA
Vladimir
Nizni Novgorod
Kaasan
Belaja
Magnitogorsk
Orša
Smolensk
Kaširа
Simbirsk
Sõzran
Dnepr
Brjansk
Jepifan
Samaara
Oi
Kemerovo
Orjol
Volsk
Novo-Nikolajevsk
Kursk
Saraatov
Kuzneтsk
Kiiev
Voronež
Irtõš
Belgorod
Harkov
Popasnaja
Tsaritsõn
Jekaterinoslav
Krivoi Rog
Aleksandrovsk
Donetsk
Don
Volga
Sõr-Darja
Taškent
Odessa
Mariupol
Novotšerkassk
Rostov
Astrahan
Simferoopol
Jekaterinodar
Novorossiisk
Vladikavkaz
Grozнõi
Petrovsk
Kutaisi
Tiflis
Batumi
Karaklis
Erivan
Bakuu
Elektrijaamad, mis eksisteerisid 1920.a. lõpul (kasutati rajoonide vajadusteks)
Rajoonielektrijaamad, mis ehitati GOELRO plaani järgi
Elektrijaamad (suuremad), mis ehitati 1935.a. lõpuks üle (GOELRO) plaani
GOELRO plaani järgi
Elektrifitseeritavad raudteed:
esmajärjekorras
teises järjekorras
Veeteed elektrifitseeritavate ümberlaadimispunktidega

Ametiühinguid käsitlevas resolutsioonis kohustas kongress parteiorganisatsioone, et nad ametiühingute kaasabil tõmbaksid laialdasi töörahva hulki aktiivsemalt kaasa rahvamajanduslike ülesannete täitmisele.

III. Kommunistliku Internatsionaali loomine

Põhjalikud muutused, mis rahvusvahelises töölisliikumises pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu olid toimunud, tekitasid 1919. aasta algul uue olukorra V. I. Lenini ja bolševike partei võitluses III, Kommunistliku Internatsionaali loomise eest.

1918. aasta jooksul ja 1919. aasta esimestel kuudel tekkisid kommunistlikud parteid reas kapitalistlikes maades. 30. detsembril 1918 asutati Saksamaa Kommunistlik Partei, kommunistlikud parteid loodi Argentiinas (6. jaanuaril 1918), Soomes (29. augustil 1918), Austrias (3. novembril 1918), Ungaris (1918. a. novembris), Poolas (16. detsembril 1918). Paljudes kapitalistlikes maades loodi kommunistlikud rühmad ja pahempoolsed sotsialistlikud organisatsioonid.

2.—6. märtsini 1919 toimus Moskvas **Kommunistliku Internatsionaali I kongress.** Kongressile saabus 52 delegaati 30 riigist. Kongress toimus V. I. Lenini juhtimisel. Kommunistlike parteide esindajad võtsid kongressil vastu otsuse:

luua III, Kommunistlik Internatsionaal;

kiitsid heaks V. I. Lenini teesid kodanlikust demokraatiast ja proletariaadi diktatuurist;

kinnitasid Kominterni platvormi;

pöördusid kogu maailma proletariaadi poole manifestiga, milles kutsusid üles aktiivsele võitlusele proletariaadi diktatuuri eest, nõukogude võidu eest kõigis maades.

1920. aasta juulis toimus **Kommunistliku Internatsionaali II kongress,** kes pööras põhilist tähelepanu kommunistlike parteide ideelisele ja organisatsioonilisele tugevdamisele. Kongressil olid esindatud delegatsioonid 41 riigist. Kongress kuulas ära V. I. Lenini ettekanded ja sõnavõtud, võttis vastu resolutsiooni kommunistliku partei osast proletaarses revolutsioonis, kinnitas Kominterni põhikirja ja 21 tingimust, mis on vajalikud Kominterni astumiseks. Need tingimused rajanesid leninlikel partei ehituse printsiipidel. Kominterni II kongressi otsuste aluseks olid V. I. Lenini raamatus **««Pahempoolsuse» lastehaigus kom-**

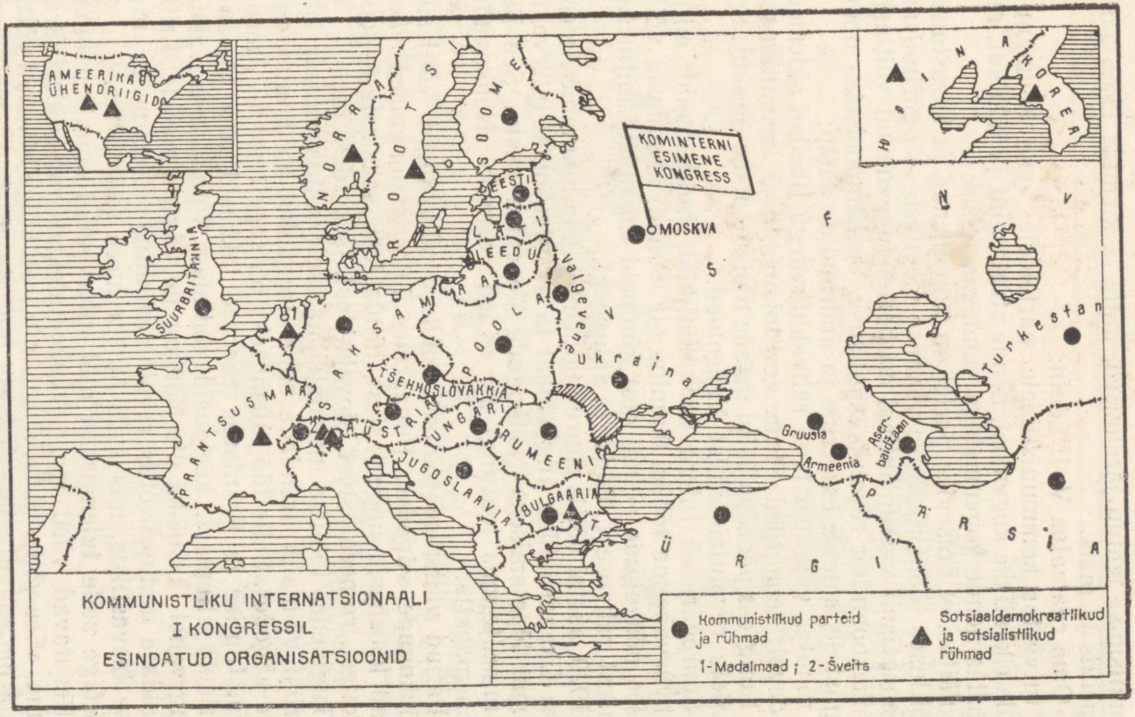
AMEERIKA ÜHENDRIIGID
NORRA
ROOTSI
SOOME
EESTI
LEEDU
SUURBRITANNIA
SAKSAMAA
POOLA
Valgevene
Ukraina
TŠEHHOSLOVAKKIA
AUSTRIA
UNGARI
RUMEENIA
PRANTSUSMAA
JUGOSLAAVIA
BULGAARIA
KOMINTERNI ESIMENE KONGRESS
MOSKVA
KOREA
Turkestan
Gruusia
Armeenia
Aserbaidžaan
PÄRSIA
TÜRGI
KOMMUNISTLIKU INTERNATSIONAALI
I KONGRESSIL
ESINDATUD ORGANISATSIOONID
Kommunistlikud parteid ja rühmad
1-Madalmaad ; 2-Šveits
Sotsiaaldemokraatlikud ja sotsialistlikud rühmad

munismis» tehtud järeldused, mille ta kirjutas 1920. aasta aprillis ja mais.

Oma raamatus V. I. Lenin:

tutvustas kommunistlikele parteidele vene kommunistide rikkalikke kogemusi, nende strateegiat ja taktikat, relvastas nende kogemustega vennasparteisid;

näitas, et bolševike partei on tugevnenud ja karastunud võitluses töölisliikumise peamise vaenlase — oportunismi, menševismi vastu; ühtlasi on partei tugevnenud võitluses väikekodanliku revolutsioonilisuse, «pahempoolsete» oportunistide, samuti esseeride ja anarhistide vastu;

rõhutas vajadust luua rahvahulkadega tihedad sidemed, pidevalt teha tööd nende revolutsioonilisel kasvatamisel.

Kongress pöördus kõigi maade tööliste poole üleskutsega kaitsta revolutsioonilist Venemaad.

Suurepärased internatsionalistlikud traditsioonid, mille rahvusvaheline töölisliikumine oli loonud, ühendasid võitluses nõukogude võimu eest kümneid tuhandeid mitmesugusest rahvusest töölisi ja talupoegi.

1920. aastal võttis suure ulatuse tööliste liikumine Ameerika Ühendriikides, Inglismaal ja Prantsusmaal interventsiooni lõpetamiseks Nõukogude Venemaa vastu. See liikumine toimus loosungi all «Käed eemale Nõukogude Venemaast!».

Paljud välismaa töölised, endised sõjavangid, võitlesid Nõukogude vägedes. Punaarmee internatsionaalsed väeosad koosnesid ungarlastest, hiinlastest, sakslastest, poolakatest, rumeenlastest, slovakkidest, tšehhidest jne.

Tuginedes tööliste internatsionaalsele solidaarsusele, oli parteil võimalik arendada suurt ja edukat tööd interventide vägedes. Selle töö tulemuseks oli sageli see, et Ameerika, Inglise ja Prantsuse väeosad lakkasid oma komandöridele allumast, keeldusid sõdimast Punaarmee vastu ning vahel läksid ka üle Nõukogude vägede poolele. Eriti laialdase ulatuse võttis revolutsiooniline liikumine Prantsuse laevastikus, mis asus Musta mere sadamates.

Kõige selle tulemusena olid intervendid sunnitud oma mitteustavad väed reast Nõukogudemaa rajoonidest ära viima. «See võit,» ütles V. I. Lenin, «oli kõige tähtsam võit, mida me saavutasime Antandi üle. Me võtsime temalt ära soldatid.»

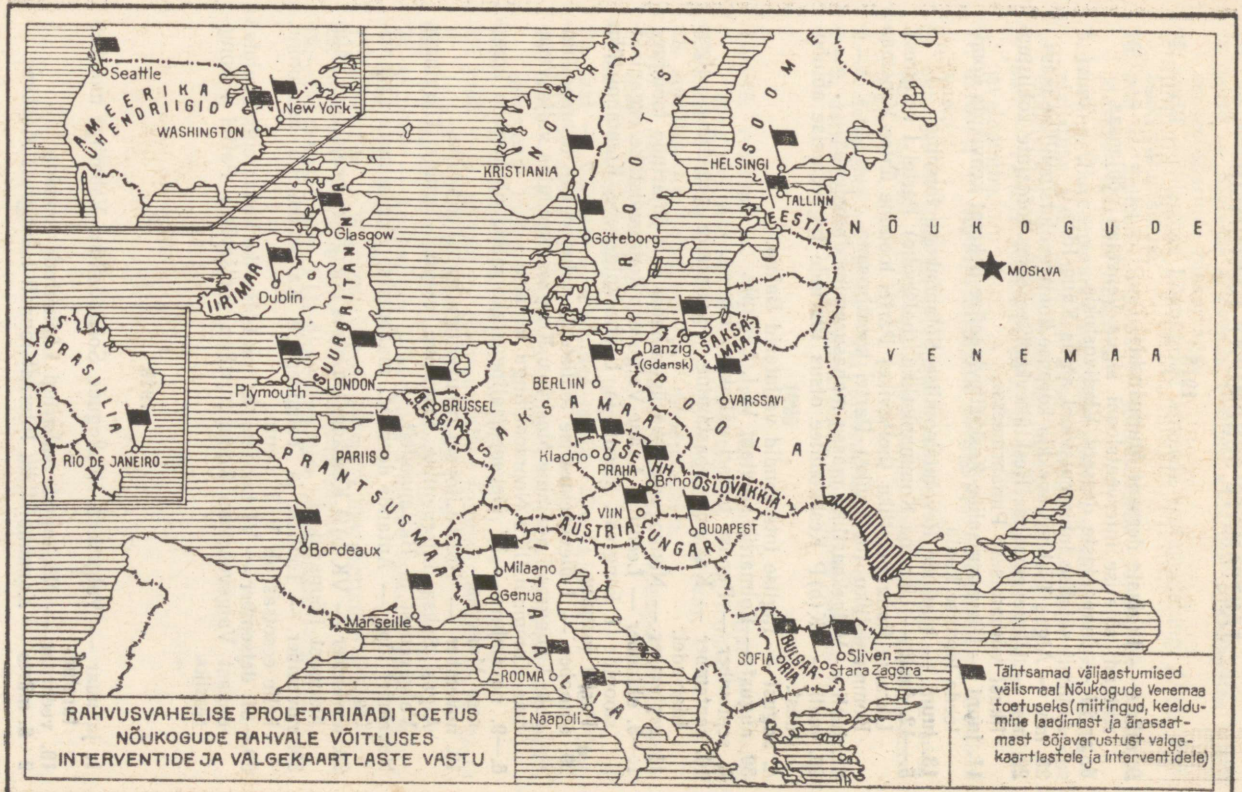
AMEERIKA ÜHENDRIIGID
Seattle
New York
WASHINGTON
KRISTIANIA
Göteborg
HELSINGI
TALLINN
EESTI
NÕUKOGUDE
MOSKVA
VENEMAA
Glasgow
IIRIMAA
Dublin
SUURBRITANNIA
Plymouth
LONDON
BRASIILIA
RIO DE JANEIRO
BELGIA
BRUSSEL
PARIIS
PRANTSUSMAA
Bordeaux
Marseille
BERLIIN
Danzig
(Gdansk)
SAKSAMAA
VARSSAVI
POOLA
Kladno
PRAHA
ŠEHHOSLOVAKKIA
Brno
VIIN
AUSTRIA
UNGARI
BUDAPEST
Milaano
Genua
ITAALIA
ROOMA
Näpoli
BULGAARIA
SOFIA
Sliven
Stara Zagora
RAHVUSVAHELISE PROLETARIAADI TOETUS
NÕUKOGUDE RAHVALE VÕITLUSES
INTERVENTIDE JA VALGEKAARTLASTE VASTU
Tähtsamad väljaastumised välismaal Nõukogude Venemaa toetuseks (miitingud, keeldumine laadimast ja ärasaatmast sõjavarustust valgekaartlastele ja interventidele)

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID

1918

9. märts — Inglaste dessant Murmanskis.
Antandi sõjalise interventsiooni algus Venemaa põhjaosas.
5. aprill — Jaapanlaste dessant Vladivostokis.
Antandi sõjalise interventsiooni algus Kaug-Idas.
25. mai — Algas Tšehhoslovakkia korpuse kontrrevolutsiooniline mäss.
29. mai — Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee otsus töötajate kohustuslikust värbamisest Punaarmeesse.
11. juuni — Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee dekreet kehvikute komiteede loomise kohta.
13. juuni — Idarinde Revolutsioonilise Sõjanõukogu loomine.
5.—12. juuli — Ukraina Kommunistliku (bolševike) Partei I kongress. Ukraina Kommunistliku (bolševike) Partei loomine ühtse Venemaa Kommunistliku (bolševike) Partei koostisosana.
21. juuli — Valgekaartliku mässu mahasurumine Jaroslavlis.
29. juuli — VK(b)P Keskkomitee otsus Idarinde tugevdamise abinõudest.
4. august — Inglise intervendid vallutasid Bakuu.
30. august — Roimarlik atentaat V. I. Leninile.
5. september — Punase terrori väljakuulutamine.
10. september — Kaasani vabastamine. Punaarmee pealetungi algus Idarindel.
11. september — Nõukogude vabariigi Lõuna- ja Põhjarinde loomine.
1.—3. oktoober — Leedu ja Lääne-Valgevene kommunistlike organisatsioonide I kongress. Leedu ja Lääne-Valgevene Kommunistliku Partei loomine.
29. oktoober — I ülevenemaalise tööliste ja talupoegade noorsooühingute I kongressi avamine Moskvas. Kongress kuulutas välja Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu loomise.
6.—9. november — IV ülevenemaaline erakorraline nõukogude kongress Moskvas.
13. november — Brest-Litovski rahulepingu annulleerimine.
Algas Saksa interventide massiline väljakihutamine Ukrainast, Valgevenest ja Baltimaadelt.
Novembri lõpp — Antandi dessandi maabumine Musta mere sadamates.
26. november — VK(b)P Keskkomitee otsus energilise pealetungi vajalikkusest Lõunarindel.
30. november — Tööliste ja Talupoegade Kaitsenõukogu asutamine, kelle eesotsas oli V. I. Lenin.
30.—31. detsember — VI Loodepiirkonna bolševike konverents kuulutas ennast Valgevenemaa Kommunistliku (bolševike) Partei I kongressiks.

1919

1. jaanuar — Valgevene Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi moodustamine.
19. veebruar — Nõukogude vabariigi Läänerinde loomine.
2—6. märts — Kommunistliku Internatsionaali I kongress Moskvas.

18.—23. märts — VK(b)P VIII kongress Moskvas.
12. aprill — Ajalehes «Pravda» avaldati «VK(b)P Keskkomitee teesid seoses Idarinde olukorraga».
28. aprill — Idarinde Lõunagrupi armeede vastupealetung. Algas Koltšaki purustamine.
10. mai — Esimene massiline kommunistlik laupäevak Moskvas Moskva—Kaasani raudteel.
1. juuni — Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee dekreet «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide — Vene, Ukraina, Läti, Leedu, Valgevene ühinemisest võitluseks maailma imperialismi vastu».
9. juuli — VK(b)P Keskkomitee kirja «Kõik võitlusse Denikini vastu!» avaldamine.
11. oktoober — Algas Lõunarinde löögigrupi vastupealetung Denikini vastu.
21. oktoober — Nõukogude vägede pealetung Petrogradi all. Judenitši poolt sügisel Petrogradile ettevõetud pealetungi likvideerimise algus.
2.—4. detsember — VK(b)P VIII ülevenemaaline konverents.
5.—9. detsember — VII ülevenemaaline nõukogude kongress.

1920

11.—13. veebruar — Aserbaidžaani kommunistlike organisatsioonide I kongress. Aserbaidžaani Kommunistliku Partei loomine.
29. märts — 5. aprill — VK(b)P IX kongress Moskvas.
28. aprill — Aserbaidžaani NSV moodustamine.
Aprill — mai — V. I. Lenin kirjutas raamatu ««Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis».
1. mai — Ülevenemaaline 1. mai laupäevak.
23. mai — VK(b)P Keskkomitee teeside «Poola rinne ja meie ülesanded» avaldamine.
10. juuni — VK(b)P Keskkomitee kuulutas välja kommunistide mobilisatsiooni Läänerindele.
Juuni — Armeenia Kommunistliku (bolševike) Partei loomine.
19. juuli — 7. august — Kommunistliku Internatsionaali II kongress (algas Petrogradis, seejärel toimus Moskvas).
22.—25. september — VK(b)P IX ülevenemaaline konverents.
28. oktoober — Lõunarinde Nõukogude armeede vastupealetung Wrangeli vägede vastu.
17. november — Wrangeli vägede jäänuste likvideerimine Krimmis.
29. november — Armeenia NSV moodustamine.
22.—29. detsember — VIII ülevenemaaline nõukogude kongress.

TAASTAMISPERIOODIL
(1921.—1925. a.)

Nepi Venemaast saab sotsialistlik Venemaa.
V. I. Lenin

Rahvahulkades tehtava parteitöö ümberkorraldamine. Diskussioon ametiühingute küsimuses

Pärast interventide ja valgekaartlaste väljakihutamist valitses meie maa majanduses suur laos. Raudteetransport oli lagunenud. 1920. aastal moodustas malmitoodang 3%, terasetoodang 5%, valtsmetallitoodang 4%, söetoodang 30%, naftatoodang 42% jne. 1913. aasta tootmistasemest. Äärmiselt halvas olukorras oli ka põllumajandus. Põllumajanduse kogutoodang moodustas 1920. aastal 1913. aasta toodanguga võrreldes 67%, sealhulgas põllusaadused 64% ja loomakasvatussaadused 72%. Riigis valitses nälg, raevutses tüüfus. Eriti raske oli olukord suurtes tööstuskeskustes. Töölisklass hakkas valguma maale. 1920. aastal oli tööstustöölisi peaaegu poole vähem kui 1913. aastal. Töölisklass valgus laiali; mõningane osa töölisklassist deklasseerus, mis ähvardas nõukogude võimu olemasolu.

Talurahvas ei olnud rahul toiduainete andmise kohustusega, sest see ei stimuleerinud teda põllumajandust arendama.

Meie maa elas üle suure sisemise poliitilise kriisi. Kontrrevolutsioonilised elemendid võtsid ette rünnakuid nõukogude võimu vastu. Mitmes kohas Tambovi kubermangus, Ukrainas, Doni piirkonnas, Siberis leidsid aset kulakute mässud. 1921. aasta kevadel puhkes kontrrevolutsiooniline mäss Kroonlinnas.

Poliitiline kriis meie maal kutsus esile kõikumisi ebakindlate partei liikmete hulgas. Nad püüdsid parteid

eemale kiskuda vahetust praktilisest tööst ja sundisid talle peale diskussiooni.

Innustades laialdasi töörahva hulki taastama rahvamajandust, pööras partei väga suurt tähelepanu tööliskl assi kõige massilisema organisatsiooni — ametiühingute töö ümberkorraldamisele vastavalt rahuaja tingimustele.

1920. aasta novembris *soovitas partei* V ülevenemaalisel ametiühingute konverentsil *loobuda ametiühingute töös sõjaväelistest meetoditest,* mis olid (kodusõja ja interventsiooni olukorras) paratamatud, ja üle minna laialdasele demokraatiale. V ülevenemaalise ametiühingute konverentsi VK(b)P fraktsiooni istungil astus selle partei joone vastu välja Trotski, kes pooldas ametiühingutes käsutamise ja administreerimise meetodite rakendamist ning pidas vajalikuks ametiühingute juhtiva kaadri «läbisarjamist».

8. ja 9. novembril 1920 arutas VK(b)P Keskkomitee pleenum läbi V. I. Lenini ja Trotski teeside — ametiühingute kohta käivate teeside projektid. Pleenum lükkas tagasi 8 häälega 7 vastu Trotski teeside projekti ja võttis 10 häälega vastu V. I. Lenini resolutsiooni mõningate parandustega. V. I. Lenini resolutsiooni vastu hääletas 4 inimest, kusjuures üks jäi erapooletuks. Võeti vastu ka otsus, et Keskkomitees ilmsikstulnud lahkhelisid ei tule panna laialdasele arutusele.

Kuid parteidistsipliini rikkudes tõi Trotski Keskkomitees esinevad lahkhelid üldsuse ette, esines nendes küsimustes ettekandega, sundis parteile peale diskussiooni, mis tohutute raskuste ja kasvava väikekodanliku stiihia olukorras oli lubamatuks luksuseks, sest see kiskus parteid kõrvale edasilükkamatute majanduslike ülesannete lahendamisest.

30. detsembril 1920 toimus Suures Teatris VIII nõukogude kongressi, Ülevenemaalise Ametiühingute Kesknõukogu ja Moskva Ametiühingute Nõukogu VK(b)P fraktsiooni ühine istung. See oli laiendatud parteikoosolek, mis oli pühendatud diskussioonile ametiühingute küsimuses. Oma kõnes «Ametiühingutest, käesolevast momendist ja Trotski vigadest» tõi V. I. Lenin esile Trotski parteivastased positsioonid, näitas, et Trotski poliitika on «ametiühingute bürokraatliku tülitamise poliitika», tema teesid aga «poliitiliselt kahjulik asi».

Diskussioon levis peaaegu kogu meie maal. See hõlmas Moskva, Petrogradi ning rea teiste linnade ja rajoonide parteiorganisatsioone.

3. jaanuaril 1921 toimus Petrogradi parteiorganisatsiooni ülelinnaline koosolek, mis oli diskussioonile pühendatud. Koosolek mõistis hukka Trotski platvormi ja pooldas seda, et koostataks ja võetaks vastu kiri-üleskutse kogu parteile, milles kutsutakse toetama V. I. Lenini positsiooni ja tehakse ettepanek viia partei eelseisva kongressi delegaatide valimised läbi platvormide järgi. «Üleskutse parteile» kinnitati 6. jaanuaril 1921 Petrogradi organisatsiooni ülelinnalisel koosolekul. 12. jaanuaril 1921 mõistis VK(b)P Keskkomitee pleenum hukka Trotski avaliku väljaastumise Keskkomitees esinevate lahkhelide küsimuses. Kuigi pleenum pidas diskussiooni kahjulikuks, siiski otsustas ta — et Trotskil relvad käest ära võtta — alustada diskussiooni ja tunnistas lubatavaks valida delegaate VK(b)P X kongressile platvormide järgi.

Diskussiooni edasiarenemine tõi esile rea platvormide ja teeside tekkimise, mida mitmesugused rühmad olid välja töötanud.

Trotski ja trotskistid esinesid ametiühingute viivitamatu riigistamise (ametiühingute muutmine riigiaparaadi ripatsiks) loosungiga, pooldasid ametiühingutes ja tootmistöös sõjaväeliste meetodite rakendamist. Trotski platvormi elluviimine oleks tegelikult viinud ametiühingute likvideerimiseni, oleks õõnestanud proletariaadi diktatuuri.

A. Šljapnikov, A. Tolokontsev, A. Kisseljov, V. Voronin, I. Kotljakov, I. Barulin, I. Kutuzov ja teised esitasid *«töölisopositsiooni»* platvormi, mis eitas proletaarse riigi juhtivat osa rahvamajanduses, soovitas riigi «sündikaliseerida», s. o. ametiühingutele allutada, riigi osa nulliks muuta. «Töölisopositsiooni» vaated olid sisuliselt anarhosündikalistlikud.

A. Bubnov, M. Boguslavski, A. Kamenski, V. Maksimovski, N. Ossinski ja T. Sapronov esitasid *«demokraatliku tsentralismi» platvormi*, nõudes parteis fraktsioonide ja rühmade vabadust, astusid välja ettevõtete ainujuhtimise ja kindla distsipliini vastu, tsentraliseeritud juhtimise vastu. V. I. Lenin nimetas seda rühma «kõige suuremate kisakõride» fraktsiooniks, tema platvormi aga esseerlik-menševistlikuks.

N. Buhharin, J. Larin, J. Preobraženski, L. Serebrjakov, G. Sokolnikov, V. Jakovleva esitasid niinimetatud *«puhverplatvormi»*, mis püüdis trotskismi leninismiga lepitada,

kuid tegelikult kaitses trotskismi. V. I. Lenin nimetas Buharini platvormi *«ideelise* laostumise tipuks».

Oma platvormiga esinesid V. Nogin, Ignatovi rühm ja D. Rjazanov. Kõigi antileninlike platvormide naelaks olid Trotski teesid ja Trotski—Buhharini ühendatud platvorm.

14. jaanuaril 1921 esitati *«kümne» platvorm,* mis kandis nimetust «VK(b)P X kongressi otsuse projekt ametiühingute osast ja ülesannetest». See projekt töötati välja J. E. Rudzutaki teeside alusel ja sellele kirjutas alla enamik Keskkomitee liikmeid eesotsas V. I. Leniniga. Selles käsitleti ametiühinguid kui

kommunismi kooli;

töölisklassi kõige massilisemat organisatsiooni, mis etendab proletariaadi diktatuuri elluviimisel tähtsat osa;

organisatsiooni, mis on tihedalt seotud oma töös Kommunistliku Parteiga; ametiühingute kaudu juhib partei tööliste ja talupoegade parteituid hulki;

Kommunistliku Partei esimest abilist sotsialismi ülesehitamisel, kes võtab aktiivselt osa Nõukogude riigi plaani- ja majandusorganitest.

«Kümne» platvorm märkis, et ametiühingute töö aluseks on veenmismeetod.

«Kümne» platvormi toetasid kõik meie maa suuremad parteiorganisatsioonid.

17. jaanuaril 1921 avaldas VK(b)P Moskva Komitee — kes üksvahe asus «puhverplatvormil» — laiendatud koosolek 22 häälega poolehoidu «kümne» platvormile; Trotski platvormi poolt anti kõigest 9 häält, «puhverplatvormi» poolt — 4, «demokraatliku tsentralismi» platvormi poolt — 4 ja Ignatovi platvormi poolt — 3 häält. Ülejäänud platvormid ei saanud ühtegi häält.

19. jaanuaril 1921 võttis Balti mere madruste parteikoosolek (millest võttis osa 3500 inimest) peaaegu üksmeelselt vastu «kümne» platvormi. Trotski platvormi poolt hääletas vaid 40 inimest.

Samal päeval andsid 5000 inimesest, kes Petrogradi parteiaktiivi koosolekust osa võtsid, ainult 200 oma hääled Trotski teeside poolt, valdav enamik aga hääletas «kümne» platvormi poolt. Veebruaris toetas Petrogradi organisatsiooni aktiivi otsust VK(b)P Petrogradi XIV konverents, kus Trotski—Buhharini ühendatud platvorm kogus vaid 19 häält.

27. jaanuaril 1921 anti VK(b)P Ivanovo-Voznessenski

organisatsiooni ühisel koosolekul Trotski—Buhharini ühendatud platvormi poolt kõigest 27 häält, «kümne» platvormi toetas aga 900 inimest.

Opositsionäärid said lüüa ka ühisel koosolekul Doni-äärses Rostovis, Jekaterinburgi organisatsiooni ülelinnalisel ja kubermangu V konverentsil.

19. veebruaril 1921 lükkas VK(b)P Moskva kubermangu konverents antileninlikud platvormid tagasi.

Leninlik «kümne» platvorm võeti valdava häälteenamusega vastu Ukraina, Valgevene, Põhja-Kaukaasia, Siberi ja Turkestani parteiorganisatsioonides.

Jaanuaris ja veebruaris 1921 parteiorganisatsioonides toimunud diskussiooni käigus ühinesid «puhverplatvormi» pooldajad trotskistidega Trotski—Buhharini ühendatud platvormi pinnal; Ignatovi pooldajad hakkasid kaitsma «töölisopositsiooni» platvormi, Nogini rühm ühines bolševike-leninlastega ning hakkas kaitsma «kümne» platvormi.

Partei X kongress kinnitas oma hääletamisega leninliku partei hiilgava võidu ning tegi lõpu diskussioonile. Valdava häälteenamusega (336) võttis kongress vastu «kümne» platvormi. Trotski—Buhharini platvorm kogus ainult 50 häält, «töölisopositsiooni» platvormi poolt hääletas vaid 18 delegaati. «Demokraatliku tsentralismi» rühm, jõudnud veendumusele, et pole mõtet partei X kongressil oma platvormiga esineda, soovitas oma pooldajail hääletada vabalt ükskõik millise platvormi poolt.

Diskussiooni tulemused on selle titaanliku võitluse resultaat, mida partei ja tema juht suur Lenin on pidanud opositsiooniliste rühmade ja kõigepealt trotskismi vastu, partei ridade ühtsuse ja monoliitsuse eest.

Partei X kongress

VK(b)P X kongress toimus Moskvas 8.—16. märtsini 1921; tema tööst võttis osa 694 otsustava häälega delegaati, kes esindasid 732 521 partei liiget, ja 296 nõuandva häälega delegaati. Päevakord: VK(b)P Keskkomitee ja Kontrollkomisjoni aruanne; Poliitharidustöö Peakomiteest ning partei agitatsiooni- ja propagandatööst; rahvusküsimus; ametiühingud ja nende osa riigi majanduselus; partei ehituse küsimused; toiduainete andmise kohustuse asendamisest toitlusmaksuga; Nõukogude vabariik kapitalistlikus ümbruses; Kominternis VK(b) Parteid esindava esindaja aruanne; partei ühtsusest ja anarho-sündikalistlikust kallakust; juhtivate organite valimised.

Kongress töötas V. I. Lenini juhtimisel.

Kongressi üheks keskseks küsimuseks oli küsimus, mis oli seotud üleminekuga sõjakommunismi poliitikalt *uuele majanduspoliitikale.*

Uue majanduspoliitika põhiseisukohti põhjendas V. I. Lenin juba 1918. aastal kirjutatud töödes ning peamiselt töödes «Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded» ja ««Pahempoolsest» lapsikusest ja väikekodanlikkusest».

Uue majanduspoliitikaga seotud küsimusi käsitleti nii Keskkomitee poliitilises aruandes kui ka V. I. Lenini ettekandes toiduainete andmise kohustuse asendamisest naturaalmaksuga. V. I. Lenin näitas, et sõjakommunismi poliitika oma toiduainete andmise kohustusega, mis kodusõja-aastail positiivset osa oli etendanud, ei kõlvanud enam rahuajal, sest ta kutsus esile rahulolematuse talupoegades, ähvardas lõhkuda töölisklassi ja talurahva liitu, takistas põllumajandusliku tootmise ja meie maa tootlike jõudude arenemist.

V. I. Lenin rõhutas, et proletariaadi avangardi ja laiade talurahva hulkade liit peab uutes tingimustes rajanema majanduslikul alusel. Kongressil vastuvõetud otsus toiduainete andmise kohustuse asendamisest toitlusmaksuga

suurendas talupoegade isiklikku huvi oma majapidamise arendamise vastu;

põhjustas kogu meie maa põllumajanduse kiiret tõusu;

võimaldas sellel alusel taastada ja arendada riiklikku tööstust, kindlustada sotsialismi positsioone meie maa majanduses, luua baasi põllumajanduse ümberkujundamiseks sotsialistlikel alustel.

V. I. Lenin oli seisukohal, et kapitalismi lubamine teatud piires (vabakaubandus, erakapitali arenemine riigikapitalismi teel) ei ole uue majanduspoliitika tingimustes ohtlik, sest rahvamajanduse juhtivad positsioonid (tööstus, pangad, raudtee- ja veetransport, väliskaubandus ja maa) on proletaarse riigi käes.

Kongress kiitis üksmeelselt heaks leninliku uue majanduspoliitika ja oli selle poolt, et toiduainete andmise kohustus asendataks viivitamatult toitlusmaksuga.

Kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgul oli uus majanduspoliitika ainuõige poliitika. Selle eesmärgiks oli proletariaadi ja talurahva liidu tugevdamine, proletariaadi diktatuuri kindlustamine, meie maa tootlike jõudude arendamine sotsialismi suunas, sotsialistlike elementide võit-

lus kapitalistlike elementide vastu, sotsialistlike elementide võit, ekspluataatorlike klasside likvideerimine, sotsialismi võit NSV Liidus.

X kongress võttis vastu otsuse *«Partei järjekordsetest ülesannetest rahvusküsimuses»*, milles

juhtis tähelepanu sellele, et tuleb likvideerida mahajäänud rahvaste tegelik ebavõrdsus, anda neile abi nõukogude riikluse ja võimuorganite arendamisel ja tugevdamisel, majanduse juhtimisel ning rahvusliku kaadri ettevalmistamisel;

fikseeris seisukoha, et ühised huvid — nii majanduslikud, poliitilised kui ka riigikaitse huvid — tingivad tungivalt üksikute nõukogude vabariikide riikliku liidu ja föderatsiooni kui selle liidu üldise vormi otstarbekohasuse;

mõistis hukka suurriikliku šovinismi ja kohaliku natsionalismi, kutsus üles leppimatult võitlema nii ühe kui teise vastu, eeskätt aga suurriikliku šovinismi kui peamise ohu vastu.

X kongressi otsused rahvusküsimuses soodustasid töölisklassi ja talurahva liidu tugevdamist ning rahvuslike piirkondade rahvahulkade kaasatõmbamist sotsialistlikule ülesehitustööle uue majanduspoliitika alusel.

Kongress tegi kokkuvõtted diskussioonist ametiühingute üle, mõistis resoluutselt hukka trotskistide parteivastased vaated ametiühingute küsimuses, tunnistas «töölisopositsiooni» ideede kahjulikkust, sest «töölisopositsioon» püüdis parteid isoleerida ametiühingutest, viia partei juhtiv ja kasvatuslik osa nullile.

Eriti suurt tähelepanu pööras kongress partei ühtsuse küsimusele. Ta pooldas energiliselt fraktsioonide ja rühmade lubamatust parteis. *X kongressi otsus «Partei ühtsusest» sai vankumatuks põhimõtteks partei elus ja partei ehituses.* Kongress võttis vastu resolutsiooni «Sündikalistlikust ja anarhistlikust kallakust meie parteis», tunnistas anarho-sündikalistlike vaadete propageerimise kokkusobimatuks VK(b) Parteisse kuulumisega. Võeti vastu otsus kontrollkomisjonide loomisest keskuses ja kohtadel.

Partei ehituse küsimusi arutades seadis kongress partei ette mitmeid tähtsaid ülesandeid, mis olid seotud sisepartei-lise demokraatia arendamisega, partei liikmete poliitilise taseme tõstmisega, partei mõju tugevdamisega parteitutes hulkades, tööliste kaasatõmbamisega parteisse, partei puhastamisega mittekommunistlikest elementidest.

Uue majanduspoliitika elluviimine

Pärast X kongressi hakkas Kommunistlik Partei uut majanduspoliitikat energiliselt ellu viima. Nõukogude valitsus andis välja rea dekreete ja otsuseid, mille eesmärgiks oli uue majanduspoliitika elluviimine ja arendamine. Ühtaegu selgitas partei rahvahulkadele uue majanduspoliitika tähtsust ja olemust, mobiliseeris neid uue majanduspoliitika ülesannete elluviimiseks.

29. märtsil 1921 arutas partei Keskkomitee Poliitbüroo läbi ja võttis vastu teesid toitlusmaksu kohta, mis olid ette nähtud agitaatorite jaoks. 3. aprillil avaldati need teesid ajalehes «Pravda».

21. aprillil 1921 lõpetas V. I. Lenin oma töö **«Toitlusmaksust** (Uue poliitika tähendus ja tingimused)». Maikuus ilmus see trükist. V. I. Lenin põhjendas teaduslikult uue majanduspoliitika seisukohti, näitas selle elluviimise objektiivset paratamatust.

29. aprillil 1921 tegi partei Keskkomitee Organiseerimisbüroo kubermangukomiteedele ettepaneku informeerida Keskkomiteed tehtud tööst toitlusmaksu selgitamisel ja läbiviimisel.

1921. aasta kevadel toimusid kõikjal meie maal partei kubermangukomiteede pleenumid, parteikonverentsid, parteiaktiivid, parteikoosolekud, kus arutati läbi X kongressi otsused.

26.—28. mail 1921 tuli Moskvas kokku **VK(b)P X ülevenemaaline konverents.** Konverents kutsuti kokku erakorraliselt, et arvesse võtta ja üldistada uue majanduspoliitika elluviimisel saadud kohapealseid kogemusi ning rakendada abinõusid, mille eesmärgiks oli laiendada ja süvendada partei X kongressi otsuste täitmisel tehtavat tööd. V. I. Lenin esines konverentsil mitu korda. Konverents võttis vastu resolutsiooni «Majanduspoliitikast», mille projekti töötas välja V. I. Lenin, ning otsused parteitute kaasatõmbamisest nõukogude tööle, VK(b)P Keskkomitee tööplaanist jne.

25. juunil 1921 võtsid VK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjon partei X kongressi otsuste elluviimiseks vastu otsuse läbi viia partei puhastus 1. augustist 1. oktoobrini 1921. 1. juulist lõpetati ajutiselt parteisse vastuvõtmine. Puhastuse tulemusena heideti VSFNV-s (ilma Turkestani, Astrahani ja Brjanski kubermanguta) parteist välja 136 386 inimest.

Partei puhastus, mis toimus lahtistel koosolekutel, parteitute tööliste, teenistujate ja talupoegade osavõtul, aitas parteil vabaneda võõrastest laostunud elementidest. Peale selle võimaldas partei puhastus välja selgitada uue majanduspoliitika elluviimisel esinenud kitsaskohad ning võtta tarvitusele abinõud nende likvideerimiseks.

1921. aasta augustis avaldati partei Keskkomitee ringkiri «Uue majanduspoliitika aluste tundmaõppimise vajadusest», milles nähti ette uue majanduspoliitika kõige laialdasem läbiarutamine parteirakukeste koosolekutel, tõmmates sellele kaasa ametiühingu liikmeid, ning talurahva hulkades uue majanduspoliitika olemuse selgitamise organiseerimine.

19.—22. detsembrini 1921 toimus **VK(b)P XI ülevenemaaline konverents,** mis analüüsis tööstuse, põllumajanduse ja kooperatsiooni olukorda, võttis vastu resolutsiooni «Partei järjekordsed ülesanded seoses majanduse taastamisega», kohustas partei liikmeid julgelt ja asjalikult ellu viima partei otsuseid uue majanduspoliitika kohta.

VK(b)P XI kongress

Uue majanduspoliitika elluviimise eest aasta jooksul peetud võitluse tulemustest tehti kokkuvõtteid VK(b)P XI kongressil, mis toimus Moskvas 27. märtsist 2. aprillini 1922; kongressi tööst võttis osa 522 delegaati otsustava häälega, kes esindasid 532 000 partei liiget, ja 165 delegaati nõuandva häälega. Päevakord: partei Keskkomitee, Revisjonikomisjoni, Keskkontrollkomisjoni ja VK(b) Parteid Kommunistlikus Internatsionaalis esindava delegatsiooni aruanne; ametiühingutest; Punaarmeest; rahanduspoliitika; partei puhastuse kokkuvõtted, partei ridade kindlustamine jne. See oli viimane partei kongress, mida V. I. Lenin vahetult juhtis.

V. I. Lenin esines kõnega kongressi avamisel, ettekandega «VK(b)P Keskkomitee poliitiline aruanne», lõppsõnaga ettekande kohta ja kõnega kongressi lõpetamisel.

Peamist tähelepanu pööras V. I. Lenin uue majanduspoliitika praktilisele elluviimisele ja selle esimese aasta kokkuvõtetele. V. I. Lenin ütles, et *taganemine on lõppenud, nüüd on eesmärgiks — paigutada jõud ümber selleks, et alustada pealetungi kapitalistlikele elementidele.* V. I. Lenin püstitas ülesande — õppida kultuurselt kauplema, õppida majandama, jõude õigesti paigutama ja täitmise süstemaatilist kontrolli organiseerima. Need leninli-

kud põhimõtted lülitas kongress VK(b)P Keskkomitee aruande põhjal vastuvõetud resolutsiooni.

Kongress mõistis hukka katsed tassida menševistlik-trotskistlikke vaateid sisse uude majanduspoliitikasse, partei, nõukogude ja ametiühingute vahekorda. Kongress võttis vastu V. I. Lenini poolt kirjutatud resolutsiooni «Ametiühingute osa ja ülesanded uue majanduspoliitika tingimustes», milles rõhutati, et uue majanduspoliitika tingimustes, kus kauplemisvabadust ja kapitalismi arenemist lubatakse ainult teataval määral, «on ametiühingute üheks kõige tähtsamaks ülesandeks proletariaadi klassihuvide igakülgne kaitsmine tema võitluses kapitali vastu».

Kongress hoiatas rangelt «töölisopositsiooni» fraktsionääre, et kui nad jätkavad parteivastast tegevust, siis heidetakse nad parteist välja.

VK(b)P XI kongress võttis vastu resolutsiooni «Partei kindlustamisest ja uutest ülesannetest», milles märgiti, et partei peab mitte ainult tõstma VK(b)P liikmete teoreetilist taset, vaid aitama ka neil saada kvalifitseeritud majandustöötajaiks, pöörama tähelepanu mitte niivõrd oma liikmete arvu suurendamisele, kuivõrd oma koosseisu kvaliteedi parandamisele.

Selleks et suurendada parteis proletaarset tuumikut ja et mitteproletaarsetel elementidel oleks raskem parteisse astuda, kehtestas kongress parteisse vastuvõtmisel kolm kategooriat: 1) töölised ning tööliste ja talupoegade hulgast pärit punaarmeelased; 2) talupojad (peale punaarmeelaste) ja kodutööndajad, kes ei ekspluateeri võõrast tööjõudu; 3) muud (teenistujad jne.). Igale kategooriale määrati parteisse vastuvõtmisel kindlaks erilised tingimused. Esimesse kategooriasse kuuluvatel inimestel oli parteisse astumine hõlbustatud, kolmandasse kategooriasse kuuluvatel inimestel aga raskendatud.

Kongressil valitud Keskkomitee esimesel istungil viidi läbi Poliitbüroo, Organiseerimisbüroo ja Sekretariaadi valimised. Keskkomitee peasekretäriks valiti J. V. Stalin.

NSV Liidu moodustamine

Nõukogude võimu eksisteerimise esimestest päevadest alates oli Kommunistliku Partei tähelepanu keskpunktis paljurahvuselise sotsialistliku riigi rajamine.

VSFNV ja sõltumatute nõukogude vabariikide vahel, mis tekkisid sotsialistliku revolutsiooni ja kodusõja käigus, hakkasid kujunema föderatiivsed sidemed. Vabariigid sõl-

misid omavahel rea liidulepinguid. 30. septembril 1920 kirjutati alla lepingule VSFNV ja Aserbaidžaani vahel; 28. detsembril 1920 VSFNV ja Ukraina vahel; 16. jaanuaril 1921 VSFNV ja Valgevene vahel; 21. mail 1921 VSFNV ja Gruusia vahel.

12. märtsil 1922 sõlmisid Gruusia, Armeenia ja Aserbaidžaan omavahel lepingu, moodustades Taga-Kaukaasia Sotsialistliku Nõukogude Vabariikide Föderatiivse Liidu.

1922. aasta kevadel ja suvel pöördusid VK(b)P Keskkomitee poole Ukraina, Valgevenemaa ja Taga-Kaukaasia Föderatsiooni parteiorganisatsioonid palvega reguleerida vastastikused suhted sõltumatute nõukogude vabariikide ja VSFNV vahel, lähtudes nende föderatiivsete sidemete arendamise ja tugevdamise vajadusest.

Ühtse sotsialistliku riigi moodustamise küsimus, kuhu kuuluksid võrdsetes õigustes kõik nõukogude vabariigid, töötati välja ja arutati läbi partei Keskkomitees.

J. V. Stalin, kes suhtus halvustavalt rahvusvabariikide parteiorganisatsioonide ettepanekutesse, töötas välja projekti, mille aluseks oli «autonomiseerimise» idee, mis nägi ette, et Ukraina, Valgevene, Aserbaidžaan, Armeenia ja Gruusia kuuluksid VSFNV koosseisu autonoomsete vabariikide õigustes. Võtmata arvesse seda, et Valgevenemaa, Ukraina ja Gruusia keskkomiteed lükkasid tagasi «autonomiseerimise» projekti, esitas Stalin ikkagi selle Keskkomitee Poliitbüroo komisjonile, mille istung toimus 23.—24. septembrini 1922 Molotovi eesistumisel. Komisjon võttis projekti aluseks. V. I. Lenin kritiseeris teravalt sellist suhtumist rahvusküsimusse.

26. septembril 1922 pöördus V. I. Lenin Poliitbüroo liikmete poole kirjaga, milles pooldas võrdõiguslike nõukogude vabariikide ühinemist föderatsiooni alusel ja tegi ettepaneku moodustada Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit.

6. oktoobril 1922 tuli kokku partei Keskkomitee pleenum. V. I. Lenin, kes ei võtnud pleenumi istungist osa, saatis Keskkomiteesse kirja, milles teatas, et ta kuulutab suurriiklikule šovinismile «sõja elu ja surma peale», ja nõudis tungivalt, et liidu Kesktäitevkomitee istungeid juhataksid kordamööda venelane, ukrainlane, grusiinlane jne.

Partei Keskkomitee pleenum

võttis tervenisti vastu kõik Lenini ettepanekud;
organiseeris uue komisjoni NSV Liidu moodustamise seaduse projekti väljatöötamiseks;
võttis vastu otsuse «tunnistada vajalikuks sõlmida Ukraina, Valgevene, Taga-Kaukaasia Vabariikide Föderatsiooni ja VSFNV vahel leping, mille alusel nad ühinevad «Sotsialistlike Nõukogude Vabariikide Liiduks», kusjuures igaühele neist jääb õigus «Liidu» koosseisust vabalt välja astuda».

1922. aasta oktoobrist detsembrini toimunud Ukraina, Valgevenemaa, Aserbaidžaani, Armeenia ja Gruusia kommunistliku partei keskkomitee pleenumid pooldasid nõukogude vabariikide ühinemist NSV Liiduks.

13. detsembril 1922 võtsid VII Ukraina nõukogude kongress ja I Taga-Kaukaasia nõukogude kongress vastu otsuse NSV Liidu moodustamise vajalikkuse kohta. 18. detsembril 1922 võttis samasuguse otsuse vastu IV Valgevene nõukogude kongress ja 26. detsembril 1922 X VSFNV nõukogude kongress.

30. detsembril 1922 tuli kokku I Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu nõukogude kongress. V. I. Leninit kongressil ei olnud. Kuid kogu nõukogude kongressi töö ja kõik tema otsused olid rajatud leninlikele seisukohtadele ning leninlikule rahvusprogrammile. Nõukogude kongress kinnitas NSV Liidu moodustamise deklaratsiooni ja liidulepingu. II NSV Liidu nõukogude kongress võttis 1924. aastal vastu esimese Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu konstitutsiooni.

V. I. Lenini viimsed artiklid ja kirjad

1922. aasta sügisel võttis V. I. Lenini haigus teravama pöörde. 1922. aasta detsembris — 1923. aasta märtsis dikteeris raskesti haige Vladimir Iljitš oma viimsed artiklid ja kirjad. Need annavad tunnistust suure juhi tohutust hoolitsusest meie maa ja revolutsiooni saatuse eest. Nende tööde näol jättis V. I. Lenin parteile omamoodi poliitilise testamendi, *nad kujutasid endast NSV Liidus sotsialismi ülesehitamise leninliku plaani väljatöötamise lõppetappi.*

2. jaanuaril 1923 dikteeris V. I. Lenin artikli «Lehekülgi päevikust», 4. ja 6. jaanuaril «Kooperatsioonist», 16. ja 17. jaanuaril «Meie revolutsioonist», 9., 13., 19., 20., 22. ja 23. jaanuaril «Kuidas reorganiseerida Tööliste-Talupoegade Inspektsioon», 2., 4., 5., 6., 7. ja 9. veebruaril diktee-

ris ja 2. märtsil vaatas uuesti läbi artikli «Pigem vähem, aga paremini». 23.—26. detsembrini 1922 dikteeris V. I. Lenin «Kirja kongressile», mis on tuntud testamendi nimetuse all, 27.—31. detsembrini kirja «Riiklikule Plaanikomisjonile seadusandlike funktsioonide andmisest», «Rahvuste küsimusest ehk «autonomiseerimisest»». Oma artiklites ja kirjades V. I. Lenin

lähtus sellest, et Nõukogudemaal on piisavalt olemas kõik see, mis on vajalik täieliku sotsialismi ülesehitamiseks;

toonitas, et sotsialismi materiaalseks baasiks on raketööstus, et sotsialismi ainuvõimalikuks majanduslikuks aluseks on masinaline suurtööstus, mis ei tähenda midagi muud kui meie maa elektrifitseerimist; põhjendas raketööstuse arendamise kiirendatud tempo vajalikkust, näitas kätte sotsialistlikuks industrialiseerimiseks vajaliku akumulatsiooni põhiallikad; rõhutas range kokkuhoiurežiimi silmaspidamise ning igasuguste liialduste likvideerimise tähtsust;

andis küla sotsialistliku ümberkujundamise tervikliku plaani, mis on NSV Liidus sotsialismi ja kommunismi ülesehitamise leninliku programmi lahutamatu osa; väiketalumajandite üleviimist sotsialismi rööbastele seostas ta suurtööstuse arendamisega ja maa elektrifitseerimisega; töötas välja geniaalse plaani, kuidas tõmmata talupoegi kaasa sotsialismi ehitamisele kooperatsiooni kaudu, mis on miljonilistele talupoegadele kõige sobivam, vastuvõetavam ja arusaadavam vorm üleminekul killustatud üksikväikemajapidamistelt suurtele kooperatiivsetele tootmiskoondistele;

pööras sotsialismi ülesehitamise programmis suurt tähelepanu kultuurirevolutsioonile, rõhutades, et kogu meie maa elanikkond peab saama kirjaoskajaks, et on vaja tõsta rahva üldist kultuuritaset, luua oma kõrgesti kvalifitseeritud kaader jne.;

kutsus üles tugevdama proletariaadi diktatuuri — sotsialismi ülesehitamise põhitingimust —, kindlustama töölisklassi ja töötava talurahva liitu, säilitama proletariaadi juhtivat osa talurahva suhtes;

juhtis tähelepanu vajadusele tugevdada nõukogude riiki, intensiivistada riigiaparaadi parteilist juhtimist, resoluutselt võidelda igasuguse bürokratismi, ükskõiksuse ja töö-

tajate nõudmistesse tähelepanematu suhtumise avaldumise vastu;

märkis, et sotsialismi ülesehitamise edu vältimatuks tingimuseks on meie maa rahvaste sõprus; kutsus üles tugevdama kõigist rahvustest töötajate liitu sotsialismi ja kommunismi ülesehitamiseks;

rääkis sellest, et ka rahvusvahelisest seisukohast on sotsialismi ülesehitamine NSV Liidus täielikult kindlustatud, seadis partei ette ülesande võidelda sihikindlalt rahu eest, rahuliku kooseksisteerimise eest;

rõhutas, et sotsialismi ülesehitamise otsustavaks jõuks on Kommunistlik Partei; kutsus üles säilitama partei ühtsust, arendama siseparteilist demokraatiat, rangelt kinni pidama partei elu normidest ja juhtimise kollektiivsusest, tugevdama ja laiendama partei ja laiade töörahva hulkade sidemeid.

VK(b)P XII kongress

VK(b)P XII kongress toimus Moskvas 17.—25. aprillini 1923. Tema tööst võttis osa 408 otsustava häälega delegaati, kes esindasid 386 000 partei liiget, ja 417 nõuandva häälega delegaati. Päevakord: Keskkomitee poliitiline ja organisatsiooniline aruanne; Revisjonikomisjoni, Keskkontrollkomisjoni ja Kominterni Täitevkomitees Venemaad esindava delegatsiooni aruanne; tööstusest; rahvuslikud momendid partei ja riigi ehituses; maksupoliitika maal; rajoneerimisest jne. V. I. Lenin raske haiguse tõttu kongressist osa ei võtnud. Kongress juhindus oma töös V. I. Lenini viimsetes artiklites ja kirjades antud näpunäidetest.

XII kongress kiitis täielikult heaks Keskkomitee poliitilise ja organisatsioonilise joone ning Keskkomitee poolt suunatava rahvusvahelise poliitika.

VK(b)P XII kongress:

märkis majanduse elavnemist meie maal;

näidates suurtööstuse kui sotsialismi aluse tähtsust, rõhutas, et suurtööstus peab arenema koostöös põllumajandusega, kõikide töötajate huvides;

juhtis tähelepanu sellele, et rahvamajanduse arenemise antud staadiumil on põllumajandusel kogu meie maa majanduses esmajärguline tähtsus;

kutsus üles laiendama ja tugevdama linna ja maa koostööd, suurima tähelepanu ja hoolega kaitsma ja arendama töölisklassi ja talurahva liitu, osutades igakülgset abi maale, arendama linna laialdast šeflust maa üle jne.;

tunnistades, et peamist vastutust majandusorganite ja üldriiklike organite töö eest kannab VK(b)P, esitas loosungi: «Veelgi lähemale majandusele, veelgi rohkem tähelepanu, juhtimist, jõudusid majandusorganitele»;

tehes uue majanduspoliitika kahe aasta kokkuvõtteid, andis otsustava vastulöögi kõigile neile, kes nägid uues majanduspoliitikas tagasipöördumist kapitalismile ja taganemist sotsialistlikelt positsioonidelt, märkis Keskkomitee aruande põhjal vastuvõetud resolutsioonis, et uue majanduspoliitika tingimused loovad pinna kallakute tekkimiseks, mille vastu partei peab juba algusest peale pidama leppimatut ideelist võitlust, eriti selliste kallakute vastu, mis vastandasid Nõukogude riiki töölisklassile ja parteid riigile;

lükkas tagasi Trotski ettepaneku ehitada tööstust talumajanduse ekspluateerimise teel kui ettepaneku, mis on suunatud töölisklassi ja talurahva liidu õõnestamisele;

vastuseks Buhharini ja Sokolnikovi ettepanekule kaotada osaliselt väliskaubanduse monopol kinnitas kategooriliselt, et väliskaubanduse monopol on vääramatu, et igasugune temast möödahiilimine või kõikumised tema elluviimisel on lubamatud, tegi uuele Keskkomiteele ülesandeks tarvitusele võtta süstemaatilised abinõud väliskaubanduse monopoli režiimi kindlustamiseks ja arendamiseks;

võttis vastu tähtsa otsuse NSV Liidu rahvaste majandusliku ja kultuurilise ebavõrdsuse likvideerimise kohta ja kutsus parteid üles resoluutselt võitlema rahvusküsimuses esinevate kallakute vastu — nii suurvene šovinismi kui ka kohaliku natsionalismi vastu, rõhutas Kommunistliku Partei rahvuspoliitika määratu suurt rahvusvahelist tähtsust;

V. I. Lenini ettepanekul, mille ta saatis kongressile kirjalikult, moodustas kongress ühendatud organi — Keskkontrollkomisjoni ja Tööliste-Talupoegade Inspektsiooni —, kellele pandi ülesandeks partei ühtsuse kaitsmine, parteilise ja riikliku distsipliini kõvendamine, Nõukogude riigi aparaadi parandamine.

1923. aasta üleliiduline diskussioon parteis

Lahendades majanduslikest raskustest jagusaamise ja rahvamajanduse taastamise ülesandeid, oli partei 1923.—1924. aastal jällegi sunnitud oma jõude kõrvale juhtima, nimelt diskussioonile, mille trotskistid peale sundisid.

8. oktoobril 1923 saatis Trotski Keskkomitee liikmetele laimava iseloomuga kirja, milles ta halvustas Keskkomitee tööd, mobiliseerides kõik parteivastased ja ebakindlad elemendid võitluseks partei Keskkomitee vastu. 15. oktoobril 1923 saabus Keskkomiteese *«46 avaldus»* ehk niinimetatud *«46 platvorm»*, millele olid alla kirjutanud trotskistid, «detsistid», «pahempoolsete kommunistide» rühma ja «töölisopositsiooni» rühma jäänused. Nende hulgas olid ka mõned Keskkomitee liikmed. «46 platvorm» oli Trotski kirja korrutamine. Selle pooldajad astusid välja Keskkomitee vastu. Nad väitsid, et partei aparaat on partei asemele astunud, püüdsid seega kommuniste leninliku Keskkomitee vastu üles ässitada, vastandades Keskkomiteed parteile. Oportunistid nõudsid X kongressi otsuse — fraktsioonide ja rühmituste ärakeelamist käsitleva otsuse tühistamist.

19. oktoobril 1923 vastas Keskkomitee Poliitbüroo Trotski kirjale üleskutsega kõigile Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni liikmetele. Keskkomitee Poliitbüroo üleskutses selgitati, et «46 platvorm» on trotskistide poolt juhitava opositsiooni avalik väljaastumine partei leninliku Keskkomitee vastu.

25.—27. oktoobrini 1923 mõistis Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum koos kümne suurema parteiorganisatsiooni — Petrogradi, Moskva, Harkovi jt. esindajatega Trotski ja 46 fraktsioonilise väljaastumise hukka. Pleenum kiitis heaks ka Keskkomitee Poliitbüroo abinõud, mille eesmärgiks oli siseparteilise demokraatia arendamine.

Kuid Trotski ei lõpetanud oma parteivastast tegevust. 11. detsembril esines ta uuesti fraktsioonilise laimava kirjaga «Partei nõupidamistele».

Trotskistid sundisid parteile uuesti peale diskussiooni, mis toimus kõikides parteiorganisatsioonides, partei kisti uuesti taastamisperioodi ülesannete täitmisest kõrvale.

Trotskistid said diskussioonil täielikult lüüa.

1923. aasta detsembrikuu ja 1924. aasta jaanuarikuu esimesel poolel avaldasid Petrogradi, Moskva, Ukraina, Uraali, Bakuu, Ivanovo-Voznessenski ja paljud teised parteiorganisatsioonid toetust partei leninlikule Keskkomiteele. Keskkomitee joone poolt hääletas 98,7% partei liikmeist, opositsiooni poolt 1,3%. Diskussiooni tulemusena koondus partei veelgi enam Keskkomitee ümber.

Diskussioonist tegi kokkuvõtteid **VK(b)P XIII konverents**, mis toimus Moskvas 16. kuni 18. jaanuarini 1924; tema tööst võttis osa 128 otsustava häälega delegaati ja 222 nõuandva häälega delegaati. Konverents arutas järgmisi küsimusi: «Parteitööst», «Diskussiooni tulemustest ja väikekodanlikust kallakust parteis», «Majanduspoliitika järjekordsed ülesanded», «Rahvusvaheline olukord».

Konverents

analüüsis trotskistliku opositsiooni tekkimise põhjusi, tema väljaastumiste iseloomu, ideelist olemust ning tegi praktilised järeldused;

mõistis valdavas enamuses teravalt hukka trotskistide antileninliku, fraktsioonilise võitluse, rõhutas, et «praeguse opositsiooni näol on meil tegemist mitte ainult bolševismi revideerimise katsega, mitte ainult otsese leninismist taganemisega, vaid ka selgekujulise *väikekodanliku kallakuga*. Pole vähimatki kahtlust, et objektiivselt peegeldab see opositsioon väikekodanluse survet proletaarse partei positsioonidele ja tema poliitikale»;

juhtis tähelepanu sellele, et on vaja intensiivistada võitlust partei ideoloogilise puhtuse eest, väikekodanliku kõikumise vastu;

kutsus üles parteitöö laiendamisele töörahva — tööliste, talupoegade ja intelligentsi hulgas;

kavandas abinõud siseparteilise demokraatia kindlustamiseks ja arendamiseks, rakukeste tugevdamiseks ja nende koosseisu kvaliteedi parandamiseks;

tegi praktilised järeldused partei proletaarse tuumiku suurendamise kohta — värvata parteisse uusi liikmeid masina taga töötavate tööliste hulgast, et tõmmata parteisse vähemalt 100 000 põlisproletaarlast.

Et aidata partei liikmetel paremini mõista trotskismi olemust ja ohtu, organiseeriti VK(b)P ajaloo ja V. I. Lenini teoste tundmaõppimist.

V. I. Lenini surm

21. jaanuaril 1924 tabas nõukogude rahvast, maailma proletariaati ja kogu progressiivset inimkonda sügavaim kurvastus — suri Vladimir Iljitš Lenin. Partei Keskkomitee erakorraline pleenum võttis vastu üleskutse «Parteile. Kogu töörahvale». Selles üleskutses teatas Keskkomitee suure juhi surmast.

Juhi surmale vastas töölisklass veel tihedama koondumisega partei ümber. Arvestades tööliste tohutut püüet abistada oma parteid neil leinapäevil, kuulutas Keskkomi-

tee välja Lenini kutse parteisse; kutse oli mõeldud masina taga töötavatele töölistele.

Lenini kutse tulemusena astus VK(b) Parteisse üle 240 000 eesrindliku, revolutsioonilises võitluses karastatud töölise.

VK(b)P XIII kongress

VK(b)P XIII kongress toimus Moskvas 23.—31. maini 1924. Kongressist võttis osa 748 otsustava häälega delegaati ja 416 nõuandva häälega delegaati, kes esindasid 735 881 partei liiget ja 127 741 liikmekandidaati. Päevakord: Keskkomitee poliitiline ja organisatsiooniline aruanne; Revisjonikomisjoni, Keskkontrollkomisjoni, Kominterni Täitevkomitees VK(b) Parteid esindava delegatsiooni aruanne; sisekaubandusest ja kooperatsioonist; tööst maal; tööst noorsoo hulgas; partei organiseerimistöö küsimused jne.

Kongress kiitis täielikult heaks Keskkomitee poliitilise joone ja organiseerimistöö, mis kindlustasid kõigil tööaladel parteile edu raskes ja keerulises olukorras, kus partei jäi ilma V. I. Lenini otsesest juhtivast tegevusest.

XIII kongress

kinnitas partei XIII konverentsi resolutsioonid «Parteitööst» ning «Diskussiooni tulemustest ja väikekodanlikust kallakust», kiitis heaks partei Keskkomitee põhimõttekindluse ja bolševistliku leppimatuse, mida ta diskussiooni ajal üles näitas, kaitstes leninismi aluseid väikekodanlike kallakute vastu;

konstateeris, et partei poolt teostatav uus majanduspoliitika on õigustanud neid ülesandeid, mis partei tema ette oli seadnud: uue majanduspoliitika pinnal on ilmselt alanud majanduse üldine tõus;

märkis, et järjekordseks ülesandeks uue majanduspoliitika elluviimise alusel on süstemaatiliselt tugevdada sotsialistlikke elemente rahvamajanduses;

võttis vastu otsuse metallurgia kui meie maa sotsialistliku industrialiseerimise põhialuse arendamisest; tegi Keskkomiteele ülesandeks pöörata NSV Liidu elektrifitseerimisele senisest veelgi suuremat tähelepanu;

pööras suurt tähelepanu maal tehtavale parteitööle ning kõigepealt väiketootja koopereerimisele, kohustas parteiorganisatsioone toetama kõige lihtsamaid vorme, nagu seda on talupoegade ühine tootmine, hoiatades neid «igasuguse järelemõtlematu kiirustamise, liigse reglementeerimise, vormi ja hulga igasuguse tagaajamise eest, mis sageli võib

talurahva tõelist koopereerimist pidurdada»; kavandas abinõud kehvemate majapidamiste abistamiseks, tõmmates neid kooperatiividesse ning soodustades nende astumist sinna, püstitas ülesande parandada nõukogude aparaadi tööd maal;

rõhutas eriti vajadust võtta enda valdusesse turg ja tõrjuda erakapital kaubandusest välja;

võttis vastu otsuse, mis oli suunatud partei proletaarse koosseisu edasiseks tugevdamiseks: kiitis heaks masina taga töötavate tööliste värbamise parteisse, esitas loosungi — saavutada, et lähemal aastal moodustaksid üle poole partei koosseisust masina taga töötavad töölised;

märkis ära Lenini kutse positiivse osa ja suure tähtsuse, püstitas ülesande organiseerida kasvatustööd partei uute liikmete hulgas, selleks et muuta nad võimalikult kiiresti aktiivseiks osavõtjaiks partei elust;

juhtis tähelepanu sellele, et on veelgi tungivamalt vaja arendada siseparteilist demokraatiat kogu praktilises töös.

Kongressil tehti igas delegatsioonis eraldi teatavaks V. I. Lenini «Kiri kongressile», mis on tuntud Lenini testamendi nimetuse all. V. I. Lenin rõhutas selles, et on vaja säilitada partei ühtsus, luua tugev Keskkomitee, kes suudaks ära hoida partei lõhenemise. V. I. Lenin iseloomustas oma kirjas mõningaid Keskkomitee liikmeid (Zinovjevit, Kamenevi, Trotskit, Buhharinit). Iseloomustades J. V. Stalinit, kirjutas V. I. Lenin: «Saanud peasekretäriks, on sm. Stalin koondanud enda kätte ääretult suure võimu, ja ma ei ole kindel, kas ta igakord suudab seda võimu küllalt ettevaatlikult kasutada.» V. I. Lenin soovitas «järele mõtelda, kuidas Stalinit sellelt kohalt üle viia ja sellele kohale teine inimene panna, kes igas muus suhtes erineb sm. Stalinist ainult ühe paremusega, on nimelt seltsimeeste suhtes sallivam, lojaalsem, viisakam ja tähelepanelikum, vähem tujukas jne. See asjaolu võib näida tühise pisiasjana. Kuid ... see ei ole pisiasi või on niisugune pisiasi, mis võib omandada otsustava tähtsuse.»

Kongress suhtus täie tõsidusega J. V. Stalini puuduste kriitikasse, mis selles kirjas tehti, kuid leidis siiski võimaluse selleks, et jätta Stalin partei Keskkomitee peasekretäri kohale. Hiljem aga elu näitas, et Stalin ei teinud Lenini kriitilistest märkustest vajalikke järeldusi. Ta ei õigustanud kongressi usaldust, ei täitnud oma lubadusi ja tõotusi jagu saada puudustest. Selle tagajärjel tuli parteil ja nõu-

kogude rahval hiljem üle elada raskeid Stalini kultusest tingitud katsumusi.

XIII kongress täitis V. I. Lenini juhtnööri Keskkomitee liikmete arvu märgatava suurendamise kohta, et tõsta tema autoriteeti ja parandada aparaadi tööd.

Võitlus trotskistide vastu 1924.—1925. aastal

1924. aasta sügisel sundis Trotski parteile peale uue diskussiooni. Ta avaldas artikli, milles püüdis leninismi trotskismiga asendada; moonutas partei ajalugu ning laimas V. I. Leninit, Oktoobripöördes ei olevat juhtivat osa etendanud partei ega V. I. Lenin, vaid tema — Trotski; ülistas oma oportunistlikku «permanentse revolutsiooni» ideed.

Uues diskussioonis, mis parteile oli peale sunnitud, paljastati trotskistid kui antileninlased ja mõisteti hukka kui parteidistsipliini rikkujad.

VK(b)P Keskkomitee pleenum, mis toimus 17.—20. jaanuarini 1925 Keskkontrollkomisjoni osavõtul,

arutas VK(b)P Keskkomitee Sekretariaadi teadaannet «Kohalike organisatsioonide resolutsioonidest Trotski väljaastumise kohta»;

teatas, et Trotski parteivastaseid väljaastumisi iseloomustab püüe «muuta VKP ideoloogiat mingiks Trotski poolt «moderniseeritud bolševismiks» *ilma leninismita»*, asendada leninism trotskismiga;

tegi Trotskile väga kategoorilise hoiatuse selles mõttes, et «bolševike parteisse kuulumine nõuab partei distsiplii-nile allumist tegudes, mitte aga ainult sõnades, ja täielikku ning tingimusteta loobumist ükskõik missugusest võitlusest leninismi ideede vastu»;

vabastas Trotski NSV Liidu Revolutsioonilise Sõjanõukogu esimehe kohalt; NSV Liidu Revolutsioonilise Sõjanõukogu esimeheks määrati ustav leninlane M. V. Frunze;

otsustas tunnistada diskussiooni lõpetatuks, kuid partei propagandas edaspidi jätkata trotskismi bolševismivastase, väikekodanliku iseloomu selgitamist, mis oli trotskismile omane 1903. aastast.

Kuid trotskistid ei lõpetanud oma parteivastast tegevust. Järgmiseks küsimuseks, milles nad järjekordselt partei leninliku joone vastu välja astusid, oli *küsimus sotsialismi võidu võimalikkusest NSV Liidus.*

27.—29. aprillini 1925 toimus Moskvas **VK(b)P XIV konverents.** Konverentsist võttis osa 178 delegaati otsus-

tava ja 392 delegaati nõuandva häälega. Konverentsil arutati järgmisi küsimusi: partei organiseerimistöö küsimusi; kooperatsioonist; põllumajandusmaksust; metallitööstusest; Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee laiendatud pleenumist; revolutsioonilisest seaduslikkusest.

Konverentsi tähtsaks otsuseks oli Keskkomitee teeside — Kominterni ja VK(b)P ülesandeid käsitlevate teeside kinnitamine, milledes

rõhutati Lenini seisukohta, et NSV Liidus on küllaldasel määral olemas kõik see, mis on vajalik sotsialismi ülesehitamiseks;

märgiti erinevust, nimelt sotsialismi lõpliku võidu küsimuse — selles mõttes, et on olemas täielik tagatis kodanlike suhete restaureerimise vastu — ja üldse täieliku sotsialismi ülesehitamise küsimuse erinevust. Teesides oli öeldud: «Ainsaks *sotsialismi lõpliku võidu* tagatiseks, s. o. tagatiseks restauratsiooni vastu, on järelikult võidukas sotsialistlik revolutsioon mitmel maal»;

juhiti tähelepanu sellele, et Trotski väide selle kohta, nagu saaks sotsialistliku majanduse tõus Venemaal võimalikuks alles pärast proletariaadi võitu tähtsamates Euroopa maades, on väide, mis määrab NSV Liidu töölisklassi fatalistlikule passiivsusele ja teenib sotsialismi vaenlasi;

mõisteti hukka trotskistide «permanentse revolutsiooni» «teooria», kes eitasid sotsialismi võidu võimalikkust ühel maal eraldi.

Konverents püstitas ülesande — veelgi enam elavdada nõukogude, kooperatiivide, ametiühingute ja komsomoli tööd, juhtis tähelepanu revolutsioonilise seaduslikkuse edasise tugevdamise vajadusele, võttis vastu otsuse metallitööstuse kui meie maa sotsialistliku industrialiseerimise põhialuse arendamise kohta.

Partei XIV konverentsi otsused sotsialismi ülesehitamise võimalikkusest NSV Liidus said igale partei liikmele partei seaduseks.

ÜK(b)P XIV kongress

ÜK(b)P XIV kongress toimus Moskvas 18.—31. detsembrini 1925. Kongressist võttis osa 665 delegaati otsustava ja 641 delegaati nõuandva häälega, kes esindasid 643 000 partei liiget ja 445 000 liikmekandidaati. Päevakord: Keskkomitee poliitiline ja organisatsiooniline aruanne; Revisjonikomisjoni aruanne; Keskkontrollkomisjoni aru-

anne; Kominterni Täitevkomitees VK(b) Parteid esindava delegatsiooni aruanne; majandusliku ülesehituse järjekordsed küsimused; ametiühingute tööst; komsomoli tööst; partei põhikirja muutmisest; partei keskasutuste valimised.

Kongress

kiitis täielikult heaks Keskkomitee poliitilise ja organisatsioonilise joone, mille tõttu tagati NSV Liidu rahvamajanduse üldine tõus ja tugevnesid sotsialismi positsioonid nii väljaspool meie maad kui ka meie omal maal;

analüüsis meie maa rahvusvahelist olukorda, kohustas Keskkomiteed igakülgselt tugevdama NSV Liidu proletariaadi liitu kapitalistlike maade proletariaadiga ja rõhutud rahvastega, teostama rahupoliitikat, mis peab seisma kogu Nõukogude valitsuse välispoliitika tulipunktis ja määrama kõik tema põhilised sammud;

tegi kokkuvõtte meie maa majanduse arengust, märkis rahvamajanduse hoogsat kasvu; NSV Liidu suurtööstus tootis 1925. aastal juba 3/4 sõjaeelsest toodangust, põllumajandus aga andis 87% sõjaeelsest toodangust. Riikliku ja kooperatiivtööstuse osa moodustas 81% ja eratööstuse osa 19%;

andis juhtnööre viia ellu leninlik kurss meie maa industrialiseerimisele, selleks et «muuta NSV Liit masinaid ja seadmeid sissevedavast maast masinaid ja seadmeid tootvaks maaks», kindlustada NSV Liidule majanduslik sõltumatus, mis kaitseb teda kapitalistliku maailmamajanduse ripatsiks muutumise eest;

juhtis tähelepanu põllumajanduse arendamise toetamise ja edendamise vajadusele, et see areneks maaviljeluskultuuri tõstmise, tehniliste kultuuride levitamise, maaviljelustehnika parandamise ja põllumajanduse industrialiseerimise suunas, kusjuures tuleb igakülgselt toetada kollektiviseerimise mitmesuguseid vorme; kutsus parteid üles pidama võitlust kahel rindel: nii nende vastu, kes kulakluse ohtu ülehindasid ja keskmiku osatähtsust alahindasid, kui ka nende vastu, kes ei näinud kulakluses mingit hädaohtu;

majandusliku ülesehitustöö perspektiivide kindlaksmääramisel lähtus kongress V. I. Lenini juhendist selle kohta, et NSV Liidus — proletariaadi diktatuuri maal — on olemas «kõik, mida vajame täieliku sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks», märkis, et «meie partei põhiülesandeks

on võidelda NSV Liidus käimasoleva sotsialistliku ülesehitustöö võidu eest»;

põhjendas vajadust võidelda nende vastu, kes ei usu sotsialismi ülesehitamisse NSV Liidus, tegi Keskkomiteele ülesandeks «pidada otsustavat võitlust igasuguste katsete vastu, mille eesmärgiks on partei ühtsuse õõnestamine, ükskõik kust need katsed ka tuleksid ja kes neid ka organiseeriks».

ÜK(b)P XIV kongress andis hävitava hoobi niinimetatud «uuele opositsioonile», kelle eesotsas olid Keskkomitee Poliitbüroo liikmed Zinovjev ja Kamenev.

«Uus opositsioon»

astus kongressil välja leninliku põhimõtte vastu sotsialismi võidu võimalikkusest ühel maal, kaitstes trotskistlikku «teooriat» sotsialismi ülesehitamise võimatusest ühel maal ilma sotsialistliku revolutsioonita Läänes;

astus välja partei kursi vastu, mis oli võetud meie maa industrialiseerimisele;

käsitles uut majanduspoliitikat ainuüksi taganemise poliitikana, järjekindlalt sotsialistlikku tüüpi ettevõtteid aga riigikapitalistlike ettevõtetena;

deklareerides tõest hoolimata, et partei ei näe kulakluses hädaohtu, võitles töölisklassi ja keskmiku liidu leninliku joone vastu, mis tähendas õõnestada proletariaadi diktatuuri põhialuseid;

väitis laimavalt, et partei on mandumas;

kaitses fraktsioonide ja rühmituste vabadust, millega püüdis parteid lõhkuda.

«Uus opositsioon» määras ÜK(b)P XIV kongressil oma kaasaruandjaks Keskkomitee vastu Zinovjevi, hääletas Keskkomiteele usalduse avaldamise vastu. Kuigi partei Leningradi kubermangukonverents («uus opositsioon» oli Leningradi parteiorganisatsiooni delegatsiooniks) hääletas Keskkomiteele usalduse avaldamise poolt, teatas «uus opositsioon», et ta ei allu kongressi otsustele.

«Uus opositsioon» jäi kongressil üksi, tema parteivastased, antileninlikud vaated said vastulöögi osaliseks.

«Uue opositsiooni» liidrite paljastamiseks võttis kongress vastu spetsiaalse läkituse Leningradi parteiorganisatsioonile, milles jutustati, kuidas «uue opositsiooni» liidrid olid kongressil käitunud. Kongressi otsuste selgitamiseks ja «uue opositsiooni» parteivastase tegevuse paljastamiseks sõitis Leningradi grupp Keskkomitee liikmeid.

Rohkem kui 97% Leningradi kommunistidest kiitis partei XIV kongressi otsused heaks, Zinovjev tagandati Leningradi parteiorganisatsiooni juhtimiselt, kubermangukomitee sekretäriks valiti S. M. Kirov.

Partei XIV kongress võttis vastu partei uue põhikirja ja otsustas VK(b)P ümber nimetada Üleliiduliseks Kommunistlikuks (bolševike) Parteiks — ÜK(b)P.

Partei ja rahvusvaheline kommunistlik liikumine

Kogu maailma kommunistlikud ja töölisparteid õppisid tähelepanelikult tundma kogemusi, mida bolševike partei oli omandanud rahulikus sotsialistlikus ülesehitustöös, toetasid VK(b)P poliitikat, mille eesmärgiks oli rahvamajanduse taastamine. Nõukogudemaa saavutused avaldasid võimsat mõju rahvusvahelisele töölis- ja kommunistlikule liikumisele.

1921. aastaks suurenes maailma kommunistlike parteide arv tunduvalt.

Kominterni III kongress toimus Moskvas 22. juunist 12. juulini 1921. Kongressi tööst võttis osa 291 otsustava häälega delegaati ja 314 nõuandva häälega delegaati, kes esindasid 103 kommunistlikku ja sotsialistlikku parteid ning teisi töölisorganisatsioone 52 maalt.

Peamist tähelepanu pööras kongress sellele, milline peab olema Kominterni taktika ja kommunistlike parteide töö sisu tingimustes, kus kapitalistlikes maades on kujunenud revolutsioonilise võitluse ajutine mõõn.

Kongressi otsustes püstitati ülesanne — arendada kommunistlike parteide igakülgset ja pikaajalist tööd laiades töörahva hulkades, et võita tööklassi enamus enda poole. Kongress kohustas kommunistlikke parteisid kõige aktiivsemalt osa võtma ametiühingute tegevusest, muutes need oma kindlateks tugipunktideks, viima igati ellu V. I. Lenini poolt kavandatud ühisrinde taktika, koondama tööliste hulgad ja saavutama tööliste tegevusühtsus.

Kongress kuulas ära V. I. Lenini ettekande üleminekust uuele majanduspoliitikale ning kiitis üksmeelselt heaks V. I. Lenini ettekande ja teesid VK(b)P taktika kohta.

Kominterni IV kongress toimus 5.—8. novembrini 1922 Petrogradis ja 9. novembrist 5. detsembrini Moskvas. Tema tööst võttis osa 343 otsustava häälega ja 65 nõuandva häälega delegaati, kes esindasid 66 kommunistlikku ja teisi tööklassi organisatsioone 58 maalt.

Kongress kuulas ära V. I. Lenini ettekande «Viis aastat Vene revolutsioonist ja maailmarevolutsiooni perspektiivid», milles kujukalt iseloomustati Nõukogudemaa edusamme ja rõhutati nende rahvusvahelist tähtsust. Kongressi otsuses oli märgitud, et Nõukogude Venemaa jääb maailma proletariaadile ajalooliste kogemuste rikkalikuks varaaidaks.

Kongress deklareeris, et kommunistlike parteide esmajärguliseks ülesandeks on pidevalt ja sihikindlalt võidelda rahvahulkade enda poole võitmise eest ühisrinde taktika alusel, võttis vastu teesid ühisrinde taktika kohta, mille Kominterni Täitevkomitee oli 1921. aasta detsembris välja töötanud.

Kominterni V kongress toimus Moskvas 17. juunist 8. juulini 1924. Tema tööst võttis osa 346 otsustava hääleõigusega ja 164 nõuandva häälega delegaati, kes esindasid 60 kommunistlikku ja teisi töölisorganisatsioone 49 maalt.

Kongress üldistas 1918.—1923. aasta klassivõitluse õppetunde ja kogemusi, rõhutas kommunistlike parteide bolševiseerimise esmajärgulist tähtsust.

Kongress astus resoluutselt välja oportunistide vastu, kes püüdsid lõhkuda töölisklassi ühtsust, juhtis tähelepanu vajadusele igati tugevdada ja edasi arendada ühisrinde taktikat, nimelt luua ühisrinnet sotsiaaldemokraatlikesse parteidesse kuuluvate töölistega ja parteitute töölistega, seadis parteide ette ülesande ühendada oma töös revolutsioonilist leppimatust igasuguse oportunismi vastu kannatliku, sihikindla tööga rahvahulkades.

Arutanud NSV Liidu majandusliku olukorra ja VK(b) Parteis toimunud diskussiooni küsimust, kinnitas kongress ühel häälel VK(b)P XIII konverentsi ja XIII kongressi otsused «Diskussiooni tulemustest ja väikekodanlikust kallakust parteis» ning otsustas avaldada need Kommunistliku Internatsionaali V kongressi otsusena.

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID

1921

25. veebruar — Gruusia NSV moodustamine.
4. märts — Sõ'miti liiduleping ja majanduslik kokkulepe VSFNV ja Buhhaara Nõukogude Rahvavabariigi vahel.

7. märts — VK(b)P Keskkomitee pleenum arutas läbi VK(b)P Keskkomitee otsuse projekti «Toiduainete andmise kohustuse asendamisest naturaalmaksuga».
8.—16. märts — VK(b)P X kongress.
21. märts — Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee dekreet «Toiduainete ja toorainete andmise kohustuse asendamisest naturaalmaksuga» (uue majanduspoliitika algus).
21. aprill — V. I. Lenin lõpetas töö «Toitlusmaksust».
26.—28. mai — VK(b)P X ülevenemaaline konverents.
22. juuni — 12. juuli — Kommunistliku Internatsionaali III kongress.
19.—22. detsember — VK(b)P XI ülevenemaaline konverents.
23.—28. detsember — IX ülevenemaaline nõukogude kongress.

1922

12. märts — Taga-Kaukaasia Föderatsiooni moodustamine.
27. märts — 2. aprill — VK(b)P XI kongress.
10. aprill — 19. mai — Genua konverents, millest võtsid osa Inglismaa, Belgia, Itaalia, VSFNV, Prantsusmaa ja teised riigid.
16. aprill — Rapallos kirjutati alla VSFNV ja Saksamaa vahelisele diplomaatiliste suhete jaluleseadmise lepingule.
15. juuni — 19. juuli — Haagi konverents Inglismaa, Belgia, Itaalia, VSFNV, Prantsusmaa, Jaapani ja teiste osavõtul.
4.—7. august — VK(b)P XII konverents.
5. november — 5. detsember — Kommunistliku Internatsionaali IV kongress.
15. november — Ülevenemaalise Kesktäitevkomitee dekreet Kaug-Ida vabariigi ühendamisest VSFNV-ga.
23.—27. detsember — X ülevenemaaline nõukogude kongress.
23.—26. detsember — V. I. Lenin dikteerib «Kirja kongressile».
27.—31. detsember — V. I. Lenin dikteerib kirjad «Riiklikule Plaanikomisjonile seadusandlike funktsioonide andmisest» ja «Rahvuste küsimusest ehk «autonomiseerimisest».»
30. detsember — I NSV Liidu nõukogude kongress Moskvas võttis vastu deklaratsiooni NSV Liidu moodustamise kohta.

1923

Jaanuar—veebruar — Lenin dikteerib artiklid «Lehekülgi päevikust», «Kooperatsioonist», «Meie revolutsioonist», «Kuidas reorganiseerida Tööliste-Talupoegade Inspektsioon» ja «Pigem vähem, aga paremini».
17.—25. aprill — VK(b)P XII kongress.
8.—11. mai — Curzoni ultimaatum. Uue interventsiooni oht. Nõukogude valitsuse vastus.
25.—27. oktoober — Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum koos 10 parteiorganisatsiooni esindajaga võttis vastu resolutsiooni «Siseparteilisest olukorrast».

1924

16.—18. jaanuar — VK(b)P XIII konverents.
21. jaanuar — Suri NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja VSFNV Rahvakomissaride Nõukogu esimees — Kommunistliku Partei organiseerija ja Nõukogude riigi rajaja V. I. Lenin.
21.—22. jaanuar — VK(b)P Keskkomitee erakorraline pleenum võttis vastu üleskutse «Parteile. Kogu töörahvale».
26. jaanuar — 2. veebruar — II NSV Liidu nõukogude kongress.
31. jaanuar — II NSV Liidu nõukogude kongress kinnitas esimese Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Konstitutsiooni.
29., 31. jaanuar — VK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu üleskutse «Töölistele» ja otsuse «Masina taga töötavate tööliste vastuvõtmisest parteisse».
31. märts — 2. aprill — VK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu resolutsiooni järgmistes küsimustes: läbirääkimistest Inglismaaga; rahareformi käigust; sõjaväeasutustest; tarbijate kooperatiividest ja sisekaubandusest jne.
23.—31. mai — VK(b)P XIII kongress.
17. juuni — 8. juuli — Kommunistliku Internatsionaali V kongress.
25.—27. oktoober — VK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu resolutsiooni «Järjekordsetest tööülesannetest maal».
27. oktoober — Turkmeeni NSV ja Usbeki NSV moodustamine.

1925

17.—20. jaanuar — VK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu resolutsioonid Trotski väljaastumisest; partei järjekordsetest ülesannetest naistööliste, maanaiste ja idapiirkondades töötavate naiste hulgas tehtava töö alal.
13. aprill — VK(b)P Keskkomitee otsus «Tootmisnõupidamiste ja tootmiskonverentside tööst».
23.—30. aprill — VK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu resolutsiooni «Partei majanduspoliitika järjekordsed ülesanded seoses küla majanduslike vajadustega».
27. —29. aprill — VK(b)P XIV konverents.
13.—20. mai — III NSV Liidu nõukogude kongress.
3.—10. oktoober — VK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu järgmised resolutsioonid: väliskaubandusest; partei tööst kehvtalurahva hulgas; ametiühingute tööst.
18.—31. detsember — ÜK(b)P XIV kongress.

SOTSIALISMI ÜLESEHITAMISE LENINLIKU PLAANI ELLUVIIMISE EEST (1926.—1932. a.)

NSV Liidu industrialiseerimine on töölisklassi ja kogu rahva suur kangelastegu. Nõukogude rahvas ei säästnud ei jõudu ega vahendeid, ta oli teadlikult nõus puudust kannatama, et oma maad mahajäämusest välja kiskuda...

Nõukogude küla üleminek sotsialistlikule suurmajapidamisele tähendas **suurt revolutsiooni majandussuhetes, kogu talurahva elulaadis.**

NLKP programmist

Industrialiseerimise algus

Industrialiseerimise peamiseks eesmärgiks oli sotsialismi materiaal-tehnilise baasi loomine, sotsialistlike tootmissuhete arendamine ja tugevdamine meie maal.

Sotsialistlik industrialiseerimise meetod erineb põhjalikult kapitalistlikust meetodist: sotsialistlik industrialiseerimine ei toimunud stiihiliselt, vaid plaanipäraselt; ta ei alanud kergetööstuse arendamisest, nagu see on olnud kapitalistlikes maades, vaid rasketööstuse arendamisest; talle olid printsipiaalselt võõrad kodanlike maade industrialiseerimise allikad — teiste rahvaste paljaksriisumine, sõjalised kontributsioonid, töörahva ekspluateerimine; ta toimus ilma igasuguse väljastpoolt tuleva majandusliku abita, sellepärast oli tarvis industrialiseerimiseks vajalikke vahendeid leida omal maal.

Sotsialistliku industrialiseerimise edukas elluviimine nõudis laialdaste töörahva hulkade poliitilise ja tootmisalase aktiivsuse tõstmist ning kommunistide omaalgatuse edasiarendamist.

Partei üleliidulise loenduse andmeil oli parteis 1927. aastal 775 000 partei liiget ja 372 000 liikmekandidaati. Ajavahemikul 1924—1926 võeti parteisse vastu üle 800 000 inimese, nende hulgas üle 500 000 töölise. Industrialiseerimise aastail kasvas tunduvalt tsehhi-parteiorganisatsioonide arv. 1924. aastal oli neid 2000, 1927. aastal aga peaaegu 4000.

Keskkomitee ja kohalike parteiorganisatsioonide töö rajanes kollektiivse juhtimise põhimõttel, siseparteilise demokraatia arendamise alusel. Regulaarselt kutsuti kokku Keskkomitee pleenumid, parteikomiteed, parteiorganisatsioonide ja -rakukeste aktiivid ning parteikoosolekud. Tugevnesid Keskkomitee ja kohalike organisatsioonide sidemed. Partei XIV ja XV kongressi vahelisel ajal kontrollis Keskkomitee kohalike parteitöötajate osavõtul ligi 40 kohaliku parteiorganisatsiooni tegevust.

Partei kuulutas välja loosungi *«Tootmine tähelepanu kespunkti!»* ning allutas kogu oma tegevuse ja massiorganisatsioonide — nõukogude, ametiühingute ja kommunistliku noorsooühingu töö meie maa industrialiseerimise ülesannetele. Partei ehituse, majandusliku ja riikliku ülesehitustöö küsimusi arutati Keskkomitee pleenumitel ja partei kongressidel.

6.—9. aprillini 1926 arutas ÜK(b)P Keskkomitee pleenum majanduslikku olukorda ja partei majanduspoliitikat. Pleenum juhtis tähelepanu vajadusele silmas pidada, et «teostataks ranget säästu- ja kokkuhoiurežiimi ning võideldaks halastamatult kõigi liigsete mittetootlike kulutuste vastu»; vajadusele intensiivistada elanikkonna vabade rahasummade juurdevoolu industrialiseerimise fondi.

25. aprillil 1926 avaldasid ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjon üleskutse kõigile parteiorganisatsioonidele ja kõigile töötajatele kokkuhoiurežiimi teostamise kohta.

Partei võitlus trotskistlik-zinovjevliku bloki vastu

Peamiseks ohuks parteis industrialiseerimise esimestel aastatel olid trotskistid ja zinovjevlased, kes ühinesid pärast ÜK(b)P XIV kongressi leninismivastasel platvormil ühtseks opositsiooniliseks blokiks. See blokk kogus enda ümber kõik teised parteivastased rühmad. Nende ühinemine toimus trotskismi lipu all.

Peamiseks põhimõtteliseks küsimuseks, milles trotskistide ja zinovjevlaste bloki seisukohad partei seisukohtadest lahku läksid, oli NSV Liidus sotsialismi ülesehitamise

võimalikkuse küsimus. Kogu oma ideoloogilises töös lähtus partei leninlikest järeldustest, et NSV Liidus on küllaldasel määral olemas kõik see, mis on vajalik täieliku sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks.

Opositsionäärid aga

eitasid sotsialismi võidu võimalikkust ühel maal, NSV Liidus;

avaldasid vastupanu sotsialistliku industrialiseerimise plaani elluviimisele ja esitasid igasuguseid avantüristlikke loosungeid (suurendada talurahva põllumajandusmaksu, tõsta tööstuskaupade müügihindu);

eitasid talumajanduse sotsialistliku arenemistee võimalust, väitsid, et kokkupõrked töölisklassi ja talurahva vahel on paratamatud;

taotlesid fraktsioonide ja rühmituste vabadust, VK(b)P X kongressil vastuvõetud leninliku resolutsiooni — partei ühtsust käsitleva resolutsiooni tühistamist;

asusid Kominterni lõhkumise teele, astusid ühendusse leninismivastaste rühmadega, Kominternist väljaheidetud kommunistliku liikumise vaenlaste ja reetjatega.

Võitlust trotskistide ja teiste kapitulantide vastu juhtis Keskkomitee. ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum, mis toimus 14.—23. juulini 1926, mõistis resoluutselt hukka opositsiooni fraktsioonilise võitluse ning rõhutas partei ühtsuse ja raudse distsipliini vajalikkust. Keskkomitee hoiatas tõsiselt, et kui parteivastane blokk ei lõpeta oma fraktsioonilist tegevust ega lähe laiali, siis sellest osavõtjate suhtes tehakse vastavad organisatsioonilised järeldused.

26. oktoobrist 3. novembrini 1926 toimus **ÜK(b)P XV üleliiduline konverents,** kus arutati meie maa majanduslikku olukorra küsimusi ja tehti kokkuvõte 1925/26. majandusaasta tulemustest.

Konverents

konstateeris, et vaatamata ÜK(b)P Keskkomitee hoiatusele ei ole trotskistide ja zinovjevlaste opositsioon oma lõhestustööd lõpetanud;

andis üksikasjalise poliitilise hinnangu trotskistide ja zinovjevlaste opositsioonile kui parteis esinevale menševistlikule kallakule;

hoiatas uuesti opositsionääre, et nende edasine evolutsioon menševismi poole toob kaasa nende väljaheitmise Kommunistlikust Parteist;

kutsus kõiki kommuniste resoluutselt võitlema trotskistide ja zinovjevlaste bloki vastu.

1926. aasta novembris-detsembris kiitis Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee VII laiendatud pleenum heaks XV konverentsi otsused opositsioonilise bloki küsimuses ja kohustas kommunistlikke parteisid energiliselt võitlema trotskistide katsete vastu lõhestada rahvusvahelist kommunistlikku liikumist.

ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum, mis toimus 29. juulist 9. augustini 1926, oli jällegi sunnitud tegelema opositsiooniküsimusega. Pärast seda kui pleenum võttis aluseks resolutsiooni, mis nägi ette Zinovjevi ja Trotski väljaheitmist partei Keskkomiteest, teatasid opositsionäärid, et nad lõpetavad oma parteivastase tegevuse. Trotskit ja Zinovjevit usaldati järjekordselt, neile avaldati noomitus koos hoiatusega.

Kuid opositsionäärid petsid parteid.

ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum, mis toimus 21.—23. oktoobrini 1927, heitis opositsiooni ninamehed Trotski ja Zinovjevi Keskkomiteest välja partei ja tema ühtsuse vastu peetud fraktsioonilise võitluse pärast.

Trotskistide ja zinovjevlaste opositsiooni vastu peetud võitlust toetasid täielikult partei ja rahvas.

1927. aasta oktoobris, kui Keskkomitee avaldas teesid XV kongressi päevakorra küsimustes ja kuulutas nende kohta välja üleparteilise diskussiooni, hääletas Keskkomitee poliitika poolt 724 000 partei liiget, trotskistide ja zinovjevlaste bloki poolt aga ainult 4000 (vähem kui 1 protsent). See andis tunnistust partei liikmete poliitilisest küpsusest, nende koondumisest leninliku Keskkomitee ümber. Võitis partei leninlik poliitika.

Kuid trotskistid jätkasid oma partei- ja nõukogudevastaseid kallaletunge.

14. novembril 1927 heitsid Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjon Trotski ja Zinovjevi parteist välja ning viisid teised opositsionäärid välja Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni koosseisust. Opositsiooniküsimus tervikuna anti arutada partei XV kongressile.

ÜK(b)P XV kongress

ÜK(b)P XV kongress toimus 2.—19. detsembrini 1927. Kongressist võttis osa 898 otsustava häälega ja 771 nõuandva häälega dele-

gaati, kes esindasid 887 233 partei liiget ja 348 957 liikmekandidaati.

Päevakord: Keskkomitee ja Keskrevisjonikomisjoni aruanne; Keskkontrollkomisjoni — Tööliste-Talupoegade Inspektsiooni aruanne; Kominternis ÜK(b) Parteid esindava delegatsiooni aruanne; rahvamajanduse arendamise viie aasta plaani koostamise direktiivid; tööst maal; keskasutuste valimised.

Kongress kiitis Keskkomitee poliitilise ja organisatsioonilise tegevuse heaks.

Kongress tegi ÜK(b)P Keskkomiteele ülesandeks «jätkata raugematus tempos sotsialistliku *industrialiseerimise* poliitikat, mis on oma esimesed positiivsed tulemused juba andnud».

Kongressil märgiti põllumajanduse mahajäämust ja näidati selle aeglase arenemise põhjusi. Tulnud järeldusele, et 1927. aastaks olid killustatud väiketalumajanduse tööviljakuse edasise tõstmise võimalused juba põhiliselt ammendatud, põllumajanduse mahajäämus aga pidurdas kogu sotsialistliku ülesehitustöö arengut ning riigikaitse tugevdamist, märkis partei XV kongress oma resolutsioonis «Tööst maal»: «Partei töös maal tuleb käesoleval ajajärgul *põhiülesandeks* seada ülesanne ühendada talupoegade väikesed individuaalmajandid ja muuta nad suurteks kollektiivideks.» Kutsudes üles laialdasele kolhooside ja sovhooside ülesehitamisele, deklareeris kongress kategooriliselt, et talupoegade üleminek kolhoositeele «võib toimuda üksnes siis, kui töötavad talupojad on sellega nõus», võib toimuda ainult vabatahtlikult.

ÜK(b)P XV kongress on läinud partei ajalukku põllumajanduse kollektiviseerimise ja täiel rindel sotsialismi pealetungi ettevalmistamise kongressina.

Kongress võttis vastu rahvamajanduse arendamise esimese viie aasta plaani koostamise direktiivid; seega oli NSV Liidu rahvamajanduse planeerimine uuele astmele tõusnud.

Kongress tegi trotskistide ja zinovjevlaste opositsiooni vastu paljude aastate kestel peetud võitlusest kokkuvõtte, märkides oma otsuses, et opositsioon on «ideeliselt leninismist lahti ütelnud ja mandunud menševistlikuks grupiks, asunud rahvusvahelise kodanluse ja oma maa kodanluse jõudude ees kapituleerumise teele ning muutunud objektiivselt kolmanda jõu tööriistaks proletariaadi dikta-

tuuri režiimi vastu». Arvesse võttes, et partei ja opositsiooni vahelised lahkhelid on taktikalistest lahkhelidest programmilisteks lahkhelideks üle kasvanud, kuulutas XV kongress, et trotskistlikku opositsiooni kuulumine ja selle vaadete propageerimine ei sobi kokku bolševike partei ridadesse kuulumisega, ning heitis parteist välja kõik opositsiooni väljapaistvad tegelased.

Linna ja maa kapitalistlike elementide vastupanust jagusaamine. Võitlus parempoolsete kapitulantide vastu

Industrialiseerimise tempo kiirendamine ja põllumajanduse massilise kollektiviseerimise ettevalmistamine tugevdasid linna ja maa kapitalistlike elementide vastupanu ja kutsusid esile terava siseparteilise võitluse parempoolsete kapitulantide vastu, kes avaldasid vastupanu sotsialismi üldisele pealetungile.

1928. aastal avastati suur kahjurlik organisatsioon Šahtõs Donbassi sõerajoonis. Selle organisatsiooni olid loonud endised söekaevanduste omanikud ja grupp vanu spetsialiste. Kahjurid rikkusid masinaid, uputasid, süütasid ja lasksid õhku kaevandusi, püüdsid igati pidurdada söetoodangu kasvu, valmistasid ette tingimusi imperialistlike riikide interventsiooniks.

Samal ajal püüdsid küla kapitalistlikud elemendid ära kasutada raskusi, mis olid seotud vilja nappusega meie maal. Kulakud, kes olid enda kätte koondanud suure osa viljatagavaradest, keeldusid vilja riiklike hindadega müümast.

Keskkomitee juhtis oma kirjas 13. veebruarist 1928, mis oli adresseeritud kõigile ÜK(b)P organisatsioonidele, tähelepanu vajadusele parandada maal tehtavat tööd ja intensiivistada võitlust kulakliku hädaohuga.

Partei ja Nõukogude riik võtsid kulakute vastu tarvitusele erakorralised abinõud: viljaülejääkide varjamise eest anti kulakud kohtu alla ja vili konfiskeeriti. Kehv- ja kesktalurahva hulgad, keda juhtisid maa-parteiorganisatsioonid, asusid otsustavasse võitlusse kulakute vastu.

ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum, mis toimus 6.—11. aprillini 1928, arutas viljavarumise kampaaniatega seotud küsimusi, juhindudes sealjuures leninlikust riigi huvide ja talurahva isiklike huvide õige ühendamise printsiibist, kiitis heaks riigi abinõud, mille eesmärgiks oli talumajanduse abistamine, juhtis tähelepanu kolhooside tootmisbaasi tugevdamise vajadu-

sele, eriti keeruliste masinate ja traktorite tootmise laiendamise teel NSV Liidus. Loodi uusi sovhoose — põllumajanduse sotsialistliku rekonstrueerimise tugipunkte.

Pleenum arutas samuti päevakorras olnud küsimust: «Šahtõ lugu ja praktilised ülesanded võitluses majandusliku ülesehitustöö puuduste vastu». Tehti ettepanek parandada vanade spetsialistide kasutamist rahvamajanduses, tugevdada kontrolli nende tegevuse üle, kiirendada uue tehnilise kaadri ettevalmistamist tööliste ja talupoegade hulgast.

4.—12. juulini 1928 arutas ÜK(b)P Keskkomitee pleenum uuesti põllumajanduse ja uute spetsialistide ettevalmistamise parandamise küsimusi.

1928/29. aastal võeti kõrgematesse õppeasutustesse vastu ligi 43 000 inimest ja kesk-eriõppeasutustesse üle 56 000 inimese. Partei üleskutsel hakkas töötav noorsugu õppima. Laiendati töölisfakulteete, kõrgematesse õppeasutustesse saadeti kommuniste — «parteituhandelasi» — ja ametiühingu liikmeid — «ametiühingutuhandelasi» — eesrindlike tööliste hulgast.

Põllumajanduse arendamisega seotud raskuste suurenemise ja külas klassivõitluse intensiivistumise ajal *astus partei peajoone vastu välja parempoolsete kapitulantide grupp*, kelle eesotsas olid Buhharin, Rõkov ja Tomski.

Parempoolsed

esitasid vastuväiteid tööstuse kiire arenemistempo suhtes, s. t. tegelikult avaldasid sotsialistliku industrialiseerimise poliitikale vastupanu.

soovitasid lõpetada pealetungi kulaklusele, «valla päästa» turustiihia ja kõrvaldada kõik kulakute majandite suhtes tarvituselevõetud kitsendused;

propageerisid «teooriat», mille järgi klassivõitlus pidi meie maal vaibuma ja kulak rahulikult sotsialismi sisse kasvama;

tegid ettepaneku ütelda lahti kollektiviseerimise kursist, arvasid, et küla saab sotsialismi rööbastele viia üksnes varustus- ja turustuskooperatiivide abil.

Tegelikult eitasid parempoolsed NSV Liidus sotsialismi ülesehitamise võimalikkust. Nad levitasid parteis raskuste ees kapituleerumise ideoloogiat ning taotlesid kokkulepet linna ja maa kulaklike ja kapitalistlike elementidega.

16.—24. novembrini 1928 toimunud ÜK(b)P Keskkomitee pleenum kutsus üles resoluutselt võitlema parem-

poolse, avalikult oportunistliku kallaku kui peamise ohu vastu.

ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum, mis toimus 16.—23. aprillini 1929, tunnistas parempoolsete poliitilised vaated kokkusobimatuks partei peajoonega, mõistis hukka nende kulissidetagused fraktsioonilised läbirääkimised trotskistidega, tagandas Buharini ja Tomski vastutavatelt ametikohtadelt ning hoiatas neid, et kui nad peaksid veel katset tegema Keskkomitee otsuseid rikkuda, heidetakse nad Poliitbüroo koosseisust välja.

Keskkomitee 1929. aasta novembripleenum tunnistas parempoolsete kapitulantide vaadete propageerimise kokkusobimatuks parteisse kuulumisega.

Kommunistliku Internatsionaali VI kongress

17. juulist 1. septembrini 1928 toimus Moskvas Kommunistliku Internatsionaali VI kongress, kus oli esindatud 55 kommunistlikku parteid.

Kongress andis marksistlik-leninliku hinnangu rahvusvahelisele olukorrale, kutsus kommunistlikke parteisid üles süstemaatiliselt selgitama uute sõdade ohtu, võitlema rahu eest, kaitsma NSV Liitu, toetama asumaade rahvaste ülestõuse imperialistliku orjuse vastu.

VI kongress võttis vastu Kominterni programmi ja põhikirja.

ÜK(b)P leppimatut võitlust sotsialismi võidu eest, partei peajoone eest ja igasuguste kallakute vastu toetas täielikult rahvusvaheline kommunistlik liikumine.

Kongress naelutas häbiposti trotskistide kontrrevolutsioonilise tegevuse ÜK(b) Parteis ja Kominternis, kinnitas ÜK(b)P XV kongressi ja Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee IX pleenumi (9.—25. veebruarini 1928) otsused trotskistliku rühma väljaheitmisest ÜK(b) Parteist, juhtis tähelepanu vajadusele võidelda kahel rindel: niihästi maskeeritud trotskistide riismete kui ka parempoolsete kapitulantide vastu.

Partei XVI konverents. Rahvamajanduse arendamise esimese viie aasta plaani vastuvõtmine

ÜK(b)P XVI konverents toimus 23.—29. aprillini 1929. Konverentsist võttis osa 254 otsustava häälega ja 679 nõuandva häälega delegaati. Konverentsi põhiküsimusteks olid: rahvamajanduse arendamise viie aasta plaan (1928/29.—1932/33. a.), põllumajanduse arendamise teed, bürokra-

tismi vastu võitlemise tulemused ja lähemad ülesanded, partei puhastus ning partei liikmete kontrollimine.

Esimene viie aasta plaan oli kogu rahvamajanduse rindel sotsialismi laiaulatusliku pealetungi läbiviimise programm. Selle ülesandeks oli sotsialistliku majanduse vundamendi rajamine ja kapitalistlike elementide edasine väljatõrjumine nende täieliku likvideerimise eesmärgil.

Konverents lükkas tagasi viie aasta plaani «minimaalse» variandi, mida kaitsesid parempoolsed, ja võttis vastu «optimaalse» variandi.

Kapitaalmahutused kogu rahvamajanduses pidid viisaastaku jooksul moodustama 64,6 miljardit rubla, sellest 19,1 miljardit rubla oli ette nähtud kapitaalehituseks tööstuses (eelneva viie aasta jooksul moodustasid kapitaalmahutused tööstuses ainult 5,2 miljardit rubla, kusjuures suurem osa sellest summast oli suunatud vanade ettevõtete kapitaalremondiks ja taastamiseks). Kogu tööstuse toodang pidi suurenema 2,8-kordseks, rasketööstuse toodang aga 3,3-kordseks. Sotsialistliku sektori osatähtsus tööstuse kogutoodangus pidi viisaastaku lõpuks kasvama 92 protsendini.

Esimene viie aasta plaan määras ka kindlaks põllumajanduse kollektiviseerimise põhiülesanded. Kavatseti kaasa tõmmata kõikidesse põllumajandusliku kooperatsiooni vormidesse 85 protsenti talumajanditest (37,5 protsendi asemel 1927/28. aastal), nähti ette kollektiviseerida umbes kuuendik osa kõigist talumajanditest.

Kultuuri alal nähti ette seada viie aasta jooksul sisse üldine algharidus, likvideerida elanikkonna — kuni neljakümne aasta vanuste inimeste kirjaoskamatus, valmistada ette kvalifitseeritud kaadrit kõikide rahvamajandusharude jaoks, laiendada koolide ja kultuuriasutuste võrku.

Viie aasta plaani ülesanded nägid ette mahajäänud rajoonide ja rahvusvabariikide majanduse ja kultuuri märgatavat kasvu.

Partei XVI konverents võttis vastu läkituse «Kõigile Nõukogude Liidu töölistele ja töötavatele talupoegadele», milles kutsuti üles arendama sotsialistlikku võistlust kui massilist liikumist esimese viie aasta plaani täitmise eest.

Vastavalt konverentsi otsusele viidi 1929. aastal läbi partei puhastus. ÜK(b)P ridadest heideti välja 10 protsenti partei koosseisust.

Põllumajanduse kollektiviseerimine

Pärast XV kongressi viis partei kõrvalekaldumatult ellu Lenini kooperatsiooniplaani. Ajavahemikul 1925—1929 suurenes iga liiki põllumajanduslike kooperatiivide arv peaaegu 2-kordseks (54 800-lt 100 000-ni), kooperatiivi liikmete arv aga 6,6 miljonilt 13 miljonini. Kooperatiividesse oli ühendatud üle poole kõigist kehvikute ja keskmike majanditest. Talupoegade osavõtt mitmesugustest kooperatiividest valmistas ette ülemineku talumajandite tootmisalasele koopereerimisele.

Partei ja Nõukogude riik ergutasid igati kolhooside loomist, neile anti esmajärjekorras krediiti, masinaid, nad said suuri soodustusi põllumajandusmaksu alal. 1927. aastal loodi Ülevenemaaline Talupoegade Kollektiivmajandite Nõukogu, kes kolhooside ülesehitamist vahetult juhtis.

ÜK(b)P Keskkomitee 1928. aasta juulipleenum, arutanud läbi M. I. Kalinini ettekande uute sovhooside (teraviljasovhooside) organiseerimisest, otsustas 4—5 aasta jooksul luua VNFSV-s ja Ukrainas uusi teraviljasovhoose, mis toodaksid selle tähtaja lõpuks ligi 100 miljonit puuda kaubavilja aastas. Uute sovhooside organiseerimine tehti ülesandeks eriorganile — Teraviljatrustile. Sovhoosid demonstreerisid kujukalt sotsialistliku suurtootmise eeliseid põllumajanduses, osutasid vahetut abi ümbruskonna talumajanditele. Sovhooside traktoribrigaadidest kasvasid välja esimesed masina-traktorijaamad, mis kujunesid võimsaks põllumajanduse sotsialistliku ümberkorraldamise hoovaks. Esimene masina-traktorijaam loodi 1928. aasta novembris Ukrainas Sevtšenko-nimelise sovhoosi traktoribrigaadi baasil.

Kokkuvõtteid laialdase kolhooside ülesehitamise esimestest kogemustest tehti III ülevenemaalisel (1928. aasta mais) ja I üleliidulisel (1928. aasta juunis) kolhoosnikute kongressil.

1929. aasta juunikuu alguseks oli meie maal juba üle 57 000 kolhoosi, mis ühendasid rohkem kui 1 miljon talumajandit.

Sotsialistliku industrialiseerimise edusammud lõid materiaal-tehnilised eeldused kolhoosiliikumise tempo kiirendamiseks ning põllumajanduse massilisele kollektiviseerimisele üleminekuks.

1. oktoobriks 1929 oli NSV Liidu põllumajanduses 35 000 traktorit, neist kolhoosides üle 12 000.

ÜK(b)P Keskkomitee 1929. aasta novembripleenum tegi kokkuvõtted kolhooside ülesehitustöö tulemustest ning võttis vastu otsuse kahe uue traktoritehase ehitamiseks, mille kummagi tootmisvõimsus oleks 50 000 traktorit aastas, põllutöömasinatehaste laiendamiseks, vähemalt 25 000 vajalike organisatsiooniliste ja poliitiliste kogemustega töölise suunamiseks alalisele tööle kolhoosidesse. Pleenum kiitis heaks Üleliidulise Talupoegade Kollektiivmajandite Nõukogu («Kolhoztsentr») ja Üleliidulise Masina-traktorijaamade Keskuse («Traktorotsentr») loomise. Vastavalt pleenumi otsusele moodustati 1929. aasta detsembris NSV Liidu Põllutöö Rahvakomissariaat.

Kolhoosiliikumine 1928. aastal ja 1929. aasta esimesel poolel oli põhiliselt kehvikute ja sulaste liikumine. 1929. aasta sügisel algas keskmike massiline astumine kolhoosidesse. See andis kolhoosiliikumisele massilise iseloomu. *Talumajandite kollektiviseerimine hakkas muutuma* meie maa tervete külade ja rajoonide *üldiseks kollektiviseerimiseks.* 1929. aasta viimase kolme kuu jooksul astus kolhoosi ligi 2,4 miljonit talumajandit (üle kahe korra rohkem kui 12 aasta jooksul pärast Oktoobrirevolutsiooni).

1929. aasta oli suure murrangu aastaks mitte üksnes tööstuses, vaid ka põllumajanduses.

Kollektiviseerimise tempo küsimuse läbitöötamiseks eri piirkondade erinevate tingimuste arvessevõtmise seisukohalt asutati 1929. aasta detsembri algul ÜK(b)P Keskkomitee komisjon, kelle esimeheks oli J. A. Jakovlev. 22. detsembril esitas komisjon Keskkomitee Poliitbüroole otsuse «Riigi abist kolhooside ülesehitamisel» projekti. Pärast projekti detailset läbiarutamist võeti see ÜK(b)P Keskkomitee 1930. aasta 5. jaanuari otsuse «Kollektiviseerimise tempost ja riigi abist kolhooside ülesehitamisel» aluseks.

1930. aasta 5. jaanuari otsus:

jaotas meie maa kolme piirkondade gruppi, määrates igale neist aja, millal neil tuleb kollektiviseerimine lõpule viia (1931. aasta kevad; 1932. aasta kevad ja 1933. aasta);

ühtlasi hoiatas väga tõsiselt «kolhoosiliikumise igasuguse ülaltpoolt «dekreteerimise» eest, mis võib luua ohu, et kolhooside organiseerimise alal läbiviidava tõelise sot-

sialistliku võistluse asemel hakatakse kollektiviseerimist mängima»;

määras kindlaks, et kolhoositootmise põhivormiks peab olema põllumajanduslik artell;

kinnitas üldise kollektiviseerimise alusel kulakluse kui klassi likvideerimise poliitika.

Kulakluse kui klassi likvideerimise poliitika fikseeriti seadusandlikult Kesktäitevkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu otsuses 1. veebruarist 1930 «Abinõudest põllumajanduse sotsialistliku ümberkorraldamise kindlustamiseks üldise kollektiviseerimise rajoonides ja võitlemiseks kulakluse vastu».

Kollektiviseerimise käigus kasvasid maa-parteiorganisatsioonid. 10. oktoobril 1929 kuulus maa-parteiorganisatsioonidesse 293 642 partei liiget ja liikmekandidaati, 1. aprillil 1930 aga 377 717. 1930. aasta kevadel oli ligemale kolm neljandikku põllumajanduses töötavatest kommunistidest kolhoosides. Kolhooside ülesehitamisest võtsid aktiivselt osa nõukogud ja ametiühingud. Üle 70 000 linnatöölise avaldas soovi sõita vabatahtlikult tööle kolhoosidesse. 1930. aasta jaanuaris ja veebruari algul sõitis maale üle 27 000 inimese, üldse aga suunati kolhoosidesse 1930. aastal rohkem kui 30 000 inimest.

1930. aasta jaanuar ja veebruar olid kolhooside kõige tormilisema kasvu kuud. 20. veebruariks 1930 oli kolhoosides ligi 14 miljonit talumajandit, s. o. peaaegu 60 protsenti kõigist talumajanditest.

Rööbiti teatavate saavutustega kolhooside ülesehitamisel 1930. aastal ilmnes ka tõsiseid vigu:

kollektiviseerimise protsent ületas paljudes rajoonides kollektiviseerimise tempo, mis oli ette nähtud Keskkomitee 1930. aasta 5. jaanuari otsuses;

rikuti vabatahtlikkuse põhimõtet;

mitmetes rajoonides esines juhtumeid, kus hüpati otse kommuuni, jättes vahele artellivormi, sunniviisiliselt ühistati eluhooneid, puduloomi, kodulinde ja köögiviljaaedu;

sageli rakendati keskmike suhtes neidsamu abinõusid mis kulakutegi suhtes.

Keskkomitee võttis tarvitusele abinõud partei joone moonutamise vastu.

20. veebruaril 1930 võttis Keskkomitee vastu otsuse «Kollektiviseerimisest ja võitlusest kulakluse vastu majanduslikult mahajäänud rahvuspiirkondades», milles nõudis,

et neis piirkondades tuleb raskuspunkt kanda ettevalmistatavate abinõude tarvituselevõtmisele, massilise kollektiviseerimise organisatsiooniliste, poliitiliste ja majanduslike eelduste loomisele.

25. veebruaril 1930 juhtis Keskkomitee uuesti tähelepanu sellele, et Usbekistani rajoonides ja Põhja-Kaukaasia mägirajoonides ei tohi kollektiviseerimist forsseerida.

2. märtsil 1930 avaldati ajakirjanduses täpsustatud ja parandatud põllumajandusartelli tüüp-põhikiri, mis tõi selguse tootmisvahendite ühistamise küsimuses. Samal päeval avaldati «Pravdas» Stalini artikkel «Peapööritus edusammudest», milles rõhutati, et sunniviisilised abinõud kollektiviseerimisel on lubamatud. Kogu süü ajas Stalin kohalike töötajate kaela, süüdistades neid tõlpluses. Kuid oleks ebaõige süüdistada kolhoosiliikumises esinenud vigade ja moonutuste eest ainult kohalikke töötajaid. Selles olid süüdi ka keskasutused, kes juhtisid kolhooside ülesehitustööd ja andsid ebaõigeid kollektiviseerimise tähtpäevi, soovitasid ebaõigesti kommuunide loomist, loomade ja lindude ühistamist jne. Peamist vastutust moonutuste eest kannavad Stalin, Molotov ja Kaganovitš (Molotov — ÜK(b)P Keskkomitee sekretär maal tehtava töö alal; Kaganovitš — Keskkomitee sekretär, kelle kompetentsi kuulusid töö kaadriga ja organiseerimisküsimused).

Juba 1929. aasta sügisel oli teada moonutustest kohtadel, kuid Stalin ja tema lähikond mitte ainult ei võtnud tarvitusele abinõusid nendest jagusaamiseks, vaid, vastupidi, soodustasid nende levikut. Kui ÜK(b)P Keskkomitee novembripleenumil loeti ette Üleliidulise Talupoegade Kollektiivmajandite Nõukogu inspektori Baranovi (Hopjorski piirkond) kiri moonutustest kolhooside ülesehitustöös kohtadel, lõi Stalin sellele lihtsalt käega. Samal pleenumil nõudis Molotov põhjendamatult kollektiviseerimise tempo forsseerimist. Stalin nõustus Molotovi ebaõige seisukohaga. 1929. aasta detsembri lõpul, esinedes agraarlaste-marksistide konverentsil, kutsus Stalin kiirendama kollektiviseerimist ja kulakute likvideerimist. Stalini nimele saabus 1929. aasta lõpust 1930. aasta kevadeni ligemale 50 000 kirja, mis käsitlesid olukorda kohtadel, kuid ta ei võtnud kohalike töötajate signaale kuulda.

14. märtsil 1930 võttis ÜK(b)P Keskkomitee vastu otsuse «Võitlusest partei joone moonutamise vastu kolhoosiliikumises», milles näidati kätte konkreetsed teed kolhooside

ülesehitamisel esinenud vigade ja moonutuste parandamiseks. Kohalike parteiorganisatsioonide abistamiseks saadeti kohtadele ÜK(b)P Keskkomitee liikmeid. ÜK(b)P Keskkomitee nõudis kolhoosiliikumises leninlike normide taastamist, keskmikesse õige suhtumise jaluleseadmist, kollektiviseerimisel tõelise (mitte aga «paberliku») edu kindlustamist.

Partei poolt 1930. aasta kevadel resoluutsete abinõude tarvituselevõtmise tulemusena saadi kolhooside ülesehitamisel esinenud vigadest ja moonutustest jagu. 1930. aasta kevadeks oli kollektiviseerimise protsent põhilistes teraviljarajoonides 46,9, ülejäänud teraviljarajoonides 24,5 ja tarbimisrajoonides 13,4. Loodi 158 masina-traktorijaama, milles oli 30 000 traktorit.

1930. aasta 1. juuliks oli 86 000 kolhoosis 6 miljonit talumajandit. Need aga ei olnud «juhuslikud» kolhoosid, vaid kollektiivmajandid, mis ühendasid nõukogude võimu poliitika õigsuses veendunud talupoegi.

ÜK(b)P XVI kongress

ÜK(b)P XVI kongress, mis toimus 26. juunist 13. juulini 1930, on läinud ajalukku kui *kogu rindel sotsialismi hoogsa pealetungi kongress*. Kongressist võttis osa 1268 otsustava häälega ja 891 nõuandva häälega delegaati, kes esindasid 1 260 874 partei liiget ja 711 609 liikmekandidaati.

Päevakord: Keskkomitee poliitiline ja organisatsiooniline aruanne; Keskrevisjonikomisjoni ja Keskkontrollkomisjoni aruanne; Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitees ÜK(b) Parteid esindava delegatsiooni aruanne; viie aasta plaani täitmine tööstuse alal; kolhoosiliikumine ja põllumajanduse tõus; ametiühingute ülesanded rekonstrueerimise ajajärgul; partei keskasutuste valimised. Aruannetega esinesid kongressil J. V. Stalin, G. K. Ordžonikidze, V. V. Kuibõšev, J. A. Jakovlev, N. M. Švernik.

Keskkomitee aruandes märgiti, et nõukogude rahvamajanduses avaldus sotsialistliku süsteemi määratu suur üleolek kapitalistlikust süsteemist. NSV Liit oli ainus riik, keda majanduskriis ei puudutanud.

Kongress konstateeris, et NSV Liit seisab agraarmaast industriaalmaaks muutumise künnisel. 1929/30. aastal ületas tööstuse osatähtsus esmakordselt põllumajanduse osatähtsuse, tööstuse osa kogutoodangus moodustas 53 protsenti, põllumajanduse osa aga 47 protsenti. Ühiskonnastatud sektori osatähtsus suurtööstuse toodangus suurenes

1930. aastal 99,3 protsendini. See tähendas, et küsimus «kes keda» oli tööstuse alal lõplikult ja vaieldamatult otsustatud sotsialismi kasuks.

Tööstuse arenemistempo poolest oli NSV Liit esimese viisaastaku esimestel aastatel peamistest kapitalistlikest maadest ette jõudnud. XVI kongress tegi parteile ülesandeks «tagada ka edaspidi sotsialistliku ülesehitustöö *bolševistlik võitlustempo,* saavutada tegelikult *viisaastaku täitmine nelja aastaga...*»

Partei XVI kongress võttis suuna *kõigi rahvamajandusharude rekonstrueerimisele uue, kaasaegse tehnika baasil.*

Kongress suurendas viie aasta plaani esialgseid arve kõigepealt nende tööstusharude osas, mis olid otsustavad rahvamajanduses ning mille arenemistasemelt NSV Liit oli peamistest kapitalistlikest maadest tunduvalt maha jäänud (metallurgia, kütteainetööstus, keemia-, traktori-, auto- ja põllutöömasinatööstus, värviline metallurgia ja teised tööstusharud). Kongress juhtis erilist tähelepanu sellele, et on vaja arendada ja rekonstrueerida transporti, varustada põllumajandust masinate ja traktoritega. Rõhutati juhtiva majandus- ja tehnilise kaadri ettevalmistamise otsustavat tähtsust.

Kongress määras kindlaks ametiühingute ülesanded rekonstrueerimisperioodil: sotsialistliku võistluse arendamine (peaülesanne), tootmisnõupidamiste töö parandamine, uue kvalifitseeritud tööliste kaadri ettevalmistamine, võitlus rutiini ja bürokratismi vastu.

XVI kongressi resolutsioonis «Kolhoosiliikumisest ja põllumajanduse arendamisest» nähti ette konkreetsed abinõud kollektiviseerimise edasiarendamiseks ja kolhooside kindlustamiseks, mõisteti resoluutselt hukka kolhoosiliikumises esinenud vead ja partei joone moonutused, püstitati ülesanne taastada ja arendada loomakasvatust.

Kongress märkis edusamme kollektiviseerimises. Meie maa põhilistes teraviljarajoonides oli kollektiviseeritud 40—50 protsenti talumajandeist; kolhooside külvipind moodustas 36 miljonit hektarit. Kolhoosid võisid anda riigile üle poole kogu kaubaviljast.

Põllumajanduse saatust ei määranud enam väikesed talumajandid, vaid kolhoosid ja sovhoosid. Üldise kollektiviseerimise rajoonides muutus kogu kolhoositalurahvas *nõukogude võimu tõeliseks ja kindlaks toeks.*

Märkinud ära mõningat edu kultuurirevolutsiooni elluviimisel, tunnistas kongress kultuurilise ülesehitustöö tempo veel aeglaseks ning seadis ülesandeks viia lähemal ajal sisse üldine algkoolikohustus ja likvideerida kirjaoskamatus.

Kongress tegi kokkuvõtte partei võitlusest parempoolse kallaku vastu ja kinnitas partei Keskkomitee 1929. aasta novembripleenumi otsuse, milles oli öeldud, et parempoolse opositsiooni vaated ei sobi kokku ÜK(b) Parteisse kuulumisega.

Kongress juhtis partei tähelepanu vajadusele võidelda rahvusküsimuses suurriikliku šovinismi ja kohaliku natsionalismi vastu, kutsus üles kõiki kommuniste hoidma partei ridade ühtsust.

Esimene viisaastak

Rahvamajanduse viie aasta plaani täitmine algas juba enne tema lõplikku kinnitamist, 1. oktoobrist 1928. *1929. aastal võttis sotsialistlik võistlus massilise, üldrahvaliku iseloomu.* 20. jaanuaril 1929 avaldati «Pravdas» esmakordselt V. I. Lenini poolt 1917. aastal kirjutatud artikkel «Kuidas organiseerida võistlust?». See kujunes sotsialistliku võistluse tormilise arendamise tõukejõuks.

Sotsialistliku võistluse põhivormiks esimesel viisaastakul oli *lööktöö.* Üks esimesi lööktöö brigaade tekkis juba meie maa industrialiseerimise eest peetava võitluse algpäevil, 1926. aasta juulis, Kaasani raudtee Moskva jaama remonditöökojas. 1926. aasta septembris tekkis lööktöö brigaad Leningradi tehases «Krasnõi Treugolnik». Kuid massilise iseloomu võttis lööktöö alles esimesel viisaastakul.

1929. aasta jaanuaris algas meie maa paljudes ettevõtetes ulatuslik kampaania — võitlus töödistsipliini tugevdamise, tööviljakuse tõstmise ja toodangu omahinna alandamise eest.

5. märtsil 1929 kutsus Leningradi tehas «Krasnõi Võboržets» ajalehe «Pravda» kaudu sotsialistlikule võistlusele kõiki NSV Liidu tehaseid ja vabrikuid ning 15. märtsil 1929 kirjutas üks selle tehase brigaade alla esimesele sotsialistliku võistluse lepingule. Ainuüksi märtsikuu jooksul avaldas «Pravda» 99 ettevõtte vastuse «Krasnõi Võboržetsi» üleskutsele.

9. mail 1929 võttis partei Keskkomitee vastu otsuse «Vabrikute ja tehaste sotsialistlikust võistlusest», milles rõhutati, et sotsialistlik võistlus ei ole järjekordne kampaania,

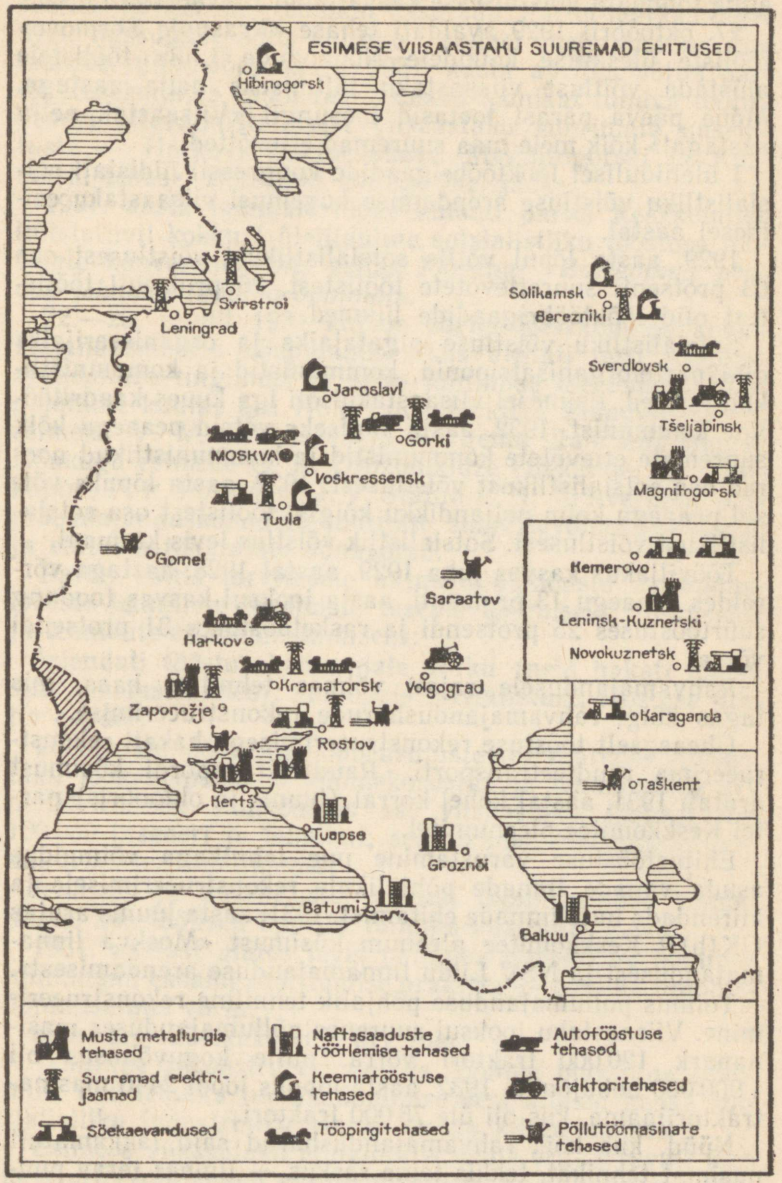
ESIMESE VIISAASTAKU SUUREMAD EHITUSED
Hibinogorsk
Svirstroi
Leningrad
Solikamsk
Berezniki
Sverdlovsk
Tšeljabinsk
Magnitogorsk
Jaroslavl
Gorki
MOSKVA
Voskressensk
Tuula
Gomel
Saraatov
Kemerovo
Leninsk-Kuznetski
Novokuznetsk
Harkov
Kramatorsk
Volgograd
Zaporožje
Karaganda
Rostov
Taškent
Kerts
Tuapse
Groznõi
Batumi
Bakuu
Musta metallurgia tehased
Naftasaaduste töötlemise tehased
Autotööstuse tehased
Suuremad elektrijaamad
Keemiatööstuse tehased
Traktoritehased
Söekaevandused
Tööpingitehased
Põllutöömasinate tehased

vaid pidev töömeetod. Parteiorganisatsioonidele seati ülesanne tõmmata võistlusesse kaasa laiad rahvahulgad.

27. oktoobril 1929 avaldati tehase «Krasnoje Sormovo» tööliste üleskutse kõikidele Nõukogude Liidu töölistele alustada võitlust viisaastaku täitmiseks nelja aastaga. Mõne päeva pärast toetasid loosungit «Viisaastak nelja aastaga!» kõik meie maa suuremad ettevõtted.

I üleliidulisel löögitööbrigaadide kongressil üldistati sotsialistliku võistluse arendamise kogemusi viisaastaku esimesel aastal.

1929. aasta lõpul võttis sotsialistlikust võistlusest osa 63 protsenti suurettevõtete töölistest, 26 protsenti töölistest olid löögitööbrigaadide liikmed.

Sotsialistliku võistluse algatajaiks ja organiseerijaiks olid parteiorganisatsioonid, kommunistid ja kommunistlikud noored. Esimesel viisaastakul oli iga kuues kaadritööline kommunist. 1932. aasta sügiseks võtsid peaaegu kõik suuremate ettevõtete kommunistid ja kommunistlikud noored osa sotsialistlikust võistlusest. 1932. aasta lõpuks võtsid peaaegu kolm neljandikku kõigist töölistest osa sotsialistlikust võistlusest. Sotsialistlik võistlus levis ka maal.

Tööviljakus kasvas juba 1929. aastal 1928. aastaga võrreldes peaaegu 13 protsenti, aasta jooksul kasvas toodang suurtööstuses 25 protsendi ja rasketööstuses 31 protsendi võrra.

Rahvamajandusele rajati võimas tehniline baas, mis tagas kõigi rahvamajandusharude rekonstrueerimise.

Üheaegselt tööstuse rekonstrueerimisega hakati rekonstrueerima raudteetransporti. Raudteetranspordi küsimust arutati 1931. aastal kohel korral (juunis ja oktoobris) partei Keskkomitee pleenumitel.

Ehitustööstuse varustamine uue tehnikaga võimaldas asuda vanade linnade põhjalikule rekonstrueerimisele ja kiirendada uute linnade ehitamist. 1931. aasta juunis arutas ÜK(b)P Keskkomitee pleenum küsimust «Moskva linnamajandusest ja NSV Liidu linnamajanduse arendamisest».

Toimus põllumajanduse põhjalik tehniline rekonstrueerimine. Viisaastaku jooksul suurenes põllumajanduses masinapark 120 000 traktori võrra, mille koguvõimsus oli 1 900 000 hobujõudu. 1932. aasta lõpuks loodi 2446 masina-traktorijaama, kus oli üle 75 000 traktori.

Nüüd, kus kõik rahvamajandusharud said lakkamatult uusimat tehnikat, tekkis teine raskus — ilmnes terav puu-

dus inimestest, kes suudaksid uusi tootmisalasid organiseerida ja keerulist tehnikat kasutada. Partei märkas õigel ajal, missugust ohtu kujutab endast mahajäämine uue tehnika tundmaõppimises. 1931. aasta aprillis võttis partei Keskkomitee vastu rea otsuseid tehnikat tundva tööliskaadri ettevalmistamisest viisaastaku suurimate uusehituste — Harkovi traktoritehase, Magnitogorski ja Kuznetski tehase, Berezniki ehituse jne. jaoks.

1931. aasta jaanuari lõpus kutsuti partei Keskkomitee initsiatiivil kokku I üleliiduline sotsialistliku tööstuse töötajate konverents, mis esitas loosungi *«Bolševikud peavad tehnikat tundma õppima!»*.

22.—23. juunil 1931 kutsus partei Keskkomitee kokku majandusmeeste nõupidamise, kus arutati uusi tööstuse arendamise tingimusi ja selle juhtimise meetodeid. Nõupidamine kuulas ära NSV Liidu Riikliku Plaanikomisjoni esimehe V. V. Kuibõševi ja Kõrgema Rahvamajanduse Nõukogu esimehe G. K. Ordžonikidze ettekande, A. I. Mikojani, P. P. Postõševi, J. V. Stalini ja N. M. Šverniku, paljude majanduskoondiste juhtijate, suurettevõtete direktorite ja ehituste juhatajate sõnavõtud.

Partei võttis tarvitusele mitmeid abinõusid majandusmeeste tehniliste teadmiste taseme tõstmiseks, inseneride ja tehnikute ettevalmistamiseks:

laiendati tööstusakadeemiate võrku (neid hakati looma 1927. aastast alates), kus õppis sotsialistliku tööstuse juhtiv kaader;

kõrgemate tööstuslike õppeasutuste arv suurenes viisaastaku jooksul peaaegu kümnekordseks ja tehnikumide arv neljakordseks; suurtööstus sai viisaastaku jooksul ligi 100 000 inseneri ja tehnikut; see oli uus, nõukogude tootmis-tehniline intelligents;

tehastes ja uusehitustel asutati töölishariduse kombinaate, kus töölised õppisid tundma uusi kutsealasid;

1931. aastast alates levis paljudes ettevõtetes tehnilise miinimumi eksami sooritamise praktika — tehnika tundmaõppimise uus vorm;

suurenes vabrikukoolide arv jne.

Tehniline rekonstrueerimine ja tööliste massiline liikumine uue tehnika tundmaõppimise eest aitasid kaasa sotsialistliku industrialiseerimise tempo kiirendamisele.

Esimese viisaastaku elluviimine tõstis eriti teravalt üles kultuurirevolutsiooni arendamise ülesande ning tagas üht-

lasi materiaalsed eeldused kultuurilise ülesehitustöö tempo kiirendamiseks.

Kõigepealt oli tarvis likvideerida kirjaoskamatus. 1926. aastal oli meie maal ainult 51,1 protsenti kirjaoskajaid. Esimese viisaastaku alguseks oli üle 50 protsendi maaelanikkonnast (alates 9 aastast ja vanemad) kirjaoskamatu.

Vastavalt partei üleskutsele arenes viisaastaku algul uue jõuga massiline kirjaoskamatuse likvideerimise liikumine loosungi all «Kirjaoskaja, õpeta kirjaoskamatut!». Liikumisse tõmmati kaasa sadu tuhandeid inimesi. Kultuuriarmeesse kuulus 1930. aastaks ligemale üks miljon inimest. Aastail 1930—1932 õppis mitmesugustes kirjaoskamatuse likvideerimise koolides üle 30 miljoni inimese.

1930. aasta juulis ja augustis võtsid partei ja valitsus XVI kongressi direktiivide alusel vastu spetsiaalse otsuse kehtestada kõikjal NSV Liidus 1930.—1931. aastal üldine tasuta koolikohustus 8, 9, 10 aasta vanustele lastele (samuti 11—15 aasta vanustele alaealistele, kes ei ole algkooli üldkursust läbi teinud) vähemalt algkooli nelja-aastase kursuse ulatuses.

1930. aastast alates suunas ÜLKNÜ Keskkomitee igal aastal mobilisatsiooni korras tuhandeid Kommunistliku Noorsooühingu liikmeid tööle koolidesse ja pedagoogilistesse õppeasutustesse.

Esimese viisaastaku lõpuks oli põhiliselt lahendatud üldise algkoolikohustuse ja linnades üldise seitsmeaastase koolikohustuse sisseseadmise ülesanne.

Rahvahariduse sotsialistlike põhimõtete järjekindlale elluviimisele aitasid kaasa ÜK(b)P Keskkomitee otsused «Alg- ja keskkoolist» (5. september 1931) ja «Õppeprogrammidest ning koolirežiimist alg- ja keskkoolis» (25. august 1932).

7.—12. jaanuarini 1933 toimus ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum. Pleenum tegi kokkuvõtteid esimese viisaastaku tulemustest ning määras kindlaks teise viisaastaku ülesanded ja iseärasused, kinnitas teise viisaastaku esimese aasta — 1933. aasta rahvamajandusplaani.

Pleenumi resolutsioonis märgiti, et esimene viisaastak täideti enne tähtaega — nelja aasta ja kolme kuuga. Esimese viie aasta plaani täitmise tähtsamad tulemused olid: NSV Liit oli muutunud agraarmaast industriaalmaaks; NSV Liit oli muutunud väiketalupoeglikust maast maa-

ilma kõige suurema põllumajandusega maaks; külas oli loodud kolhoosikord, sotsialistlik suurmaapidamine;

töötajate materiaalne olukord oli põhjalikult paranenud;

nõukogude ühiskonna klassistruktuur oli põhjalikult muutunud: kapitalistlikud elemendid olid meie maal põhiliselt likvideeritud; nõukogude võimu kindlaks toeks oli saanud kolhoositalurahvas — *uus klass* —, kes rajab oma elu tootmisvahendite kollektiivse omanduse alusel.

Nõukogude Liidus oli *üles ehitatud sotsialismi vundament.*

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID

1926

6.—9. aprill — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Majanduslikust olukorrast ja majanduspoliitikast».

25. aprill — ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni üleskutse «Võitlusest kokkuhoiurežiimi eest».

14.—23. juuli — ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum arutas mitmeid tähtsaid üldriikliku ülesehitustöö ja partei siseelu küsimusi.

23. ja 26. oktoober — ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum võttis vastu otsuse «Siseparteilisest olukorrast seoses rea Keskkomitee liikmete fraktsioonilise tegevusega ja nende poolt parteidistsipliini rikkumisega».

26. oktoober — 3. november — ÜK(b)P XV konverents.

1927

7.—12. veebruar — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum arutas mitmeid majanduslikke küsimusi, samuti nõukogude ümbervalimiste käiku.

29. juuli — 9. august — ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum arutas rahvusvahelist olukorda, Keskkontrollkomisjoni — Tööliste-Talupoegade Inspektsiooni tööd, parteidistsipliini rikkumist Zinovjevi ja Trotski poolt.

21.—23. oktoober — ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum võttis vastu «Rahvamajanduse viie aasta plaani koostamise direktiivid» ja otsuse partei diskussioonist.

2.—19. detsember — ÜK(b)P XV kongress.

1928

6.—11. aprill — ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum võttis vastu otsuse viljavarumisest, «Sahtõ loost» ja praktilistest majandusliku ülesehitustöö ülesannetest.

3. juuni — Avaldati ÜK(b)P Keskkomitee läkitus «Kõigile partei liikmeile, kõigile töölistele kriitika ja enesekriitika igakülgsest arendamisest».

4.—12. juuli — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu otsused «Viljavarumise poliitika seoses üldise majandusliku olukorraga», «Uute sovhooside (teraviljasovhooside) organiseerimisest», «Uute spetsialistide ettevalmistamise parandamisest».

17. juuli — 1. september — Kommunistliku Internatsionaali VI kongress.

16.—24. november — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu otsused «Rahvamajanduse 1928/29. aasta kontrollarvudest» ja «Tööliste värbamisest ja partei kasvu reguleerimisest».

1929

20. jaanuar — Avaldati V. I. Lenini artikkel «Kuidas organiseerida võistlust?», mille V. I. Lenin oli kirjutanud 24.—27. detsembrini 1917.

21. veebruar — ÜK(b)P Keskkomitee kiri kõigile parteiorganisatsioonidele «Töödistsipliini tõstmisest».

5. märts — Avaldati Leningradi tehase «Krasnõi Võboržets» kollektiivi üleskutse kõigile NSV Liidu ettevõtetele organiseerida sotsialistlikku võistlust.

16.—23. aprill — ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühine pleenum võttis vastu resolutsiooni siseparteilistes küsimustes ja mõistis hukka Buhharini, Rõkovi ja Tomski parempoolse oportunistliku fraktsioonilise tegevuse.

23.—29. aprill — ÜK(b)P XVI konverents.

9. mai — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Vabrikute ja tehaste sotsialistliku võistluse organiseerimisest».

16. oktoober — Tadžiki autonoomse vabariigi muutmine Tadžiki Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks.

10.—17. november — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu otsused majanduslikes küsimustes, kolhooside ülesehitustöö tulemustest ja edasistest ülesannetest ning Buhharini rühmast.

5. detsember — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Tööstuse juhtimise reorganiseerimisest» ja «Töölisklassi kaadri kasvust, tööpuuduse olukorrast ja selle vähendamise abinõudest».

5.—10. detsember — I üleliiduline lööktööbrigaadide kongress.

1930

5. jaanuar — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Kollektiviseerimise tempost ja riigi abist kolhooside ülesehitamisel».

14. märts — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Võitlusest partei joone moonutamise vastu kolhoosiliikumises».

15. märts — ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni otsus «Tööliste edutamisest nõukogude aparaati ja massilisest tööliskontrollist altpoolt nõukogude aparaadi üle (tehaste šeflusest)».

2. aprill — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Soodustustest kolhoosidele».

26. juuni — 13. juuli — ÜK(b)P XVI kongress.

25. juuli — ÜK(b)P Keskkomitee otsus üldise algkoolikohustuse sisseseadmisest.

1931

15. jaanuar — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Donbassist».
30. jaanuar — 4. veebruar — I üleliiduline tööstusettevõtete töötajate konverents.
25. mai — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Tootmis-tehnilise propaganda organiseerimisest».
Mai — Söetööstuses töötajate nõupidamine ÜK(b)P Keskkomitees.
11.—15. juuni — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu otsused «Raudteetransport ja selle järjekordsed ülesanded» ning «Moskva linnamajandusest ja NSV Liidu linnamajanduse arendamisest».
22.—23. juuni — Majandusmeeste nõupidamine ÜK(b)P Keskkomitees.
2. august — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Edasise kollektiviseerimise tempost ja kolhooside tugevdamise ülesannetest».
28.—31. oktoober — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu otsused «Raudteetranspordist» ning «Nõukogude kaubanduse arendamisest ja tööliste varustamise parandamisest».

1932

30. jaanuar — 4. veebruar — ÜK(b)P XVII konverents.

SOTSIALISMI VÕIT JA KINDLUSTUMINE NSV LIIDUS (1933.—1941. a.)

Sotsialism, mille paratamatust olid teaduslikult ette kuulutanud Marx ja Engels, sotsialism, mille ülesehitamise plaani kavandas Lenin, muutus Nõukogude Liidus reaalseks tegelikkuseks.

NLKP programmist

ÜK(b)P XVII kongress

ÜK(b)P XVII kongress toimus 26. jaanuarist 10. veebruarini 1934. Kongressist võttis osa 1225 otsustava häälega ja 736 nõuandva häälega delegaati, kes esindasid 1 874 488 partei liiget ja 935 298 liikmekandidaati.

Kongressi päevakord: ÜK(b)P Keskkomitee, Keskrevisjonikomisjoni, Keskkontrollkomisjoni — Tööliste-Talupoegade Inspektsiooni ja Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitees ÜK(b) Parteid esindava delegatsiooni aruanne; teine viie aasta plaan; organisatsioonilised küsimused (partei ja nõukogude töö); partei keskorganite valimised. Aruandekõnedega esinesid kongressil J. V. Stalin, M. F. Vladimirski, J. E. Rudzutak ja D. Z. Manuilski.

Kongress tegi kokkuvõtte sotsialistlikust ülesehitustööst. Kõikides rahvamajanduse sfäärides valitses sotsialistlik majandussüsteem; tööstuses moodustas sotsialistlik sektor 99,5 protsenti; 1933. aastal oli 65 protsenti talumajandeist üle läinud sotsialistlikule tootmisalase koopereerimise teele; teraviljakultuuride külvipinna osas moodustas sotsialistlik sektor tol ajal 84,5 protsenti; kaubandusest olid kapitalistlikud elemendid täielikult välja tõrjutud.

Nõukogude Liit oli muutunud eesrindlikuks tööstuslikult

arenenud maaks. Olid loodud kümned uued tööstusliku tootmise harud: keeruliste tööpinkide, võimsate turbiinide ja generaatorite tootmine, lennuki- ja autotööstus, kvaliteetterase, rauasulamite, alumiiniumi, traktorite ja kombainide tootmine, rajatud alus kaasaegsele keemiatööstusele, organiseeritud sünteetilise kautšuki, lämmastiku ja tehiskiu tootmine. Sai võimalikuks energiabaasi rekonstrueerimine, kindlustada meie maa küttebaasi. Alustas tööd Dneprogess, Uraali raskemasinatehas, Tšeljabinski traktoritehas, Berezniki keemiakombinaat ja Novo-Kramatorski masinatehase esimene järk, pandi alus Uraali-Kuznetski söe- ja metallurgiakombinaadile, algas «Teise Bakuu» kasutuselevõtmine, ehitati sadu uusi, tehnikaga hästi varustatud kerge- ja toiduainetetööstuse ettevõtteid.

Suured olid saavutused kultuurirevolutsiooni elluviimisel. Kümned miljonid töölised ja talupojad omandasid kirjaoskuse. Viidi sisse üldine algkoolikohustus. Kujunes uus, nõukogude intelligents.

Eriti suur oli majanduslik ja kultuuriline kasv NSV Liidu rahvuspiirkondades.

Meie maal oli likvideeritud tööpuudus ja tõusis töötajate materiaalne heaolu.

Partei XVII kongress kinnitas resolutsiooni «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise teise viisaastaku plaanist (1933.—1937. a.)».

Teise viisaastaku peamiseks *poliitiliseks* ülesandeks oli lõplikult likvideerida kapitalistlikud elemendid ja kaotada täielikult kõik need põhjused, mis tekitavad inimese ekspluateerimist teise inimese poolt.

Peamiseks *majanduslikuks* ülesandeks seati kogu rahvamajanduse tehnilise rekonstrueerimise lõpuleviimine.

Teises viie aasta plaanis

nähti ette suurendada tööstustoodangu mahtu rohkem kui 2-kordseks, sõjaeelse (1913) aasta tasemega võrreldes aga umbes 8-kordseks;

rõhutati, et on vaja tundma õppida uut tehnikat, organiseerida uued tootmisalad, tõsta tööliste, tehnikute ja inseneride kvalifikatsiooni, ja juhiti tähelepanu tootmis-tehnilise rahvaintelligentsi ettevalmistamise tähtsusele;

kavandati suurendada põllumajandussaaduste tootmist 2-kordseks põllumajanduse kollektiviseerimise lõpuleviimise ja selle tehnilise rekonstrueerimise alusel; viia põllu-

majanduse mehhaniseerimine põhiliselt lõpule ja arendada loomakasvatust;

pöörati suurt tähelepanu transpordi ja side edasiarendamisele;

nähti ette suurte ülesannete lahendamist teaduse ja kultuuri valdkonnas.

Resolutsioonis partei ja nõukogude tööst märkis kongress, et on vaja

«kõigil aladel tõsta töö kvaliteeti, esmajärjekorras aga organisatsioonilise ja praktilise juhtimise kvaliteeti»;

välja juurida kantseleilik-bürokraatlikud juhtimismeetodid, suurendada juhtijate isiklikku vastutust, sisse seada range ainujuhtimine;

valida õigesti inimesi ja organiseerida täitmise kontrolli, mis tagab partei- ja riikliku distsipliini tugevdamise.

Kongress kutsus üles arendama edasi enesekriitikat, sotsialistlikku võistlust ja tõstma rahvahulkade aktiivsust.

XVII kongressil moodustati ühtse partei- ja riigikontrolli organi — Keskkontrollkomisjoni — Tööliste-Talupoegade Inspektsiooni asemele kaks kontrollkeskust — ÜK(b)P Keskkomitee juures asuv Parteikontrolli Komisjon ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu juures asuv Nõukogude Kontrolli Komisjon.

Kongress võttis vastu partei uue põhikirja, mis

oli täiendatud Kommunistliku Partei lühikese definitsiooniga ning siseparteilist demokraatiat ja parteidistsipliini käsitleva eriosaga;

nimetas arvuliselt kasvanud ja organisatsiooniliselt tugevnenud parteirakukesed ümber parteiorganisatsioonideks;

kinnitas ÜK(b) Parteile kaasatundjate gruppide organisatsiooni parteitute aktivistide hulgast.

Partei tuli XVII kongressile ühtsena ja monoliitsena. Mitte mingeid opositsioonilisi rühmi parteis ei olnud. Endised opositsiooniliste rühmituste liidrid Zinovjev, Kamenev, Buhharin, Rõkov ja Tomski esinesid kongressil kahetsuskõnedega ja tunnistasid partei edusamme.

Kongress valis Keskkomitee koosseisu 71 liiget ja 68 kandidaati.

*

Aastail 1933—1934 toimus partei massiline puhastus. Parteisse vastuvõtmine pandi ajutiselt seisma. (Otsus partei puhastamise kohta võeti vastu ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühisel pleenumil 12. jaanuaril 1933.) Puhastus aitas üldkokkuvõttes kaasa partei ridade tugevdamisele ja tervendamisele. Kuid partei massilise puhastuse läbiviimisel esines suuri moonutusi, mis puudutasid niinimetatud «passiivseid» kommuniste, kellest enamik koosnes mitteküllaldast teoreetilist ettevalmistust saanud lihttöölistest ja talupoegadest.

Siseparteilise demokraatia elluviimist pidurdas juba ÜK(b)P XVII kongressiks väljakujunenud Stalini kultus. Tema nimega hakati siduma kõiki partei ja rahva poolt sotsialismi ehitamisel tehtud edusamme. Uskudes oma ilmeksimatusse, eemaldus Stalin üha enam leninlikest partei elu normidest ja põhimõtetest, rikkus kollektiivse juhtimise printsiipi, irdus rahvahulkadest, kuritarvitas oma seisundit.

Eriti inetu vormi võttis Stalini kultus pärast S. M. Kirovi mõrvamist (1. detsembril 1934). Stalin kasutas S. M. Kirovi tapmist paljude temale sobimatute inimeste kõrvaldamiseks. Pandi alus massilistele repressioonidele ja sotsialistliku seaduslikkuse kõige jämedamale rikkumisele.

Parteidokumentide kontrollimine ja ümbervahetamine toimus aastail 1935—1936. Kontrolli ülesandeks oli luua kindel kord kommunistide arvelevõtmise ning parteidokumentide vormistamise ja hoidmise alal (ÜK(b)P Keskkomitee 1935. aasta 13. mai kirja alusel). Parteisse vastuvõtmine pandi ajutiselt seisma; vastuvõtmist alustati uuesti 1936. aasta 1. novembrist.

Keskkomitee 1936. aasta juunipleenum (parteidokumentide kontrollimise tulemusi arutati ka Keskkomitee 1935. aasta detsembripleenumil) märkis, et kontrollimine andis positiivseid tulemusi, kuid selle käigus esines kommunistide põhjendamatut väljaheitmist, kes arvati meelevaldselt «passiivsete» kilda. Pleenum arutas seda küsimust ja tegi Keskkomitee Organiseerimisbüroole ülesandeks välja töötada otsus parteidokumentide kontrollimise käigus parteist väljaheidetute apellatsioonide läbiarutamise korra küsimuses. Kuid Stalini kultuse tingimustes toimus tehtud vigade parandamine aeglaselt ja ebajärjekindlalt.

Rahvahulkade organiseerimine võitluseks teise viie aasta plaani täitmise eest

Rahvamajanduse rekonstrueerimise lõpuleviimiseks oli vaja arendada rasketööstust plaanipäraselt ja kiiresti. Keskkomitee koondas parteiorganisatsioonide tähelepanu otsustavatele töölõikudele.

Arvesse võttes söetööstuse, raudteetranspordi ja ehituse määratu suurt tähtsust meie maa industrialiseerimisel, arutas Keskkomitee korduvalt nendes tööstusharudes valitsevat olukorda.

Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee 1933. aasta 8. aprilli ja 5. detsembri otsuste «Donbassi söetööstuse tööst» põhjal:

reorganiseeriti ja koondati nende tööstusharude trustide ja valitsuste aparaati;

enamik insenere ja tehnikuid viidi trustide ja valitsuste aparaadist üle tootmisse;

võeti tarvitusele abinõud tööliste kaadri voolavuse likvideerimiseks;

likvideeriti võrdsustamine palgasüsteemis;

Donbassi kaevandustes asutati parteiorganisaatorite institutsioon.

Partei poolt tarvituselevõetud abinõude tulemusena moodustas 1933. aastal söetoodangu juurdekasv 12 miljonit tonni — poolteist korda rohkem kui 1932. aastal.

ÜK(b)P Keskkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu 1933. aasta 3. juuli otsusega moodustati poliitosakonnad raudteedel.

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee 1936. aasta 11. veebruari otsuses «Ehitustegevuse parandamisest ja ehituse maksumuse vähendamisest» juhiti tähelepanu sellele, et on vaja üle minna «omaette nokitsemiselt ja partisanlikelt meetoditelt ehitustegevuses suurehitustööstuse teele».

Partei rõhutas õigeaegselt, et sotsialismi ülesehitamisel on määratu suur tähtsus kaadri probleemi lahendamisel, kes on suuteline uut tehnikat tundma õppima ja seda täielikult ära kasutama. Esitati loosung *«Kaader otsustab kõik!»*. Kõikides rahvamajandusharudes algas liikumine uue tehnika tundmaõppimise ja sel alusel tööviljakuse tõstmise eest.

1933. aasta lõpuks oli tööstuses ja transpordis ligi 5 miljonit lööktöölist. Partei toetas tootmisnovaatoreid, kes olid

saavutanud häid töönäitajaid, ja püüdis nende kogemusi laiadele rahvahulkadele edasi anda. Teise viisaastaku esimestel aastatel toimusid söe-, nafta- ja metallitööliste-lööktööliste kokkutulekud, meistrite konverentsid, mis olid pühendatud uue tehnika tundmaõppimisele ja võitlusele toodangu kvaliteedi eest, tehastevahelised kogemuste vahetamised.

1934. aastal autasustati Lenini ordeniga kaevanduse nr. 1 (Gorlovka) kaevurit N. Izotovit söetootmisel ülesnäidatud hea lööktöö eest. Izotovist võtsid eeskuju paljud kaevurid.

Töölisklassi kultuurilise ja tehnilise taseme tõus tekitas uusi, kõrgemaid sotsialistliku võistluse vorme.

1935. aastal tekkis lennukitööstuses, hiljem aga ka teistes tööstusharudes, eesrindlaste liikumine. Eesrindlased võitlesid mitte üksnes tehnika tundmaõppimise ja töönormide ületamise eest, vaid ka ainuüksi kõrgekvaliteedilise toodangu väljalaskmise eest.

Samal aastal algatas Makejevka metallurgiatehas, mis töötas kaks esimest kvartalit dotatsioonita, hoidis kokku üle 20 miljoni rubla ning lõpetas poolaasta 400 000 rubla suuruse kasumiga, liikumise rentaabli töö, tööstuse sisemise akumulatsiooni ja riiklikust dotatsioonist loobumise eest. Makejevka tehase eeskuju järgisid teised meie maa suured ettevõtted.

Sotsialistlikku võistlust arendasid ka kolhoosnikud, kes asusid sotsialistlikku võistlusse õiguse eest osa võtta kolhoosnikute-lööklaste kongressist. II üleliidulisel kolhoosnikute-lööklaste kongressil (1935. aasta veebruar) võttis tuntud Ukraina kolhoosnik Maria Demtšenko kohustuse saavutada rekordiline suhkrupeedisaak — 500 tsentnerit hektarilt. Suhkrupeedipõldudel algas viiesajalaste liikumine.

Selles nõukogude rahva loova aktiivsuse ja teadlikkuse tõusu olukorras tekkis stahhaanovlik liikumine, mis sai nimetuse kaevur Aleksei Stahhanovi nime järgi, kes organiseeris oma brigaadis tööd uut moodi, tootis ühes vahetuses (ööl vastu 31. augustit 1935) 102 tonni sütt ja ületas tavalise normi 14-kordselt.

Kaevurite järel hakkasid tootmisnovaatorite liikumisest osa võtma Donbassi soonimismasinate ja elektrivedurite masinistid, metallurgid ja raudteelased, Krivoi Rogi rauamaagikaevandajad, moskvalased ja gorkilased, leningrad-

lased ja Uraali töölised. Üle kogu meie maa said kuulsaks järgmised tootmisnovaatorid — Gorki autotehase sepp Aleksandr Bussõgin, kangrud Jevdokia ja Maria Vinogradovad, saapavabriku tööline Smetanin, Donetsi raudtee masinist Pjotr Krivonoss, metallitööline Ivan Gudov, metallurg Makar Mazai ning paljud teised.

Novaatorite liikumine kujutas endast *uut etappi rahvahulkade sotsialistlikus võistluses.* See

oli lahutamatult seotud sotsialistlike tootmissuhete kindlustumisega kõigis rahvamajandusharudes, tugines uuele tehnikale ja seda tehnikat tundma õppinud kaadrile;

andis tunnistust sellest, et inimeste vaated tööle olid põhjalikult muutunud, oli välja kujunenud uus, sotsialistlik töössesuhtumine.

Kõrge tööviljakuse liikumise initsiaatoreiks ja organisaatoreiks olid kommunistid. Partei toetas igakülgselt novaatorite liikumist, taotledes selle organiseeritust ja massilisust.

14. novembril 1935 avati Moskvas Kremli Suures Palees **üleliiduline stahhaanovlaste nõupidamine,** millest võttis osa 3000 tööstuse ja transpordi tootmisnovaatorit. Nõupidamine tegi kokkuvõtte stahhaanovliku liikumise esimese kahe kuu tulemustest. Nõupidamisel esines üle 50 delegaadi, kes jagasid oma kogemusi. Nõupidamisel esinesid partei ja valitsuse juhtivad tegelased.

Pärast üleliidulist nõupidamist, kui tootmisnovaatorite liikumine muutus veelgi massilisemaks, seati selle liikumise parteilise juhtimise küsimus parteiorganisatsioonide tähelepanu keskpunkti.

ÜK(b)P Keskkomitee 1935. aasta detsembripleenum arutas «Tööstuse ja transpordi küsimusi seoses stahhaanovliku liikumisega». Kuulati ära rasketööstuse rahvakomissari G. K. Ordžonikidze, kerge-, toiduainete- ja metsatööstuse rahvakomissari ning teede rahvakomissari ettekanded. Pleenumi tööst võttis osa ligi 3000 majandusmeest, inseneri, tehnikut ja töölist. Pleenum võttis vastu üksikasjalise otsuse, mis nägi ette konkreetseid abinõusid tootmisnovaatorite liikumise arendamiseks igas tööstusharus eraldi. Otsuses oli öeldud, et partei ja ametiühinguorganisatsioonid peavad «osa võtma stahhaanovliku liikumise arendamisest ja andma stahhaanovlaste jõupingutustele organiseeritud kuju».

1935. aasta lõpul ja 1936. aasta algul toimusid Kremlis

eesrindlike tööstus- ja põllumajandustöötajate nõupidamised.

Teise viisaastaku viimased aastad kujunesid kolhoosikülas sotsialistliku võistluse massilise arendamise aastaiks. 1937. aasta veebruaris toimus Moskvas Nõukogude Liidu paremate naistraktoristide — üleliidulise naistraktoristide brigaadide vahelise võistluse võitjate nõupidamine. Sellest võistlusest võttis osa 20 000 naistraktoristi.

Tootmisnovaatorite liikumise tulemusena tõusis tööviljakus tööstuses teisel viisaastakul 82 protsendi võrra plaanis ettenähtud 63 protsendi asemel. Tööstustoodangu juurdekasv saavutati selle aja jooksul peamiselt tööviljakuse tõstmisega uue tehnika rakendamise alusel.

Tootmisnovaatorite liikumine oleks võinud anda veelgi suuremaid tulemusi, kui sotsialistliku võistluse organiseerimisel ei oleks esinenud olulisi puudusi ja vigu. Tehaste organisatsioonide tähelepanu keskpunktis olid mõnikord ainult rekordiomanikud, kes norme mitmekordselt ületasid, kuna tootmisnovaatorite liikumise põhireserv — mitmemiljoniline lööktööliste armee — jäeti silmapaari vahele.

Partei Keskkomitee 1937. aasta 28. detsembri otsuses mõisteti teravalt hukka joondumine ainult rekordite ja üksikute rekordiomanike — stahhaanovlaste järgi; juhiti tähelepanu sellele, et on vaja tootmisnovaatorite ridu täiendada paremate lööktöölistega.

Keskkomitee otsus aitas kaasa tootmisnovaatorite liikumise juhtimisel esinenud puuduste kõrvaldamisele.

Kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik tugevdamine

Sotsialistliku põllumajanduse tugevdamisel kasutas partei kõige efektiivsemaid kolhooside ja sovhooside poliitilise juhtimise vorme. ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni 1933. aasta jaanuaripleenum võttis vastu otsuse masina-traktorijaamade ja sovhooside juurde poliitiliste osakondade loomise kohta.

«Traktorijaamade ja sovhooside poliitiliseks tugevdamiseks, traktorijaamade ja sovhooside poliitilise tähtsuse ja mõju tõstmiseks maal ja kolhooside ning sovhooside parteirakukeste poliitilise ja majandusliku töö järsuks parandamiseks otsustas ÜK(b)P Keskkomitee organiseerida kõigis masina-traktorijaamades ja sovhoosides *poliitosakonnad*, millede eesotsas on traktorijaamade ja sovhooside direktorite asetäitjad poliitilisel alal, kes on ühtlasi traktorijaamade ja sovhooside poliitosakondade ülemateks.»

Partei Keskkomitee suunas masina-traktorijaamade poliitosakondadesse 17 000 ja sovhoosidesse 8000 vilunud parteitöötajat. Ligi 80 protsenti masina-traktorijaamade poliitosakondade ülematest olid kommunistid, kes astusid parteisse enne 1920. aastat.

Poliitosakondade organiseerimisega kujunesid masina-traktorijaamad kolhooside poliitilise, organisatsioonilise ja majandusliku juhtimise ning kolhoosnikute laiade hulkade parteilise mõjutamise keskusteks.

Masina-traktorijaamade ja sovhooside poliitosakondade juhtimisel korraldati maa-parteiorganisatsioonid lõplikult ümber tootmisprintsiibil.

30 000 parteirakukest, 20 000 kandidaadigruppi, 22 000 parteilaste ja kommunistlike noorte ühendatud gruppi ja 38 000 üksikut kommunisti, kes töötasid masina-traktorijaamade poliitosakondade ja partei rajoonikomiteede juhtimisel, moodustas kolhoosides 1933. aasta sügiseks partei aktiivi.

Masina-traktorijaamade ja sovhooside poliitosakonnad tegid 1933.—1934. aastal ära suure töö maal töötavate kommunistide ühteliitmisel, parteitu kolhoosiaktiivi poliitilisel kasvatamisel, kolhooside puhastamisel kulakutest ja teistest vaenulikest elementidest, töödistsipliini kõvendamisel. Eriti suur oli nende osa kolhooside juhtiva kaadri valikul, kasvatamisel, paigutamisel ja ettevalmistamisel.

Masina-traktorijaamade juures korraldatud kursuste ja teiste õppevormide kaudu valmistati ette eesrindlike kolhoosnikute hulgast kümned tuhanded kolhoosiesimehed, sajad tuhanded kolhoosibrigadirid, põlluharijad ja loomakasvatajad, majandusjuhatajad ja arvepidajad. 1. jaanuaril 1934 töötas meie maa masina-traktorijaamades 289 000 traktoristi, kombainerit, autojuhti, traktoribrigaadide brigadiri ja nende abi.

Poliitosakonnad valisid ja edutasid juhtivale kolhoositööle üle 250 000 eesrindliku kolhoosniku, nendest ligi 30 000 kolhoosiesimeheks, tegid ära suure töö lööklaste kasvatamisel kolhoosides. 1933. aasta vältel suurenes lööklaste arv üksnes remonditööliste hulgas rohkem kui 2-kordseks.

Tänu poliitosakondadele intensiivistasid masina-traktorijaamad märksa oma tootmis- ja organiseerimistööd maal.

Keskkomitee 1934. aasta novembripleenum märkis, et poliitosakondade loomine on end täiesti õigustanud ja et

poliitosakonnad on etendanud tähtsat osa kolhooside tugevdamisel, võttis vastu otsuse «Poliitosakondadest põllumajanduses», mille alusel kujundati masina-traktorijaamade poliitosakonnad ümber tavalisteks parteiorganiteks.

Partei rakendas mitmesuguseid meetodeid kolhoosnikute hulkade organiseerimiseks põllumajanduse arendamisele.

15. veebruaril 1933 toimus Moskvas **I kolhoosnikute-löökiaste kongress.** Kongressist võttis osa 1513 delegaati. Kongressi kogu töö toimus loosungi all «Muuta kõik kolhoosid bolševistlikuks ja kolhoosnikud jõukaks». Kongressil esinesid kõnedega partei ja valitsuse juhid.

11. veebruaril 1935 toimus Moskvas **II üleliiduline kolhoosnikute-löökiaste kongress.** Kongressile oli sõitnud 1443 delegaati kõigist meie maa paikadest, nad esindasid kolhoosnikuid 51 rahvusest. 30,8 protsenti kõigist delegaatidest olid naiskolhoosnikud. Kongress üldistas sotsialistliku põllumajanduse organiseerimise kogemusi ja fikseeris neid uues põllumajandusliku artelli põhikirjas. Uus põllumajandusliku artelli tüüp-põhikiri võeti kongressil vastu 17. veebruaril 1935. Samal päeval kinnitasid selle NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee.

Uue kolhoosipõhikirja vastuvõtmine ja elluviimine kutsus kolhoositalurahva hulgas esile suurt loomingulist energiat ja intensiivistas üksiktalupoegade astumist kolhoosidesse. Kollektiviseerimise protsent 1935. aastal oli 83,2 (1934. a. — 71,4). 1935. aasta esimesel poolel võeti kolhoosidesse vastu üle 800 000 majandi.

Teise viisaastaku tulemused

Tänu nõukogude rahva ennastsalgavale tööle täideti 1. aprilliks 1937 teine viisaastak nelja aasta ja kolme kuuga. Oli lahendatud kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgu peaülesanne — *oli põhiliselt üles ehitatud sotsialistlik ühiskond.*

Tähtsamate tööstustoodangu liikide tootmise kasv teise viisaastal.u jooksul (*miljonites tonnides*)

	1932. a.	1937. a.
Malm	6,2	14,5
Teras	5,9	17,7
Valtsmetall	4,4	13
Süsi	64,4	128
Nafta	21,4	28,5

1937. aastal andsid üle 80 protsendi tööstustoodangust uued või viisaastakutel rekonstrueeritud ettevõtted.

Elektrienergia tootmine kasvas 1932.—1937. aastal 13 540 miljonilt kilovatt-tunnilt 36 400 miljonile kilovatt-tunnile ehk rohkem kui 2,5-kordseks. Teisel viisaastakul saadi 79 protsenti kogu tööstustoodangu juurdekasvust tööviljakuse tõstmise arvel. Tehniliselt rekonstrueeriti ka põllumajandus.

TRAKTORITE, KOMBAINIDE JA VEOAUTODE PARK PÕLLUMAJANDUSES TEISE VIISAASTAKU LÕPUKS (tuhandetes)

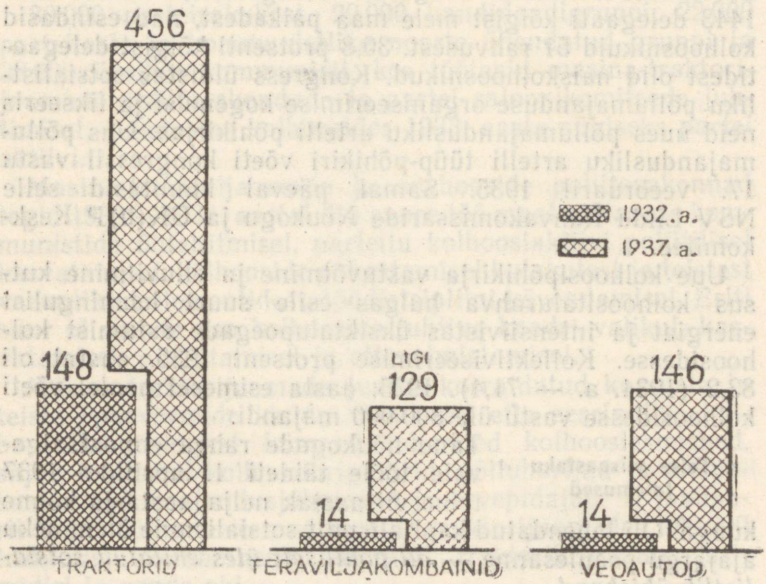

Viidi lõpule põllumajanduse kollektiviseerimine. Kolhoosid ühendasid 18,5 miljonit talumajandit ehk 93 protsenti talumajandite üldarvust.

Tunduvalt paranes nõukogude inimeste aineline elujärg. NSV Liidu rahvatulu kasvas rohkem kui kahekordseks, tööliste ja teenistujate palgafond kahe ja poole kordseks (kusjuures tööliste ja teenistujate arv suurenes 18 protsenti), kolhooside rahalised tulud kasvasid rohkem kui kolmekord-

TÖÖSTUSE JA PÕLLUMAJANDUSE KOGU-
TOODANGU KASV TEISEL VIISAASTAKUL

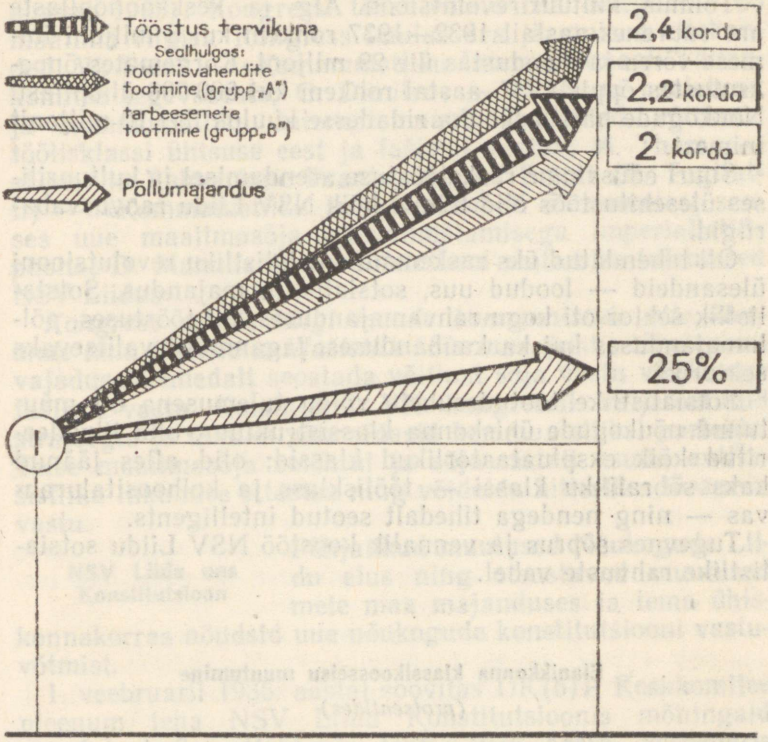

1932. a.

TEISE VIISAASTAKU JOOKSUL

MASINAEHITUSE JA METALLI-
TÖÖSTUSE KOGUTOODANGU
KASV (protsentides 1928. aastaga
võrreldes)

seks. ÜK(b)P Keskkomitee 1934. aasta novembripleenum võttis vastu otsuse kaotada leiva ja teiste toiduainete osas kaardisüsteem, mis oli sisse seatud esimese viisaastaku alguses.

Toimus kultuurirevolutsioon. Alg- ja keskkooliõpilaste arv suurenes aastail 1932—1937 rohkem kui 8 miljoni inimese võrra ja moodustas üle 29 miljoni. Kõrgemates õppeasutustes õppis 1937. aastal rohkem kui 500 000 üliõpilast. Nõukogude haritlaskonna ridadesse kuulus ligi 10 miljonit inimest.

Suuri edusamme rasketööstuse arendamisel ja kultuurilises ülesehitustöös olid teinud kõik NSV Liidu rahvusvabariigid.

Oli lahendatud üks raskemaid sotsialistliku revolutsiooni ülesandeid — loodud uus, sotsialistlik majandus. Sotsialistlik sektor oli kogu rahvamajanduses, nii tööstuses, põllumajanduses kui ka kaubanduses, jagamatult valitsevaks sektoriks.

Sotsialistlike tootmissuhete võidu tulemusena oli muutunud nõukogude ühiskonna klassistruktuur: olid likvideeritud kõik ekspluataatorlikud klassid; olid alles jäänud kaks sõbralikku klassi — töölisklass ja kolhoositalurahvas — ning nendega tihedalt seotud intelligents.

Tugevnes sõprus ja vennalik koostöö NSV Liidu sotsialistlike rahvuste vahel.

Elanikkonna klassikoosseisu muutumine

(protsentides)

	1913. a.	1928. a.	1937. a.
Kogu elanikkond	100,0	100,0	100,0
sealhulgas:			
töölised ja teenistujad	17,0	17,6	36,2
kolhoositalurahvas ja koopereerunud kodutööndajad	—	2,9	57,9
üksiktalupojad ja koopereerimata töötajad-kodutööndajad ning käsitöölised	66,7	74,9	5,9
mõisnikud, linna suur- ja väikekodanlus, kaupmehed ja kulakud . . .	16,3	4,6	—

Kominterni VII kongress

ÜK(b)P koos teiste kommunistlike parteidega oli fašismi ja uue sõja ohu vastu võitlejate avangardis. Kommunistlike parteide ülesanded võitluses fašismi ja sõjaohu vastu määras kindlaks Kominterni VII kongress (juuli-august 1935). Kongressi tööst võtsid osa delegaadid 65 maailma riigist. Kongress kuulas ära järgmised ettekanded: W. Pieck — «Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee tegevusest»; G. Dimitrov — «Fašismi pealetung ja Kommunistliku Internatsionaali ülesanded võitluses töölisklassi ühtsuse eest ja fašismi vastu»; M. Thorez — «Ühis- ja Rahvarinne Prantsusmaal»; Ercoli (P. Togliatti) — «Kommunistliku Internatsionaali ülesannetest seoses uue maailmasõja ettevalmistamisega imperialistide poolt»; D. Manuilski — «Sotsialismi ehitamise tulemused NSV Liidus».

Kongress seadis kõigi maade kommunistide ette ülesande luua tööliste antifašistlik ühisrinne, juhtis tähelepanu vajadusele tihedalt seostada võitlust sõja vastu võitlusega fašismi vastu. Kominterni VII kongressil väljatöötatud strateegia ja taktika võimaldasid kommunistlikel parteidel Teise maailmasõja eelõhtul ja sõja-aastail asuda antifašistliku liikumise etteotsa ning võidelda hitlerliku türannia vastu.

NSV Liidu uus Konstitutsioon

Põhjalikud muutused Nõukogude Liidu elus ning otsustavad muutused meie maa majanduses ja tema ühiskonnakorras nõudsid uue nõukogude konstitutsiooni vastuvõtmist.

1. veebruaril 1935. aastal soovitas ÜK(b)P Keskkomitee pleenum teha NSV Liidu Konstitutsioonis mõningaid muudatusi. See ettepanek tehti 1935. aasta veebruaris ÜK(b)P Keskkomitee nimel VII nõukogude kongressil.

ÜK(b)P Keskkomitee juunipleenum (1.—4. juunini 1936), seejärel NSV Liidu Kesktäitevkomitee Presiidium, kiitsid NSV Liidu uue konstitutsiooni projekti heaks.

12. juunil 1936 avaldati konstitutsiooni projekt üldrahvalikuks aruteluks. Arutelust võttis osa üle 50 miljoni inimese (ligemale 55 protsenti meie maa täiskasvanud elanikkonnast). Esitati ligemale 2 miljonit parandust, täiendust ja mitmesugust ettepanekut.

Üldrahvaliku arutelu kokkuvõtted tehti erakorralistel rajoonide, oblastite, kraide ja vabariikide nõukogude kong-

ressidel, mis toimusid kogu meie maal oktoobrikuu teisest poolest 23. novembrini 1936.

25. novembril 1936 avati Moskvas **VIII erakorraline NSV Liidu nõukogude kongress,** kus arutati konstitutsiooni projekti, ja 5. detsembril võeti vastu uus konstitutsioon, mis seadusandlikult fikseeris sotsialismi võidu NSV Liidus.

NSV Liidu uus Konstitutsioon

kajastas sotsialistliku süsteemi võitu kogu rahvamajanduses, sotsialistliku omanduse kui ühiskonna majandusliku aluse kindlustumist;

fikseeris ekspluataatorlike klasside likvideerimise fakti, kolhoositalurahvaga kindlas liidus oleva töölisklassi juhtiva seisundi, uue, rahva hulgast kerkinud ja sotsialismile ustava nõukogude intelligentsi loomise;

oli rahvaste sõpruse, sotsialistlike rahvuste vennaliku koostöö ja vastastikuse abistamise, nendevahelistes suhetes tõelise internatsionalismi triumfiks;

arendas nõukogude sotsialistlikku demokraatiat, seades sisse kõikide töörahva saadikute nõukogude üldised, otsesed ja ühetaolised valimised salajasel hääletamisel;

kuulutas välja ja garanteeris kõigile kodanikele õiguse tööle, puhkusele, haridusele, pensionile vanaduses ning haiguse ja töövõimetuse korral;

nõudis ühtlasi kõigilt kodanikelt ranget seaduste silmaspidamist, töödistsipliinist kinnipidamist, sotsialistlikku omandisse heaperemehelikku suhtumist, sotsialistliku isamaa ennastsalgavat kaitsmist.

See oli kõige demokraatlikum konstitutsioon kõigist ajaloos tuntud konstitutsioonidest. Ta näitas sotsialistliku ühiskonna tohutuid eeliseid kapitalismiga võrreldes.

NSV Liidu uue Konstitutsiooni kehtestamine ja valimissüsteemi edasine demokratiseerimine olid suureks poliitiliseks pöördeks meie maa elus. Kommunistlik Partei pidi selleks pöördeks täiesti valmis olema ja kindlustama täielikult oma juhtivat osa eelseisvatel NSV Liidu Ülemnõukogu valimistel.

23. veebruarist 5. märtsini 1937 toimus ÜK(b)P Keskkomitee pleenum, kes arutas «Parteiorganisatsioonide ettevalmistustööd NSV Liidu Ülemnõukogu valimisteks uue valimissüsteemi alusel ja parteipoliitilise töö vastavat ümberkorraldamist» ning majandusliku ülesehitustöö ja parteitöö küsimusi.

Pleenum tegi ettepaneku parteiorganisatsioonidele, «et on vaja parteitöö ümber korraldada partei põhikirjas nõutava sisemise demokratismi põhimõtete ilmtingimatu ja täieliku elluviimise alusel», sellel eesmärgil likvideerida parteiorganitesse koopteerimise praktika ja parteiorganite valimistel kehtima panna kinnine (salajane) hääletamine. Siseparteilise töö ümberkorraldamine aitas parteil NSV Liidu Ülemnõukogu valimisteks paremini valmistuda ning tõstis töörahva hulkade aktiivsust.

6. detsembril 1937 võttis partei Keskkomitee vastu üleskutse kõigile valijaile. Üleskutses oli öeldud: «Bolševike partei läheb valimistele *blokis, liidus* parteitute töölistе, talupoegade, teenistujate ja haritlastega.»

NSV Liidu Ülemnõukogu valimised, mis toimusid 12. detsembril 1937, demonstreerisid partei ja nõukogude rahva vääramatut ühtsust. 94 miljonist valijast võttis valimistest osa üle 91 miljoni (96,8 protsenti), neist 90 miljonit andsid oma hääled kommunistide ja parteitute bloki kandidaatide poolt.

*

Meie maal olid loodud soodsad tingimused partei ja nõukogude demokraatia edasiarendamiseks. Kuid Stalini kultus, mis tugevnes pärast ÜK(b)P XVII kongressi, tõi kaasa selle tõsise rikkumise.

Esinedes Keskkomitee 1937. aasta veebruari-märtsipleenumil, esitas Stalin teoreetiliselt väära ja poliitiliselt kahjuliku teesi klassivõitluse paratamatust teravnemisest sotsialistliku ühiskonna edasise ehitamise tingimustes.

See tees oli õige ainult teatavatel üleminekuajajärgu etappidel, kui otsustamisel oli küsimus «kes keda», kui toimus äge klassivõitlus sotsialismi võidu eest. Kuid tõsta see tees esiplaanile 1937. aastal, kui sotsialism oli NSV Liidus juba võitnud, oli suur viga.

Tees, mille järgi klassivõitlus peab paratamatult teravnema vastavalt meie maa edasiliikumisele sotsialismi teel, oli 1937.—1938. aastal kasutuselevõetud massiliste repressioonide teoreetiliseks põhjenduseks ja õigustuseks. Nende repressioonide ohvriks langesid tuhanded kommunismile ustavad partei-, nõukogude, ametiühingu- ja komsomolitöötajad ning sõjaväelased, nende hulgas palju kuulsaid leninliku kaardiväe esindajaid — aktiivseid Oktoobrirevolutsioonist osavõtjaid, kodusõja kuulsusrikkaid

sõjaväejuhte, partei ja Nõukogude riigi väljapaistvaid tegelasi. Nende repressioonide eest kannavad vastutust ka Molotov, Kaganovitš ja Malenkov, kes moodustasid Stalini lähikonna.

Stalini ja tema lähikonna omavoli ohvriks langesid sellised väljapaistvad tegelased, nagu N. V. Krõlenko, P. P. Postõšev, S. V. Kossior, J. E. Rudzutak, G. K. Ordžonikidze, V. J. Tšubar, A. S. Jenukidze, R. I. Eihe, A. S. Kisseljov, M. S. Kedrov, V. I. Nevski, sõjaväejuhid V. K. Blücher, A. I. Jegorov, A. I. Kork, J. E. Jakir, M. N. Tuhhatševski, J. P. Uborevitš, R. P. Eideman ja paljud teised ustavad leninlased.

Sotsialistliku seaduslikkuse rikkumine ja massilised repressioonid tekitasid Kommunistlikule Parteile ja sotsialismi ehitamisele suurt kahju.

Stalini kultus, kuigi see pidurdas nõukogude ühiskonna arengut, ei suutnud pidurdada tema edasiliikumist kommunismile. Partei pidas ennastsalgavat võitlust rahva huvide ja NSV Liidus sotsialismi ülesehitamise eest.

ÜK(b)P XVIII kongress

ÜK(b)P XVIII kongress toimus 10.—21. märtsini 1939. Kongressist võttis osa 1569 otsustava häälega ja 466 nõuandva häälega delegaati, kes esindasid 1 588 852 partei liiget ja 888 814 liikmekandidaati.

Päevakord: ÜK(b)P Keskkomitee, Keskrevisjonikomisjoni ja Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitees ÜK(b) Parteid esindava delegatsiooni aruanne; NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kolmas viie aasta plaan; muudatused ÜK(b)P põhikirjas; ÜK(b)P programmi muutmise komisjoni valimised; partei keskorganite valimised. Juhtivate parteiorganite aruannetega esinesid J. V. Stalin, M. F. Vladimirski, D. Z. Manuilski.

Kongressil tehti kokkuvõtteid NSV Liidu arenemisest möödunud viie aasta vältel, analüüsiti rahvusvahelist olukorda, formuleeriti Nõukogude Liidu sise- ja välispoliitika ülesandeid.

Kongress märkis, et fašistlike riikide kavatsetav sõda vabadustarmastavate rahvaste vastu ohustab rahu kogu maailmas. Maailmasõja ärahoidmise ainsaks teeks on kollektiivne vastulöök fašistlikele agressoritele. Heaks kiitnud Nõukogude valitsuse välispoliitika, andis partei XVIII kongress direktiivi — teostada ka edaspidi rahupoliitikat, olla ettevaatlik ja mitte lasta sõjaprovotseerijail meie

maad konflikti kiskuda, igati tugevdada Nõukogude Liidu sõjalist võimsust.

Kongress arutas mõningaid marksismi-leninismi teooria küsimusi, milledel on sotsialistliku ühiskonna kindlustamise ja arendamise seisukohalt suur tähtsus — sotsialistlikust riigist, nõukogude intelligentsist. Kongress mõistis hukka kahjulikud, ekslikud seisukohad, nagu sureks riik välja sotsialismi ajal, nagu tuleks riigiorganeid koondada ja nõrgendada. Kuid J. V. Stalin oma aruandekõnes kongressil alahindas V. I. Lenini teoreetilist pärandit, vähendas V. I. Lenini geniaalse töö «Riik ja revolutsioon» tähtsust. J. V. Stalini arvates seisis selle töö väärtus ainuüksi selles, et seal kaitsti marksistlikku riigiõpetust oportunistliku moonutamise ja labastamise eest. J. V. Stalin ignoreeris aga V. I. Lenini töid proletariaadi diktatuuri ja sotsialistliku riigi kohta, mille V. I. Lenin oli kirjutanud pärast Oktoobrirevolutsiooni, ja kirjutas enda arvele kogu riigiõpetuse edasiarendamise.

Stalin alahindas ilmselt Nõukogude riigi majanduslikku ja organisatsioonilist ning kultuurilist ja kasvatuslikku tegevust ajavahemikul Oktoobrirevolutsioonist sotsialismi võiduni, öeldes kongressil, et need funktsioonid ei olevat tol perioodil oluliselt arenenud. See oli vastuolus tegelikkusega. V. I. Lenin rääkis korduvalt sellest, et erinevalt kodanlikest riikidest etendab sotsialistlik riik kõigil oma arengu etappidel otsustavat osa majanduslikus ja kultuurilises ülesehitustöös.

Kongressi otsuses rõhutati, et nõukogude intelligents on muutunud sõna tõsises mõttes rahvaintelligentsiks, ta on ära teeninud partei ja riigi täieliku usalduse ja pideva tähelepanu.

Erilist tähelepanu pööras kongress sotsialistliku majanduse edasiarendamise küsimustele. Ta püstitas *NSV Liidu majandusliku põhiülesande* — peamistele kapitalistlikele maadele järele jõuda ja neist ette minna toodangu hulgalt iga elaniku kohta.

XVIII kongress arutas läbi *NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kolmanda viie aasta plaani* (1938.—1942. a.). Plaan nägi ette:

meie maa tööstusliku võimsuse suurendamist ja kolhoosikorra kindlustamist. Tööstustoodang pidi 1942. aastal suurenema 1937. aastaga võrreldes peaaegu kahekordseks; kolmandaks viisaastakuks ettenähtud kapitaalmahutuste

summa oli ligikaudu niisama suur kui esimesel ja teisel viisaastakul kokku;

rahva materiaalse heaolu ja kultuuritaseme edasist tõstmist; oli ette nähtud suurendada rahva tarbimine 1,5—2-kordseks. Kavatseti tõsta kõrgemates õppeasutustes üliõpilaste arvu 650 000 inimeseni, valmistada ette ligemale 1,5 miljonit mitmesuguse erialaga tehnikut;

NSV Liidu kaitsevõime tugevdamiseks nägi plaan ette forsseerida kaitsetööstuse arendamist, luua kütuse, elektrienergia ja teised tootmisreservid meie maa idapiirkondades, ehitada dubleerivad ettevõtted Uraalis, Volgamaal, Siberis ja Kesk-Aasias, arendada spetsiaalterase tootmist ja keemiatööstust. Nähti ette söe, nafta ja gaasi tootmise märgatavat suurenemist Moskva ümbruses, «Teises Bakuus», Uraalis ja Kesk-Aasias.

XVIII kongress võttis vastu resolutsiooni «Muudatused ÜK(b)P põhikirjas».

Põhikiri määras uues redaktsioonis kindlaks ühesugused vastuvõtutingimused ja ühesuguse kandidaadistaaži, olenemata sotsiaalsest seisundist;

laiendas partei liikmete õigusi;

garanteeris, et parteist väljaheitmise küsimustes uuritakse tähelepanelikult ja hoolikalt asja tuuma;

kaotas massilised puhastused;

andis partei-algorganisatsioonidele õiguse kontrollida tööstus- ja ehitusettevõtete, kolhooside, sovhooside ja masina-traktorijaamade administratsiooni tegevust.

Kongressil partei organiseerimistöö kohta vastuvõetud otsustel tervikuna oli positiivne tähtsus, kuigi nende elluviimist piiras isikukultuse olukord.

ÜK(b)P XVIII kongress suunas partei tähelepanu nende ülesannete lahendamisele, mis olid tingitud NSV Liidu astumisest uude ajajärku — sotsialismi ehitamise lõpuleviimise ja kommunismile järkjärgulise ülemineku ajajärku.

Majandusliku võimsuse ja kaitsevõime kindlustamine

Kommunistlik Partei tegi ära suure töö rahvahulkade mobiliseerimisel kolmanda viisaastaku täitmiseks.

Suureneva sõjaohu tingimustes seati tööstuse, eelkõige aga rasketööstuse arendamise küsimused partei tegevuse tulipunkti.

Partei Keskkomitee ja Nõukogude valitsus võtsid tarvitusele abinõud, mis soodustasid *meie maa idapiirkondade* majanduslikku *arengut.* 16. märtsil 1938 võeti vastu NSV

Liidu Rahvakomissaride ja ÜK(b)P Keskkomitee määrus «Uute naftarajoonide arendamisest», 31. märtsil 1940 — «Donbassi söetööstuse tööst».

Neil aastail loodi Volga ja Uraali vahelisel maa-alal naftabaas — «Teine Bakuu»; Lõuna-Uraalis laiendati Magnitogorski metallurgiakombinaati; viidi lõpule Nižni Tagili metallurgiakombinaadi ehitamine Kesk-Uraalis; Lääne- ja Ida-Siberis loodi suuri dubleerivaid masinaehituse, värvilise metallurgia, keemiatööstuse ja naftatöötlemise ettevõtteid.

Parteiorganisatsioonid toetasid kõiki eesrindlike tööliste uusi algatusi ning arendasid uusi võistlusvorme: mitmel tööpingil töötamine, kiirtöömeetodid, kutsealade ühitamine, võitlus tooraine, materjalide ja elektrienergia kokkuhoiu eest, tootmiskulude vähendamine.

Riigikaitse tugevdamise tungiv vajadus kutsus esile sellised abinõud, nagu üleminek seitsmetunniliselt tööpäevalt kaheksatunnilisele tööpäevale ja seitsmepäevasele töönädalale, ettevõtetest ja asutustest tööliste ja teenistujate omavolilise lahkumise keelamine.

TÄHTSAMATE TÖÖSTUSTOODANGU LIIKIDE TOOTMISE KASV NSV LIIDUS 1941. AASTAKS
(miljonites tonnides)

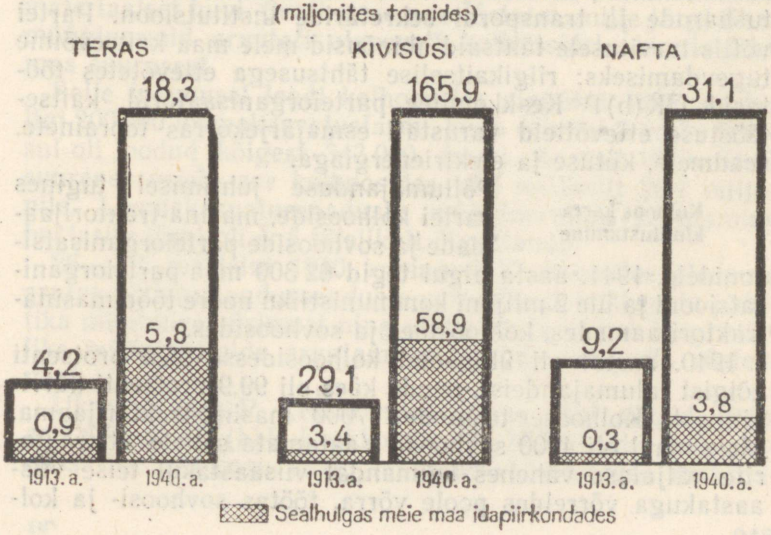

Loodi riiklike tööjõureservide süsteem — kuulutati välja noorte iga-aastane mobilisatsioon tööstus- ja vabrikukoolidesse.

Tänu partei ja töölisklassi jõupingutustele täideti kolmas viie aasta plaan tööstuse osas edukalt. Viisaastaku esimese kolme aasta jooksul (1938.—1940. a.) kasvas tööstustoodang 45 protsenti. 1941. aasta keskpaiku moodustas tööstuse kogutoodang 86 protsenti, raudteetranspordi veosekäive aga 90 protsenti tasemest, mis oli ette nähtud kolmandas viie aasta plaanis.

15.—20. veebruarini 1941 toimus **ÜK(b)P XVIII konverents.** Konverentsist võttis osa 456 delegaati, kes esindasid 2 515 481 partei liiget ja 1 361 404 partei liikmekandidaati. Päevakord: parteiorganisatsioonide ülesannetest tööstuse ja transpordi alal; 1940. aasta majanduslikud kokkuvõtted ja NSV Liidu rahvamajanduse arendamise plaan 1941. aastaks; organisatsioonilised küsimused.

Ära kuulanud N. A. Voznessenski ettekande «1940. aasta majanduslikud kokkuvõtted ja NSV Liidu rahvamajanduse arendamise plaan 1941. aastaks», võttis konverents 1941. aastaks vastu äärmiselt pingelise rahvamajandusplaani, milles erilist tähelepanu pöörati NSV Liidu kaitsevõime tugevdamisele.

Tööstuse ja transpordi paremaks parteiliseks juhtimiseks asutati linna-, oblasti- ja kraikomiteedes tähtsamate tööstusharude ja transpordi sekretäride institutsioon. Partei võttis tarvitusele tähtsaid abinõusid meie maa kaitsevõime tugevdamiseks: riigikaitselise tähtsusega ettevõtetes töötasid ÜK(b)P Keskkomitee parteiorganisaatorid, kaitsetööstuse ettevõtteid varustati esmajärjekorras toorainete, seadmete, kütuse ja elektrienergiaga.

Kolhoos'korra kindlustamine

Põllumajanduse juhtimisel tugines partei kolhooside, masina-traktorijaamade ja sovhooside parteiorganisatsioonidele. 1941. aasta algul tegid 62 300 maa-parteiorganisatsiooni ja üle 2 miljoni kommunistliku noore tööd masina-traktorijaamades, kolhoosides ja sovhoosides.

1940. aastal oli ühinenud kolhoosidesse 96,9 protsenti kõigist talumajandeist, nende käes oli 99,9 protsenti külvipinnast. Kolhoose teenindas 7000 masina-traktorijaama. Meie maal oli 4000 sovhoosi. Vaatamata sellele et traktorite väljalase vähenes kolmandal viisaastakul teise viisaastakuga võrreldes poole võrra, töötas sovhoosi- ja kol-

hoosipõldudel 531 000 traktorit, 182 000 teraviljakombaini ja 228 000 veoautot. Seda võimsat masinaparki teenindas 1 400 000 traktoristi, kombainerit ja autojuhti.

Sõjaeelseil aastail võttis partei tarvitusele tähtsaid abinõusid kolhoosikorra kindlustamiseks.

1939. aasta mais toimus Keskkomitee pleenum, mis kiitis heaks ÜK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määruse «Kaitseabinõudest kolhooside ühismaade laialijagamise vastu» projekti. Loodi vajalik kord kolhooside maakasutuses, kolhooside ühismaad kuulutati puutumatuks. Kolhoosidel ja kolhoosnikutel keelati õueaiamaad rendile anda ning õueaiamaade suurendamine üle põllumajandusliku artelli põhikirjas ettenähtud ulatuse. Igale töövõimelisele kolhoosnikule määrati kindlaks kohustuslik normipäevade aastamiinimum olenevalt põllumajandusliku tootmise iseloomust. Selle määruse elluviimise tulemusena paranes kolhooside maakasutus, kõvenes töödistsipliin ja suurenes nende kolhoosnikute arv, kes aastas vajaliku hulga normipäevi välja töötasid.

Võeti tarvitusele abinõud märgatavalt mahajäänud loomakasvatuse arendamiseks. 9. juulil 1939 avaldati määrus «Kolhooside ühisloomakasvatuse arendamise abinõudest».

Partei Keskkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu kaotasid süsteemi, mille kohaselt riiklikud lihamüüginormid arvutati kolhoosifarmides olemasolevate loomade arvu järgi. Niisugune süsteem ei tekitanud kolhoosnikutes materiaalset huvi. Seati sisse uus süsteem, mille järgi lihamüüginormid arvutati olenevalt kolhoosidele kinnistatud maa suurusest.

Selle tulemusel loodi kolhoosides ainuüksi 1939. aastal ligi 200 000 loomakasvatusfarmi, kuna eelmise 7 aasta jooksul oli loodud kõigest 343 000 farmi. Aastail 1939—1940 suurenes veiste arv kolhoosides 15,6 miljonilt 20,1 miljonile. Loomakasvatussaaduste müüginormide arvutamine hektarite järgi oli end täielikult õigustanud.

26.—28. märtsini 1940 toimunud Keskkomitee pleenum arutas põllumajandussaaduste varumise ja kokkuostu poliitika muutmise küsimust ning võttis vastu otsuse kõigi riiklike müüginormide arvutamisel lähtuda hektarite süsteemist.

Ukraina K(b)P Keskkomitee ettepanekul võtsid 1940. aasta lõpul ÜK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu vastu määruse «Lisatöötasu maksmi-

sest kolhoosnikutele põllumajanduskultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmise eest Ukraina NSV-s». See määrus etendas tähtsat osa kolhoosnikute tööviljakuse tõstmisel ja seda rakendati hiljem ka teistes liiduvabariikides.

Enamiku kolhoosnikute ennastsalgava töö, maa-parteiorganisatsioonide pingerikka tegevuse ja töölisklassi pideva abi tulemusena saavutasid kolhoosid teraviljamajanduse arendamisel mõningat edu. Kuid teraviljaprobleem ei olnud meie maal veel lahendatud. Stalini teadaanne partei XVIII kongressil, et see probleem on edukalt lahendatud, ei vastanud tegelikkusele:

oli veel palju mahajäänud kolhoose ja sovhoose;

teravilja saagikus oli mitmetes rajoonides madal;

heinaväljasüsteemist kaasakiskumine pidurdas teraviljakultuuride, eriti aga nisu külvipinna laiendamist;

niinimetatud bioloogilise saagikuse andmete alusel arvati, et iga-aastane teraviljasaak moodustas üle 7 miljardi puuda, tegelikult aga oli teraviljasaak tunduvalt väiksem;

pikemat aega rikuti kolhoosnikute ja kõigi põllumajandustöötajate materiaalse huvitatuse printsiipi;

teravilja riiklik varumine ja kokkuost ei katnud kõiki meie maa viljavajadusi.

Vaatamata kõigile puudustele ja vigadele suutis NSV Liidu sotsialistlik põllumajandus sõjaaja rasketele katsumustele vastu pidada ning armeed ja meie maad vajalikul hulgal toiduainete ja toorainega varustada.

Partei ridade kasv ja tema ideoloogiline töö

Sõjaeelsetel aastatel suurenes nõukogude ühiskonna eesrindlike inimeste — tööliste, kolhoosnikute ja intelligentsi esindajate juurdevool parteisse. 1. aprillist 1939 1. juunini 1940 astus partei liikmekandidaadiks 1 127 802 inimest ja partei liikmeks 605 627 inimest. Sõja eel kujutas partei endast võimsat, ligi 4-miljonilist organisatsiooni.

Parteiorganisatsioonid intensiivistasid kommunistide ideelis-poliitilist kasvatust. 1938. aasta novembris võttis ÜK(b)P Keskkomitee vastu otsuse parteipropaganda parandamise kohta. Partei Keskkomitee tegi parteiorganisatsioonidele ettepaneku:

arendada parteiharidustööd Kommunistliku Partei ajaloo õppimise alusel;

mõistis hukka omaette nokitsemise ja organiseerimatuse parteipropaganda alal, ringide õppemeetodi ülemäära harrastamise ning partei ajaloo ja teooria iseseisva õppimise meetodi alahindamise.

Marksismi-leninismi klassikute teoste ning teooria ja partei ajaloo tundmaõppimine tõstis kommunistide ideelis-teoreetilist taset.

Kuid Stalini kultus mõjus negatiivselt ka propagandatöö organiseerimisele, kaadri teoreetilisele ettevalmistusele. Propagandatöös suurendati ülemäära J. V. Stalini teeneid, vähendati rahvahulkade ja partei osa revolutsioonilises liikumises ja sotsialistlikus ülesehitustöös. Partei ajaloo õppimine toimus 1938. aastal ilmunud «ÜK(b)P lühikursuse» järgi. Selles olid paljud seisukohad ja järeldused toodud isikukultuse positsioonidelt. Stalini kultuse olukord soodustas ideelises elus dogmatismi ja tähenärimise levikut.

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID

1933

7.—12. jaanuar — ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni pleenum võttis vastu otsused esimese viisaastaku tulemustest ja 1933. aasta — teise viisaastaku esimese aasta rahvamajandusplaanist, masina-traktorijaamade ja sovhooside poliitiliste osakondade loomisest, samuti partei puhastusest.

15. veebruar — I üleliidulise kolhoosnikute-löökiaste kongressi avamine.

1934

26. jaanuar — 10. veebruar — ÜK(b)P XVII kongress.

18. september — NSV Liidu astumine Rahvasteliidu liikmeks.

17. november — NSV Liidu Kesktäitevkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu määrus «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise teise viisaastaku plaanist (1933.—1937. a.)».

25.—28. november — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse kaardisüsteemi kaotamisest leiva ja mõnede teiste toiduainete osas, poliitosakondade likvideerimisest põllumajanduses.

1935

1. veebruar — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum otsustas esitada VII nõukogude kongressil ettepaneku teha NSV Liidu Konstitutsioonis mõningad vajalikud muudatused.

11.—17. veebruar — II üleliiduline kolhoosnikute-löökiaste kongress võttis vastu põllumajandusliku artelli tüüp-põhikirja.
13. mai — ÜK(b)P Keskkomitee kiri parteidokumentide kontrollimise kohta.
7. juuli — NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrus «Põllumajanduslikele artellidele maa tähtajata (põlise) kasutamise riiklike aktide väljaandmise kohta».
Juuli—august — Kominterni VII kongress.
30.—31. august — Stahhaanovliku liikumise algus.
14.—17. november — Stahhaanovlaste üleliiduline nõupidamine.
21.—25. detsember — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu otsused «Tööstuse ja transpordi küsimused seoses stahhaanovliku liikumisega» ning «Parteidokumentide kontrollimise tulemused».

1936

1.—4. juuni — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum kiitis heaks NSV Liidu konstitutsiooni projekti.
12. juuni — Avaldati NSV Liidu konstitutsiooni projekt üldrahvalikuks aruteluks.
25. november — 5. detsember — VIII üleliiduline erakorraline nõukogude kongress.
5. detsember — NSV Liidu Konstitutsiooni vastuvõtmine. Kasahhi ja Kirgiisi autonoomsete vabariikide ümberkujundamine liiduvabariikideks.

1937

23. veebruar — 5. märts — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum arutas küsimust «Parteiorganisatsioonide ettevalmistustöö NSV Liidu Ülemnõukogu valimisteks uue valimissüsteemi alusel ja parteipoliitilise töö vastav ümberkorraldamine».
6. detsember — Avaldati ÜK(b)P Keskkomitee läkitus valijaile.
12. detsember — Esimesed NSV Liidu Ülemnõukogu valimised uue Konstitutsiooni järgi.

1938

16. märts — NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee määrus «Uute naftarajoonide arendamisest».
29. juuli — 11. august — Hassani järve piirkonnas NSV Liidu territooriumile tunginud Jaapani vägede purustamine Punaarmee väeosade poolt.

1939

10.—21. märts — ÜK(b)P XVIII kongress.
11. mai — 31. august — Jaapani provokatsiooniline kallaletung Mongoolia Rahvavabariigile Halhin-Goli jõe piirkonnas. Jaapani väeosade purustamine NSV Liidu ja Mongoolia Rahvavabariigi vägede poolt.

21.—24., 27. mai — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum kiitis heaks ÜK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määruse «Kaitseabinõudest kolhooside ühismaade laialijagamise vastu» projekti.

1. september — NSV Liidu Ülemnõukogu IV erakorraline istungjärk võttis vastu «Üldise sõjaväeteenistuskohustuse seaduse».

1. september — Teise maailmasõja algus. Saksamaa kallaletung Poolale.

17. september — Punaarmee asus kaitsma Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevene elanike elu ning varandust.

1.—2. november — Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevene vastuvõtmine NSV Liidu koosseisu ning nende taasühinemine Ukraina NSV ja Valgevene NSV-ga.

30. november 1939 — 12. märts 1940 — Nõukogude—Soome sõda.

1940

28. juuni — Rumeenia poolt Bessaraabia ja Põhja-Bukoviina tagastamine Nõukogude Liidule.

21. juuli — Nõukogude võimu taaskehtestamine Lätis, Leedus ja Eestis. Läti, Leedu ja Eesti nõukogude sotsialistlike vabariikide moodustamine.

2. august — Moldaavia autonoomse vabariigi ümberkujundamine Moldaavia Nõukogude Sotsialistlikuks Vabariigiks.

3.—6. august — Leedu NSV, Läti NSV ja Eesti NSV vastuvõtmine NSV Liidu koosseisu.

2. oktoober — NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus riiklike tööjõureservide loomise kohta.

1941

15.—20. veebruar — ÜK(b)P XVIII konverents.

SUURES ISAMAASÕJAS (1941.—1945. a.)

«Mitte ainult meie kaasaegsed, vaid ka tulevased põlved peavad alati pühaks nende kangelaslike võitlejate mälestust, kes elu ja surma peale pee ud lahinguis purustasid fašistlikke horde, peavad au sees nende mälestust, kes päästsid inimkonna helge tuleviku.»

N. S. Hruštšov

Meie maa jõudude mobiliseerimine vaen'asele vastulöögi andmiseks

22. juunil 1941 katkestas meie maa rahuliku elu fašistliku Saksamaa kallaletung. Algas Suur Isamaasõda — kõige karmim ja raskem sõda, mida meie kodumaal on tulnud pidada.

Sõja esimestel päevadel töötas partei Keskkomitee välja programmi kõigi rahva jõudude mobiliseerimiseks võitlusse vaenlase vastu.

ÜK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu oma **1941. aasta 29. juuni direktiivis rindelähedaste piirkondade partei- ja nõukogude organisatsioonidele** nõudsid:

tugevdada Punaarmee tagalat, allutada kogu selle tegevus rinde huvidele;

Nõukogude väeosade sunnitud taandumise korral välja vedada kogu raudtee liikuv koosseis, mitte jätta vaenlasele vilja ega kütust;

organiseerida vaenlase poolt okupeeritud piirkondades partisanisalku ning diversioonigruppe, luua vaenlasele väljakannatamatu olukord;

arendada rahvahulkades ja sõjameeste hulgas igakülgset poliitilist tööd, kasvatada nõukogude inimestes julgust, vaprust, et nad ei tunneks hirmu võitluses vaenlase vastu.

Nõukogude, partei- ja ühiskondlike organisatsioonide jõupingutuste koordineerimiseks sõjas loodi *Riiklik Kaitsekomitee* ja *Kõrgema Ülemjuhatuse Peakorter*, kes oma tegevuses tugines rinnete ja armeede sõjanõukogudele.

3. juulil 1941 tegi J. V. Stalin raadio kaudu teatavaks partei poolt kavandatud abinõude programmi kõigi jõudude ja vahendite mobiliseerimiseks võitlusse vaenlase vastu.

Keskkomitee juhtis partei- ja riigiaparaadi ümberkorraldamist vastavalt sõjaaja nõuetele. Suurendati ÜK(b)P Keskkomitee parteiorganisaatorite arvu tööstusettevõtetes, organiseeriti masina-traktorijaamades ja sovhoosides poliitilised osakonnad, loodi rida uusi rahvakomissariaate ning laiendati rahvakomissaride õigusi.

Partei tähelepanu keskpunktis oli *relvastatud jõudude tugevdamine* ja väeosades tehtava parteipoliitilise töö ümberkorraldamine. Esimese kolme sõjakuu vältel saadeti armeesse rohkem kui 95 000 kommunisti ja kommunistlikku noort, esimese kuue sõjakuu kestel tuli armeesse ja sõjalaevastikku ligi miljon kommunisti ja üle kahe miljoni kommunistliku noore. 1941. aasta lõpuks võitles Punaarmee ridades juba 1 300 000 kommunisti, mis moodustas 42,4 protsenti kogu partei koosseisust. Esimese sõja-aasta jooksul langes lahingutes oma sotsialistliku kodumaa eest rohkem kui 400 000 kommunisti.

1941. aasta juulis ja augustis seati Punaarmees ja Sõjalaevastikus sisse *sõjakomissaride* institutsioon.

ÜK(b)P Keskkomitee *muutis parteisse vastuvõtmise korda tegevarmees*. ÜK(b)P Keskkomitee lubas oma 1941. aasta 19. augusti otsusega tegevarmee punaarmeelasi ja juhtivat koosseisu, kes on lahingutes eriti silma paistnud, parteisse vastu võtta kolme kommunisti soovitusel, kellel on vähemalt aastane parteistaaž, isegi siis, kui soovitajad tunnevad soovitatavat ühise töö põhjal ka vähem kui aasta. Parteisse vastuvõtmine toimus vahetult partei-algorganisatsiooni bürool, kusjuures otsuse vastuvõtmise kohta kinnitas hiljem parteikomisjon ja mindi mööda partei üldkoosolekust. Sõjaväelastele, kes olid lahingutes vaprust üles näidanud, kehtestati kolmekuune kandidaadistaaž.

Suurt abi Punaarmeele ja tema kangelaslikule võitlusele 1941. aasta suvel osutasid rohkearvulised rahvakaitseväe salgad ja hävituspataljonid. 20. juulil 1941 võttis NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu vastu määruse «Elanik-

konna üldisest kohustuslikust ettevalmistamisest õhukaitseks». 17. septembril võttis Riiklik Kaitsekomitee vastu otsuse «NSV Liidu kodanike üldisest kohustuslikust sõjaväeõppusest». Väljaõppe alla kuulusid kõik meessoost kodanikud 16—50 aasta vanuses.

Lahinguoperatsioonide juhtimine

Vastavalt sõjategevuse käigule jaotatakse Suur Isamaasõda kolme põhiperioodi.

1. Juuni 1941 — november 1942. Vaenlase «välksõja» plaani nurjaajamine. Tingimuste loomine põhjalikuks murranguks sõjas.

2. November 1942 — 1943. aasta lõpp. Põhjalik murrang sõja käigus.

3. 1943. aasta lõpp — 9. mai 1945. Saksa fašistlike röövvallutajate täielik väljakihutamine Nõukogudemaalt. Ida- ja Kagu-Euroopa rahvaste vabastamine Nõukogude armee poolt. Hitlerliku Saksamaa täielik purustamine.

Nõukogude riigil olid objektiivsed tingimused edukaks sõjapidamiseks:

Nõukogude armee võis toetuda meie maa kõrgele majanduslikule potentsiaalile, mis saavutati sotsialistliku ühiskonnakorra võidu tulemusena;

Kommunistliku Partei poolt loodud ja kasvatatud Nõukogude armee ise, kes oli tihedalt seotud rahvaga, kujutas endast ähvardavat jõudu igasugusele vaenlasele; soldatite ja ohvitseride moraalne pale oli äärmiselt kõrge, nad olid oma kodumaa nimel valmis ennast ohverdama.

Vaatamata sellele tabas Nõukogude vägesid esimesel sõjaperioodil ebaõnn. 1941. aasta juuli algul arendas vaenlane suurte löögigruppidega pealetungi kolmes peasuunas: Leningradi, Moskva ja Kiievi suunas, vallutas Leedu, osa Lätist, Lääne-Valgevene, Lääne-Ukraina, osa Moldaaviast.

Punaarmee ebaedu põhjused esimesel sõjaperioodil olid järgmised:

Tingimused, milles toimus fašistliku Saksamaa kallaletung, ei olnud NSV Liidule soodsad:

fašistliku bloki maade ja Saksamaa poolt orjastatud maade sõjalis-majanduslikud ressursid ületasid NSV Liidu ressursid rohkem kui kahekordselt. Saksamaa alustas sõda Nõukogudemaa vastu liidus Itaalia, Ungari, Rumeenia ja Soomega. NSV Liit pidas sõda üksinda ja peale selle oli ta sunnitud hoidma suuri jõude idas, sest puudus tagatis Jaapani kallaletungi vastu;

Saksamaa armee oli täielikult mobiliseeritud ja tal oli suuri kaasaja sõja kogemusi. NSV Liidul oli kallaletungi momendil ainult mobilisatsiooni kattearmee;

NSV Liidu majandus oli allutatud rahuaegse ülesehitustöö ülesannetele, riigikaitseks töötas ainult sõjatööstus. Nõukogude kaitsetööstuse ümberkorraldamine uute relvatüüpide tootmiseks ei olnud veel lõpule viidud. Vähe oli uut tüüpi tanke ja lennukeid;

Saksamaa ootamatu kallaletung andis talle suuri eeliseid.

Stalini kultusest tingitud põhjused:

massilised repressioonid Punaarmee komandöride ja poliittöötajate vastu aastail 1937—1941. Selle tulemusel ei olnud armees piisavalt vajaliku ettevalmistusega ohvitsere;

Stalini viga 1941. aasta juuniks kujunenud sõjalis-strateegilise olukorra hindamisel. Kuigi tema käsutuses olid usaldusväärsed andmed Saksa vägede kontsentreerumisest Nõukogude piirile, ei pööranud ta sellele tähelepanu, lootes Nõukogude—Saksa mittekallaletungilepingule. Isegi siis, kui ta sai teada Saksamaa kallaletungi päevast, ei võtnud ta tarvitusele kõige resoluutsemaid abinõusid vägede lahinguvalmis seadmiseks. Selle eest kannavad vastutust ka tolleaegne riigikaitse rahvakomissar S. K. Timošenko ja kindralstaabi ülem G. K. Žukov;

saades ärevaid signaale aeglasest ja täiesti ebapiisavast kaitseehituste rajamisest (Ukraina K(b)P esimese sekretäri N. S. Hruštšovi kiri 1941. aasta aprillist), ei pööranud Stalin nendele tähelepanu.

Kuid vaatamata kõigile neile ebasoodsatele asjaoludele, vigadele ja eksiarvestustele anti partei ja Keskkomitee poolt relvastatud jõudude tugevdamiseks tarvituselevõetud abinõude tulemusena vastulöök hitlerlastele kõigis põhisuundades juba 1941. aasta suvel.

Leningradi kaitsmine. Augustikuus peatati Saksa fašistlikud väed Leningradi all ning nad ei saanud Leningradi täielikku ümberpiiramist lõpule viia. Väga rasketes tingimustes ehitasid Lenini linna kaitsjad kaitseehitusi, suurtükitulest ja õhurünnakutest hoolimata töötasid nad ennastsalgavalt relvastust ja laskemoona tootvates ettevõtetes. Algas Leningradi kangelaslik kaitsmine.

Smolenski lahing (juuli—august 1941). Vaenlase armee kaotas palju aega ning kandis suuri ohvreid, püüdes vallutada rajooni Smolensk—Jartsevo—Jelnja. Kestvad ja ras-

ked lahingud, mille käigus Nõukogude väed sageli pealetungile üle läksid, ei toonud vaenlasele edu. Punaarmee 7 laskurdiviisi, kes võitlesid Jelnja ja Jartsevo all, näitasid üles äärmist meelekindlust, mistõttu neile omistati kaardiväe nimetus. Nii sündis Nõukogude kaardivägi.

Rohkem kui kaks kuud (juuli—september 1941) kestis *Kiievi* kangelaslik *kaitsmine*. Hitlerlased kaotasid siin üle 100 000 sõduri ja ohvitseri. Alles 19. septembril, kui tekkis ümberpiiramise oht, jätsid Nõukogude väed Kiievi maha.

Odessa kaitsmine. Võrdlemisi väike osa Primorje Üksikarmee vägesid ja Musta mere laevastiku madruseid pidas 68 päeva jooksul vastu 300 000-lisele fašistlikule armeele Odessa rajoonis. 22 000 Odessa kommunistist võitles, relv käes, 20 000. Alles oktoobri keskpaiku, seoses vaenlase väeüksuste läbimurdmisega Krimmi, võttis Kõrgem Ülemjuhatus vastu otsuse Odessa mahajätmisest ja jõudude koondamisest *Sevastoopoli kaitsmisele*. 250 päeva pidasid Sevastoopoli kangelased vaenlase mitmekordselt suurematele jõududele vastu.

Moskva kaitsmine. 30. septembril 1941 alustas Saksa väejuhatus esimest «pearünnakut» Moskvale. Selle tõttu, et fašistidel oli märkimisväärne jõudude ülekaal, murdsid nad läbi Brjanski rinde ja Läänerinde kaitse ning tungisid Moskva oblasti läänerajoonidesse.

13. oktoobril võttis Moskva parteiorganisatsiooni aktiivi koosolek vastu otsuse linnas kommunistlike ja töölispataljonide kiirendatud formeerimise kohta, Moskva ümbruses ja tema tänavatel kaitsekindlustuste ehitamise kohta.

19. oktoobril kuulutas Riiklik Kaitsekomitee Moskvas välja piiramisseisukorra. Kogu meie maa asus kaitsma pealinna. Kui vaenlane asus Možaiski suunas vaid 60 km pealinnast eemal, jäid Moskvasse partei Keskkomitee Poliitbüroo, Nõukogude valitsus, Riiklik Kaitsekomitee, Kõrgema Ülemjuhatuse Peakorter.

Rinde lähedusest hoolimata toimus 6. novembril 1941 Moskva Töörahva Saadikute Nõukogu ning pealinna partei- ja ühiskondlike organisatsioonide pidulik koosolek, mis oli pühendatud Oktoobrirevolutsiooni 24. aastapäevale. 7. novembril 1941 toimus Punasel väljakul Punaarmee paraad.

1941. aasta novembrikuu keskpaiku alustasid hitlerlased teist «pearünnakut» Moskvale. Ägedate lahingute tulemusena ka see pealetung nurjus. Kaitselahingutes avaldus

ennenägematu jõuga nõukogude soldatite ja ohvitseride kangelaslikkus ja eneseohverdamine (316. laskurdiviisi kangelastegu, mille komandöriks oli I. V. Panfilov).

6. detsembril 1941 alustasid Läänerinde, Kalinini rinde ja Edelarinde parempoolse tiiva väed otsustavat vastupealetungi, mis kasvas hiljem üle Punaarmee üldiseks pealetungiks.

Saksa fašistlike vägede lüüasaamisel Moskva all ja Punaarmee edukal pealetungil 1941/42. aasta talvel oli määratu suur sõjaline, poliitiline ja rahvusvaheline tähtsus. Olid nurja aetud hitlerlaste «välksõja» plaanid, olid luhtunud nende lootused nõukogude ühiskondliku ja riikliku korra ning Nõukogude tagala nõrkusele, kapitalistlike riikide üldise koalitsiooni loomisele «ristisõjaks» NSV Liidu vastu. Üldises fašismivastases võitluses kujunes Hitleri-vastane koalitsioon (NSV Liit, Ameerika Ühendriigid, Inglismaa), milles otsustavat osa etendas Nõukogude Liit.

1942. aasta suvel alustasid hitlerlased uuesti pealetungi. Algas grandioosne lahing Volgal, mille algperioodil (juuli—november 1942) oli edu Saksa vägede poolel. Sel perioodil võitlesid kangelaslikult Nõukogude 62. ja 64. armee, kes kuude vältel tõrjusid tagasi vaenlase rünnakuid Stalingradile (praegune Volgograd) ning linna piirides.

Samal ajal lõi Punaarmee tagasi Saksa fašistlike vägede katseid tungida Taga-Kaukaasiasse.

1942. aasta suvel ja sügisel toimunud lahingute käigus olid vaenlase jõud nõrgenenud. Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse energilised abinõud valmistasid ette põhjalikku murrangut sõja käigus. 1942. aasta lõpul oli meie maal kooskõlastatud ja kiiresti kasvav sõjamajandus, relvastatud jõud tugevnesid ja ületasid vaenlast mitte ainult arvuliselt, vaid ka lahingutehnika ja sõjakunsti poolest.

Kaitselahingutega Volgal lõpeb esimene sõjaperiood, kus Kommunistlik Partei võitles kõigi meie maa jõudude mobiliseerimiseks vaenlase kallaletungi tõrjumisele ja murrangu tekitamiseks sõja käigus.

19. novembril 1942 algas Nõukogude vägede vastupealetung, mis lõppes üle 300 000 vaenlase sõduri ja ohvitseri (koos rohkearvulise tehnikaga) ümberpiiramisega. 1943. aasta veebruari algul viidi ümberpiiratud vägede grupi likvideerimine lõpule. Suure Volga-äärse linna kaits-

jate ülima vapruse tähistamiseks kanti linn koos Leningradi, Kiievi, Odessa ja Sevastoopoliga igaveseks kangelaslinnade nimekirja. *Lahingud Volga ääres panid aluse põhjalikule murrangule sõja käigus.* 1943. aasta kevadel jätkas Punaarmee purustavate löökide andmist vaenlasele, vabastas Põhja-Kaukaasia, Rostovi oblasti, osa Ukrainast, Voroneži oblasti ja suure osa Kurski oblastist. *Algas vaenlase massiline väljakihutamine Nõukogude territooriumilt.*

1943. aasta suvel organiseeris hitlerlik Saksamaa uue pealetungi, seekord väikeses rindelõigus Kurski piirkonnas. Koondanud suured jõud ühte kohta, lootis hitlerlik väejuhatus edu korral Kurski all arendada pealetungi ida ja kirde suunas. Kuid Nõukogude väed peatasid 5. juulil alanud grandioosses lahingus fašistide pealetungi.

Võit Kurski all viis lõpule põhjaliku murrangu sõja käigus. Algas Nõukogude vägede uus võidukas pealetung, mille käigus Punaarmee vabastas Donbassi ja Vasemkalda-Ukraina. Luhtusid hitlerlaste arvestused organiseerida võimas kaitseliin Dnepril. Punaarmee määratu suur sõjaline meisterlikkus, mille ta oli sõja käigus omandanud, võimaldas tal käigu pealt forsseerida Dnepri jõgi, vabastada 6. novembril 1943 Kiiev ja liikuda kaugele edasi Dnepri paremal kaldal.

Nõukogude vägede (kes ka 1943. aastal võitlesid üksinda Saksamaa vastu, sest Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa ei täitnud oma kohustusi ega avanud teist rinnet) edusammud tekitasid paanika ja desorganiseerituse Hitleri liitlaste leeris. Teravnes sisepoliitiline olukord Rumeenias, Itaalias, Ungaris. Jaapan ja Türgi olid sunnitud loobuma sõtta astumast Saksamaa poolel Nõukogude Liidu vastu. 1943. aasta sügisel, kui hitlerlaste lüüasaamine Nõukogude—Saksa rindel hõlbustas Inglise-Ameerika vägedel maabumist Itaalias, viimane kapituleerus. *Algas fašistlike riikide bloki lagunemine.*

1943. aasta lõpul Teheranis toimunud suurriikide konverentsil andsid Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid uuesti NSV Liidu valitsusele piduliku lubaduse, et teine rinne Euroopas avatakse hiljemalt 1. mail 1944.

1943. aasta lõpuks kujunes jõudude vahekord Nõukogude—Saksa rindel Punaarmee kasuks. See võimaldas Nõukogude relvastatud jõudude kõrgemal ülemjuhatusel ette valmistada ja aasta jooksul läbi viia rea üksteisele järgnevaid suureulatuslikke sõjalisi operatsioone, mille tule-

musena Nõukogudemaa puhastati röövvallutajaist ning pandi alus Euroopa maade vabastamisele hitlerlikust ikkest. Sissetungiga Prantsusmaale avasid Ameerika ja Inglise valitsus 1944. aasta juunis teise rinde.

1944. aastal kandus sõjategevus väljapoole NSV Liidu piire.

Punaarmee võidukas pealetung läänes põhjustas selliseid tähtsaid rahvusvahelisi sündmusi, nagu Rumeenia patriootlike jõudude relvastatud ülestõus 23. augustil 1944 fašistliku türannia vastu ja relvastatud ülestõus Bulgaarias 9. septembril. Rumeenia ja Bulgaaria kuulutasid Saksamaale sõja. Punaarmee osutas abi Jugoslaavia Rahvavabastusarmeele, 20. oktoobril vabastati Belgrad. Punaarmee pealetung Balkanil oli otsustava tähtsusega Albaania vabastamisel 1944. aasta novembris. 1944. aasta detsembris kuulutas Saksamaale sõja Ungari demokraatlik valitsus. 13. veebruaril 1945 vabastati Budapest. 17. jaanuaril 1945 vabastati Varssavi.

1945. aasta jaanuaris alustasid Nõukogude väed pealetungi Poolas (Visla—Oderi operatsioon). Ühtaegu jätkas Punaarmee edasiliikumist Ida-Preisimaal. Selle pealetungi ajal toimus Krimmis kolme liitlasriigi — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsusjuhtide konverents. Konverentsil kooskõlastati liitlaste sõjalised plaanid ning kavandati maailma sõjajärgse korralduse põhiprintsiibid. Töötati välja Saksamaa tingimusteta kapituleerumise põhipunktid.

1945. aasta aprillis algas üks suuremaid Suure Isamaasõja operatsioone — Berliini operatsioon, mis oli samal ajal ka Suure Isamaasõja lõppoperatsioon. 1. mail heisati Riigipäevahoonele võidulipp.

8. mail 1945 kirjutas Saksamaa alla tingimusteta kapituleerumise aktile. Järgmisel päeval viisid Nõukogude väed lõpule oma viimase operatsiooni ning sammusid Tšehhoslovakkia pealinna Prahasse, mille ülestõusnud rahvas oli juba vabastanud. 9. mai sai nõukogude rahva võidupühaks.

Oma liitlaskohustusi täites kuulutas Nõukogude Liit 8. augustil 1945 imperialistlikule Jaapanile sõja. Kaug-Ida rasketes tingimustes andis Punaarmee Jaapani armeele purustava löögi Mandžuurias. 2. septembril 1945 kirjutas Jaapan alla tingimusteta kapituleerumise aktile.

NORRA
SOOME
Petsamo
Kirkenes
Murmansk
N.S.V.L.
SOOME
Medvežjegorsk
Petrozavodsk
Viiburi
HELSINGI
Leningrad
Tallinn
Novgorod
Staraja Russa
Pihkva
Riia
Liepāja
Klaipeda
Šiauliai
MOSKVA
Vitebsk
Smolensk
Königsberg
SAKSAMAA
SAKSAMAA
Minsk
Ostrolenka
Bobruisk
VARSSAVI
Brest
Gomel
P.O.O.L.A.
Kiiev
Brodõ
TŠEHHOSLOVAHKIA
Lvov
Korsun-Ševtšenkovski
VIIN
AUSTRIA
Užgorod
Tšernovits
Zaporožje
BUDAPEST
Kišinjov
Nikolajev
U.N.G.A.R.I.
Cluj
Iaşi
Odessa
RUMEENIA
Kertš
Vilkovo
Galati
Simferoopol
BELGRAD
Sulina
Sevastoopol
JUGOSLAAVIA
BUKAREST
Konstantsa
SOFIA
ALBAANIA
B.U.L.G.A.A.R.I.A.
NÕUKOGUDEMAA TÄIELIK VABASTAMINE FAŠISTLIKEST OKUPANTIDEST 1944.a.
Rindejoon 1944.a. alguses
Rindejoon 1944.a. lõpuks
Nõukogude armee vägede löökide suunad
Saksa fašistlike vägede ümberpiiratud ja hävitatud grupeeringud

Partei organisatsiooniline ja majanduslik tegevus sõja-aastail

Materiaal-tehniline baas, mida partei ja valitsus võisid panna sõjahuvide teenistusse, oli küllaltki suur. Kuid esimese sõjaperioodi ebaedu kutsus esile tootmis-, materiaalsete ja toiduainete ressursside märgatava vähenemise. Oli vaja:

ümber korraldada tööstus, transport, luua mitmeid uusi tehaseid;

ümber jaotada inimreservid;

ette valmistada uut kvalifitseeritud tööliste kaadrit nende asemele, kes rindele läksid;

rakendada rida abinõusid põllumajanduse mobiliseerimiseks sõjavajaduste rahuldamisele.

16. augustil 1941 kinnitasid Keskkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu sõjamajanduse plaani 1941. aasta IV kvartaliks ja 1942. aastaks Volgamaa, Uraali, Lääne-Siberi, Kasahstani ja Kesk-Aasia piirkondade osas.

Sõjategevuse käik aga tegi sellesse plaani väga olulisi korrektiive, kõigepealt seoses evakueerimise tohutu tööga. 1941. aasta juulist detsembrini saadeti meie maa idapiirkondadesse ligemale 1,5 miljonit vagunit mitmesuguseid veoseid, juulist novembrini evakueeriti itta rohkem kui 1360 suurt tööstusettevõtet. Peale selle suunati idapiirkondadesse miljonid inimesed, paljude tuhandete kolhooside, sovhooside, masina-traktorijaamade väärtusi ning mitmesuguseid sõjaveoseid.

Ennenägematut töökangelaslikkust näitasid üles Siberi, Kasahstani ja Kesk-Aasia töölised evakueeritud ettevõtete käikulaskmisel. Tänu parteiorganisatsioonide tohutule tööle ning tööliste ja inseneride jõupingutustele suudeti juba 1941. aasta detsembriks peatada tootmise langemine. 1942. aasta jaanuarist algas tööstusliku tootmise üldine kasv. Väga suure töö uute materiaalsete ressursside otsimisel tegid ära nõukogude teadlased. 1941. aasta septembris moodustas NSV Liidu Teaduste Akadeemia vastavalt partei Keskkomitee juhendile erikomisjoni riigikaitse vajadusteks tarvilike täiendavate reserve ja ressursside väljaselgitamiseks ja mobiliseerimiseks meie maa idapiirkondades. Komisjoni kuulus 800 teadlast ja tehnikaalast spetsialisti.

1943. aastal saavutati tootmise võimas tõus kaitsetööstuses: meie maa ettevõtted suutsid anda rindele tunduvalt rohkem sõjatehnikat kui hitlerliku Saksamaa tööstus oma armeele. 1943. aastal suurenes söe, rauamaagi ja metalli

(eriti kvaliteetterase) tootmine, paranes töö energiasüsteemides ja elektrimajanduses.

Sõjaaja tingimustes oli Kommunistlik Partei sunnitud tarvitusele võtma mitmeid erakorralisi abinõusid, selleks et kindlustada tööstus tööjõuga ja tugevdada töödistsipliini. Sellega seoses olid suure tähtsusega NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused:

1941. aasta juunist — «Tööliste ja teenistujate tööaja režiimist sõja ajal»;

1941. aasta detsembrist — «Sõjatööstuse tööliste ja teenistujate vastutusest ettevõtetest omavolilise lahkumise eest»;

1942. aasta veebruarist — «Töövõimelise linnaelanikkonna mobiliseerimisest sõjaaja perioodil tööle tootmises ja ehituses».

Väga suurt tööd tegid parteiorganisatsioonid uue kvalifitseeritud tööliste kaadri ettevalmistamisel. Tööstus-, raud-tee- ja vabrikukoolid andsid esimese kahe sõja-aasta vältel tööstusele ja transpordile üle 1,3 miljoni noore töölise. Peale selle mobiliseeriti töövõimelised linnaelanikud tööle tootmises ja ehituses. Tööstuses kasvas mitmekordselt naiste ja noortööliste arv. Mitmed abinõud soodustasid eesrindlike tootmismeetodite juurutamist ja tehnilist progressi tööstuses. Väga suure ulatuse võtsid tööliste patriootlikud algatused: kahesajalaste, kolmesajalaste, mitmel tööpingil töötajate, kutsealade ühitamise liikumine. 1941/42. aasta sügisel ja talvel algas kommunistlike noorte ja noorte brigaadide ning rindebrigaadide liikumine. 1942. aasta kevadel arenes partei Keskkomitee üleskutsel üleliiduline sotsialistlik võistlus rinde abistamiseks. See võistlus etendas määratu suurt osa tööviljakuse tõstmisel ja sõjatoodangu suurendamisel.

Tõsiseid katsumusi tegi sõja-aastail läbi sotsialistlik põllumajandus. Esimesel sõjaperioodil jäi meie maa ilma peaaegu poolest külvipinnast. Rindele läks maaelanikkonna täiskasvanud meeste põhiosa. Armee jaoks mobiliseeriti suur osa transpordivahendeist, masina-traktorijaamade tehnika. Partei võttis tarvitusele tõhusaid abinõusid raskuste ületamiseks.

Parteiorganisatsioonid tegid ära tohutu töö masina-traktorijaamade, kolhooside ja sovhooside juhtiva kaadri tugevdamisel. Organiseeriti kolhoosiesimeeste, brigadiride, agrotehnikute ja mehhanisaatorite massiline ettevalmista-

mine. Kolhoosidele ja sovhoosidele andsid abi tööstusettevõtted. Nende abinõude tulemusena suurenes 1942. aastal idapiirkondades külvipind 5 miljoni hektari võrra.

Suuri vahendeid paigutati vabastatud piirkondade majanduse taastamiseks. 21. augustil 1943 võtsid NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee vastu määruse «Edasilükkamatutest abinõudest majanduse taastamiseks Saksa okupatsioonist vabastatud piirkondades». Selle määruse elluviimise tulemusena said vabastatud piirkondade kolhoosid juba 1. jaanuariks 1944 1 720 000 karilooma, 96 000 tonni taliviljakultuuride seemet, taastati elumaju, koole, haiglaid ja tööstusettevõtteid.

1944. aastal tootis meie kaitsetööstus iga kuu lennukeid ja tanke 5 korda rohkem kui 1941. aastal; kuigi Nõukogude Liit tootis terast umbes 3 korda vähem kui Saksamaa ja tema poolt okupeeritud Euroopa maad kokku, toodeti 1944. aastal NSV Liidus tanke, lennukeid, suurtükke rohkem kui Saksamaal.

See oli nõukogude sõjamajanduse ülisuur võit. Täie jõuga avaldusid sotsialistliku majandussüsteemi eelised, nõukogude rahva kõrged moraalsed omadused, Kommunistliku Partei organiseerimistöö.

Juba sõja käigus hakkas partei rajama aluseid rahvamajanduse kiireks taastamiseks ning selle üleviimiseks rahuaegse sotsialistliku ülesehitustöö rööbastele.

Partisaniliikumise organiseerimine vaenlase tagalas

Juba esimestel sõjapäevadel võttis Kommunistlik Partei tarvitusele kõik abinõud selleks, et abistada vaenlase poolt okupeeritud territooriumil alanud partisaniliikumist. 18. juulil 1941 võttis ÜK(b)P Keskkomitee vastu otsuse «Võitluse organiseerimisest Saksa vägede tagalas», mis määras kindlaks parteiorganisatsioonide praktilised ülesanded põrandaaluse töö ja partisanide aktsioonide ettevalmistamisel ajutiselt okupeeritud territooriumil. Partei põrandaaluse töö juhtimiseks moodustas Keskkomitee erikomisjoni. Ühtaegu loodi Punaarmee Poliitilise Peavalitsuse juurde partisaniliikumise parteipoliitilise juhtimise osakond.

Kommunistliku Partei juhtiv tegevus võimaldas anda partisaniliikumisele — rahvatasujate liikumisele fašistlike röövvallutajate kuritegude eest — organiseeritud iseloomu. 1941. aasta suvel moodustasid rindelähedase piirkonna parteiorganisatsioonid partisaniliikumise ja partei põran-

RELVASTUSE IGA-AASTANE TOOTMINE
NSV LIIDUS SÕJA LÕPUL

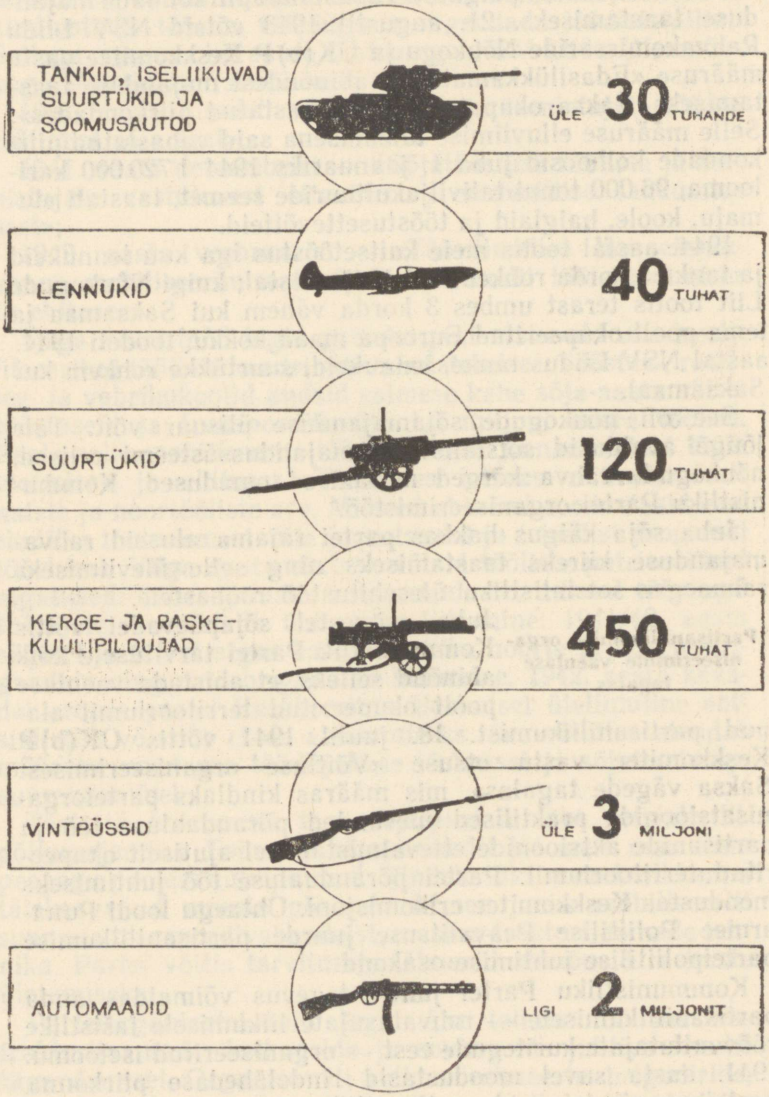

daaluse töö baasid. Igas partisanisalgas loodi partei- ja komsomoliorganisatsioon. Koordineeriti partisaniüksuste ja Punaarmee väeosade vastastikune tegevus. Loodi Partisaniliikumise Keskstaap, samuti partisaniliikumise staabid vaenlase poolt okupeeritud liiduvabariikides ja VNFSV oblastites.

1942. aasta septembris viis partei Keskkomitee läbi partisanide juhtijate nõupidamise, mis üldistas vaenlase tagalas peetava partisanisõja kogemusi, töötas välja praktilised abinõud rahvatasujate liikumise edasiseks intensiivistamiseks. Partisaniliikumise Keskstaabi juurde asutati poliitosakond, mis juhtis põrandaaluseid parteiorganisatsioone, organiseeris agitatsiooni- ja propagandatööd ajutiselt okupeeritud piirkondade elanike hulgas.

1942. aasta lõpul ja 1943. aastal toimusid partisaniüksuste suured reidid Ukrainas ja VNFSV okupeeritud piirkondades.

1943. aasta lõpul võitles üle 1 miljoni relvastatud partisani Saksa fašistlike okupantide vastu Ukrainas, Moldaavias, Valgevenes, Balti vabariikides, Leningradi, Kalinini, Smolenski ja Orjoli oblastis ning teistes kohtades. Põrandaaluste parteiorganisatsioonide tööd juhtisid 26 oblastikomitee sekretäri ja 539 linna- ja rajoonikomitee sekretäri. Ukrainas ja Valgevenes tegutsesid illegaalselt Ukraina K(b)P Keskkomitee ja Valgevenemaa K(b)P Keskkomitee. Suurt abi osutasid partisanidele põrandaalused noorte ja kommunistlike noorte organisatsioonid.

1941/42. aasta talvel trükiti rohkem kui 20 ja aastail 1943—1944 ligi 270 põrandaalust ajalehte.

Partei Keskkomitee juhendite kohaselt saadeti vaenlase tagalasse süstemaatiliselt ajalehti «Pravda», «Izvestija», «Komsomolskaja Pravda» ning okupeeritud piirkondade elanike jaoks spetsiaalselt väljaantavat ajalehte «Vesti s Sovetskoi Rodinõ» («Teated Nõukogude Kodumaalt»).

1943. aasta oli partisaniliikumise maksimaalse arendamise aastaks. Üha suurema ulatuse võttis «rööbaste sõda» — raudteede lõhkumine vaenlase tagalas, ešelonide õhkulaskmine, sideliinide purustamine jne.

Sõja lõppetapil tugevnes üha rohkem nõukogude partisanide ning Poola ja Tšehhoslovakkia patriootide lahinguline koostöö. Suurt abi osutasid nõukogude dessantväeüksused Jugoslaavia Rahvavabastusarmee kangelaslikus võitluses hitlerlike okupantide vastu.

Sõja käigus kerkisid esile nii sugused väljapaistvad partisaniliikumise juhid, nagu A. V. German, M. A. Gurjanov, K. S. Zaslonov, S. A. Kovpak, V. I. Kozlov, I. A. Kozlov, M. I. Naumov, P. K. Ponomarenko, S. V. Rudnev, A. N. Saburov, A. F. Fjodorov ja teised.

Partei ja rahvahulkade sidemete tugevnemine. Partei ridade kasv

Sõja-aastail esines Kommunistlik Partei rahva tõelise kasvataja ja juhina, võitis endale miljoniliste töörahva hulkade veelgi suurema armastuse ja ustavuse. Sõja algul oli parteis 3 872 465 kommunisti.

Parteisse võeti vastu:

	1942. a.	1943. a.	1944. a.
Partei liikmekandidaadiks	1 368 160	1 787 735	1 336 350
Partei liikmeks	573 606	1 006 174	1 124 853

1942. aasta jaanuarist juulini võeti Punaarmee parteiorganisatsioonides parteisse vastu üle 425 000 inimese, juulist 1942. aasta lõpuni üle 640 000 inimese. Kõige rohkem astuti parteisse septembrikuus, kui olukord rindel oli eriti raske.

Üldse võeti sõjaajal partei liikmekandidaadiks 5 319 297 inimest ja partei liikmeks 3 615 451 inimest.

Nii rindel kui ka tagalas näitasid kommunistid üles ennenägematut vaprust ja mehisust. Suure Isamaasõja aastail olid Nõukogude Liidu kangelase aunimetuse saanud sõjameestest 65 protsenti partei liikmed ja liikmekandidaadid, ordenite ja medalitega autasustatute hulgas aga olid ligi 50 protsenti kommunistid ja kommunistlikud noored.

Väga suurt osa partei ja rahvahulkade sidemete tugevdamisel etendas *parteiline ajakirjandus*. Vaatamata sõjaaja raskustele ilmusid meie maal peale keskajalehtede tuhanded vabariiklikud, krai-, oblasti-, linna-, rajooni- ja vabrikuajalehed. Ainuüksi Moskva oblastis anti välja ligemale 70 ajalehte üldtiraažiga kuni 500 000 eksemplari. Väga suurte tiraažidega ilmusid plakatid, loosungid, lendlehed.

Kõikjal rinnetel ilmusid rinde-, laevastiku-, armee-, korpuse- ja diviisiajalehed. Esimese sõja-aasta lõpul anti Punaarmees välja 3 keskajalehte, 13 rindeajalehte ja küm-

neid armee-ajalehti. Armee-ajalehtede üldtiraaž ulatus 3 195 000 eksemplarini. Trükiti ka väljaandeid (lendlehti, ajakirju, ajalehti) okupeeritud piirkondade elanike ja partisanide jaoks. Mitmeid väljaandeid levitati vaenlase vägede hulgas.

Partei agitatsiooni- ja propagandatöö erines sõja-aastail mitte ainult ennenägematu hoo ja ulatuse poolest, vaid ka selle vormid muutusid tunduvalt, said arusaadavamaks.

Kui esimestel sõjakuudel paljudes oblastites ei kutsutud oblastikomitee pleenumeid kokku mitte alati regulaarselt, mis seletus parteiorganisatsioonide töö ümberkorraldamisega vastavalt sõjaajale, siis juba 1942. aastast alates olukord muutus. Enamikus oblastites toimusid pleenumid 2—3 korda aastas; sageli kutsuti kokku linnade ja oblastite parteiaktiive, kus arutati rinde abistamise, sotsialistliku võistluse organiseerimise jne. küsimusi.

1943. aastast alates toimusid reas oblastites, eriti neis, mille Punaarmee okupantidest vabastas, partei konverentsid. Neil üldistati parteiorganisatsioonide tohutuid töökogemusi sõja-aastail, määrati kindlaks nende edaspidise tegevuse suund.

Partei Keskkomitee pleenum toimus kogu sõja-aja jooksul vaid ühel korral — 1944. aasta jaanuaris (pleenum arutas liiduvabariikide õiguste laiendamist riigikaitse ja välissuhete alal). Keskkomitee pleenumite ärajäämine oli parteilise demokraatia aluste rikkumine. Kuid partei Keskkomitee liikmed arendasid aktiivset tegevust rindel ja tagalas. Nende juhtiv tegevus partei-, sõjaväe- ja majandustöös oli ülisuure tähtsusega partei joone elluviimisel kõigil rahva elualadel ja vaenlase purustamiseks kavandatud parteiprogrammi täitmisel. Isamaasõja rinnetel oli peaaegu üks kolmandik partei Keskkomitee koosseisust.

Nõukogude Liidu võidu Suures Isamaasõjas saavutas nõukogude rahvas Kommunistliku Partei juhtimisel, kelle eesotsas oli Keskkomitee. See kummutab isikukultuse ajal loodud legendi, nagu oleks kõigi rindel ja tagalas saavutatud tähtsamate võitude peaaegu ainukeseks sepistajaks olnud Stalin. Suure Isamaasõja ajalugu näitab, et Stalinil esines eksiarvamusi ja jämedaid vigu nii sõja eel kui ka sõja käigus, millede parandamine nõudis sageli suuri jõupingutusi ja ohvreid.

Kommunistliku Partei õige strateegia ja oskus oma strateegilisi plaane ellu viia oli tähtsaks teguriks võidu

saavutamisel fašistliku Saksamaa üle. Suure Isamaasõja kõikidel etappidel hindasid Kommunistlik Partei ja tema Keskkomitee liikmed õigesti sõjalis-poliitilist olukorda Nõukogude—Saksa rindel, vaenlase tagalas ja rahvusvahelisel areenil.

Kommunistlik Partei kasvatas ja edutas juhtivatele kohtadele Punaarmees suuri väejuhte: I. H. Bagramjan, S. S. Birjuzov, S. M. Budjonnõi, L. A. Govorov, A. A. Gretško, A. I. Jerjomenko, I. S. Konev, R. J. Malinovski, K. A. Meretskov, K. S. Moskalenko, F. S. Oktjabrski, I. J. Petrov, K. K. Rokossovski, P. S. Rõbalko, V. D. Sokolovski, B. M. Šapošnikov, G. K. Žukov, S. K. Timošenko, F. J. Tolbuhhin, I. D. Tšernjahhovski, V. I. Tšuikov, A. M. Vassilevski, N. F. Vatutin, N. N. Voronov, K. J. Vorošilov ja teised.

Isamaasõja kroonikasse on kirjutatud tuhandete kangelaste nimed, kes vaenlase üle saavutatava võidu nimel ei säästnud oma elu: N. F. Gastello, V. V. Talalihhin, T. M. Frunze, A. M. Matrossov, P. O. Boloto, J. V. Smirnov, V. G. Zaitsev, A. V. Kaljužnõi, A. I. Pokrõškin, I. N. Koževdub, V. G. Klotškov, N. D. Filtšenkov ja paljud teised.

Partei monoliitne ühtsus, rahva koondumine tema leninliku lipu alla ohu olemasolu tingimustes, iga nõukogude inimese valmisolek ületada igasugused kannatused ja tuua ükskõik missugused ohvrid selleks, et kaitsta oma sotsialistlikke saavutusi ja oma sotsialistlikku isamaad, kindlustasid võidu Suures Isamaasõjas.

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID

1941

22. juuni — Fašistliku Saksamaa sõnamurdlik kallaletung NSV Liidule.
29. juuni — NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee direktiiv rindelähedaste piirkondade partei- ja nõukogude organisatsioonidele.
30. juuni — Riikliku Kaitsekomitee loomine.
16. juuli — NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus «Poliitilise propaganda organite reorganiseerimisest ja sõjakomissaride institutsiooni sisseviimisest Tööliste-Talupoegade Punaarmees».
18. juuli — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Võitluse organiseerimisest Saksa vägede tagalas».
16. august — NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee kinnitasid sõjamajandusplaani 1941. aasta IV kvartaliks

ja 1942. aastaks Volgamaa, Uraali, Lääne-Siberi, Kasahstani ja Kesk-Aasia piirkondade osas.

17. **september** — Riikliku Kaitsekomitee otsus «NSV Liidu kodanike üldisest kohustuslikust sõjaväeõppusest».

6. **detsember** — Algas Saksa fašistlike vägede purustamine Moskva all.

1942

Mai — Tööstustööliste üleliidulise sotsialistliku võistluse algus.
— Masina-traktorijaamade ja kolhooside töötajate üleliidulise sotsialistliku võistluse algus.

24. **september** — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Abinõudest parteitöö parandamiseks Kuznetski sõerajoonides seoses sõetootmise suurendamise ülesannetega» ja «Abinõudest parteitöö parandamiseks Karaganda sõebasseinis seoses sõetootmise suurendamise ülesannetega».

9. **oktoober** — NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus «Täieliku ainujuhtimise kehtestamisest ja sõjakomissaride institutsiooni kaotamisest Punaarmees».

19. **november** — Algas Nõukogude vägede vastupealetung Volgal.

1943

23. **jaanuar** — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Abinõudest nõukogude organite ja kohalike parteiorganite töö parandamiseks sõjaväelaste perekondade abistamisel».

2. **veebruar** — Volgogradi piirkonnas ümberpiiratud Saksa fašistlike väegruppide likvideerimise lõpuleviimine.

24. **mai** — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Partei- ja komsomoliorganisatsioonide struktuuri reorganiseerimisest Punaarmees ning rinde-, armee- ja diviisiajalehtede osatähtsuse suurendamisest».

12. **juuli** — Murrang Kurski lahingu käigus. Algas Nõukogude vägede pealetung Lääne- ja Brjanski rindel.

21. **august** — NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee määrus «Edasilükkamatutest abinõudest majanduse taastamiseks Saksa okupatsioonist vabastatud piirkondades».

28. **november — 1. detsember** — Liitlasriikide — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Suurbritannia valitsusjuhtide Teherani konverents.

1944

18. **veebruar** — NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee määrus «Traktoritehaste ehitamisest ja tootmisvõimsuste arendamisest põllumajandusele vajalike traktorite tootmisel».

1945

4.—12. **veebruar** — Kolme liitlasriigi — NSV Liidu, Suurbritannia ja Ameerika Ühendriikide valitsusjuhtide Krimmi konverents.

8. **mai** — Saksamaa tingimusteta kapituleerumise aktile allakirjutamine.

9. mai — Võidupüha. Seati sisse nõukogude rahva poolt Suures Isamaasõjas saavutatud võidu tähistamiseks.
17. juuli — 2. august — Kolme liitlasriigi — NSV Liidu, Suurbritannia ja Ameerika Ühendriikide valitsusjuhtide Potsdami konverents.
9. august — NSV Liidu ja imperialistliku Jaapani sõja algus.
2. september — Jaapani tingimusteta kapituleerumise aktile allakirjutamine.

SOTSIALISTLIKU RAHVAMAJANDUSE TAASTAMISE JA ARENDAMISE AASTAIL (1945.—1953. a.)

Rahulikule ülesehitustööle üleminek. Neljas viie aasta plaan

13. septembril 1945 avaldati ajalehes «Izvestija» Erakorralise Riikliku Komisjoni teadaanne, kes arvestas välja materiaalse kahju, mille tekitasid nõukogude rahvale Saksa fašistlikud röövvallutajad. Otsene kahju moodustas 679 miljardit rubla, kuid koos kaudse kahjuga moodustas see peaaegu 2600 miljardit rubla (sõjaeelsetes hindades).

Saksa fašistlikud röövvallutajad purustasid ja põletasid kas täielikult või osaliselt 1710 linna ja üle 70 000 küla, jätsid peavarjuta ligi 25 miljonit inimest. Hitlerlikud väed purustasid 31 850 tööstusettevõtet, hävitasid või vedasid välja 239 000 elektrimootorit, 175 000 metallilõikamismasinat, purustasid 65 000 kilomeetrit raudteeliine, 4100 raudteejaama, röövisid paljaks ja laostasid 98 000 kolhoosi, 1876 sovhoosi ja 2890 masina-traktorijaama. Põllumajandus jäi ilma 7 miljonist hobusest, 17 miljonist veisest, 20 miljonist seast ning 27 miljonist lambast ja kitsest. Okupeeritud territooriumil hävitati või purustati 40 000 haiglat ja muid raviasutusi, 84 000 kooli, tehnikumi, kõrgemat õppeasutust ja teadusliku uurimise instituuti.

Sõja lõpuks oli meie maa rahvamajanduse tase sõjaeelsega võrreldes tunduvalt madalam.

Tähtsamate tööstustoodangu liikide tootmine NSV Liidus

Toodangu liigid (milj. t)	1940. a.	1945. a.
Malm	14,9	8,8
Teras	18,3	12,3
Nafta	31,1	19,4
Süsi	165,9	149,3
Elektrienergia (miljr. kWh)	48,3	43,3

Okupantidest vabastatud piirkondade taastamine ja NSV Liidu rahvamajanduse ümberkorraldamine vastavalt rahuaja tingimustele algas juba Suure Isamaasõja käigus. Kuid neid ülesandeid oli võimalik täies ulatuses ellu viia alles pärast fašistliku Saksamaa ja militaristliku Jaapani kapituleerumist. Majanduse ümberkorraldamine toimus plaanipäraselt:

vähendati sõjalisi kulutusi, suurendati kapitaalmahutusi rahvamajanduses;

korraldati ümber tööstuse töö; sõjatööstuse ettevõtted said plaaniülesanded rahuaja toodangu väljalaskmiseks;

jaotati ümber tööjõud, tooraine ja materjalid;

taastati ettevõtetes normaalne töörežiim (kaotati kohustuslikud ületunnitööd, kehtestati tööliste ja teenistujate regulaarne puhkus, taastati 8-tunniline tööpäev tööstuses jne.).

Majanduse ümberkorraldamine vastavalt rahuaja tingimustele viidi põhiliselt lõpule 1946. aastal.

1945. aasta augustis tegid ÜK(b)P Keskkomitee ja Rahvakomissaride Nõukogu Riiklikule Plaanikomiteele ülesandeks asuda meie maa rahvamajanduse taastamise ja edasiarendamise neljanda viie aasta plaani koostamisele.

Nõukogude rahva põhiülesanded lähemaiks aastaiks olid kindlaks määratud ÜK(b)P Keskkomitee üleskutses valijaile NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste eel (valimised toimusid 10. veebruaril 1946).

18. märtsil 1946 võttis uus valitud Ülemnõukogu vastu *seaduse NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise neljanda viie aasta plaani kohta aastaiks 1946—1950.*

Neljanda viisaastaku põhiülesandeks oli taastada okupatsiooni läbi kannatada saanud rajoonid, saavutada tööstuse ja põllumajanduse sõjaeelne tase ning ületada siis see tase tunduvas ulatuses. Viie aasta plaani seaduses märgiti, et selle põhiülesande täitmiseks on kõigepealt vaja:

1. Kindlustada esmajoones rasketööstuse ja raudteetranspordi taastamine ja edasiarendamine, ilma milleta on võimatu kogu NSV Liidu rahvamajanduse kiire ja edukas taastamine.

2. Saavutada põllumajanduse ja tarbeesemeid tootva tööstuse tõus, et tagada Nõukogude Liidu rahvaste materiaalne heaolu...

3. Kindlustada edasine tehniline progress kõigis rahvamajandusharudes...

4. Kindlustada NSV Liidu kaitsevõime edasine tõus ja Nõukogude Liidu relvastatud jõudude varustamine uusima sõjatehnikaga.

1946. aasta aprillis võttis partei Keskkomitee vastu eriotsuse parteiorganisatsioonide agitatsiooni- ja propagandatööst seoses viie aasta plaani seaduse vastuvõtmisega.

15. mail 1946 pöördus Makejevka metallurgiatehase kollektiiv kõigi musta metallurgia töötajate poole üleskutsega organiseerida *üleliiduline sotsialistlik võistlus uue viisaastaku täitmiseks ja ületamiseks.* Tema algatust toetasid Moskva töölised. Võistlus võttis massilise iseloomu ja väga mitmesugused vormid. Kommunistid olid võistlusest osavõtjate esiridades.

1946. aastal algas liikumine kiirtöömeetodite juurutamise eest metalltoodete töötlemisel masinaehituses. Selle järel levis see liikumine metallurgias, naftaavade puurimisel, mäetööstuses ja teistes tööstusharudes.

Tekstiilitööstuses tekkis liikumine tooraine kokkuhoiu eest (Moskva oblasti Kupavna vabrikus), mis levis seejärel teistes tööstusharudes.

1948. aastal algatasid Moskva ettevõtete eesrindlased võistluse ettevõtete rentaabli töö eest, üleplaanilise akumulatsiooni suurendamise eest ja käibevahendite käibe kiirendamise eest.

1949. aastal alustati Krasnoholmski kammvillakombinaadi meistriabi A. Tšutkihhi brigaadi algatusel liikumist selle eest, et lastaks välja ainult väga hea kvaliteediga toodangut.

Leningradis tekkis liikumine teaduse ja tootmise alal töötajate tiheda koostöö eest.

1946. aastal võttis võistlusest osa üle 80 protsendi töölistest, 1950. aastal aga juba 90 protsenti. Töölised ja insener-tehnilised töötajad tegid sadu tuhandeid ratsionaliseerimisettepanekuid ja leiutusi. Nad näitasid imestus-

väärseid töökangelastegusid. Nii näiteks täitis Moskva lihvimispingitehase treial P. Bõkov 1946. aasta kümne kuuga viisaastaku ülesande, tema brigaad aga kolm aastanormi.

Moskva tehases «Kalibr» kasvas tööviljakus üksikutes töölõikudes 1947. aastal 3-kordselt. Siin oli initsiaatoriks mikromeetritsehhi vanemmeister kommunist Nikolai Rossiiski. Kogu vabriku ulatuses kasvas tööviljakus 1949. aastal sõjaeelsega võrreldes 2-kordselt, viie aasta plaan aga täideti toodangu mahu osas 3 aasta 7 kuu ja 9 päevaga.

Sotsialistlik võistlus tööstuses võimaldas anda ainuüksi 1949. aastal täiendavat toodangut rohkem kui 20 miljardi rubla eest.

Juba 1948. aastal ületas NSV Liidu tööstustoodangu maht sõjaeelse taseme, 1950. aastal aga ületas tööstuse kogutoodang sõjaeelse taseme 73 protsendi võrra plaanis ettenähtud 48 protsendi asemel.

Masinaehituse ja metallitööstuse toodang kasvas 1940. aastaga võrreldes 2,3-kordseks. Tööviljakus tõusis tööstuses sama aja jooksul 37 protsendi võrra.

Viisaastaku jooksul taastati uue tehnika baasil metallurgiatööstus lõunas, mis oli sõja ajal täiesti purustatud. Järsult kasvas malmi ja terase tootmine Uraalis ja Siberis.

Täielikult taastati söetootmine Donbassis. Ta sai taas kõige suuremaks ja mehhaniseeritumaks söebasseiniks meie maal. Arenes söetööstus Uraalis, Kuzbassis ja Karaganda basseinis. Söetootmine idas kasvas sõjaeelsega võrreldes rohkem kui 2-kordseks.

Keemiatööstuse toodang ületas sõjaeelse taseme 1,8-kordselt. Nafta tootmise alal suurenes meie maa idapiirkondade osatähtsus üleliidulises naftatootmises 12 protsendilt 44 protsendini. Tööstuse taastamise ja arendamise käigus tehti suuri edusamme ka uue tehnika juurutamisel, kuid paljud ülesanded tehnilise progressi alal jäid lahendamata. Mõningad tööstusharud jäid tehniliselt maailma teaduse ja tehnika tasemest veel maha.

Partei lahendas keerulisi põllumajanduse taastamise ja arendamise ülesandeid. Peale riigi abi organiseeriti laialdaselt okupatsiooni ajal kannatada saanud kolhooside abistamine idapiirkondade kolhooside poolt, kes saatsid neile hulgaliselt kariloomi ja põllumajanduslikku inventari.

Neljandal viisaastakul nägid partei ja valitsus ette rea

PÕHILISTE TÖÖSTUSHARUDE TAASTAMINE JA ARENDAMINE AASTAIL 1945 – 1950

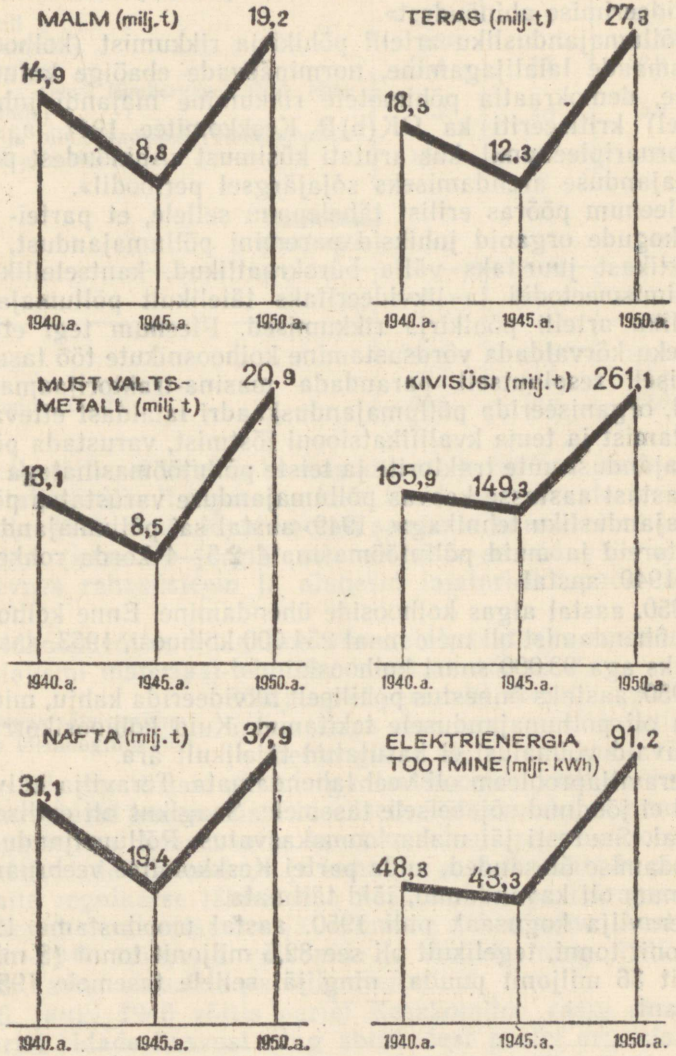

konkreetseid abinõusid *kolhoosikorra tugevdamiseks ja põllumajanduse arendamiseks.*

19. septembril 1946 võtsid NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja partei Keskkomitee vastu määruse «Kolhoosides esinevate põllumajandusliku artelli põhikirja rikkumiste likvideerimise abinõudest».

Põllumajandusliku artelli põhikirja rikkumist (kolhoosi ühismaade laialijagamine, normipäevade ebaõige kulutamine, demokraatia põhimõtete rikkumine majandi juhtimisel) kritiseeriti ka ÜK(b)P Keskkomitee 1947. aasta veebruaripleenumil, kus arutati küsimust «Abinõudest põllumajanduse arendamiseks sõjajärgsel perioodil».

Pleenum pööras erilist tähelepanu sellele, et partei- ja nõukogude organid juhiksid paremini põllumajandust, et praktikast juuritaks välja bürokraatlikud, kantseleilikud juhtimismeetodid ja likvideeritaks täielikult põllumajandusliku artelli põhikirja rikkumised. Pleenum tegi ettepaneku kõrvaldada võrdsustamine kolhoosnikute töö tasustamisel, resoluutselt parandada masina-traktorijaamade tööd, organiseerida põllumajanduskaadri laialdast ettevalmistamist ja tema kvalifikatsiooni tõstmist, varustada põllumajandust uute traktorite ja teiste põllutöömasinatega.

Aastast aastasse kasvas põllumajanduse varustatus põllumajandusliku tehnikaga. 1949. aastal sai põllumajandus traktoreid ja muid põllutöömasinaid 2,5—4 korda rohkem kui 1940. aastal.

1950. aastal algas kolhooside ühendamine. Enne kolhooside ühendamist oli meie maal 254 000 kolhoosi, 1953. aasta lõpuks aga 93 000 suurt kolhoosi.

1950. aastaks õnnestus põhiliselt likvideerida kahju, mida sõda oli põllumajandusele tekitanud. Kuid kolhoosikorras peituvaid võimalusi ei kasutatud täielikult ära.

Teraviljaprobleem oli veel lahendamata. Teravilja külvipind ei jõudnud sõjaeelsele tasemele. Saagikus oli endiselt madal. Suuresti jäi maha loomakasvatus. Põllumajanduse arendamise ülesanded, mida partei Keskkomitee veebruaripleenum oli kavandanud, jäid täitmata.

Teravilja kogusaak pidi 1950. aastal moodustama 127 miljonit tonni, tegelikult oli see 82,5 miljonit tonni (5 miljardit 36 miljonit puuda) ning jäi sellele tasemele 1953. aastani.

Põllumajanduse kaubatoodangu kasv
(miljonites tonnides)

	1940. a.	1945. a.	1953. a.
Teravili	38,3	23,2	35,8
Toorpuuvill	2,24	1,16	3,85
Suhkrupeet	17,4	4,7	22,9
Liha ja rasv (ümberarvestatult eluskaalule)	4,2	2,4	5,4
Piim ja piimasaadused (ümberarvestatult piimale)	10,8	5,4	13,7

Kariloomad
(miljonites)

	1941. a.	1946. a.	1951. a.
Veiseid	54,5	47,6	57,1
Sigu	27,5	10,6	24,4
Lambaid ja kitsi	91,6	70,0	99,0

Selle tõttu, et tööstus kasvas kiiresti ja põllumajanduses taastati põhiliselt sõjaeelne tase, tõusis rahva materiaalne heaolu. 1947. aasta lõpul kaotati saaduste normeeritud jaotamine (kaartide järgi), mis oli sisse seatud sõja ajal, tugevnes rahasüsteem ja alanesid laiatarbekaupade hinnad.

Üldkokkuvõttes oli neljas viisaastak tähtsaks sammuks sotsialismi materiaal-tehnilise baasi arendamisel.

Organisatsiooniline ja ideoloogiline töö

Sõjajärgsel perioodil korraldas partei ümber kogu oma organisatsioonilise ja ideoloogilise töö. Võeti vastu rida otsuseid, mis tõstsid parteiorganisatsioonide võitlusvõimet ja karastasid kommuniste ideeliselt. Tähtsamaks sammuks siseparteilise demokraatia taastamisel oli partei-algorganisatsioonide koosolekute ja kohalike parteikomiteede pleenumite regulaarse läbiviimise taastamine, parteiorganite aruannete ärakuulamine ja valimiste läbiviimine. Aastail 1945—1947 toimusid rajoonide ja linnade ning 1947.—1948. aastal oblastite parteikonverentsid.

26. juulil 1946 võttis partei Keskkomitee vastu otsuse «Partei ridade kasvust ning abinõudest partei organisatsioonilise ja parteipoliitilise töö intensiivistamiseks

ÜK(b)P uute liikmetega». Otsuses toodi esile suured puudused parteisse uute liikmete vastuvõtmisel ning soovitati koondada tähelepanu noorte kommunistide poliitilise teadlikkuse taseme tõstmisele ja tõmmata neid kaasa aktiivsesse partei ellu. Partei Keskkomitee mõistis hukka parteisse vastuvõtmisel individuaalse valiku printsiibi rikkumise. Otsustati mitte forsseerida partei ridade kasvu, vaid põhjalikult tundma õppida inimesi, kes parteisse astuvad.

2. augustil 1946 võttis Keskkomitee vastu otsuse «Juhtivate partei- ja nõukogude töötajate ettevalmistamisest ja nende kvalifikatsiooni tõstmisest», mis nägi ette oblastitele, kraidele ja vabariikidele vajalike juhtivate partei- ja nõukogude töötajate ettevalmistuse harmoonilise süsteemi. Reorganiseeriti Kõrgem Parteikool, loodi laialdane vabariiklike ja oblastite parteikoolide võrk ning organiseeriti partei-, nõukogude ja komsomolitöötajate kursused. Teooria alal töötava kaadri ettevalmistamiseks loodi Ühiskonnateaduste Akadeemia. Aastail 1946—1952 tõstis suurem osa juhtivast kaadrist oma kvalifikatsiooni.

1947. aasta novembris võttis ÜK(b)P Keskkomitee vastu otsuse, mis kavandas abinõud agitaatoritega tehtava töö parandamiseks parteiorganisatsioonides.

1947. aastal loodi Üleliiduline Teadusalaste Teadmiste Levitamise Ühing, mis hakkas loengulises propagandas tähtsat osa etendama. Laialdaselt arenes kommunistidele poliitilise hariduse andmine.

Kommunistide ideelise taseme tõstmine lõi tingimused kasvatustöö intensiivistamiseks rahvahulkades.

Kuid paljud puudused parteitöös jäid sõjajärgsel perioodil kõrvaldamata. Stalini kultuse olukorras ei arenenud vajalikul määral siseparteiline demokraatia, rikuti kollektiivse juhtimise põhimõtteid, esines administreerimist partei elus. Partei kongressi ei kutsutud kokku rohkem kui kolmeteistkümne aasta jooksul. Pärast sõda ei tegutsenud Keskkomitee tegelikult enam kollektiivse organina. 1945. aastast 1952. aastani kutsuti kokku ainult üks ÜK(b)P pleenum. Paljud põhimõttelised küsimused otsustas Stalin ainuisikuliselt, ilma et ta oleks nõu pidanud partei ja rahvaga.

Isikukultuse tingimustes jäi parteipoliitilise töö tase maha rahvahulkade kasvavatest nõudmistest, pidurdas kommunistide aktiivsust. Jätkus sotsialistliku seadus-

likkuse rikkumine, mis avaldus eriti niinimetatud «Leningradi kohtuasjas». Seoses sellega said põhjendamatute repressioonide all kannatada paljud partei väljapaistvad tegelased ja realiikmed. Majanduse juhtimisel ja planeerimisel rikuti demokraatliku tsentralismi leninlikku printsiipi, toetati liigset tsentralismi, mis kujunes välja bürokratismiks.

Aastail 1946—1948 võttis ÜK(b)P Keskkomitee vastu rea otsuseid ideoloogilistes küsimustes, mis olid suunatud marksismist-leninismist taganemise vastu teaduses, kirjanduses ja kunstis, nimelt «Ajakirjadest «Zvezda» ja «Leningrad»», «Draamateatrite repertuaarist ja selle parandamise abinõudest», «Kinofilmist «Suur elu»», «V. Muradeli ooperist «Suur sõprus»».

Partei Keskkomitee otsused kirjanduse ja kunsti küsimustes etendasid tähtsat osa nõukogude kultuuri arengus. Kuid Stalini kultuse mõjul sisaldasid mõned neist üksikuid ebaõiglasi ja põhjendamatult teravaid hinnanguid rea nõukogude kunstitegelaste loomingu kohta. NLKP Keskkomitee 1958. aasta 28. mai otsusega see ebaõiglus likvideeriti. Otsuses märgiti, et hinnangud, mis anti üksikute heliloojate loomingule, olid «real juhtudel põhjendamatud ja ebaõiglased», märgiti, et mõned ebaõiged hinnangud «kajastasid J. V. Stalini subjektiivset lähenemist üksikutele kunstiteostele».

Aastail 1947—1951 korraldati diskussioonid filosoofia, bioloogia, füsioloogia, keeleteaduse ja poliitilise ökonoomia küsimustes.

Diskussioonid aitasid kaasa mitmesuguste ideoloogiliste moonutuste likvideerimisele, kindlustasid teaduse parteilisuse printsiipi. Kuid Stalini mõjul oli neil diskussioonidel ka negatiivseid tagajärgi. Stalin, kes oli arvamusel, et üksnes temal on otsustav sõna öelda kõigis teooria küsimustes, sundis peale oma ekslikke järeldusi ja seisukohti.

Stalini kultuse mõjul levitati ühiskonnateaduste alal dogmatismi ja tähenärimist, süvenes teooria ja praktika eraldatus, ignoreeriti partei ja rahva kollektiivset mõtet teooria looval arendamisel.

NLKP XIX kongress

NLKP XIX kongress toimus Moskvas 5.—14. oktoobrini 1952.

Sel ajal kuulus parteisse 6 013 259 partei liiget ja 868 886 liikmekandidaati. Kongressist võttis osa 1192 otsustava häälega ja 167 nõuandva häälega

delegaati. Kongressi tööst võttis osa 44 välisriigi kommunistliku ja töölispartei esindajat.

Päevakord: ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskrevisjonikomisjoni aruanne; partei XIX kongressi direktiivid NSV Liidu arendamise viienda viie aasta plaani kohta aastaiks 1951—1955; muudatused ÜK(b)P põhikirjas; partei keskorganite valimised.

Kongress tegi kokkuvõtte nõukogude rahva ja tema partei võitlusest ja võitudest partei XVIII kongressist alates, s. t. rohkem kui 13 aasta jooksul. Tähtsamad tulemused: nõukogude rahva võit Suures Isamaasõjas; tööstuse kiire taastamine ja kiire arenemistempo; mõningad edusammud põllumajanduse taastamisel ja arendamisel; töötajate ainelise heaolu ja kultuuritaseme tõus; nõukogude ühiskondliku ja riikliku korra edasine kindlustamine; kõigi rahu, demokraatia ja sotsialismi eest võitlevate jõudude koondumine Nõukogude Liidu ümber; sotsialismi maailmasüsteemi kujunemine.

Kongress kinnitas *direktiivid NSV Liidu arendamise viienda viie aasta plaani kohta aastaiks 1951—1955.*

Kavandades NSV Liidu majanduse edasiarendamise ülesandeid, rõhutas kongress rasketööstuse eelisarendamise vajadust kui tähtsat tingimust kogu rahvamajanduse arendamiseks ning rahva ainelise heaolu ja kultuuritaseme tõstmiseks.

Plaan nägi ette masinaehituse ja metallitööstuse toodangu suurenemist ligikaudu 2-kordseks, kusjuures kogu tööstustoodang pidi kasvama 70 protsenti (sealhulgas tootmisvahendite tootmine 80 protsenti ja tarbeesemete tootmine 65 protsenti).

Põllumajanduse alal seati ülesandeks suurendada viisaastakul teravilja kogusaaki 40—50 protsenti, veiste arvu kolhoosides 36—38 protsenti ning sovhoosides 35—40 protsenti, kusjuures ühtaegu pidi märksa suurenema ka nende produktiivsus.

Kuid need plaaniülesanded ei olnud kindlustatud vajalike majanduslike ja organisatsiooniliste abinõudega, lähtusid ebaõigest põllumajanduse olukorra hinnangust. Sellepärast tammuski põllumajanduslik tootmine veel 2—3 aastat paigal.

Kongress võttis vastu otsuse muuta partei nimetust ja nimetada teda edaspidi *Nõukogude Liidu Kommunistlikuks Parteiks* (NLKP). See nimetus väljendab kõige täpsemalt

partei põhiülesande sisu — kommunistliku ühiskonna ülesehitamist.

Kongress arutas läbi ettekande partei põhikirjas muudatuste tegemise kohta. Uues põhikirjas üldistati parteiehituse ja parteitöö kogemusi, mis olid omandatud pärast XVIII kongressi.

Erilist tähelepanu pöörati põhikirjas kommunistide osatähtsuse tõstmisele sotsialismi ülesehitamise lõpuleviimise tingimustes.

Kongress tegi mitmeid muudatusi partei keskorganite struktuuris. Otsustati partei üleliidulisi konverentse edaspidi mitte kokku kutsuda, sest partei poliitika ja taktika põhiküsimusi tuleb õigeaegselt arutada partei kongressidel. Keskkomitee Poliitbüroo kujundati ümber Keskkomitee Presiidiumiks, kes juhib Keskkomitee tööd pleenumitevahelisel ajal. Likvideeriti Keskkomitee Organiseerimisbüroo, tema funktsioonid aga anti Keskkomitee Sekretariaadile. Parteikontrolli Komisjon reorganiseeriti NLKP Keskkomitee Parteikontrolli Komiteeks.

Kongress valis partei Keskkomitee, kelle koosseisus oli 125 Keskkomitee liiget ja 111 Keskkomitee kandidaati, ning 37 liikmest koosneva Keskrevisjonikomisjoni.

Pärast kongressi arendasid parteiorganisatsioonid aktiivset võitlust viienda viie aasta plaani täitmise eest, rahvamajanduse ja kultuuri edasiarendamise eest.

Varsti pärast kongressi, 5. märtsil 1953 suri J. V. Stalin.

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID

1946

18. märts — NSV Liidu Ülemnõukogu võttis vastu seaduse «NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaanist aastaiks 1946—1950».

Mai — Makejevka metallurgiatehase kollektiivi üleskutse metallurgiatööstuse töötajatele organiseerida üleliiduline sotsialistlik võistlus neljanda viie aasta plaani täitmiseks ja ületamiseks.

2. august — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Juhtivate partei- ja nõukogude töötajate ettevalmistamisest ja nende kvalifikatsiooni tõstmisest».

14. august — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Ajakirjadest «Zvezda» ja «Leningrad»».

26. august — ÜK(b)P Keskkomitee otsus «Draamateatrite repertuaarist ja selle parandamise abinõudest».

19. september — NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee määrus «Kolhoosides esinevate põllumajandusliku artelli põhikirja rikkumiste likvideerimise abinõudest».

1947

Veebruar — ÜK(b)P Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Abinõudest põllumajanduse arendamiseks sõjajärgsel perioodil».

1949

Jaanuar — Euroopa sotsialismimaade Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu loomine.

1951

12. märts — NSV Liidu Ülemnõukogu võttis vastu rahukaitse seaduse.

1952

5.—14. oktoober — NLKP XIX kongress.

RAHVAMAJANDUSE VÕIMSA TÕUSU EEST, LENINLIKE PARTEI JA RIIGI ELU NORMIDE TAASTAMISE EEST (1953.—1958. a.)

Partei elu leninlike normide taastamise, sisepartei-lise demokraatia arendamise, juhtimise kollektiivsuse printsiibist kinnipidamise ja isikukultuse vastu võitlemise tulemusena on Keskkomitee taganud tööstuse ja põllumajanduse edasiarendamise parema juhtimise, ära näidanud sotsialistliku seaduslikkuse rikkumise faktid ja võtnud tarvitusele vajalikud abinõud nende likvideerimiseks.

NLKP XX kongressi resolutsioonist

Leninlike printsiipide taastamine partei- ja riigiaparaadi töös

Neil aastail astus partei välja Stalini kultuse vastu ja võitles selle tagajärgede likvideerimise eest kõigil nõukogude ühiskonna elualadel. NLKP Keskkomitee võttis kindla suuna leninlike partei elu normide ning riikliku ja parteilise juhtimise kollektiivsete printsiipide taastamisele ja arendamisele.

Esmajärguline tähtsus oli *partei keskorganite töö ümberkorraldamisel.* Pärast pikka vaheaega taastati Keskkomitee tegevuses kollektiivsuse printsiip, hakati regulaarselt kokku kutsuma NLKP Keskkomitee pleenumeid ja partei kongresse.

NLKP Keskkomitee pleenumi, NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ühisel istungil 6. märtsil 1953 otsustati kahe organi — Presiidiumi ja Presiidiumi Büroo asemel, mis moodustati pärast partei XIX kongressi, luua üks organ — NLKP Keskkomitee Presiidium, nagu seda nõudis partei põhikiri. Keskkomitee muutus jälle alaliseks kollektiivseks organiks.

Hiljem peeti otstarbekohaseks luua NLKP Keskkomitee esimese sekretäri ametikoht. 1953. aasta septembripleenu-

mil valiti NLKP Keskkomitee esimeseks sekretäriks N. S. Hruštšov.

Partei ja rahva elu põhiküsimusi hakati andma laialdaseks arutamiseks. Kohalikes parteiorganisatsioonides hakati samuti *järjekindlalt ellu viima kollektiivse juhtimise printsiipi.*

1954. aasta 25. jaanuari otsuses «Tõsistest puudustest partei- ja riigiaparaadi töös» mõistis Keskkomitee hukka kahjuliku praktika, kus konkreetne elav töö töötajate organiseerimisel võitluseks partei ja valitsuse otsuste täitmise eest asendati bürokraatliku asjaajamisega, mis oli seotud arvukate direktiivide, tõendite ja aruannete koostamisega ning tõi endaga kaasa vastutuse puudumise ja segaduse, aparaadi paisutamise ja tema irdumise rahvahulkadest.

Nõukogude korra kindlustamise, sotsialistliku demokraatia arendamise, isikukultuse kahjulike tagajärgede likvideerimise seisukohalt oli suure tähtsusega poliitilise avantüristi, partei ja rahva verivaenlase Beria paljastamine, kes püüdis riikliku julgeoleku organeid parteist ja valitsusest kõrgemale seada. **NLKP Keskkomitee 1953. aasta juulipleenum** kiitis heaks partei Keskkomitee resoluutsed abinõud, mis olid tarvitusele võetud Beria kuritegevuse likvideerimiseks. Pleenum näitas kätte tee tõelise kontrolli sisseseadmiseks riigiaparaadi, sealhulgas ka riikliku julgeoleku organite töö üle, partei elu leninlike põhimõtete ja normide taastamiseks.

Paljastades ja kõrvaldades jämedaid sotsialistliku seaduslikkuse rikkumisi, Keskkomitee:

kontrollis niinimetatud «Leningradi kohtuasja» ja tegi kindlaks, et selle olid fabritseerinud vaenlased ja karjeristid, selleks et nõrgendada Leningradi parteiorganisatsiooni ja mustata tema juhtivat kaadrit;

kontrollis kõiki kahtlustäratavaid kohtuasju, mis olid fabritseeritud aastail 1937—1938 ja teistel aastatel, rehabiliteeris tuhanded ausad nõukogude inimesed, kes olid ebaõiglaselt süüdi mõistetud ja rahvavaenlasteks kuulutatud;

likvideeris Suure Isamaasõja ajal toimepandud leninliku rahvuspoliitika moonutused: taastas balkaaride, kalmõkkide, tšetšeenide, inguššide ja karatšaide rahvusliku autonoomia.

Leninlike normide alusel toimunud partei- ja riikliku töö ümberkorraldamine võimaldas parteil oma ridade võitlus-

võimet tõsta, rahvahulkadega tihedamaid sidemeid luua, paremini oma juhtivat osa täita.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongress

NLKP XX kongress toimus Moskvas 14.—25. veebruarini 1956. Kongressist võttis osa 1349 otsustava ja 81 nõuandva hääleõigusega delegaati, kes esindasid 6 795 896 partei liiget ja 419 609 liikmekandidaati. Külalistena olid kongressile saabunud kommunistlike ja töölisparteide delegatsioonid 55 välisriigist.

Päevakord: NLKP Keskkomitee ja Keskrevisjonikomisjoni aruanne, direktiivid NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani kohta aastaiks 1956—1960, partei keskorganite valimised.

NLKP Keskkomitee aruandes, millega esines N. S. Hruštšov, ja kongressi otsustes analüüsiti igakülgselt NSV Liidu välis- ja siseolukorda, tehti kokkuvõte partei tegevusest pärast XIX kongressi, määrati kindlaks kommunismi ehitamise perspektiivid.

Keskkomitee aruandes iseloomustati kujukalt kahe vastandliku ühiskondliku maailmasüsteemi — sotsialistliku ja kapitalistliku maailmasüsteemi arenemise tulemusi.

Rajanedes maailmas toimunud uusimate ühiskondlike nähtuste sügaval analüüsil ja teaduslikul üldistusel, esitas NLKP XX kongress mitmeid uusi teoreetilisi seisukohti, mis rikastasid marksismi-leninismi:

arendas erineva ühiskonnakorraga riikide rahuliku kooseksisteerimise leninlikku põhimõtet vastavalt käesoleva ajastu tingimustele;

tegi järelduse, et tänapäeva rahvusvahelistes tingimustes on reaalselt võimalik agressiivseid sõdu ära hoida;

arendas leninlikke ideid eri maade sotsialismile ülemineku mitmesugustest vormidest ja sotsialistliku revolutsiooni rahuliku arenemise võimalusest.

NLKP XX kongress tegi kokkuvõtte sotsialistlikust ülesehitustööst aastail 1951—1955. Viies viisaastak täideti tööstusliku tootmise üldmahu osas 4 aasta ja 4 kuuga. Tööstustoodang moodustas 185 protsenti 1950. aasta tasemest, tarbeesemete tootmine 176 protsenti; natsionaalne tulu kasvas 68 protsenti, tööliste ja teenistujate reaalpalk 39 protsenti, kolhoosnikute sissetulekud suurenesid 1,5-kordselt. Kongress andis direktiivi võidelda ka edaspidi sihikindlalt NSV Liidu majandusliku põhiülesande lahendamise eest, nimelt selle eest, et ajaloo seisukohalt lühi-

kese ajaga kõige arenenumatele kapitalistlikele maadele järele jõuda ja neist ette minna toodangu hulgalt iga elaniku kohta. Partei XX kongress kiitis täielikult heaks NLKP Keskkomitee poliitilise joone ja praktilise tegevuse, samuti Keskkomitee aruandes esitatud ettepanekud ja järeldused, *kinnitas direktiivid NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kuuenda viie aasta plaani kohta aastaiks 1956—1960.*

Tähtis koht XX kongressi töös oli Stalini kultuse kui marksismile-leninismile võõra nähtuse ja selle tagajärgede likvideerimise küsimusel.

NLKP XX kongress kiitis täielikult heaks N. S. Hruštšovi ettekande «Isikukultusest ja selle tagajärgedest» seisukohad ning tegi NLKP Keskkomiteele ülesandeks järjekindlalt ellu viia abinõud, mis kindlustavad isikukultusest täieliku ülesaamise kõigis parteitöö, riikliku ja ideoloogilise töö valdkondades, rangelt kinni pidada leninlikest partei elu normidest ja parteilise juhtimise kollektiivsuse põhimõtetest.

Kongressi otsustes ja NLKP Keskkomitee 1956. aasta 30. juuni otsuses «Isikukultusest ja selle tagajärgedest ülesaamise kohta» andis partei selge vastuse isikukultuse tekkimise põhjuste, isikukultuse avaldumise iseloomu ja isikukultuse tagajärgede küsimusele.

Maailma kommunistlik üldsus, kõik nõukogude inimesed mõistsid õigesti ning hindasid vääriliselt NLKP Keskkomitee julget ja printsipiaalset joont, mille eesmärgiks oli isikukultusest ülesaamine.

XX kongress tegi NLKP Keskkomiteele ülesandeks koostada Kommunistliku Partei uue programmi projekt. Kongress tegi mõningaid muudatusi NLKP põhikirjas.

XX kongress avas uue ajajärgu partei elus. Tema otsused avaldasid viljastavat mõju partei tegevusele, Nõukogude Liidu siseelule ja rahvusvahelisele kommunistlikule liikumisele.

Võitlus tööstuse edasiarendamise eest

Võideldes majandusliku põhiülesande kiire lahendamise eest, hoidis partei aastail 1953—1958 järjekindlalt leninlikku kurssi rasketööstuse eelisarendamisele, täiustas tootmise organiseerimise ja rahvamajanduse juhtimise vorme ning saavutas teaduse ja tehnika uusimate saavutuste ulatusliku juurutamise tootmisse.

Tööstuse arendamise küsimusi arutati mitmel NLKP

pleenumil. **NLKP Keskkomitee 1955. aasta juulipleenum** arutas partei ülesandeid seoses tööstuse edasiarendamisega, tehnilise progressiga ja tootmise parema organiseerimisega.

Pleenumi eel toimus kaks suurt tööstuse alal töötajate nõupidamist, mille viisid läbi NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu. Üle 2000 töölise-novaatori, tehniku, inseneri, ettevõtte juhtiva töötaja võttis osa nõupidamiste tööst.

Pleenum seadis ülesande kindlustada ettevõtete ulatuslik spetsialiseerimine koos massilise vooltootmise organiseerimisega ja läbi viia koopereerimine tööstuses;

nõudis meie maa tootlike jõudude paigutuses esinenud puuduste kõrvaldamist, lähendades tööstusettevõtteid tooraineallikatele ning intensiivselt arendades tööstust meie maa idapiirkondades;

määras kindlaks toodangu kvaliteedi parandamise ja toodangu omahinna alandamise teed;

kavandas abinõud tööstuse juhtimise struktuuri parandamiseks ning töö organiseerimise ja palgasüsteemi täiustamiseks;

kohustas intensiivistama massilist poliitilist tööd ettevõtetes, kõrvaldama formalismi sotsialistliku võistluse organiseerimisel.

NLKP Keskkomitee 1956. aasta detsembripleenum

täpsustas rahvamajandusplaani kontrollarve aastaiks 1956—1960;

nõudis jooksva planeerimise põhjalikku parandamist, liiduvabariikide, nõukogude, ministeeriumide ja majandusettevõtete õiguste laiendamist;

kutsus parteiorganisatsioone üles täiustama majandusliku ülesehitustöö juhtimise meetodeid ja seadis ülesande lähendada juhtimist tootmisele.

NLKP Keskkomitee 1957. aasta veebruaripleenum kuulas ära ja arutas läbi N. S. Hruštšovi ettekande «Tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise organiseerimise edasise täiustamise kohta». Pleenum

tuli järeldusele, et senine rahvamajanduse juhtimise süsteem spetsialiseeritud keskministeeriumide kaudu on oma aja ära elanud ega vasta enam tootmise tasemele ja ulatusele. Nõukogudemaal oli üle 200 000 tööstusettevõtte ja üle 100 000 ehitusobjekti. Nende arvukate ettevõtete ja ehitusobjektide juhtimine ühest keskusest muutus võimatuks;

tegi ettepaneku muuta põhjalikult tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise vorme ja meetodeid, organiseerida juhtimist meie põhiliste administratiivsete majanduspiirkondade kaudu, moodustades neis rahvamajanduse nõukogud.

Uue juhtimissüsteemi aluseks võttis pleenum demokraatliku tsentralismi põhimõtte, mis võimaldas tsentraliseeritud riiklikku juhtimist ühendada vabariiklike ning kohalike majandus-, partei- ja ametiühinguorganite õiguste laiendamisega.

Tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise ümberkorraldamise küsimus kui suure riikliku tähtsusega küsimus anti üldrahvalikuks aruteluks. 1957. aasta maikuus toimunud NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärk võttis vastu seaduse, mille aluseks olid NLKP Keskkomitee poolt väljatöötatud ja kogu rahva poolt heakskiidetud abinõud.

Ühtaegu võeti vastu otsused, mis kindlustasid kaadri õige kasutamise seoses juhtimissüsteemi reorganiseerimisega, parandasid majanduspiirkondade rahvamajanduse nõukogude tööd ja rahvamajanduse nõukogude komplekteerimist kvalifitseeritud kaadriga.

Tööstuse ja ehitustegevuse ümberkorraldamine oli tõeliselt revolutsiooniline üritus majanduse juhtimise täiustamisel. Kogu nõukogude rahva poolt heakskiidetud reorganiseerimine andis määratu suurt poliitilist ja majanduslikku efekti. Ajavahemikul 1954—1957 vähenes administratiiv-, varumis- ja muu aparaadi töötajate arv 900 000 inimese võrra. Rahvamajanduse nõukogude töö esimesel aastal oli tööstustoodangu juurdekasv 17 miljardi rubla võrra suurem kui eelmisel aastal. 1957. ja 1958. aasta jooksul ületas tööstus tööviljakuse tõstmise ja omahinna alandamise plaani.

NLKP Keskkomitee 1958. aasta maipleenum arutas läbi N. S. Hruštšovi ettekande «Keemiatööstuse arendamise ning eriti sünteetiliste materjalide ja nendest valmistatava produktsiooni tootmise arendamise kiirendamisest elanikkonna ja rahvamajanduse vajaduste rahuldamiseks».

Pleenum rõhutas, et keemiatööstuse kiirendatud arendamisel on määratu suur tähtsus

kõigi rahvamajandusharude tehnilisele progressile;

tootlike jõudude arendamisele ja meie maa loodusvarade kõige efektiivsemale kasutamisele;

elanikkonna vajaduste rahuldamisele riide, rõivaste, jalatsite ja muude laiatarbekaupade osas.

Pleenum kiitis heaks NLKP Keskkomitee Presiidiumi ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt väljatöötatud ning N. S. Hruštšovi ettekandes esitatud abinõud keemiatööstuse kiirendatud arendamiseks ning eriti sünteetilise ja tehiskiu, plastmasside ning muude sünteetiliste materjalide ja toodete tootmise suurendamiseks.

PÕHILISTE TÖÖSTUSTOODANGU LIIKIDE TOOTMINE NSV LIIDUS AASTAIL 1953 – 1959

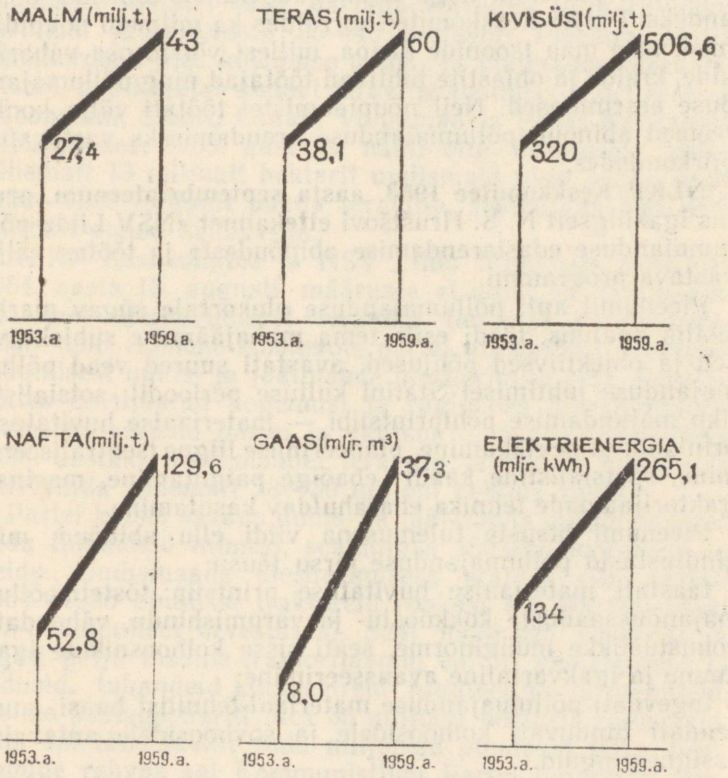

Partei võitlus põllumajanduse järsu tõusu eest

Aastail 1953—1958 suunas Kommunistlik Partei oma jõupingutused põllumajanduse kiirele tõusule ja tema mahajäämuse likvideerimisele. See mahajäämus tekitas

disproportsiooni rahvamajanduse arendamisel ja võis pidurdada nõukogude ühiskonna edasiliikumist kommunismile.

Põllumajandusküsimustele pühendatud pleenumitel ja XX kongressil töötas partei välja tähtsad, tõeliselt revolutsioonilised abinõud kolhoosikorra edasiseks kindlustamiseks, sovhooside arendamiseks, teravilja ja loomakasvatussaaduste järsuks suurendamiseks ning kõigi põllumajandusharude tõusuks. Põllumajanduse järsu tõusu ülesanne kuulutati partei ja kogu nõukogude rahva tähtsaks ülesandeks. Partei Keskkomitee korraldas ka mitmeid nõupidamisi meie maa tsoonide kaupa, millest võtsid osa vabariikide, kraide ja oblastite juhtivad töötajad ning põllumajanduse eesrindlased. Neil nõupidamistel töötati välja konkreetsed abinõud põllumajanduse arendamiseks vastavates piirkondades.

NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenum arutas igakülgselt N. S. Hruštšovi ettekannet «NSV Liidu põllumajanduse edasiarendamise abinõudest» ja töötas välja vastava programmi.

Pleenumil anti põllumajanduse olukorrale sügav marksistlik analüüs, toodi esile tema mahajäämuse subjektiivsed ja objektiivsed põhjused, avastati suured vead põllumajanduse juhtimisel Stalini kultuse perioodil: sotsialistliku majandamise põhiprintsiibi — materiaalse huvitatuse printsiibi jäme rikkumine, planeerimise liigne tsentraliseerimine, spetsialistide kaadri ebaõige paigutamine, masina-traktorijaamade tehnika ebarahuldav kasutamine.

Pleenumi otsuste tulemusena viidi ellu abinõud, mis kindlustasid põllumajanduse järsu tõusu:

taastati materiaalse huvitatuse printsiip; tõsteti põllumajandussaaduste kokkuostu- ja varumishindu, vähendati kohustuslikke müüginorme, seati sisse kolhoosnikute igakuune ja igakvartaline avansseerimine;

tugevdati põllumajanduse materiaal-tehnilist baasi, suurendati tunduvalt kolhoosidele ja sovhoosidele antavaid assigneeringuid.

Pleenum märkis, et põllumajanduse spetsialistide põhimass tuleb suunata otseselt tootmistööle, nõudis parteiorganisatsioonidelt maaelanikkonna hulgas tehtava poliitilise töö põhjalikku parandamist ja niisuguse olukorra likvideerimist, kus kolhooside juhtimisel puudub vastutus.

NLKP Keskkomitee septembripleenum oli pöördepunktiks NSV Liidu põllumajanduse arendamisel.

NLKP Keskkomitee 1954. aasta veebruari-märtsipleenum arutas küsimust «Teravilja tootmise edasisest suurendamisest meie maal ning uudis- ja jäätmaade kasutuselevõtmisest».

NLKP Keskkomitee veebruari-märtsipleenum arendas 1953. aasta septembris vastuvõetud põllumajanduse järsu tõusu programmi. Pleenumi otsuses nähti ette suurendada lähematel aastatel 1953. aastaga võrreldes vilja riiklikku varumist ja kokkuostu 35—40 protsenti. Pleenum tõstis esmakordselt üles küsimuse uudis- ja jäätmaade ülesharimisest, mis kujutas endast teravilja tootmise suurt reservi Kasahstani, Siberi, Uraali, Volgamaa ja Põhja-Kaukaasia piirkondades. 1955. aastaks nähti ette kasutusele võtta vähemalt 13 miljonit hektarit uudismaid ning saada sealt 1100—1200 miljonit puuda teravilja, sealhulgas 800—900 miljonit puuda kaubavilja.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1954. aasta 13. augusti määruses «Uudis- ja jäätmaade edasisest ülesharimisest teravilja tootmise suurendamiseks» tehti esimene kokkuvõte partei initsiatiivil arenenud liikumisest uudis- ja jäätmaade ülesharimise eest. Arvesse võttes omandatud kogemusi ja tuginedes üldrahvalikule toetusele, seadsid partei ja valitsus ülesande suurendada 1956. aastaks uudismaadel teravilja ja muude kultuuride külvipinda vähemalt 28—30 miljoni hektari võrra.

Partei kutsel saabus uudis- ja jäätmaade piirkondadesse sadu tuhandeid inimesi, sealhulgas 350 000 noormeest ja neidu. Uudismaade ülesharimiseks eraldas riik aastail 1954—1955 ainuüksi traktoreid rohkem kui 200 000 tükki (15-hobujõulises arvestuses). Seal loodi 425 sovhoosi ja rajati palju masina-traktorijaamu, ehitati elevaatoreid ja ladusid, tuhandeid kilomeetreid raudteeliine ja maanteid. Kolme aastaga hariti üles 36 miljonit hektarit uudismaid. Riik sai täiendavalt sadu miljoneid puudasid vilja. Nõukogude rahvas sai Kommunistliku Partei juhtimisel hakkama suure kangelasteoga.

NLKP Keskkomitee 1955. aasta jaanuaripleenum kuulas ära ja arutas läbi N. S. Hruštšovi ettekande «Loomakasvatussaaduste tootmise suurendamisest». Pleenum rõhutas, et partei ja riigi esmajärguliseks ülesandeks on ühisloomakasvatuse kiirendatud arendamine;

märkis, et loomakasvatussaaduste tootmise suurendamise põhiteeks on võimsa söödabaasi loomine. Seoses sellega planeeriti maisi külvipinna suurendamist 28 miljoni hektarini, loomakasvatuses palju tööjõukulu nõudvate tööde mehhaniseerimise ja elektrifitseerimise arendamist; võttis vastu otsuse loomakasvatuse arendamise tulemuste hindamise uue printsiibi sisseseadmisest, nimelt 100 hektari põllumajanduslike kõlvikute kohta.

25. märtsil 1955 pöördusid partei ja valitsus kõigi partei-, nõukogude, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonide, Nõukogude Liidu tööliste, insener-tehniliste töötajate ja teenistujate poole üleskutsega «osutada abi kolhoosikülale mahajäänud kolhooside tugevdamisel juhtiva kaadriga, suunates eesrindlikke ja kõige paremini ettevalmistatud inimesi sotsialistlikust linnast alalisele tööle kolhoosiesimeestena».

Üleskutsele reageeris üle 20 000 kommunisti, kes sõitsid linnast maale ning asusid tööle kolhoosiesimeestena.

Arendades igakülgselt kolhoositalurahva omaalgatust kohalike võimaluste ärakasutamisel, *muutsid* partei ja valitsus *põllumajandussaaduste tootmise planeerimise korda.* NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1955. aasta 9. märtsi määruse põhjal

said kolhoosid õiguse iseseisvalt planeerida üksikute kultuuride külvipinna suurust ja saagikust, loomade arvu ja nende produktiivsust;

riigiorganitel säilis õigus määrata kindlaks müüginormid ja kolhoositoodangu riigile müümise ulatus, samuti kontroll põhiliste saaduste tootmise üle koguses, mis on vajalik linnade, tööstuse ja väliskaubanduse vajaduste rahuldamiseks ning reservide loomiseks.

NLKP Keskkomitee 1958. aasta veebruaripleenum kuulas ära ja arutas läbi N. S. Hruštšovi ettekande «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest». Pleenumi otsuses on öeldud:

masina-traktorijaamad on täitnud oma ajaloolise ülesande kolhoosikorra loomise ja kindlustamise, põllumajanduse tehnilise varustamise ning töölisklassi ja talurahva liidu tugevdamise alal;

uues olukorras «on senine vorm — kolhooside tootmistehniline teenindamine masina-traktorijaamade kaudu — lakanud vastamast põllumajanduse tootlike jõudude arendamise vajadustele». Ühe ja sama maatüki paralleelne

majandamine masina-traktorijaamade ja kolhooside poolt tekitas otsese vastutuse puudumise tootmise organiseerimises, vähendas vastutust saagikuse tõstmise eest, põhjustas asjatuid kulutusi paralleelselt tegutseva administratiivaparaadi ülalpidamiseks;

on otstarbekohane järk-järgult reorganiseerida masina-traktorijaamad, mis on juba oma põhifunktsioonid ammendanud, remondi- ja tehnikajaamadeks ning tehnika müüa kolhoosidele, kes saavad seda kasutada palju ratsionaalsemalt; juhtivate spetsialistide põhimass ja ligemale 1,5 miljonit mehhanisaatorit tuleb suunata tööle kolhoosidesse.

Nende abinõude realiseerimine tugevdas linna ja maa majanduslikke sidemeid, töölisklassi ja talurahva liitu, kindlustas kolhoosliku omanduse arengut, sotsialistliku majandussüsteemi eeliste maksimaalset kasutamist.

Masina-traktorijaamade reorganiseerimine, mis viidi läbi vastavalt veebruaripleenumi otsustele, oli pärast kolhoosikorra võitu sotsialistliku põllumajanduse ülesehitamisel *kõige suurem ja kõige märkimisväärsem sündmus.*

NLKP Keskkomitee veebruaripleenumi ettepanekuid arutas kogu rahvas. Kommunistliku Partei poolt väljatöötatud ja rahva poolt heakskiidetud abinõud said seaduse jõu NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgul 1958. aasta märtsis.

Kolhooside tootmis-tehnilisel teenindamisel toimunud muudatused nõudsid *uusi riigi ja kolhooside majanduslike sidemete vorme.*

NLKP Keskkomitee 1958. aasta juunipleenum kuulas ära ja arutas läbi N. S. Hruštšovi ettekande «Müügikohustuste ja masina-traktorijaamade töö eest naturaaltasu maksmise kaotamisest ning põllumajandussaaduste varumise uuest korrast, varumise hindadest ja tingimustest». Pleenum tunnistas otstarbekohaseks asendada mitmed varumisvormid põllumajandussaaduste riikliku varumise ühtse vormiga — nende kokkuostuga ühtsete, majanduslikult põhjendatud hindadega, mis on diferentseeritud meie maa tsoonide järgi. Pleenum otsustas kustutada kolhooside kogu eelmiste aastate võlgnevuse müügikohustuste, kontraheerimise ning masina-traktorijaamade töö eest makstava naturaaltasu alal.

NLKP Keskkomitee 1958. aasta detsembripleenum tegi kokkuvõtte meie maa põllumajanduse arendamisest viie aasta jooksul ning seadis ülesanded põllumajandussaa-

duste tootmise edasiseks suurendamiseks. Ettekandega esines N. S. Hruštšov. Pleenumi tööst võtsid osa põllumajandusliku tootmise eesrindlased ja novaatorid, teadlased, kolhooside, sovhooside ning remondi- ja tehnikajaamade juhtijad. Detsembripleenumil esines partei rahva ees poliitilise aruandega põllumajanduses valitseva olukorra kohta.

Aastail 1953—1958 töötas partei välja ja viis ellu meie maa põllumajanduse järsu tõusu mitmekülgse programmi, mis tähistas uue etapi algust kolhoosikorra ning kogu sotsialistliku majandussüsteemi arendamisel ja tugevdamisel. Kapitaalmahutused moodustasid rohkem kui 97 miljardit rubla 40 miljardi rubla asemel (võrreldavates hindades) eelneva viie aasta jooksul, kogutoodang moodustas ajavahemikul 1954—1958 keskmiselt 400 miljardit rubla aastas 300 miljardi rubla asemel 1949.—1953. aastal. Uudis- ja jäätmaade ülesharimine mitte ainult ei katnud nende ülesharimiseks kulutatud summasid, vaid andis ka 18 miljardit rubla puhaskasumit. 1958. aastal moodustas teravilja kogusaak 8,6 miljardit puuda, s. o. 71 protsenti rohkem kui 1953. aastal. Veiste arv kasvas 24 protsenti, suurenes ühisloomade produktiivsus. Kolhoosnikute reaaltulud kasvasid 1952. aastaga võrreldes 1,6-kordselt.

Tähtsat osa põllumajanduse tõusus etendasid materiaal-tehnilise abi suurendamine ja materiaalse huvi tõstmine.

Kasvas kolhooside parteiorganisatsioonide osatähtsus. 1941. aasta algul olid vaid kaheksandikus kolhoosides parteiorganisatsioonid, 1956. aastal aga peaaegu kõigis kolhoosides. Aastail 1954—1958 kasvas kolhoosides töötavate kommunistide arv rohkem kui 230 000 võrra. Tugevdati kolhooside juhtiva kaadri koosseisu. 83 100 kolhoosiesimehest oli 75 600 partei liiget ja liikmekandidaati, 27 400 kolhoosiesimehel oli kõrgem või keskharidus.

Põllumajanduse tehniline varustatus
(tuhandetes)

	1949.—1953. aasta	1954.—1958. aasta
Traktorid	372	668
Teraviljakombainid	208	361
Silokoristuskombainid	—	130
Maisikoristuskombainid	1	57
Traktorikültivimasinad	545	897
Traktoriadrad	512	605
Kultivaatorid	453	718

NLKP Keskkomitee detsembripleenum formuleeris põllumajanduse edasise tõusu ülesanded. Eelseisval seitseaastakul nähti ette suurendada teravilja kogusaaki 10—11 miljardi puudani, tõsta teravilja hektarisaaki keskmiselt 3—4 tsentneri võrra, tunduvalt suurendada köögivilja, kartuli, tehniliste kultuuride ja loomakasvatussaaduste tootmist.

Pleenumi otsused innustasid põllumajandustöötajaid töötama ennastsalgavalt võitluses Nõukogude riigi majandusliku põhiülesande lahendamise eest.

NLKP abinõud töötajate materiaalse heaolu ja kultuuritaseme edasiseks tõstmiseks

Sotsialistliku majanduse edukas arendamine aastail 1953—1958 oli aluseks NSV Liidu töötajate materiaalse heaolu ja kultuuritaseme edasisele tõstmisele.

10. märtsist 1956 lühendati kahe tunni võrra tööpäeva puhkepäeva- ja pühade-eelsetel päevadel;

14. juulil 1956 võeti vastu uus «Riiklike pensionide seadus», millega märksa suurendati vanadus- ja invaliidsuspensione;

1. septembrist 1956 kaotati õppemaks keskkooli viimastes klassides, kesk-eriõppeasutustes ja kõrgemates õppeasutustes;

1. jaanuarist 1957 tõsteti tööliste ja teenistujate maksuvaba töötasumiinimumi;

1. jaanuarist 1957 suurendati madalapalgaliste tööliste ja teenistujate töötasu.

31. juulil 1957 võtsid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu vastu määruse «Elamuehituse arendamisest NSV Liidus», milles nähti ette likvideerida korteripuudus lähema 10—12 aasta jooksul.

16. novembril 1958 avaldati üldrahvalikuks aruteluks NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu teesid «Kooli ja elu sidemete tugevdamisest ning rahvahariduse süsteemi edasiarendamisest NSV Liidus». Nõukogude üldsus tunnistas kooli reorganiseerimise aktuaalseks ülesandeks, teesid kiideti nõukogude rahva poolt heaks ja fikseeriti seaduses, mille NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärk 1958. aasta detsembris vastu võttis.

Ideoloogilise ja organisatsioonilise töö intensiivistamine. Partei ühtsuse edasine tugevdamine

Mobiliseerides rahvahulki XX kongressi otsuste täitmisele, pööras partei suurt tähelepanu kommunistide aktiivsuse ja parteiorganisatsioonide võitlusvõime tõstmisele.

NLKP Keskkomitee võttis kindla kursi liiduvabariikide õiguste laiendamisele, kohalike parteiorganisatsioonide omaalgatuse ja initsiatiivi arendamisele.

1956. aasta veebruaris loodi **NLKP Keskkomitee Vene NFSV Büroo,** et konkreetsemalt juhtida selle suurima vabariigi majandust ja kultuurielu. NLKP Keskkomitee Vene NFSV Büroo esimeheks kinnitati N. S. Hruštšov.

NLKP ümberkorraldamisel leninlike partei elu normide alusel etendasid tähtsat osa partei abinõud, mille eesmärgiks oli laiendada siseparteilist demokraatiat ning suurendada kohalike organite ja partei-algorganisatsioonide osatähtsust.

Aastail 1956—1957 kaotati poliitorganid raudteetranspordis, miilitsas, Merelaevanduse Ministeeriumis ja kalatööstuses. Varem poliitorganite kompetentsi kuulunud küsimuste otsustamise õigus anti partei-algorganisatsioonidele ja kohalikele parteiorganitele.

NLKP Keskkomitee 1956. aasta 17. augusti otsusega kaotati NLKP Keskkomitee parteiorganisaatori ametikoht kõigis tööstus- ja transpordiettevõtetes, teadusliku uurimise instituutides ning teistes organisatsioonides, kus nad eksisteerisid. Keskkomitee parteiorganisaatori ametikoha asemel seati sisse parteiorganisatsiooni vabastatud sekretäri valitav ametikoht.

XX kongressi otsuseid täites parandas partei kommunistide ideelis-poliitilist kasvatamist ja reorganiseeris parteiharidussüsteemi.

Parteiorganisatsioonid korraldasid ümber rahvahulkades tehtava kasvatus- ja agitatsioonitöö, sidudes seda tihedamalt kommunistliku ülesehitustöö ülesannetega.

1957. aasta mais ja juulis **kohtusid partei ja valitsuse juhid kirjanduse ja kunsti alal töötajatega.** Hiljem avaldati parteidokument «Kirjandus ja kunst olgu tihedalt seotud rahva eluga».

Partei astus samme nõukogude organite töö parandamiseks. Otsuses «Töörahva saadikute nõukogude töö parandamisest ja rahvahulkadega sidemete tugevda-

misest» (1957. aasta jaanuar) määras NLKP Keskkomitee kindlaks nõukogude põhiülesanded uutes tingimustes.

Mitmes parteidokumendis ja eeskätt NLKP Keskkomitee 1957. aasta detsembripleenumi otsuses on põhjendatud ametiühingute järjest kasvavat osatähtsust kommunismi ehitamisel, on kindlaks määratud vormid, mille kaudu nad võtavad osa poliitiliste, majanduslike, kultuuriliste ja kasvatuslike ülesannete lahendamisest, on ära näidatud teed, kuidas ametiühingute töö uutes tingimustes ümber korraldada.

Kommunistlik Partei ja tema Keskkomitee tegid ära suure töö *parteiaparaadi koondamisel, tema struktuuri muutmisel ja tööstiili täiustamisel.*

NLKP pidas vajalikuks kommunistide initsiatiivi ja omaalgatuse arendamist ning palgalise aparaadi koondamist ja odavamaks muutmist.

NLKP Keskkomitee 1956. aasta 24. märtsi otsuses «NLKP oblasti- ja kraikomiteede ning liiduvabariikide kommunistlike parteide keskkomiteede koosseisude koondamisest» kohustati koondama NLKP oblasti- ja kraikomiteede ning liiduvabariikide kommunistlike parteide keskkomiteede vastutavate ja tehniliste töötajate koosseise 25—30 protsendi ulatuses.

NLKP Keskkomitee otsuses 21. maist 1957 mõisteti hukka NLKP põhikirjaga vastuolus olev praktika — sisse seada parteiorganisatsioonide vabastatud sekretäride ametikoht seal, kus kommunistide arv ei olnud üle 100 inimese. Säärase praktika tagajärjel kasvas palgaliste parteitöötajate arv 1940. aastaga võrreldes peaaegu 5-kordseks, kuna parteiorganisatsioonide võrk suurenes umbes 2-kordseks. Aastail 1952—1956 koondati NLKP Keskkomitee töötajate koosseise 24,7 protsendi võrra.

NLKP Keskkomitee viis läbi *laialdasi nõupidamisi aktiivi ja spetsialistidega.* Parteiorganisatsioonid hakkasid praktiseerima põllumajandusalaseid nõupidamisi meie maa tsoonide kaupa. Tähtsat osa etendasid tööstusharude töötajate üleliidulised nõupidamised. Kohalikud organisatsioonid hakkasid süstemaatiliselt arutama NLKP Keskkomitee otsuseid ja kirju. NLKP Keskkomitee oli initsiaatoriks sotsialistliku ülesehitustöö põhiküsimuste üldrahvaliku arutelu organiseerimisel.

NLKP Keskkomitees ettevalmistatud projektide ja dokumentide läbiarutamisest osavõtnute arv

Tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise organiseerimise edasise täiustamise kohta (1957. a.)	40 milj. inimest
Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest (1958. a.)	50 milj. inimest
NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965 (1958. aasta lõpp — 1959. aasta algus)	70 milj. inimest

Võitluses NLKP XX kongressi otsuste elluviimise eest avaldas parteile vastupanu Keskkomitee Presiidiumis kujunenud parteivastane grupp. Parteivastasesse gruppi kuulusid Molotov, Kaganovitš, Malenkov, Bulganin, Pervuhhin, Saburov ja Šepilov. Koos nendega astus leninliku kursi vastu välja Vorošilov.

Juba enne NLKP XX kongressi avaldas parteivastane grupp vastupanu partei joonele, mis nägi ette isikukultuse likvideerimist, siseparteilise demokraatia arendamist, igasuguse võimu kuritarvitamise hukkamõistmist ja selle kõrvaldamist, ausate kommunistide suhtes rakendatud repressioonides konkreetselt süüdi olevate isikute väljaselgitamist. See ei olnud juhuslik, sest niisugused parteivastasest grupist osavõtjad, nagu Molotov, Malenkov ja Kaganovitš, olid seotud nende vigade ja kuritarvitustega ning kandsid nende eest vastutust. Pärast XX kongressi fraktsionäärid aktiviseerusid.

NLKP 1957. aasta juunipleenum arutas parteivastase grupi küsimust, tunnistas, et tema tegevus ei sobi kokku Kommunistliku Partei leninlike põhimõtetega. Pleenum konstateeris, et parteivastane grupp seadis endale eesmärgiks nurja ajada partei XX kongressi otsuste elluviimist, püüdis kramplikult kinni hoida oma aja äraelanud juhtimismeetodeist ja pidurdada nõukogude ühiskonna arenemist kommunismi teel. Pleenumil paljastatud ümberlükkamatute faktide survel tunnistasid parteivastasest grupist osavõtjad oma fraktsioonilise parteivastase tegevuse kahjulikkust ja kohustusid alluma partei otsustele. Juunipleenum valis NLKP Keskkomitee Presiidiumi uue koosseisu ja täiendas NLKP Keskkomitee Sekretariaadi koosseisu.

Juunipleenumil võitis leninlik suund, leninlik Keskkomitee juhtkond. Keskkomitee pleenumi otsuse kiitsid üksmeelselt heaks partei ja kogu nõukogude rahvas.

Pidades võitlust marksismist-leninismist taganemise

vastu, avastas partei tõsiseid puudusi Nõukogude armees ja sõjalaevastikus tehtavas parteipoliitilises töös. Endine riigikaitseminister G. K. Žukov rikkus relvastatud jõudude juhtimise leninlikke põhimõtteid, hoidis kurssi parteiorganite töö vähendamisele, tahtis likvideerida partei, Keskkomitee ja valitsuse juhtivat tegevust ja kontrolli armee ja laevastiku üle. Žukovi isiklikul osavõtul hakati Nõukogude armees juurutama tema kultust, ülehinnati Žukovi osatähtsust Suures Isamaasõjas. **NLKP Keskkomitee 1957. aasta oktoobripleenum** mõistis hukka relvastatud jõudude juhtimise leninlike printsiipide jämedad rikkumised ning viis Žukovi partei juhtivatest organitest välja, võttis tarvitusele abinõud parteipoliitilise töö intensiivistamiseks Nõukogude armees ja laevastikus.

Kommunistlike parteide solidaarsuse tugevnemine

1957. aasta novembris toimusid Moskvas kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamised. 1957. aastal kuulus kommunistliku liikumise ridadesse üle 33 miljoni kommunisti.

14.—16. novembril 1957 toimunud 12 sotsialismimaa kommunistlike ja töölisparteide nõupidamisel võeti üksmeelselt vastu sotsialistlike maade kommunistlike ja töölisparteide deklaratsioon.

Deklaratsioonis:

toetati täielikult NLKP XX kongressi järeldusi ja seisukohti tähtsates printsipiaalsetes rahvusvahelise arenemise küsimustes;

üldistati teoreetiliselt sotsialismi ja rahu eest peetava võitluse hiiglasuuri kogemusi, millega anti suur kollektiivne panus marksismi-leninismi loovasse arendamisse;

kinnitati kommunistlike ja töölisparteide vaadete ühtsust põhilistes sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise küsimustes;

märgiti, et on tarvis lõplikult jagu saada kommunistlike ja töölisparteide ridades esinevast revisionismist (mis kujutab endast peamist ohtu tänapäeva tingimustes) ja dogmatismist, mis üksikutel arenguetappidel võib samuti muutuda peamiseks ohuks.

16.—19. novembril 1957 toimunud 64 kommunistliku ja töölispartei esindajate nõupidamine pöördus kõigi maade tööliste ja talupoegade, maailma meeste ja naiste, kõigi hea tahtega inimeste poole rahumanifestiga.

Kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamise

tulemusi arutati NLKP Keskkomitee pleenumil 16.—17. detsembril 1957.

Keskkomitee pleenum kiitis täielikult heaks deklaratsiooni ja rahumanifesti ning tegi parteiorganisatsioonidele ülesandeks ulatuslikult selgitada töötajaile ja kõigile partei liikmeile nõupidamise tähtsust.

TÄHTSAMATE SÜNDMUSTE DAATUMEID

1953

3.—7. **september** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «NSV Liidu põllumajanduse edasiarendamise abinõudest».

1954

25. **jaanuar** — NLKP Keskkomitee otsus «Tõsistest puudustest partei- ja riigiaparaadi töös».
23. **veebruar — 2. märts** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Meie maal teravilja tootmise edasisest suurendamisest ning uudis- ja jäätmaade kasutuselevõtmisest».
17. **märts** — NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NLKP Keskkomitee määrus «Abinõudest sovhooside tugevdamiseks insener-tehnilise kaadriga».
24. **juuni** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Kevadkülvi tulemustest, külvide hooldamisest, koristustöödeks valmistumisest ja põllumajandussaaduste varumise plaani täitmise kindlustamisest 1954. aastal».
13. **august** — NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NLKP Keskkomitee määrus «Uudis- ja jäätmaade edasisest ülesharimisest teravilja tootmise suurendamiseks».
10. **november** — NLKP Keskkomitee otsus «Vigadest teaduslik-ateistliku propaganda tegemisel elanikkonna hulgas».

1955

25. **jaanuar** — 31. **jaanuar** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Loomakasvatussaaduste tootmise suurendamisest».
9. **märts** — NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NLKP Keskkomitee määrus «Põllumajanduse planeerimise praktika muutmisest».
25. **märts** — NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu üleskutse kõigile partei-, nõukogude, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonidele, Nõukogude Liidu töölistele, insener-tehnilistele töötajatele ja teenistujatele «Kolhoosikülale abi osutamisest mahajäänud kolhooside tugevdamisel juhtiva kaadriga».
18.—**24. aprill** — 29 Aasia ja Aafrika maa Bandungi konverents võttis vastu deklaratsiooni ülemaailmsele rahule ja koostööle kaasaaitamisest. Selle deklaratsiooni aluseks oli rahuliku kooseksisteerimise viis põhiprintsiipi.

14. **mai** — Varssavis kirjutati alla NSV Liidu ja Euroopa rahvademokraatiamaade sõpruse, koostöö ja vastastikuse abistamise lepingule.
15. **mai** — Kirjutati alla NSV Liidu ja Austria lepingule sõltumatu ja demokraatliku Austria taastamise kohta.
4.—12. **juuli** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Tööstuse edasiarendamise, tehnilise progressi ja tootmise organiseerimise parandamise ülesannetest».
4. **november** — NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus «Liialduste kõrvaldamisest projekteerimisel ja ehitustel».

1956

14.—25. **veebruar** — NLKP XX kongress.
27. **veebruar** — NLKP Keskkomitee otsus «NLKP Keskkomitee Vene NFSV Büroo loomise kohta».
8. **märts** — NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus «Tööpäeva lühendamisest töölistele ja teenistujatele puhkepäeva- ja pühade-eelsetel päevadel».
21. **märts** — NLKP Keskkomitee otsus «Poliitorganite kaotamisest raudteetranspordis».
24. **märts** — NLKP Keskkomitee otsus «NLKP oblasti- ja kraikomiteede ning liiduvabariikide kommunistlike parteide keskkomiteede koosseisude koondamisest».
30. **juuni** — NLKP Keskkomitee otsus «Isikukultusest ja selle tagajärgedest ülesaamise kohta».
14. **juuli** — NSV Liidu Ülemnõukogu V istungjärk võttis vastu «Riiklike pensionide seaduse».
31. **august** — NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus «Madalapalgaliste tööliste ja teenistujate töötasu tõstmisest».
30. **oktoober** — Nõukogude valitsuse deklaratsioon Nõukogude Liidu ja teiste sotsialistlike riikide vahel sõpruse ja koostöö arendamise ning edasise tugevdamise alustest.
20.—24. **detsember** — NLKP Keskkomitee pleenum arutas NSV Liidu rahvamajanduse juhtimise parandamise küsimusi.

1957

13.—14. **veebruar** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise organiseerimise edasisest täiustamisest».
22.—29. **juuni** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «G. M. Malenkovi, L. M. Kaganovitši ja V. M. Molotovi parteivastase grupi kohta».
31. **juuli** — NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus «Elamuehituse arendamisest NSV Liidus».
2. **august** — NLKP Keskkomitee otsus «Liiduvabariikide kommunistlike parteide keskkomiteedele mõnede partei organisatsiooniliste ja eelarveliste ning rahanduslike küsimuste lahendamise õiguste andmisest».
4. **oktoober** — Nõukogude Liidus saadeti edukalt välja maailma esimene Maa tehiskaaslane.

29. **oktoober** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Parteipoliitilise töö parandamisest Nõukogude armees ja sõjalaevastikus».

14.—16. **november** — Moskvas toimunud sotsialistlike maade kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamine võttis vastu sotsialistlike maade kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamise deklaratsiooni.

16.—19. **november** — Moskvas toimunud 64 maa kommunistliku ja töölispartei esindajate nõupidamine võttis vastu rahumanifesti.

16.—17. **detsember** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamiste tulemustest» ja «Ametiühingute tööst».

1958

25.—26. **veebruar** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest».

1. **aprill** — NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja ÜAÜKN-i määrus «Reas rasketööstusharudes tööliste ja teenistujate üleviimisest 1958. aastal seitsme- ja kuuetunnilisele tööpäevale ja töötasu reguleerimisest».

6.—7. **mai** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Keemiatööstuse arendamise ning eriti sünteetiliste materjalide ja nendest valmistatava produktsiooni tootmise arendamise kiirendamisest elanikkonna ja rahvamajanduse vajaduste rahuldamiseks».

17.—18. **juuni** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Müügikohustuste ja masina-traktorijaamade töö eest naturaaltasu maksmise kaotamisest ning põllumajandussaaduste varumise uuest korrast, varumise hindadest ja tingimustest».

5. **september** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «NLKP erakorralise XXI kongressi kokkukutsumisest».

12. **november** — NLKP Keskkomitee pleenum kiitis heaks N. S. Hruštšovi poolt NLKP XXI kongressil tehtava ettekande «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965» teeside projekti, samuti NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu teeside «Kooli ja elu sidemete tugevdamisest ning rahvahariduse süsteemi edasiarendamisest meie maal» projekti ning otsustas viia meie maal läbi nende projektide ulatusliku arutelu.

15.—19. **detsember** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Põllumajanduse arendamise tulemusi viimase viie aasta jooksul ja põllumajandussaaduste tootmise edasise suurendamise ülesanded».

22.—25. **detsember** — NSV Liidu Ülemnõukogu II istungjärk võttis vastu seaduse «Kooli ja elu sidemete tugevdamise ja haridussüsteemi edasiarendamise kohta NSV Liidus».

PARTEI KUI KOMMUNISTLIKU ÜHISKONNA LAIAHAARDELISE EHITAMISE INNUSTAJA JA ORGANISEERIJA

Partei kõrgeimaks eesmärgiks on üles ehitada kommunistlik ühiskond, mille lipukirjaks on: «Igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi.»

NLKP programmist

NLKP erakorraline XXI kongress

NLKP XXI kongress toimus 27. jaanuarist 5. veebruarini 1959. Kongressi tööst võttis osa 1261 delegaati otsustava ja 106 delegaati nõuandva hääleõigusega, kes esindasid 7 622 356 partei liiget ja 616 775 liikmekandidaati. Külalistena viibisid kongressil 72 riigi kommunistlike ja töölisparteide esindajad, kes kongressi palavalt tervitasid.

Kongressi päevakorras oli järgmine küsimus: «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965». Ettekandega esines N. S. Hruštšov.

Kongressi eel toimus N. S. Hruštšovi ettekande teeside parteiline ja üldrahvalik arutelu. Viidi läbi üle 968 000 koosoleku, millest võttis osa üle 70 miljoni inimese ja kus võttis sõna 4 672 000 inimest. Partei- ja nõukogude organid, ajalehtede ja ajakirjade toimetused, raadio ja televisioon said üle 650 000 töötaja kirja ja artikli, millest avaldati üle 300 000.

Kongress kiitis täielikult heaks partei Keskkomitee tegevuse ja tema poolt pärast XX kongressi elluviidud tähtsad abinõud sise- ja välispoliitika valdkonnas. Kongress demonstreeris partei monoliitsust ja määratu suurt autoriteeti, seda, et nõukogude rahvas on tema ümber koondunud.

Kongressi delegaadid kiitsid üksmeelselt heaks NLKP Keskkomitee 1957. aasta juunipleenumi otsused, kus paljastati ja ideeliselt purustati Molotovi, Malenkovi, Kaganovitši ja teiste parteivastane rühm.

Kongress tegi kokkuvõtte partei ja nõukogude rahva suurtest võitudest; konstateeris, et NSV Liidus on sotsialism saavutanud täieliku ja lõpliku võidu; kuulutas, et meie maa on jõudnud **kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise ajajärku.**

Kongress kavandas partei peaülesanded eelseisval seitseaastakul majanduse, poliitika ja ideoloogia alal ning rahvusvaheliste suhete valdkonnas, *kinnitas NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965.* Seitseaastaku peamiseks ülesandeks on «kõigi majandusharude taseme edasine võimas tõus rasketööstuse eelisarendamise baasil, meie maa majandusliku potentsiaali märgatav tugevdamine selleks, et tagada rahva elutaseme lakkamatu tõus».

Nähti ette, et tööstuse kogutoodang peab 1965. aastal 1958. aastaga võrreldes suurenema umbes 80 protsendi võrra, sealhulgas tootmisvahendite tootmine 85—88 protsenti ja rahvatarbeesemete tootmine 62—65 protsenti, tööstustoodangu keskmine juurdekasv aastas peab moodustama 8,6 protsenti.

Seitsme aasta plaan nägi ette suurendada malmitoodang 1965. aastal 65—70 miljoni tonnini, terasetoodang — 86—91 miljoni tonnini, valtsmetallitoodang — 65—70 miljoni tonnini, kaubalise rauamaagi toodang — 150—160 miljoni tonnini, naftatoodang — 230—240 miljoni tonnini, elektrienergiatoodang — 500—520 miljardi kilovatt-tunnini.

Eriti suurt tähelepanu pööratakse seitsme aasta plaanis tehnikaga varustamisele ja teaduse uusimate saavutuste juurutamisele tootmises, et tõsta märksa tööviljakust (seitseaastaku lõpuks suureneb tööviljakus tööstuses 45—50 protsenti, ehitustegevuses 60—65 protsenti, sovhoosides 60—65 protsenti ja kolhoosides umbes 2-kordselt);

tootmisobjektide organiseerimisele ja ratsionaalsemale paigutamisele (suurte tööstuskeskuste arendamine meie maa idapiirkondades);

keemiatööstuse kiirendatud arendamisele (tootmise üldmaht suureneb seitsme aasta jooksul umbes 3-kordseks).

Põllumajanduse intensiivse mehhaniseerimise ja keemiseerimise baasil on ette nähtud viia põllumajandustoodang

sellisele tasemele, mis võimaldab täielikult rahuldada elanikkonna vajadused toiduainete järele ning tööstuse vajadused tooraine järele.

Riiklikud kapitaalmahutused rahvamajandusse peavad aastail 1959—1965 moodustama 194—197 miljardit rubla (uues hindade mastaabis), mis on peaaegu võrdne kõigi nõukogude võimu aastate jooksul rahvamajandusse paigutatud kapitaalmahutuste summaga.

Poliitika alal seadis kongress ülesandeks kindlustada veelgi sotsialistlikku korda, nõukogude rahva ühtsust ja monoliitsust.

Oma otsuses rõhutas kongress, et «partei organiseerimis- ja kasvatustegevus, kõik tema ideoloogilise töö vahendid peavad kaasa aitama kommunistliku ülesehitustöö ülesannete edukale lahendamisele», et parteiorganisatsioonid peavad kaasa aitama nõukogude, ametiühingute ja komsomoli aktiivsuse märgatavale tõstmisele võitluses seitseaastaku eest. Kongress kutsus töötajaid üles andma kõik jõud seitseaastaku, mis kujutab endast tähtsat etappi kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomisel, täitmiseks ja ületamiseks.

N. S. Hruštšovi ettekandes ja kongressi otsustes on NSV Liidus sotsialismi ülesehitamise kogemuste üldistamise ja sotsialistliku maailmasüsteemi edusammude alusel läbi töötatud tähtsad teoreetilised probleemid, mis puudutavad üleminekut sotsialismilt kommunismile ning rahvusvahelise kommunistliku ja töölisliikumise edasiarendamist.

NLKP XXII kongress

NLKP XXII kongress — kommunismiehitajate kongress — toimus Moskvas Kremli Kongresside Palees 17.—31. oktoobrini 1961. See oli kõige rohkearvulisem kongress Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ajaloos. Kongressi tööst võttis osa 4394 otsustava häälega ja 405 nõuandva häälega delegaati, kes esindasid 8 872 516 partei liiget ja 843 489 liikmekandidaati. XXII kongressil oli delegaate 3,5 korda rohkem kui igal kolmel eelmisel kongressil. Kongressil viibis külalisena 80 kommunistliku ja töölispartei esindajat ning mitme noore Aafrika riigi rahvusliku demokraatliku partei esindajad. Kongressi päevakord: NLKP Keskkomitee aruanne (ettekandja N. S. Hruštšov); NLKP Keskrevisjonikomisjoni aruanne (ettekandja A. F. Gorkin); Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmi projekt (ette-

kandja N. S. Hruštšov); muudatustest Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei põhikirjas (ettekandja F. R. Kozlov); partei keskorganite valimised.

Teinud kokkuvõtteid partei tegevusest aruandeperioodil, kiitis kongress täielikult heaks Keskkomitee poliitilise kursi ja praktilise tegevuse sise- ja välispoliitika valdkonnas.

Suure vaimustusega *võttis kongress vastu Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei uue programmi.*

NLKP programmi ja põhikirja projekti kongressieelsest parteilisest ja üldrahvalikust arutelust, mis kestis kaks ja pool kuud, võtsid osa kõik partei liikmed. Korraldati üle 500 000 koosoleku, millest võttis osa umbes 73 miljonit töötajat ja kus võttis sõna üle 4 600 000 inimese. Peale selle said NLKP Keskkomitee, kohalikud parteiorganid, ajalehtede ja ajakirjade toimetused, raadio ja televisioon üle 300 000 kirja ja artikli, mis käsitlesid NLKP programmi ja põhikirja projekti.

NLKP programm koosneb sissejuhatusest ja kahest põhilisest osast: I. Kapitalismilt kommunismile üleminek on inimkonna arenemise tee; II. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ülesanded kommunistliku ühiskonna ehitamisel.

Programmi esimeses osas

analüüsitakse kapitalismi kaasaegset staadiumi — imperialismi, näidatakse tema hukkumise paratamatust;

tuuakse esile Oktoobrirevolutsiooni ja NSV Liidus sotsialismi võidu maailmaajalooline tähtsus;

näidatakse, et sotsialism on muutumas ühiskonna arengu otsustavaks teguriks, et kommunism, mis kunagi oli vaid unistus, muutus kaasaja suurimaks jõuks, ühiskonnaks, mida rajatakse maakera määratu suurtel avarustel;

rõhutatakse, et rahu ja erineva ühiskonnakorraga riikide rahulik kooseksisteerimine on kommunismi ülesehitamise vajalik tingimus.

NLKP programm pöörab peamist tähelepanu sotsialismilt kommunismile ülemineku probleemidele, NSV Liidus kommunistliku klassideta ühiskonna loomise teedele, meetoditele ja vahenditele.

Programm sisaldab kommunistliku ühiskonna definitsiooni ning NSV Liidus kommunismi ülesehitamise konkreetset, teaduslikult põhjendatud plaani, mis on arvestatud kahekümneks aastaks. See plaan näeb ette kolme vastastikku seotud ülesande lahendamist: kommunismi materiaal-

tehnilise baasi loomist, kommunistlike ühiskondlike suhete arendamist ja kommunistliku ühiskonna inimese kasvatamist. Kahekümne aasta plaani täitmise tulemusena on NSV Liidus kommunistlik ühiskond põhiliselt üles ehitatud.

Programm näeb ette suurendada kümne aastaga tööstustoodang umbes 2,5-kordseks ja ületada Ameerika Ühendriikide tööstusliku tootmise tase, suurendada kahekümne aastaga tööstustoodangu maht vähemalt 6-kordseks ning jätta kaugele maha Ameerika Ühendriikide praegune tööstustoodangu maht; suurendada kümne aastaga põllumajandustoodangu üldmaht umbes 2,5-kordseks, 20 aastaga aga 3,5-kordseks; suurendada tööviljakust tööstuses esimesel aastakümnel rohkem kui 2-kordseks, põllumajanduses aga vähemalt 2,5-kordseks.

Kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamise alusel seab programm ülesande «tagada Nõukogude Liidus kõrgem elatustase kui mis tahes kapitalismimaal».

Programm määrab kindlaks konkreetsed ülesanded kõigi NSV Liidu rahvamajandusharude tegevuses, riigi arenemise, rahvuslike suhete, NSV Liidu välispoliitika, teaduse, kultuuri ja kommunistliku kasvatuse alal. Programm formuleerib kommunismiehitaja moraalikoodeksi.

NLKP programmis ja teistes partei XXII kongressi dokumentides on arendatud tähtsaid teoreetilisi seisukohti:

sotsialismi kommunismiks ümberkasvamise seaduspärasustest;

kūla kommunismile liikumise teedest;

klassierinevuste kaotamisest ja täieliku sotsiaalse võrdsuse kindlustamisest;

kommunistlike ühiskondlike suhete kujundamisest;

kommunismi põhiprintsiibi «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi» elluviimise tingimustest;

tootmise ja tarbimise vahekorrast;

proletariaadi diktatuuri riigi üldrahvalikuks riigiks ümberkujunemisest;

sotsialistliku riikluse tulevaseks ühiskonna kommunistlikuks omavalitsuseks ümberkasvamisest;

kultuurirevolutsiooni lõpuleviimisest ja uue inimese kasvatamisest;

Nõukogude Liidu Kommunistlikust Parteist kui kogu rahva parteist;

Kommunistliku Partei juhtiva osa suurenemisest;
praeguse ajastu iseloomust;
sotsialistliku süsteemi maade enam-vähem üheaegsest üleminekust kommunismile;
rahvuslikust vabadusliikumisest ja koloniaalsüsteemi likvideerimisest.

Juhindudes leninlikest näpunäidetest, et partei programm ja põhikiri peavad olema omavahel lahutamatult seotud, *võttis XXII kongress vastu Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei uue põhikirja,* kus parteid defineeritakse järgmiselt: «Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei on nõukogude rahva läbiproovitud võitlusavangard, mis ühendab vabatahtlikkuse alusel NSV Liidu töölisklassi, kolhoositalurahva ja haritlaskonna eesrindliku ja kõige teadlikuma osa.»

NLKP XXII kongress esitas ja fikseeris põhikirjas valitavate parteiorganite koosseisu süstemaatilise uuendamise printsiibi.

Esitades suuri nõudmisi NLKP liikmeile, lähtub partei põhikiri NLKP osatähtsuse edasisest suurenemisest kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodil.

NLKP programmis ja põhikirjas ning kongressi otsustes on kindlaks määratud garantiid isikukultuse retsidiivide vastu.

Kongress paljastas lõplikult Stalini kultuse. N. S. Hruštšovi ettekandes ja paljude delegaatide sõnavõttudes näidati eredalt selle võitluse tähtsust, mida partei pidas Stalini kultuse tagajärgedest ülesaamise eest, toodi palju uusi Stalini ajal valitsenud seadusetuse ja omavoli fakte.

Kongress konstateeris, «et aruandeperioodil oli partei **elu leninlike normide ja kollektiivse juhtimise printsiipide taastamine ja edasiarendamine kõigis partei ja riigi lülides** partei tegevuse tähtsaim külg».

Kongress võttis vastu otsuse «Vladimir Iljitš Lenini mausoleumi kohta». Otsuses on öeldud:

«Lenini õpetuse tõsine rikkumine Stalini poolt, võimu kuritarvitamine, massilised repressioonid ausate nõukogude inimeste vastu ja muud aktid isikukultuse perioodil teevad võimatuks tema põrmuga kirstu hoidmise V. I. Lenini mausoleumis.»

Olles kinnitanud partei XX kongressi ning 1957. ja 1960. aasta rahvusvaheliste nõupidamiste järelduste õigsust rahvusvahelise töölisliikumise, kommunistliku ja rahvus-

liku vabadusliikumise põhiküsimustes, hindas XXII kongress kõrgelt NLKP delegatsiooni tegevust nendel nõupidamistel ja rõhutas, et on vaja resoluutselt võidelda nii revisionismi kui ka dogmatismi ja sektantluse vastu.

Kongress kohustas partei keskorganeid ja Nõukogude valitsust ka edaspidi vankumatult ja järjekindlalt ellu viima erineva ühiskonnakorraga riikide rahuliku kooseksisteerimise printsiipi, teostama aktiivset ja paindlikku välispoliitikat.

Kongress valis NLKP Keskkomitee, mille koosseisu kuulus 175 Keskkomitee liiget ja 155 Keskkomitee liikmekandidaati, samuti 65 liikmest koosneva Keskrevisjonikomisjoni.

Tööstuse arendamise juhtimine

Organiseerides nõukogude rahvast kommunismi materiaal-tehnilise baasi rajamisele, pöörab partei esmajärgulist tähelepanu tööstuses, ehitustegevuses ja transpordis *tehnilise progressi kiirendamise* küsimustele.

NLKP Keskkomitee 1959. aasta juunipleenum arutas partei- ja nõukogude organisatsioonide ning rahvamajanduse nõukogude tööd NLKP XXI kongressil tööstuses ja ehitustegevuses tehnilise progressi kiirendamise kohta vastuvõetud otsuste täitmiseks.

NLKP Keskkomitee 1960. aasta juulipleenum arutas küsimust «NLKP XXI kongressi poolt tööstuse ja transpordi arendamise ning tootmistegevuses teaduse ja tehnika uusimate saavutuste rakendamise kohta tehtud otsuste täitmise käigust».

NLKP Keskkomitee kohustas parteiorganisatsioone «tõstma organiseerimistööd, eesrindliku tehnika juurutamise parteilist ja majanduslikku juhtimist uute ülesannete tasemele», resoluutselt võitlema tehnilise konservatiivsuse avalduste vastu, tegelikult, praktiliselt juhtima võitlust tehnilise progressi eest. Pleenumitel anti üksikasjalised soovitused uue tehnika, automatiseerimise ja komplekssе mehhaniseerimise juurutamiseks uutes ehitatavates ja tegutsevates ettevõtetes.

NLKP Keskkomitee rõhutas partei- ja riigikontrolli vormide ja meetodite edasise täiustamise ning kaadriga tehtava töö parandamise vajalikkust.

NLKP Keskkomitee võttis terava kriitika alla planeerimises, uue tehnika juurutamises ja meie maa majandusli-

kus töös valitseva olukorra ning kavandas abinõud puuduste kõrvaldamiseks.

Lähtudes partei kongresside ja Keskkomitee pleenumite otsustest, lahendasid Nõukogude valitsus ja NLKP Keskkomitee paljusid konkreetseid küsimusi, mis olid vahetult seotud kiirendatud tehnilise progressiga: töötajate materiaalse huvi suurendamine uue tehnika loomise ja juurutamise vastu (NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 23. juunist 1960), ratsionaliseerimisalase ja leiutustegevuse parandamine (NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 20. maist 1960), parem tehniline informatsioon nõukogude ja välismaa eesrindlike kogemuste rakendamisest.

Aastail 1959—1962 viisid partei Keskkomitee ja Nõukogude valitsus läbi **üleliidulised nõupidamised** energiaobjektide ehitamise küsimustes (26.—28. novembrini 1959), linnaehituse küsimustes (7.—10. juunini 1960), raudteetranspordi töö küsimustes (8.—11. maini 1962) ja teised. Nende nõupidamiste tööst võtsid osa väljapaistvad spetsialistid, tootmise eesrindlased, parteiorganisatsioonide juhtijad. Nõupidamised etendasid tähtsat osa tööstuse, ehitustegevuse ja transpordi arendamise aktuaalsete küsimuste lahendamisel, rahvahulkade mobiliseerimisel seitsme aasta plaani täitmiseks.

Sel perioodil tegeles partei *ühiskondliku tootmise struktuuri parandamise* küsimusega. See kajastus NLKP Keskkomitee 1962. aasta novembripleenumi otsustes ning NSV Liidu rahvamajanduse arendamise 1963. aasta plaanis, mis võeti vastu 10.—13. detsembrini 1962 toimunud NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgul. Partei seadis ülesandeks saavutada ennetav areng sellistes progressiivsetes tööstusharudes, nagu keemia, raadioelektroonika ja elektroenergeetika. Ilma nende tööstusharude otsustava arendamiseta ei ole võimalik kõiki tööstusharusid arendada kaasaegse tehnika tasemel.

Tööstuse juhtimise ümberkorraldamine ja rahvamajanduse nõukogude loomine nõudsid *planeerimistöö ja rahvamajanduse juhtimise edasist täiustamist.*

Seoses sellega võtsid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu vastu 7. aprillil 1960 määruse «Planeerimise ja rahvamajanduse juhtimise edasisest täiustamisest» ja 26. detsembril 1960 — «Pidevuse tagamisest NSV Liidu rahvamajanduse arendamise planeerimises».

5. juulil 1960 andis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium liiduvabariikidele õiguse luua vabariiklikud rahvamajanduse nõukogud administratiivsete majanduspiirkondade rahvamajanduse nõukogude majandusliku tegevuse koordineerimiseks. Vabariiklikud rahvamajanduse nõukogud loodi Ukrainas, VNFSV-s ja Kasahstanis.

N. S. Hruštšovi ettekandes NLKP Keskkomitee pleenumil 19. novembril 1962 «NSV Liidu majanduse arendamine ja rahvamajanduse parteiline juhtimine» on püstitatud uued planeerimise probleemid, mis tulenevad nõukogude majanduse arendamise vajadusest, näidatud, et majanduslikke protsesse on tarvis kõige tähelepanelikumalt tundma õppida nende vastastikuses seoses kogu meie maa ulatuses. Pleenum võttis vastu otsuse, mis kindlustab planeerimise jaotamise ja aastaplaanide realiseerimise põhimõtete järjekindlamat elluviimist. Aastaplaanide realiseerimise funktsioonid anti üle uuele organile — NSV Liidu Rahvamajanduse Nõukogule. NSV Liidu Riiklikule Plaanikomiteele pandi perspektiivse ja jooksva planeerimise ülesanne.

Tööstuse juhtimisel omandatud kogemustele tuginedes soovitas pleenum läbi viia rahvamajanduse nõukogude ühendamise, anda neile suuremad volitused. Pärast pleenumit moodustati VNFSV-s 67 asemel 24 rahvamajanduse nõukogu, Ukrainas 14 asemel 7, loodi ühtne Kesk-Aasia Rahvamajanduse Nõukogu, mis juhib nelja Kesk-Aasia vabariigi majandust, jne. Praegu töötab meie maal 47 majanduspiirkonna rahvamajanduse nõukogu.

Ühendatud rahvamajanduse nõukogudel on võimalik tugineda ulatuslikumale ja võimsamale tooraine- ja energiabaasile, paremini ja täielikumalt kasutada tehnikat, viia ellu tootmise koopereerimist ja spetsialiseerimist.

Jätkates kurssi majanduse juhtimise täiustamisele, võttis pleenum tarvitusele abinõud, mis kindlustavad kõigis tööstusharudes ühtse, sihikindla tehnikapoliitika teostamise. Pleenum andis selle poliitika juhtimise tööstusharude riiklikele komiteedele.

1963. aasta märtsis loodi NSV Liidu Rahvamajanduse Kõrgem Nõukogu — meie maa tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise kõrgeim riigiorgan.

NLKP Keskkomitee 1963. aasta detsembripleenumil kuulati ära N. S. Hruštšovi ettekanne «Keemiatööstuse forsseeritud arendamine on põllumajandusliku tootmise kasvu

ja rahva heaolu tõusu tähtsamaid tingimusi». Pleenum võttis vastu sellekohase otsuse.[1]

Põllumajanduse arendamise juhtimine

Partei viib sihikindlalt ellu NLKP XXI ja XXII kongressi otsuseid kõigi põllumajandusharude kiire tõusu kohta. Põllumajanduse edasiarendamise küsimustele oli spetsiaalselt pühendatud neli NLKP Keskkomitee pleenumit.

NLKP Keskkomitee 1959. aasta detsembripleenum arutas abinõusid NLKP XXI kongressil põllumajanduse kohta vastuvõetud otsuste täitmiseks. Märkinud ära suuri edusamme põllumajandusliku tootmise arendamisel, pleenum pidas põllumajanduse tähtsaks ülesandeks suurendada teravilja tootmine vähemalt 10—11 miljardi puudani aastas, «et luua reaalsed võimalused stabiilsemate kaubavilja ressursside moodustamiseks» uute maade kasutuselevõtmise ja maisi külvipinna laiendamise teel ning puhaskesa asendamisega kultuuridega kesaga jne.;

pööras suurt tähelepanu põllumajandustehnika edasiarendamisele (eriti traktorite ja teiste põllutöömasinate kiiruse suurendamisele, masinate süsteemi loomisele põllumajanduse kompleksseks mehhaniseerimiseks);

soovitas kolhooside majanduse tugevdamiseks suurendada kolhoosnikute üldkoosolekute nõusolekul eraldisi sissetulekutest jagamatutesse fondidesse.

NLKP Keskkomitee 1961. aasta jaanuaripleenum arutas küsimust «Põllu- ja loomakasvatussaaduste tootmise ja riigile müümise 1960. aasta riikliku plaani ja sotsialistlike kohustuste täitmisest ning põllumajanduse edasiarendamise abinõudest». Kuulati ära liiduvabariikide kommunistlike parteide keskkomiteede, Vene NFSV Ministrite Nõukogu, Kasahstani Kommunistliku Partei Tselinnõi Kraikomitee ettekanded. Pleenumil esines kõnega N. S. Hruštšov.

Märkinud ära põllumajandusliku tootmise kasvutempo kiirenemist viimase seitsme aasta vältel, analüüsis pleenum põhjusi, mis pidurdavad seitseaastaku ülesannete täitmist, avastas suuri vigu ja puudusi põllumajanduse juhtimisel mitmes oblastis ja vabariigis, tõi esile organiseerimistöö nõrgenemise, samuti juurdekirjutamise, puru silma

[1] Vt. Keemiatööstuse forsseeritud arendamine on põllumajandusliku tootmise kasvu ja rahva heaolu tõusu tähtsamaid tingimusi. NLKP Keskkomitee pleenumi otsus seltsimees N. S. Hruštšovi ettekande põhjal, ühel häälel vastu võetud 13. detsembril 1963. Tallinn, 1964.

ajamise ja riigi petmise faktid. Pleenum mõistis resoluutselt hukka petjaid ja puru silma ajajaid ning nõudis nende väljaheitmist parteist ja kohtu alla andmist.

Pleenumi otsustes nähti ette: eraldada täiendavalt märkimisväärseid assigneeringuid põllumajanduse arendamiseks, suurendada täiendavalt mineraalväetiste ja uut tüüpi põllumajandusmasinate tootmist, arendada igakülgselt irrigatsiooni, reorganiseerida Põllumajanduse Ministeerium, parandada varumissüsteemi ja varustada kolhoosid masinatega.

Jaanuaripleenumi otsuseid realiseerides võtsid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1961. aasta veebruaris vastu määruse NSV Liidu Põllumajanduse Ministeeriumi reorganiseerimise kohta. Ministeerium vabastati põllumajanduse administratiivse juhtimise funktsioonidest ning võeti tarvitusele abinõud tema muutmiseks «teaduse saavutuste ja eesrindlaste kogemuste tootmistegevusse rakendamise organisatsiooniliseks keskuseks». Ministeeriumi kohalikeks organeiks said näidiskatsemajandid, mis organiseeriti eesrindlike kolhooside ja sovhooside baasil, oblasti või krai põllumajanduslikud katsemajandid, mis ei raja oma tööd «direktiividele ja käskkirjadele, vaid põhjendatud soovitustele, näidates kolhoosidele ja sovhoosidele praktikas kätte parimaid majapidamismeetodeid, tootmise eeskujulikku organiseerimist».

Loodi spetsiaalne üleliiduline organisatsioon, kelle kompetentsi kuulub põllumajandustehnika, tagavaraosade, mineraalväetiste müümine kolhoosidele ja sovhoosidele («Sojuzselhoztehnika»). Korraldati ümber ja parandati põllumajandussaaduste riikliku kokkuostu organiseerimist, seati sisse kontraheerimisprintsiip — kolhooside ja sovhoosidega kontraheerimislepingute sõlmimine põllumajandussaaduste müümise kohta, kehtestati suured maksusoodustused loomakasvatusest saadavate tulude osas, vähendati märksa masinate tagavaraosade ja bensiini hindu, suurendati tunduvalt kapitaalmahutusi põllumajanduse elektrifitseerimiseks.

NLKP Keskkomitee 1962. aasta märtsipleenumil kuulati ära N. S. Hruštšovi ettekanne «Kommunistliku ülesehitustöö käesolev etapp ja partei ülesanded põllumajanduse juhtimise parandamisel». Pleenum rõhutas järjekordselt, et vaatamata märgatavatele edusammudele ei rahulda põllumajandus meie maa vajadusi (arvestades elanikkonna,

eriti linnaelanikkonna kiiret kasvu ja rahva materiaalse heaolu tõusu) ja on isegi asetatud «tõsisesse ohtu põllumajandussaaduste tootmise seitsme aasta plaani täitmine». Partei ees seisis ülesanne saavutada lühikese ajaga põllumajanduse arendamisel edasine tõus.

Pleenum töötas välja tähtsad abinõud partei poolt põllumajandusele seatud ülesannete lahendamiseks:

parandada järsult maa kasutamist, resoluutselt lahti ütelda heinaväljasüsteemist, rakendada intensiivset maaviljelussüsteemi, kusjuures tuleb hakata ulatuslikumalt kasvatama suure saagikusega rühvelkultuure, kaasa arvatud mais ja kaunviljad;

likvideerida olukord, kus «põllumajandust ei juhita», ning luua tootmisele lähedaste juhtimisorganite süsteem;

intensiivistada põllumajandusliku tootmise materiaaltehnilist varustamist.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1962. aasta 22. märtsi määrusega «Põllumajanduse juhtimise ümberkorraldamisest» loodi põllumajanduse juhtimise organid: territoriaalsed kolhoosi- ja sovhoositootmise valitsused (üks valitsus mitme rajooni peale endise administratiivse jaotuse järgi), põllumajanduskomiteed oblastites, kraides ja vabariikides ning üleliiduline põllumajanduskomitee. Territoriaalsed kolhoosi- ja sovhoositootmise valitsused peavad organiseerima partei ja valitsuse otsuste, nimelt põllumajandust puudutavate otsuste täitmist ja nende elluviimise kontrolli, aktiivselt mõjutama kõiki kolhoosi- ja sovhoositootmise küsimusi, kindlustama tootmis- ja varumisplaanide täitmist, juurutama põllumajandusse teaduse saavutusi ja eesrindlikke töömeetodeid.

1. juunist 1962 tõstis riik loomakasvatuse mahajäämuse likvideerimiseks liha kokkuostuhindu keskmiselt 35 protsenti. See võimaldab kolhoosidel lisatulude saamise tulemusena tõsta loomakasvatuses mehhaniseerimise taset ja suurendada tööviljakust.

Võeti vastu põllumajandustehnika kvalitatiivse parandamise programm, mis näeb muu hulgas ette, et hakatakse tootma võimsamaid kiirtraktoreid Volgogradi ja Harkovi tehastes, samuti ülivõimsaid traktoreid. Kinnitati mineraalväetiste tootmise suurendamise programm — 41 miljonit tonni 1966. aastal (17 miljoni tonni asemel 1962. aastal).

10. novembril 1962 saatis N. S. Hruštšov kirja NLKP Keskkomitee Presiidiumile «Aasta kokkuvõtetest ning teravilja toodangu ja kokkuostu suurendamisest». Kirjas räägiti tähtsast tingimusest, kuidas saavutada põllumajanduses juba 1963. aastal suur murrang, nimelt peavad tootmisvalitsused ja parteiorganisatsioonid hoolikalt analüüsima kolhooside ja sovhooside majanduslikku olukorda, selleks et suunata kõik jõupingutused puudustest jagusaamisele ja avastada tootmisreservid. Seati üles küsimus, et on vaja saavutada juba 1963. aastal XXII kongressi otsuste täitmine — varuda 4 200 000 000—4 500 000 000 puuda teravilja selleks, et järgneva 2—3 aasta vältel viia teravilja varumine 5 miljardi puudani.

Keskkomitee 1962. aasta novembripleenumi otsustes kindlustati selle ülesande elluviimine materiaal-tehniliselt ja organisatsiooniliselt.

Parteiorganisatsioonide ja kõigi põllumajandustöötajate mobiliseerimisel partei ülesannete täitmiseks olid väga suure tähtsusega NLKP Keskkomitee poolt regulaarselt korraldatud *põllumajandustöötajate piirkondlikud nõupidamised.* Neist võtsid osa tootmise eesrindlased ja organiseerijad, partei- ja majandusaktiiv, kraide, oblastite ja vabariikide juhtivad töötajad, partei ja valitsuse juhid. Nõupidamistega kaasnes ka tutvumine kohalikes majandites valitseva olukorraga, eesrindlike kogemuste ning ühe või teise piirkonna võimaluste põhjalik tundmaõppimine.

NLKP Keskkomitee 1964. aasta veebruaripleenum arutas küsimust «Põllumajandusliku tootmise intensiivistamisest väetiste laialdase kasutamise, niisutuse arendamise, kompleksse mehhaniseerimise ning teaduse saavutuste ja eesrindlike kogemuste rakendamise teel põllumajandussaaduste toodangu kiireks suurendamiseks». Ettekande esitas NSV Liidu põllumajanduse minister I. P. Volovtšenko. Pleenumil esines kõnega «Tootmise intensiivistamine on põllumajanduse arendamise põhisuund» N. S. Hruštšov. Pleenum võttis vastu sellekohase otsuse.[1] Pleenumil esi-

[1] Vt. Põllumajandusliku tootmise intensiivistamisest väetiste laialdase kasutamise, niisutuse arendamise, kompleksse mehhaniseerimise ning teaduse saavutuste ja eesrindlike kogemuste rakendamise teel põllumajandussaaduste toodangu kiireks suurendamiseks. NLKP Keskkomitee pleenumi otsus, mis võeti ühel häälel vastu 15. veebruaril 1964. NLKP Keskkomitee 1964. aasta veebruaripleenumi materjale. Seltsimees N. S. Hruštšovi ettekanne «Realiseerida edukalt NLKP

nes ettekandega «NLKP võitlusest rahvusvahelise kommunistliku liikumise monoliitsuse eest» M. A. Suslov.

28. veebruaril 1964 esines N. S. Hruštšov partei-, nõukogude ja põllumajandusorganite juhtivate töötajate nõupidamisel ettekandega «Realiseerida edukalt NLKP Keskkomitee veebruaripleenumi otsused põllumajandusliku tootmise intensiivistamise kohta»[1].

Uus etapp partei tegevuses

Kommunistliku ühiskonna laiahaardelisele ehitamisele vastab uus, kõrgem etapp partei enese arengus, tema poliitilises, ideoloogilises ja organiseerimistöös. Partei täiustab pidevalt oma tegevuse vorme ja meetodeid vastavalt kommunismi ehitamise ajastu nõuetele.

Aastail 1959—1962 kujunesid uued mitmekesised rahvahulkades tehtava partei organiseerimistöö vormid. Parteiorganisatsioonide tegevuses omandasid veelgi suurema tähtsuse ühiskondlikud alused töös ning ühiskondlik kontroll partei ja valitsuse otsuste täitmise üle.

Pärast NLKP Keskkomitee 1959. aasta juunipleenumit loodi tootmis- ja kaubandusettevõtete parteiorganisatsioonides komisjonid, kes kontrollivad administratsiooni tegevust ja jälgivad tootmisplaanide õigeaegset täitmist. Need komisjonid töötavad ettevõtete ja kaubandusorganisatsioonide parteibüroode ja parteikomiteede juhtimisel. 1962. aastal töötas neis komisjonides üle 600 000 kommunisti. NLKP Keskkomitee 1959. aasta detsembripleenumi otsuse põhjal loodi sellised komisjonid ka sovhooside parteiorganisatsioonides.

Tähtsaks verstapostiks partei võitluses rahvamajanduse parteilise ja riikliku juhtimise meetodite ja vormide parandamise ning täiustamise eest oli **NLKP Keskkomitee 1962. aasta novembripleenum.**

Pleenum võttis vastu otsuse, et on tarvis üle minna *partei ülesehitamisele tootmisprintsiibil,* mis annab juhtimisel kõige suuremat efekti. Kraides ja oblastites organiseeriti kaks parteiorganisatsiooni.[2] Üks ühendab tööstuses, ehitu-

---

Keskkomitee veebruaripleenumi otsused põllumajandusliku tootmise intensiivistamise kohta» partei-, nõukogude ja põllumajandusorganite juhtivate töötajate nõupidamisel 28. veebruaril 1964. Tallinn, 1964.

[1] Vt. sealsamas.

[2] Mõnedes oblastites, kus põllumajanduslik suund kujukalt esile tuleb, tunnistati organisatsioonide jaotamine ebaotstarbekohaseks.

sel, transpordis ja neid tootmisharusid teenindavates asutustes töötavaid kommuniste, teine ühendab põllumajanduses töötavaid kommuniste. Analoogiline jaotus viidi läbi ka oblastite ja kraide töörahva saadikute nõukogudes, ametiühingutes ja Kommunistlikus Noorsooühingus.

Vastavalt sellele on valitud kaks oblasti- või kraikomiteed, liiduvabariikide kommunistlike parteide keskkomiteedes ja NLKP Keskkomitee VNFSV Büroos aga on loodud tööstuse juhtimise büroo ja põllumajanduse juhtimise büroo. Sellised bürood eesotsas NLKP Keskkomitee sekretäridega on loodud ka partei Keskkomitees.

NLKP Keskkomitee koosseisus organiseeriti ka Keemia- ja Kergetööstuse Juhtimise Büroo.

Partei maa-rajoonikomiteed likvideeriti. Parteiline juhtimine toimub territoriaalsete kolhoosi- ja sovhoositootmise valitsuste parteikomiteede kaudu. Tööstuse juhtimiseks põllumajanduslike tootmisvalitsuste territooriumil on organiseeritud tsonaalsed (piirkondlikud) tööstusliku tootmise juhtimise parteikomiteed.

Pleenum taastas leninlikud kontrollorganite ülesehitamise printsiibid. Uuesti, nagu see oli Lenini ajal, moodustati ühtne partei- ja riigikontrolliorgan — NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu Partei- ja Riigikontrolli Komitee — ning vastavad kohapealsed organid. Kontrollisüsteemi tegevuse aluseks võeti leninlik juhtmõte — luua ühtne, kõikehõlmav alatine kontroll, millest võtavad osa laiad töörahva hulgad.

Ideoloogiline töö

Partei ideelises elus etendas tähtsat osa NLKP Keskkomitee otsus 9. jaanuarist 1960 «Parteipropaganda ülesandeist tänapäeva tingimustes». Otsuses on ära toodud kõigi parteipropaganda liikide põhipuudused: irdumine elust, kommunismi ehitamisest; kitsas mõjusfäär, vähene massilisus ja mitte alati arusaadav esitusvorm.

Otsus kohustas ideoloogiatöötajaid sügavalt ja igakülgselt propageerima marksismi-leninismi teooriat, siduma seda kommunistliku ülesehitustöö praktikaga;

nõudis ründavat võitlust vaenuliku ideoloogia vastu, kommunistliku moraali printsiipide rikkujate vastu;

juhtis parteiorganisatsioonide tähelepanu sellele, et on vaja igakülgselt arvesse võtta elanikkonna eri kihtide kutsealaseid, vanuselisi, hariduslikke, rahvuslikke ja muid iseärasusi;

soovitas organiseerida poliitharidussüsteemis NLKP ajaloo laiaulatuslikku õppimist, mis oleks oma meetoditelt ja kestuselt diferentseeritud, koondades sealjuures peatähelepanu partei tegevuse tundmaõppimisele Suure Isamaasõja ajal, sõjaeelseil ja sõjajärgseil aastail, iseäranis pärast partei XX kongressi;

pööras tähelepanu poliitilise hariduse järjekindlusele, mis võimaldab kommunistidel omandada marksismi-leninismi kui terviklikku õpetust;

kutsus üles rangelt kinni pidama vabatahtlikkuse põhimõttest poliitilise hariduse vormide valimisel;

märkis, et on vaja poliitiliste teadmiste täiendamisel koondada peatähelepanu iseseisva õppimise kollektiivsetele vormidele, seminaridele;

kohustas parteiorganisatsioone parandama marksistliku kaadri valikut ja kasvatamist ning tema teoreetilist ja metoodilist ettevalmistust.

Selle otsuse alusel korraldati põhjalikult ümber parteipropaganda, ühiskonnateaduste õppimine ja propageerimine.

Ideoloogilise töö küsimustes 1961. aasta detsembris toimunud üleliiduline nõupidamine arutas ideoloogilise töö ülesandeid kommunismi ehitamise ajajärgul ja rõhutas, et kasvatustöö hindamise kriteeriumiks peavad olema konkreetsed tootmistulemused, kollektiivi poliitiline ja moraalne seisund. Nõupidamine võttis terava kriitika alla ideoloogilises töös esineva formalismi, mõnede propagandistide püüde kõrvale hiilida akuutsetele küsimustele vastuse andmisest.

Otsuses 24. juunist 1959 «Ajalehe «Izvestija» tööst» seadis NLKP Keskkomitee ajakirjandustöötajate ette ülesande parandada igakülgselt ajalehe sisu «aktuaalsete poliitiliste, majanduslike, ideoloogiliste ja moraalsete-eetiliste probleemide põhjaliku läbitöötamise ja julge käsitlemise teel, NSV Liidu siseelu ja rahvusvahelise elu valgustamisel temaatika laiendamise ja operatiivsuse suurendamise teel». Ajaleht, märkis NLKP Keskkomitee, peab olema «tõeliseks üldsuse hääleks».

NLKP Keskkomitee otsuses «Nõukogude ajakirjanduse väljaastumiste efektiivsuse tõstmisest» (1962. a. september) rõhutati, et nõukogude ajakirjandus peab julgelt, teravalt

ja nõudlikult arendama kriitikat, vaatamata isikuile, kuid ei tohi üksikuid vääratusi ja puudusi üles puhuda, filisterlikult nautida; võeti terava kriitika alla isikud, kes on süüdi ajakirjanduses äratoodud kriitika ignoreerimises.

Arvestades raadio ja televisiooni määratu suurt osa elanikkonna poliitilisel ja kultuurilisel kasvatamisel, võttis NLKP Keskkomitee 1960. aasta jaanuaris vastu otsused «Nõukogude raadiosaadete parandamisest» ning «Nõukogude televisiooni edasiarendamisest». Otsustes pöörati suurt tähelepanu nii raadio ja eriti televisiooni töö ideelise ja kunstilise taseme tõstmisele kui ka nende tehnilisele varustatusele. Terava kriitika alla võeti šabloonilised, ebahuvitavad saated; märgiti, et vähe praktiseeritakse kuulajatega elavat ja südamlikku, teravat ja konkreetset vestlust kõige aktuaalsemate küsimuste üle; eriti konstateeriti laste raadio- ja televisioonisaadete tähtsust sirguva põlvkonna töökasvatuses ja esteetilisel kasvatamisel. Otsus nägi ette konkreetsed abinõud puuduste kõrvaldamiseks.

Kommunismi ehitamise tingimustes muutub teadus üha enam ühiskonna «otseseks tootlikuks jõuks», moodustab partei poliitika ja tema tegevuse aluse rahva kommunistlikul kasvatamisel. Tänu partei ja Nõukogude valitsuse väsimatule hoolitsusele, teadlaste, inseneride ja tööliste ennastsalgavale tööle on nõukogude teadus teinud suuri edusamme aatomituuma uurimisel, aatomi- ja termotuumaenergia rakendamisel, raketiehituse teooria ja praktika alal, kosmose alistamisel ja mõnedes teistes kõige progressiivsemates ja perspektiivsemates teadus- ning tehnikaharudes. J. A. Gagarin oli esimene inimene maailmas, kes tungis (12. aprillil 1961) kosmosesse. G. S. Titovi, A. G. Nikolajevi, P. R. Popovitši, V. F. Bõkovski ja V. V. Nikolajeva-Tereškova lennud kosmosesse kindlustasid sellel alal nõukogude teaduse prioriteedi. Kuid nõukogude teaduse arengus on ka olulisi puudusi. Nendest jagusaamiseks juhtis partei teadlaste tähelepanu järgmistele tähtsatele probleemidele:

parandada kõigis teadusharudes teaduslike uurimistööde organiseerimist ja koordineerimist, tugevdada teaduse sidemeid tootmisega, kommunistliku ülesehitustöö praktikaga;

parandada ja laiendada teadlaste kaadri ettevalmistamist;

likvideerida isikukultuse negatiivsed tagajärjed ühiskonnateaduste alal.

Ühiskonnateaduste arendamise seisukohalt oli suure tähtsusega NLKP Keskkomitee otsus «NLKP Keskkomitee juures asuva Marksismi-leninismi Instituudi töö parandamise abinõudest» (1960. a. juuni). Otsuses peetakse vajalikuks võidelda isikukultuse tagajärgede vastu ühiskonnateaduste valdkonnas. Otsus nõuab, et ideoloogiatöötajad abistaksid aktiivselt parteid kommunismi ehitamise tähtsamate teoreetiliste probleemide läbitöötamisel, võtaksid osa marksismi-leninismi ideede propageerimisest, üldistaksid kohalike parteiorganisatsioonide kogemusi. NLKP Keskkomitee rõhutas, et Marksismi-leninismi Instituut peab kujunema «teadusliku uurimistöö võitluskeskuseks marksismi-leninismi teooria aktuaalsete probleemide läbitöötamisel».

Meie maal teadusliku uurimistöö organiseerimise ja planeerimise põhjalikuks parandamiseks ning teaduse arendamise pidevaks juhtimiseks võtsid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 3. aprillil 1961 vastu määruse teaduslike uurimistööde koordineerimise ja NSV Liidu Teaduste Akadeemia tegevuse kohta. Nõukogude teadlaste ette seati ülesanne «jõuda lühikese ajaga maailmas esikohale kõigis olulistes teadus- ja tehnikaharudes». NSV Liidu Teaduste Akadeemiale tehti ülesandeks läbi töötada ja lahendada tähtsaid teoreetilisi ja eksperimentaalseid probleeme, mis määravad kindlaks mitmesuguste teadusharude arenemissuuna ning millel on suur rahvamajanduslik tähtsus. Akadeemia koosseisust eraldati paljud tootmisharude instituudid, mis anti riiklike komiteede kompetentsi vastavalt eri tehnikaharudele. Loodi spetsiaalne valitsusorgan (Riiklik Teaduslike Uurimistööde Koordineerimise Komitee), kellele pandi ülesandeks teaduse arengut planeerida ja operatiivselt juhtida.

1961. aasta juunis kutsusid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu kokku üleliidulise teaduslike töötajate nõupidamise. Nõupidamine arutas NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1961. aasta 3. aprilli määruse valgusel teaduse ees seisvaid küsimusi. Näidati kätte konkreetsed teed üksikute teadusharude mahajäämuse likvideerimiseks, teaduse ja tootmise sidemete tugevdamiseks.

Partei võttis tarvitusele abinõud, mis kindlustavad

kõrge kvalifikatsiooniga teadusliku kaadri ettevalmistamise märkimisväärset laiendamist, kes peab lahendama suuri teaduse probleeme. 1961. aasta juunis võtsid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu vastu määruse «Teadusliku ja teaduslik-pedagoogilise kaadri ettevalmistamise parandamise abinõudest», 1962. aasta mais — «Teadusliku kaadri valiku ja ettevalmistamise edasise parandamise abinõudest».

1962. aasta oktoobris toimus NSV Liidu Teaduste Akadeemia üldkoosoleku istungjärk, mis oli pühendatud ühiskonnateaduste edasiarendamise ülesannetele kommunismi laiahaardelise ehitamise tingimustes. NLKP Keskkomitee sekretäri akadeemik L. F. Iljitšovi ettekandes ning teiste istungjärgust osavõtjate sõnavõttudes rõhutati ühiskonnateaduste kõige aktuaalsemat probleemi — uurida kommunismi arendamise uusi teoreetilisi küsimusi. Näidati Stalini kultuse kahjulikku mõju ühiskonnateaduste arengule ning formuleeriti nõukogude ajalooteaduse, filosoofia ja keeleteaduse ees seisvad konkreetsed ülesanded kaasaja tingimustes. Erilist tähelepanu pöörati majandusteaduse arendamisele, mis omandab kaasajal otsustava tähtsuse, sest majandus on kommunismi ehitamise peamine lüli. Istungjärk rõhutas, et on tarvis pidevalt võidelda antikommunistliku ideoloogia vastu.

Arvesse võttes kunsti kui inimese tegevuse ühe kõige keerulisema ja peenema liigi iseärasusi, hoolitseb partei pidevalt nõukogude kirjanduse ja kunsti õige arenemissuuna eest, rõhutab, et kunsti kõrgeimaks kriteeriumiks on kunstipärane tõde ja elutõde.

Likvideerides otsustavalt vigu ja moonutusi, mis esinesid kunstipoliitikas Stalini kultuse perioodil, püüab partei pidevalt ellu viia leninlikke näpunäiteid kunsti juhtimise kohta, võtab tarvitusele paindlikke ja täiuslikke meetodeid loomingulise intelligentsi mõjutamiseks.

NLKP Keskkomitee tervituses nõukogude kirjanike III kongressile (1959. a. mai) on öeldud, et partei peab kirjanikke oma ustavateks abilisteks, hindab kõrgelt nende ideelist kindlust võitluses kodanliku ja revisionistliku ideoloogia vastu. NLKP Keskkomitee kutsus kirjanikke üles looma meie kaasaegsete eredaid, elujaatavaid kujusid, millel on suur tähtsus rahva kommunistliku kasvatamise seisukohalt.

On saanud traditsiooniks *partei ja valitsuse juhtide koh-*

tumised nõukogude intelligentsi esindajatega. Niisugune kohtumine organiseeriti 17. juulil 1960, mille eesmärgiks oli avameelne, sundimatu arvamuste vahetamine kirjanduse ja kunsti arendamise küsimustes. Sellel kohtumisel sõnavõtuga esinenud N. S. Hruštšov rõhutas mõtet, et kirjanduse ja kunsti arenemine Nõukogudemaal ei toimu stiihiliselt, vaid seda suunatakse partei poolt ning see moodustab tähtsa osa üldrahvalikust üritusest. Edasi juhtis N. S. Hruštšov kirjanike tähelepanu kunstimeisterlikkuse tähtsusele ning astus välja hallide ja igavate teoste vastu.

Partei juhib nõukogude muusika, kino ja maalikunsti arengut. Tervituses heliloojate III üleliidulisele kongressile (1962. a. märts) hindas NLKP Keskkomitee kõrgelt edusamme tõelise rahvamuusika arendamisel, rõhutas, et nõukogude kunst on oma olemuselt vastandlik formalismile, kodanlikus kunstis esinevatele ebardlikele modernistlikele vooludele, kutsus heliloojaid ja muusikateadlasi üles võitlema heliloomingus esinevate reaktsiooniliste tendentside mõju vastu ja modernismi matkimise vastu. Otsuses «Abinõudest kunstilise kinematograafia arendamise juhtimise parandamiseks» (1962. a. august) märkis NLKP Keskkomitee, et pärast Stalini kultuse tagajärgede likvideerimist on nõukogude kino saavutanud märkimisväärset edu, paljud filmid on saanud laialdase tunnustuse NSV Liidus ja välismaal; ühtaegu juhtis NLKP Keskkomitee tähelepanu tõsistele puudustele — liiga palju on nõrku filme, mõnedes filmides on antud ebaõige hinnang tegelikkuse nähtustele, vähe on komöödiafilme ning filme laste jaoks. NLKP juhtis tähelepanu sellele, et on tarvis pidevalt abistada kinotöötajaid, ära hoida võimalikud ebaõnnestumised, järsult parandada stsenaariumide organiseerimist ja filmide tootmist.

1962. aasta detsembris külastasid partei ja valitsuse juhid Moskva Kunstnike Liidu kolmekümnendale aastapäevale pühendatud Moskva kunstinäitust ning tegid mitmeid kriitilisi märkusi selle sisu kohta. Mõisteti hukka tegelikkuse formalistlik, moonutatud kujutamine mõnedes maalides ja skulptuurides.

Varsti pärast näituse külastamist, 17. detsembril 1962, toimus partei juhtide kohtumine kirjandus- ja kunstitegelastega, kus juhiti tähelepanu nõukogude kunsti mõnedele negatiivsetele momentidele (formalistlike maalide, skulp-

tuuride ja muusikateoste ilmumine), näidati nende põhjusi.

Partei juhtide kohtumisel kirjandus- ja kunstitegelastega 7.—8. märtsil 1963 esines kõnega N. S. Hruštšov. Ta rõhutas uuesti parteilise juhtimise tähtsust kirjanduse ja kunsti arendamise seisukohalt, kutsus loomingulist intelligentsi — partei ustavat abilist — üles näitama eredate kunstipäraste kujude kaudu kommunismi ehitamise suurt ja kangelaslikku ajastut, tõetruult kujutama kommunistlike suhete võitu. N. S. Hruštšovi kõnes põhjendati sügavalt kirjanduse ja kunsti tähtsaid printsiipe — parteilisust ja rahvalikkust —, määrati kindlaks kunstiloomingu ülesanded kommunismi ehitamise ajajärgul. Terava kriitika osaliseks sai «rahuliku kooseksisteerimise» idee ideoloogia valdkonnas. Avameelsel sundimatul jutuajamisel oli suur mõju kunsti edasiarendamisele.

NLKP Keskkomitee 1963. aasta juunipleenum arutas NLKP Keskkomitee sekretäri L. F. Iljitšovi ettekannet «Partei ideoloogilise töö järjekordsed ülesanded». Pleenumil esines kõnega «Marksism-leninism on meie lipp, meie võitlusrelv» N. S. Hruštšov. Pleenum võttis vastu sellekohase otsuse.[1]

Üldrahvalik kommunistliku töö liikumine

Partei XXI kongressi eel tekkis meie maal tänapäeva suurepärane liikumine — kommunistliku töö kollektiivide ja lööklaste võistlus. 1958. aasta oktoobri algul asus kongressieelsele töövalvele Moskva Sorteerimisjaama depoo mootorvedurite remontimise kompleksse komsomolibrigaadi kollektiiv ja võttis endale uued sotsialistlikud kohustused; see oli sama depoo, kus toimus meie maal esimene kommunistlik laupäevak, mida V. I. Lenin nimetas suureks algatuseks. Nende kohustuste ühes punktis oli öeldud: «Me astume kommunismi. Hakkame töötama ja elama kommunistlikult, nii et kõigis meie tegudes oleks näha kõrge isiklik vastutus kommunismi ühise ehitamise eest.»

18. novembril 1958 jutustas sellest kommunistliku töö brigaadist «Komsomolskaja Pravda».

Peagi võtsid Magnitogorski kõrgahjutöölised, Leningradi masinaehitajad, Donetsi kaevurid, Uraali keemiatööstuse

[1] Vt. Partei ideoloogilise töö järjekordsetest ülesannetest. NLKP Keskkomitee pleenumi otsus 21. juunist 1963 NLKP Keskkomitee sekretäri sm. L. F. Iljitšovi ettekande põhjal. NLKP Keskkomitee pleenumi otsused. Juuni 1963. Tallinn, 1963.

töölised, Mihhail Dovžiki eesrindlik uudismaaharijate brigaad endale järgmised kohustused: tõsta tööviljakust, õppida, laiendada oma silmaringi, kujundada igaühes kommunistliku ühiskonna inimese iseloomujooni ja omadusi.

Laialdaselt arenes tootmiseesrindlaste liikumine mahajäänud brigaadide abistamiseks, mille initsiaatoriks oli Võšni Volotšoki Puuvillakombinaadi ketraja V. I. Gaganova.

Kommunistliku töö brigaadide ja lööklaste võistluse eesrindlaste üleliiduline nõupidamine, mis toimus Kremlis 27.—30. maini 1960, üldistas kommunistliku töö liikumise kogemusi, kavandas teed selle edasiseks laiendamiseks ja täiustamiseks. Nõupidamisest võttis osa üle 2000 kommunistliku töö eesrindlase ja lööklase. Oma tervituskirjas nõupidamisele rõhutas NLKP Keskkomitee, et liikumine «on muutunud suureks majanduslikuks ja moraalseks jõuks, on saanud massilise töökangelaslikkuse ja töötajate kasvatamise kooliks».

Kommunistliku töö liikumine on kujunenud üldrahvalikuks liikumiseks. Moskvas 1963. aasta aprillis toimunud kommunistliku töö liikumise eesrindlaste teise üleliidulise nõupidamise ajaks moodustas antud liikumisest osavõtnute arv üle 23 miljoni ehk 42 protsenti sotsialistlikust võistlusest osavõtvate tööliste ja teenistujate üldarvust.

Kommunistliku töö kollektiivi nimetuse saamise eest võitleb:

37 000 tehast, vabrikut, kaevandust, ehitust, transpordi- ja põllumajandusettevõtet;

194 000 tsehhi, jaoskonda, osakonda ja farmi;

1 260 000 tootmisbrigaadi kõigis rahvamajandusharudes.

Üle 2000 ettevõtte, 38 000 tsehhi, jaoskonna ja farmi, 360 000 brigaadi, mis ühendavad 4 miljonit töölist, on juba kätte võitnud kommunistliku töö kollektiivi nimetuse. 2 300 000 töölisele, kes ei kuulu tootmisbrigaadide koosseisu, on antud kommunistliku töö lööklase nimetus.

Sotsialistliku töö kangelase V. Gaganova patriootlikku algatust on järginud üle 50 000 tootmiseesrindlase, kes läksid tööle varem mahajäänud jaoskondadesse ja brigaadidesse, aidates neil mahajäämusest jagu saada ning eesrindlaste tasemele jõuda.

TÄHTSAMATE TÖÖSTUSTOODANGU LIIKIDE TOOTMINE NSV LIIDUS AASTAIL 1959–1962

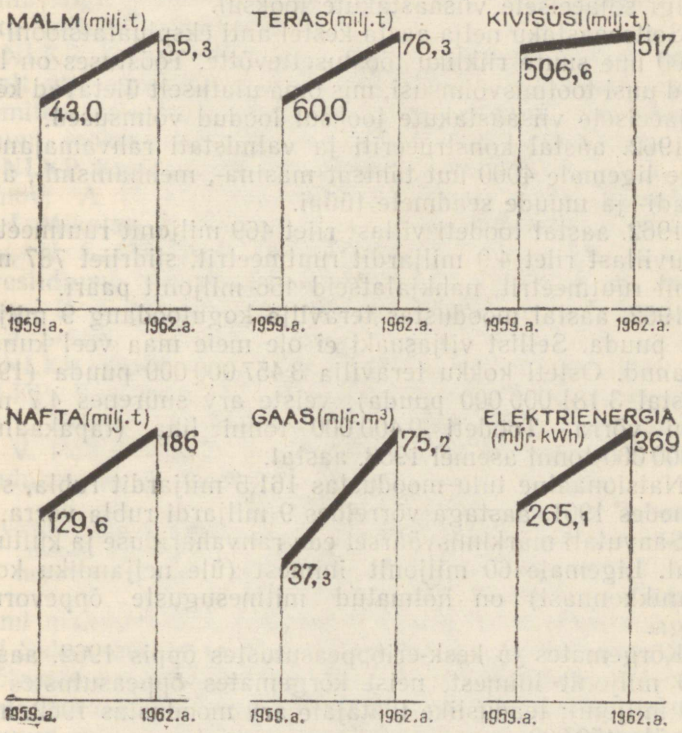

Kommunistliku ülesehitustöö edusammud

Tänu partei Keskkomitee ja Nõukogude riigi pidevale rahvamajanduse juhtimisele ja nõukogude inimeste ennastsalgavale tööle ületatakse seitsme aasta plaani ülesanded.

Tööstuse kogutoodang suurenes aastail 1959—1962 45 protsenti seitsme aasta plaanis kavandatud 39 protsendi asemel; üle plaani valmistati 28 miljardi rubla ulatuses toodangut rohkem, kui oli nelja aastaga ette nähtud. 1962. aasta plaan tervikuna ning enamiku tähtsamate toodangu-

liikide osas ületati kõigis liiduvabariikides ja kõigis majanduspiirkondade rahvamajanduse nõukogudes.

1962. aastal lasti välja tööstustoodangut rohkem kui kõigi sõjaeelsete viisaastakute jooksul.

Seitseaastaku nelja aasta kestel anti ekspluatatsiooni üle 3700 uue suure riikliku tööstusettevõtte. Tööstuses on loodud uusi tootmisvõimsusi, mis oma ulatuselt ületavad kõigi sõjaeelsete viisaastakute jooksul loodud võimsused.

1962. aastal konstrueeriti ja valmistati rahvamajandusele ligemale 4000 uut tähtsat masina-, mehhanismi-, aparaadi- ja muude seadmete tüüpi.

1962. aastal toodeti villast riiet 469 miljonit ruutmeetrit, puuvillast riiet 4,9 miljardit ruutmeetrit, siidriiet 787 miljonit ruutmeetrit, nahkjalatseid 456 miljonit paari.

1962. aastal moodustas teravilja kogutoodang 9 miljardit puuda. Sellist viljasaaki ei ole meie maa veel kunagi saanud. Osteti kokku teravilja 3 457 000 000 puuda (1961. aastal 3 181 000 000 puuda), veiste arv suurenes 4,7 miljoni võrra. Toodeti 9 400 000 tonni liha (tapakaalus) 5 800 000 tonni asemel 1953. aastal.

Natsionaalne tulu moodustas 161,5 miljardit rubla, suurenedes 1961. aastaga võrreldes 9 miljardi rubla võrra.

Saavutati märkimisväärset edu rahvahariduse ja kultuuri alal. Ligemale 60 miljonit inimest (üle neljandiku kogu elanikkonnast) on hõlmatud mitmesuguste õppevormidega.

Kõrgemates ja kesk-eriõppeasutustes õppis 1962. aastal 5,6 miljonit inimest, neist kõrgemates õppeasutustes — 2,9 miljonit; teaduslike töötajate arv moodustas 1962. aastal üle 450 000.

Suures ulatuses ehitati elamuid, kultuuri- ja kommunaalasutusi. Kuue aasta jooksul, mis on möödunud NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu otsuse — elamuehitamise arendamist käsitleva otsuse vastuvõtmisest (1. jaanuarist 1957 1. jaanuarini 1963), sai ligemale 75 miljonit inimest ehk üks kolmandik meie maa elanikkonnast uued korterid ja paranesid nende korteritingimused.

Meie maa tegi uusi edusamme rahulikus majanduslikus võistluses Ameerika Ühendriikidega.

NSV Liidu tööstustoodangu maht moodustas 1962. aastal ligikaudu 63 protsenti Ameerika Ühendriikide toodangu mahust (47 protsendi asemel 1957. aastal).

Partei kõrgemad organid

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei kõrgeimaks organiks on partei kongress. Kongressidevahelisel ajal juhib kogu partei tegevust Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee.

NLKP Keskkomitee korraldab kuue kuu jooksul vähemalt ühe plenaaristungi. NLKP Keskkomitee valib Keskkomitee töö juhtimiseks pleenumitevahelisel ajal Presiidiumi, jooksva töö juhtimiseks aga — Sekretariaadi.

NLKP Keskkomitee Presiidium: L. I. Brežnev, G. I. Voronov, A. P. Kirilenko, F. R. Kozlov, A. N. Kossõgin, A. I. Mikojan, N. V. Podgornõi, D. S. Poljanski, M. A. Suslov, N. S. Hruštšov, N. M. Švernik; NLKP Keskkomitee Presiidiumi liikmekandidaadid: V. V. Grišin, L. N. Jefremov, K. T. Mazurov, V. P. Mžavanadze, Š. R. Rašidov, P. J. Selest.

NLKP Keskkomitee Sekretariaat: N. S. Hruštšov — NLKP Keskkomitee esimene sekretär, J. V. Andropov, L. I. Brežnev, P. N. Demitšev, L. F. Iljitšov, F. R. Kozlov, N. V. Podgornõi, V. I. Poljakov, B. N. Ponomarjov, A. P. Rudakov, M. A. Suslov, V. N. Titov, A. N. Šelepin.

Võitlus sotsialistlike maade koostöö tugevdamise eest

Nõukogude Liit ei lahenda kommunismi ülesehitamise ülesandeid mitte üksinda, vaid koos kõigi sotsialismimaade vennalike rahvastega. Sotsialismi maailmasüsteem kujunes pärast Teist maailmasõda, kui Saksa fašismi ja Jaapani militarismi purustamise ning töötajate revolutsioonilise võitluse tulemusena olid mitmete Euroopa ja Aasia riikide rahvad NSV Liidu eeskujul asunud sotsialistlikule arenemisteele. Praegu sammub sotsialismi teed juba 14 riiki.

Sotsialismimaade territoorium ja elanikkond

	1919. a.	1961. a.
Territoorium (milj. km²)	21,7	35,1
Osatähtsus kogu maailma territooriumist (protsentides)	16,0	25,9
Rahvastik (miljonites)	138,0	1072,0
Osatähtsus kogu maailma rahvastikust (protsentides)	7,8	35,5

Sotsialistlikel maadel on ühetüübiline majanduslik alus — tootmisvahendite ühiskondlik omandus, ühetüübiline riiklik kord — rahva võim eesotsas töölisklassiga. Kõik sotsialistliku sõprusühenduse maad seavad endale ühtse suure eesmärgi: ehitada üles kommunistlik ühiskond. Võitlust klassideta ühiskonna ülesehitamise eest kõigis sotsialistliku süsteemi maades juhivad töölisklassi eesmised väesalgad — kommunistlikud ja töölisparteid, kes on relvastatud marksistlik-leninliku teooriaga.

Sotsialistlike maade vastastikuste suhete alal viib NLKP järjekindlalt ellu leninlikke printsiipe:

kõikide sotsialismimaade täielik võrdõiguslikkus, nende territoriaalse terviklikkuse ning riikliku sõltumatuse ja suveräänsuse austamine, üksteise siseasjadesse mittevahelesegamine;

tihe vennalik koostöö ja vastastikune abistamine sotsialistliku internatsionalismi printsiibi alusel;

majanduslike, teaduslik-tehniliste ja kultuuriliste sidemete järjekindel laiendamine sotsialismimaade vahel, sotsialismi maailmasüsteemi ja sotsialistliku tööjaotuse eeliste täielik ärakasutamine;

oma maa rahvaste kasvatamine marksismi-leninismi vaimus, kõigi maade töörahvaga vennaliku solidaarsuse vaimus;

sotsialismimaade ühise joone elluviimine rahvusvahelisel areenil võitluses imperialismi ja kolonialismi vastu, ülemaailmse rahu eest;

igasuguse niisuguse tegevuse lubamatus, mis võib lõhkuda sotsialismimaade ühtsust.

Sotsialismimaade vahel tugevnevad ja laienevad kõik koostöö liigid — nii poliitilised, majanduslikud kui ka kultuurilised.

Poliitiline koostöö aitab sotsialismimaadel edukalt lahendada kõiki nende ette kerkivaid riiklikke ja poliitilisi probleeme. Selle koostöö põhivormideks on:

valitsuste, parlamentide ja parteide delegatsioonide vahetamine,

sõbralikud visiidid ja läbirääkimised,

vastastikune informatsiooni vahetamine,

kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamised,

sotsialistlike riikide kollektiivse poliitilise organi — Varssavi Lepingu Organisatsiooni tegevus.

Igakülgne majanduslik koostöö tagab kõigi sotsialismi-

leeri maade materiaalsete ja tööjõuressursside kõige täielikuma ja otstarbekohasema kasutamise, rahvamajanduse pideva kasvu ja täiustamise ning sellel alusel iga sotsialismimaa ja kogu sotsialismileeri majandusliku võimsuse tugevdamise.

Majandusliku koostöö kõrgeimaks vormiks, mis viimasel ajal on arenenud, on otsene tootmisalane koostöö, mis konkreetselt avaldub rahvamajandusplaanide koordineerimises, tootmise spetsialiseerimises ja koopereerimises.

Sotsialismimaade rahvamajandusplaanide koordineerimisel oli esialgu episoodiline iseloom ning see puudutas üksikuid tootmisprogramme, mõnede tööstusliikide spetsialiseerumist jne.

1958. aasta mais toimunud kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamine võttis vastu otsuse Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogusse (1949. aastal loodud Euroopa sotsialistlike riikide rahvusvaheline majanduslik organisatsioon) kuuluvate sotsialismimaade rahvamajandusplaanide — nii aasta- kui ka perspektiivplaanide koordineerimise kohta. 1962. aastal kooskõlastati mõned tähtsad plaaninäitajad kuni 1965. aastani.

Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogusse kuuluvate riikide vahel on läbi viidud spetsialiseerimine rohkem kui tuhande masina- ja seadmeliigi osas, samuti masinaehituse, musta ja värvilise metallurgia, söe-, nafta-, gaasi-, keemia- ja kergetööstuse arendamise koordineerimine.

Jätkatakse tööd sotsialistlike riikide rahvamajandusplaanide kooskõlastamiseks kuni 1980. aastani. Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogusse kuuluvate sotsialistlike maade esialgsete perspektiivplaanide järgi suureneb aastail 1961—1980 tööstustoodang rohkem kui 6-kordseks, põllumajandustoodang 3-kordseks, natsionaalne tulu peaaegu 5-kordseks.

Suuresti on arenenud suurte objektide ühine ehitamine, tehniline abi ehitustegevuses. 1963. aastal viidi põhiliselt lõpule tööd naftajuhtme «Sõprus» rajamisel, mille pikkus on ligemale 5000 km ja mis ehitatakse NSV Liidu, Ungari, Tšehhoslovakkia, Poola ja Saksa Demokraatliku Vabariigi jõududega. Areneb ühtse energiavõrgu ehitamine, mis ühendab NSV Liidu Euroopa-energiasüsteemi Euroopa rahvademokraatiamaade energiasüsteemidega. Suur tselluloosikombinaat on ehitatud Rumeenia territooriumil

Poola, Rumeenia, Tšehhoslovakkia ja Saksa Demokraatliku Vabariigi jõududega. Nõukogude Liidus on loodud Tuumauurimise Ühendatud Instituut, kus töötavad sotsialismimaade teadlased.

Väga suur tähtsus on sotsialismimaade vastastikusel tehnilisel abil.

1948. aastast 1. juulini 1962 andis Nõukogude Liit tasuta sotsialismileeri maadele üle 33 000 komplekti projekti- ja tehnilist dokumentatsiooni. Sama aja vältel sai NSV Liit sotsialistlikelt riikidelt ligemale 10 000 komplekti mitmesugust tehnilist dokumentatsiooni.

Nõukogude Liidu abiga on vennalikes sotsialistlikes riikides ehitatud ja ehitatakse üle 750 tööstusettevõtte.

NSV Liit on andnud sotsialistlikele riikidele kasulikel tingimustel laenu ja krediiti 7,8 miljardi rubla suuruses summas (uues vääringus).

Sotsialistlike maade vastastikune abistamine ja koostöö, rahvusvahelise tööjaotuse süvenemine ja arenemine soodustavad kõigi sotsialismisüsteemi maade majanduslikku ja poliitilist ühteliitmist ühtseks tervikuks.

Varssavis 12.—15. detsembrini 1961 toimunud **Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu XV istung** kiitis heaks «Rahvusvahelise sotsialistliku tööjaotuse põhiprintsiipide» projekti.

6.—7. juunini 1962 viidi Moskvas Poola Ühinenud Töölispartei Keskkomitee initsiatiivil läbi **Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu liikmesriikide kommunistlike ja töölisparteide esindajate ning valitsusjuhtide nõupidamine.** Nõupidamine kinnitas «Rahvusvahelise sotsialistliku tööjaotuse põhiprintsiibid», mille oli välja töötanud Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu XV istung, võttis tarvitusele abinõud Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu autoriteedi tõstmiseks ning tema struktuuri täiustamiseks, tunnistas vajalikuks, et sotsialistlike maade parteide ja riikide juhtide vahel toimuksid pidevalt konsultatsioonid tähtsates majanduslikes küsimustes. Pärast nõupidamist loodi Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu Täitevkomitee, mille koosseisu kuuluvad Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu liikmesriikide valitsusjuhtide asetäitjad. Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu XVII istung (1962. aasta detsember) pidas otstarbekaks asutada sotsialismimaade pank.

Nii luuakse sotsialismimaade majandusliku ja teadusliktehnilise koostöö protsessis, nende rahvamajandusplaanide koordineerimise ning tootmise spetsialiseerimise ja koopereerimise protsessis tingimused, mis on vajalikud vähemarenenud maade järeleaitamiseks eesrindlike maade tasemele, *avanevad perspektiivid, mis võimaldavad neil maadel kommunismile üle minna enam-vähem üheaegselt, ühe ajaloolise epohhi piirides.*

NLKP ja maailma kommunistlik liikumine

Kommunismi laiahaardeline ehitamine NSV Liidus ja kogu sotsialistliku süsteemi edusammud avaldavad määratu suurt mõju maailma kommunistliku liikumise arengule. Praegu tegutseb kõigis maailmajagudes ligemale 90 kommunistlikku ja töölisparteid, mille ridadesse kuulub üle 42 miljoni kommunisti.

Viimase neljakümne aasta jooksul kasvas kommunistide arv maailmas ligemale sajakordseks.

Paljud kapitalistlike maade kommunistlikud parteid tegutsevad sügaval põranda all (Hispaanias, Portugalis, Türgis, Iraanis, Saksa Föderatiivses Vabariigis, Peruus ja teistes riikides), pidevalt kiusatakse taga Ameerika Ühendriikide Kommunistlikku Parteid.

Kommunistlikud ja töölisparteid sammuvad maailma revolutsioonilise liikumise avangardis, võitlevad imperialistliku reaktsiooni vastu, töölisklassi ja kogu töörahva huvide eest, rahu, rahvusliku sõltumatuse, demokraatia ja sotsialismi eest. *Maailma kommunistlik liikumine on saanud praegu ühiskonna progressi kõige mõjukamaks jõuks, kõige olulisemaks teguriks.*

Kaasaegse kommunistliku liikumise iseloomulikuks jooneks on pidev võitlus ühtsuse eest, kõigi parteide püüe välja töötada ühtne kollektiivne seisukoht kaasaja põhiprobleemides, parteidevaheliste sidemete laialdane arendamine. Seda eesmärki teenivad mitmesuguste maade kommunistide nõupidamised.

1960. aasta novembris toimunud kommunistlike ja töölisparteide nõupidamisest võttis osa 81 kommunistliku ja töölispartei esindajat. Nõupidamine võttis üksmeelselt vastu kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamise avalduse ja läkituse kogu maailma rahvastele.

Nõupidamine tõstis üles tähtsaid teoreetilisi ja poliitilisi teese — kaasaja epohhi iseloomust, kapitalismi üldkriisi uuest etapist, sotsialismi maailmasüsteemi arengust,

kolonialismi likvideerimisest, vabanenud maade arenemisteedest jne. Nõupidamise tähelepanu keskpunktis olid sõja ja rahu küsimus, uue sõja ärahoidmise teed ja vahendid. Nõupidamine avaldas kindlat veendumust, et «maailmasõda on võimalik ära hoida sotsialistliku maailmaleeri, rahvusvahelise töölisklassi, rahvusliku vabadusliikumise, kõigi sõja vastu väljaastuvate maade ja kõigi rahuarmastavate jõudude ühiste jõupingutustega».

Nõupidamisel töötati välja soovitused kommunistlike parteide poliitika ja taktika sõlmküsimustes tingimustes, kus monopolistlik kapital ründab töölisklassi ja koloniaalsüsteem laguneb.

Nõupidamine kinnitas seisukohta, et revisionism on peamine hädaoht kommunistlikus liikumises, ning seda, et dogmatism ja sektantlus, kui nende vastu ei peeta järjekindlat võitlust, võivad samuti muutuda üksikute parteide ühel või teisel arenguetapil peamiseks ohuks.

Ühiselt vastuvõetud otsustest kinnipidamises näevad kommunistlikud ja töölisparteid oma internatsionaalset kohust, rahvusvahelise kommunistliku liikumise ühtsuse panti, rahvusvahelise töölisliikumise uute võitude panti.

NSV Liidus sotsialismi ülesehitamisel omandatud kogemused on maailma revolutsioonilise liikumise väärtuslik ühisvara.

NLKP programmis on öeldud, et inimkond on saanud «kogemuste najal kontrollitud teaduse sotsialismi ehitamise kohta». Sellesse teadusse andsid oma olulise panuse ka teised sotsialistlikud maad, rikastades seega sotsialistliku revolutsiooni ja sotsialismi ehitamise kogemusi.

Vennasparteide esindajad deklareerisid NLKP XXII kongressil, et Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei kogemused, tema teoreetilised järeldused aitavad neil õigesti orienteeruda kaasaegse elu tingimustes, tugevdada sidemeid rahvahulkadega ja intensiivistada võitlust töörahva huvide eest.

Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei käsitleb kommunismi ehitamist NSV Liidus kui oma suurt internatsionaalset kohust, kui oma esmast kohustust maailma kommunistliku liikumise ees, mis vastab kogu sotsialistliku maailmasüsteemi huvidele, rahvusvahelise proletariaadi huvidele, sest kommunism täidab ajaloolist missiooni: päästa kõik inimesed sotsiaalsest ebavõrdsusest, kõigist rõhumise ja ekspluateerimise vormidest ning sõjakoledustest.

1959

27. **jaanuar** — 5. **veebruar** — NLKP erakorraline XXI kongress.
24.—**29. juuni** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse partei- ja nõukogude organisatsioonide ning rahvamajanduse nõukogude tööst NLKP XXI kongressil tööstuses ja ehitustegevuses tehnilise progressi kiirendamise kohta vastuvõetud otsuste täitmiseks.
26. **juuni** — NLKP Keskkomitee otsus «Komisjonide moodustamisest tootmis- ja kaubandusettevõtete parteiorganisatsioonides ettevõtete administratsiooni tegevuse kontrollimiseks».
18. **september** — Nõukogude delegatsioon esitas Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee XIV istungjärgule arutamiseks «Üldise ja täieliku desarmeerimise deklaratsiooni».
22.—**25. detsember** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse põllumajanduse edasiarendamisest.

1960

9. **jaanuar** — NLKP Keskkomitee otsus «Parteipropaganda ülesandeist tänapäeva tingimustes».
5.—**7. mai** — NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärk võttis vastu seaduse «Tööliste ja teenistujate töötasult võetavate maksude kaotamise kohta» ning «1960. aastal kõigi tööliste ja teenistujate seitsme- või kuuetunnilisele tööpäevale ülemineku lõpuleviimise kohta».
27.—**30. mai** — Kommunistliku töö brigaadide ja lööklaste nimetuse saamise eest võistlevate eesrindlaste üleliiduline nõupidamine.
13.—**16. juuli** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «NLKP XXI kongressi poolt tööstuse ja transpordi arendamise ning tootmistegevuses teaduse ja tehnika uusimate saavutuste rakendamise kohta tehtud otsuste täitmise käigust» ning resolutsiooni «Kommunistlike ja töölisparteide esindajate Bukaresti nõupidamise tulemuste kohta».
23. **september** — Nõukogude delegatsioon esitas Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni Peaassamblee XV istungjärgule arutamiseks koloniaalmaadele ja -rahvastele sõltumatuse andmise deklaratsiooni ning NSV Liidu valitsuse avalduse desarmeerimisküsimuses.
November — Kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamine võttis vastu «Kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamise avalduse» ja «Läkituse kogu maailma rahvastele».

1961

10.—**18. jaanuar** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse NLKP korralise, XXII kongressi kokkukutsumisest; põllu- ja loomakasvatussaaduste tootmise ja riigile müümise 1960. aasta riikliku plaani ja sotsialistlike kohustuste täitmisest ning põllumajanduse edasiarendamise abinõudest; kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamise tulemustest.

12. aprill — Maailma esimese Nõukogude kosmoselaeva «Vostok», mille pardal oli inimene (J. A. Gagarin), väljasaatmine.
19. juuni — NLKP Keskkomitee pleenum arutas N. S. Hruštšovi ettekannet «NLKP programmi projektist» ja F. R. Kozlovi ettekannet «NLKP põhikirja projektist».
6.—7. august — Kosmonaut G. S. Titov sooritas Nõukogude kosmoselaeval «Vostok-2» 25-tunnilise kosmoselennu.
14. oktoober — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse partei XXII kongressile esitatava NLKP Keskkomitee aruande kohta ning NLKP programmi ja põhikirja projektide arutamise tulemuste kohta.
17.—31. oktoober — NLKP XXII kongress.
12.—15. detsember — Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu XV istung kiitis heaks rahvusvahelise sotsialistliku tööjaotuse põhiprintsiipide projekti.

1962

5.—9. märts — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Kommunistliku ülesehitustöö käesolev etapp ja partei ülesanded põllumajanduse juhtimise parandamisel».
22. märts — Avaldati NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus «Põllumajanduse juhtimise ümberkorraldamisest».
1. juuni — NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus põllumajandussaaduste kokkuostuhindade tõstmise kohta, et suurendada kolhooside ja sovhooside materiaalset huvi tootmise märgatava kasvu ning riigile kariloomade ja lindude müümise vastu.
6.—7. juuni — Vastastikuse Majandusliku Abistamise Nõukogu liikmesriikide kommunistlike ja töölisparteide esindajate nõupidamine.
11.—15. august — Nõukogude Liidus viidi orbiidile kosmoselaevad «Vostok-3» ja «Vostok-4», mida piloteerisid A. G. Nikolajev ja P. R. Popovitš; toimus esimene grupikestuslend.
19.—23. november — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «NSV Liidu majanduse arendamisest ja rahvamajanduse parteilisest juhtimisest».
10.—13. detsember — NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärk võttis vastu seaduse «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu 1963. aasta riigieelarve kohta», seaduse «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise 1963. aasta riikliku plaani kohta» ja otsuse N. S. Hruštšovi ettekande «Praegune rahvusvaheline olukord ja Nõukogude Liidu välispoliitika» põhjal.

1963

7.—8. märts — Partei ja valitsuse juhid kohtusid kirjandus- ja kunstitegelastega.
14.—19. juuni — Nõukogude Liidus saadeti Maa kaaslase orbiidile kosmoselaev «Vostok-5», mida juhtis kosmoselendur V. F. Bõkovski.
16.—19. juuni — Nõukogude Liidus saadeti Maa kaaslase orbiidile kosmoselaev «Vostok-6», mida juhtis esmakordselt maailmas naine — kosmonaut V. V. Tereškova (Nikolajeva-Tereškova); toimus teine grupikestuslend.
18.—21. juuni — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Ideoloogilise töö järjekordsetest ülesannetest».

5. **august** — Moskvas kirjutati alla atmosfäärsete, kosmiliste ja veealuste tuumakatsetuste keelustamise lepingule.

9.—13. **detsember** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Keemiatööstuse forsseeritud arendamine on põllumajandusliku tootmise kasvu ja rahva heaolu tõusu tähtsamaid tingimusi».

16.—19. **detsember** — NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärk võttis vastu seaduse «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu 1964. ja 1965. aasta riigieelarve kohta», seaduse «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise 1964.—1965. aasta riikliku plaani kohta» ja otsuse «NSV Liidu 1962. aasta riigieelarve täitmise aruande kinnitamise kohta».

1964

10.—15. **veebruar** — NLKP Keskkomitee pleenum võttis vastu otsuse «Põllumajandusliku tootmise intensiivistamisest väetiste laialdase kasutamise, niisutuse arendamise, komplekssе mehhaniseerimise ning teaduse saavutuste ja eesrindlike kogemuste rakendamise teel põllumajandussaaduste toodangu kiireks suurendamiseks».

13.—15. **juuli** — NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärk võttis vastu seaduse «Kolhoosiliikmete pensionide ja toetuste kohta» ning seaduse «Haridusala, tervishoiu, elamu- ja kommunaalmajanduse, kaubanduse, ühiskondliku toitlustamise ja teiste vahetult elanikkonda teenindavate rahvamajandusharude töötajate palga tõstmise kohta».

SISUKORD

NLKP on kogu nõukogude rahva partei 3

Partei kujunemine 9
Võitlus marksistliku partei loomise eest Venemaal — 9. VSDTP II kongress — 21. Olukord parteis pärast II kongressi — 26. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 30.

Esimese Vene revolutsiooni aastail 34
Revolutsiooni algus — 34. VSDTP III kongress — 35. Bolševikud rahvahulkade eesotsas 1905. aasta suvel toimunud revolutsioonilistes lahingutes — 38. Ülevenemaaline oktoobristreik — 40. Relvastatud detsembriülestõus — 41. Bolševike organisatsioonid revolutsiooniaastail — 45. VSDTP I konverents — 47. VSDTP IV kongress — 48. VSDTP V kongress — 51. Parteiline ajakirjandus aastail 1905—1907 — 53. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 54.

Reaktsiooniaastail (1907.—1910. a.) 56
Reaktsiooni pealetung — 56. Bolševike võitlus partei eest, likvidaatorite, otzovistide ja trotskistide vastu — 58. Rahvahulkade ettevalmistamine uueks revolutsiooniks — 64. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 65.

Revolutsioonilise liikumise uue tõusu aastail (1910.—1914. a.) 66
Partei revolutsiooni uue tõusu algul — 66. Praha parteikonverents — 68. Partei rahvahulkade eesotsas revolutsioonilise kriisi küpsemise perioodil — 70. Partei ajakirjandus — 78. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 81.

Tsarismi ja sõja vastu 83
Partei sõja-aastail — 83. Bolševistlik ajakirjandus — 87. Töö rahvahulkades — 90. III Internatsionaali eest — 93. Sotsia-

listliku revolutsiooni teooria arendamine V. I. Lenini poolt — 98. Tsarismi krahh. Veebruarirevolutsioon — 99. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 102.

Partei — Oktoobrirevolutsiooni juht 104
Parteiorganisatsioonid pärast Veebruarirevolutsiooni — 104. V. I. Lenini tagasipöördumine Venemaale. V. I. Lenini Aprilliteesid — 107. VSDT(b)P VII (aprilli) konverents — 108. Partei töö rahvahulkade enda poole võitmise eest revolutsiooni rahuliku arenemise perioodil — 111. Revolutsiooni rahuliku arenemise lõpp. Juulipäevad — 114. VSDT(b)P VI kongress — 117. Korniilovlaste purustamise organiseerimine — 122. Relvastatud ülestõusu ettevalmistamine ja läbiviimine — 125. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 130.

Võitluses nõukogude võimu kindlustamise eest 133
Sotsialistliku riigi rajamine — 133. Partei võitlus rahu eest — 139. VK(b)P VII erakorraline kongress — 142. Sotsialistliku majanduse aluste rajamise leninlik plaan — 144. Esimene Nõukogude konstitutsioon — 146. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 148.

Välismaise interventsiooni ja kodusõja aastail 150
Meie maa muutumine sõjaleeriks — 150. Sõjaliste operatsioonide juhtimine — 154. VK(b)P VIII kongress — 161. VK(b)P VIII konverents — 163. VK(b)P IX kongress — 163. III, Kommunistliku Internatsionaali loomine — 166. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 170.

Taastamisperioodil (1921.—1925. a.) 172
Rahvahulkades tehtava parteitöö ümberkorraldamine. Diskussioon ametiühingute küsimuses — 172. Partei X kongress — 176. Uue majanduspoliitika elluviimine — 179. VK(b)P XI kongress — 180. NSV Liidu moodustamine — 181. V. I. Lenini viimsed artiklid ja kirjad — 183. VK(b)P XII kongress — 185. 1923. aasta üleliiduline diskussioon parteis — 186. V. I. Lenini surm — 188. VK(b)P XIII kongress — 189. Võitlus trotskistide vastu 1924.—1925. aastal — 191. ÜK(b)P XIV kongress — 192. Partei ja rahvusvaheline kommunistlik liikumine — 195. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 196.

Sotsialismi ülesehitamise leninliku plaani elluviimise eest (1926.—1932. a.) 199
Industrialiseerimise algus — 199. Partei võitlus trotskistlik-zinovjevliku bloki vastu — 200. ÜK(b)P XV kongress —

202. Linna ja maa kapitalistlike elementide vastupanust jagusaamine. Võitlus parempoolsete kapitulantide vastu — 204. Kommunistliku Internatsionaali VI kongress — 206. Partei XVI konverents. Rahvamajanduse arendamise esimese viie aasta plaani vastuvõtmine — 206. Põllumajanduse kollektiviseerimine — 208. ÜK(b)P XVI kongress — 212. Esimene viisaastak — 214. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 219.

Sotsialismi võit ja kindlustumine NSV Liidus (1933.—1941. a.) 222
ÜK(b)P XVII kongress — 222. Rahvahulkade organiseerimine võitluseks teise viie aasta plaani täitmise eest — 226. Kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik tugevdamine — 229. Teise viisaastaku tulemused — 231. Kominterni VII kongress — 235. NSV Liidu uus Konstitutsioon — 235. ÜK(b)P XVIII kongress — 238. Majandusliku võimsuse ja kaitsevõime kindlustamine — 240. Kolhoosikorra kindlustamine — 242. Partei ridade kasv ja tema ideoloogiline töö — 244. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 245.

Suures Isamaasõjas (1941.—1945. a.) 248
Meie maa jõudude mobiliseerimine vaenlasele vastulöögi andmiseks — 248. Lahinguoperatsioonide juhtimine — 250. Partei organisatsiooniline ja majanduslik tegevus sõja-aastail — 257. Partisaniliikumise organiseerimine vaenlase tagalas — 259. Partei ja rahvahulkade sidemete tugevnemine. Partei ridade kasv — 262. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 264.

Sotsialistliku rahvamajanduse taastamise ja arendamise aastail (1945.—1953. a.) 267
Rahulikule ülesehitustööle üleminek. Neljas viie aasta plaan — 267. Organisatsiooniline ja ideoloogiline töö — 273. NLKP XIX kongress — 275. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 277.

Rahvamajanduse võimsa tõusu eest, leninlike partei ja riigi elu normide taastamise eest (1953.—1958. a.) 279
Leninlike printsiipide taastamine partei- ja riigiaparaadi töös — 279. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongress — 281. Võitlus tööstuse edasiarendamise eest — 282. Partei võitlus põllumajanduse järsu tõusu eest — 285. NLKP abinõud töötajate materiaalse heaolu ja kultuuritaseme edasiseks tõstmiseks — 291. Ideoloogilise ja organisatsioonilise töö intensiivistamine. Partei ühtsuse edasine tugevda-

mine — 292. Kommunistlike parteide solidaarsuse tugevnemine — 295. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 296.

Partei kui kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise innustaja ja organiseerija 299

NLKP erakorraline XXI kongress — 299. NLKP XXII kongress — 301. Tööstuse arendamise juhtimine — 305. Põllumajanduse arendamise juhtimine — 308. Uus etapp partei tegevuses — 312. Ideoloogiline töö — 313. Üldrahvalik kommunistliku töö liikumine — 319. Kommunistliku ülesehitustöö edusammud — 321. Partei kõrgemad organid — 323. Võitlus sotsialistlike maade koostöö tugevdamise eest — 323. NLKP ja maailma kommunistlik liikumine — 327. Tähtsamate sündmuste daatumeid — 329.

КПСС
СПРАВОЧНИК
На эстонском языке
Обложка П. Лухтейн
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja P. Freidin
Kunstiline toimetaja L. Kruusmaa
Tehniline toimetaja A. Odamus
Korrektorid L. Kukk ja E. Odamus

Ladumisele antud 25. IV 1964. Trükkimisele antud 10. VII 1964. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 21. Tingtrükipoognaid 17,22. Arvestuspoognaid 19,55. Tiraaž 5000. Tellimise nr. 856. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tn. 54/58.

Hind 60 kop.

1—5

٢

Kmr 639

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00542755 6